

Sami Borg

Aluevaalitutkimus 2022

Tutkimus Suomen ensimmäisistä
aluevaaleista

Sami Borg

ALUEVAALITUTKIMUS 2022
Tutkimus Suomen
ensimmäisistä aluevaaleista

KAKS — KUNNALLISALAN KEHITTÄMISSÄÄTIÖ

Kunnallissalan kehittämissäätiön
Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 116
© Pole-Kuntatieto Oy ja kirjoittajat

Kieliasun tarkistus: Sirpa Ovaskainen

Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2023
ISBN 978-952-349-100-7 (nid)
ISBN 978-952-349-101-4 (pdf)
ISSN 1235-6956

Sisällys

Esipuhe	7
1 JOHDANTO	9
1.1 Tutkimuksen päätavoite ja tutkimusaineistot	9
1.2 Kohti Suomen ensimmäisiä aluevaaleja	10
1.3 Hyvinvointialueet ja niiden valtuustot	13
1.4 Kannatusmittaukset ja vaalitulos	17
1.5 Tutkimuksen rakenne	20
2 VUODEN 2022 ALUEVAALIEN EHDOKASASETTELU	21
2.1 Aluevaalien ehdokasasettelun sujuminen ja sosiodemografinen edustavuus	22
2.2 Kansanedustajat ja kunnanvaltuutetut aluevaaliehdokkaina	29
2.3 Ehdokasasettelun alueellinen kattavuus ja tasapainoisuus	34
2.4 Tiivistelmä aluevaalien ehdokasasettelua koskevista havainnoista	39
3 VAALIVIESTINTÄ JA VAALITEEMAT	41
3.1 Kampanjoihin valmistautuminen ja vaalibudjetit	42
3.2 Kiinnostus aluevaaleja kohtaan.....	47
3.3 Aluevaaliviestinnän seuraaminen	49
3.4 Eduskuntapuolueiden tavoitteet aluevaaliohjelmissa	50
3.5 Median vaaliagenda television vaalikeskusteluissa	58
3.6 Valitsijoiden arviot vaalikampanjoista vaalien jälkeen	65
3.7 Kokoavia päätelmiä vaaliviestinnästä	67
4 ÄÄNESTYSAKTIIVISUUS	69
4.1 Äänestysprosentit ja ennakoon äänestäminen verrattuna muihin vaalityyppeihin	70
4.2 Koronatartuntatilanteen näkyminen aluevaaleissa	73
4.3 Äänestysprosentit ikäryhmittäin sekä koulutustason ja sukupuolen mukaan	76

4.4	Äänestysprosenttien vaihtelu hyvinvointialueittain ja eri kuntien välillä	80
4.5	Miksi aluevaalien äänestysprosentti jäi niin matalaksi?	84
4.5.1	Aluevaalien kokeminen toissijaisiksi	85
4.5.2	Ikäryhmille tärkeimmät aluevaalien asiakysymykset	89
4.5.3	Äänestämättömyyden perustelut ja yhteydet sosiodemografisiin taustatekijöihin	90
4.6	Tiivistelmä väestöryhmien äänestysprosenttien eroista	94
5	ALUEVAALIEN TULOS JA ÄÄNESTÄJÄRYHMIEN VALINNAT	96
5.1	Puoluekannatus hyvinvointialueittain ja puoluekannatus eri väestöryhmissä	97
5.2	Valtuutetuksi valittujen tausta	101
5.3	Edustuksen alueellisen kattavuuden toteutuminen	106
5.4	Tiivistelmä vaalituloksesta ja -valinnoista	113
6	ÄÄNESTYSVALINTOJEN PAINOTTUMINEN JA PERUSTELUT	115
6.1	Puolue- ja ehdokasvalinnan sekä alue-edustuksen turvaamisen yleinen painottuminen	117
6.2	Ehdokas- ja puoluevalinnan perusteet	125
6.3	Asiakysymysten painottuminen ja merkitys äänestämislle .	133
6.4	Tiivistelmä äänestysvalintojen perusteluista	136
7	ALUEVAALIT SUOMEN POLIITTISESSA JÄRJESTELMÄSSÄ	138
7.1	Hyvinvointialuemallin tarjoamat lähtökohdat demokratian toteutumiselle aluevaaleissa	139
7.2	Vaalijärjestelyt, ehdokasasettelu ja vaalikampanjat	140
7.3	Korona ei madaltanut äänestysaktiivisuutta, aluevaalit koetaan toisen asteen vaaleiksi	142
7.4	Puolue- ja ehdokasvalinnat ja niiden perustelut	144
7.5	Alueellinen edustus ja alueperusteinen äänestäminen	146
7.6	Demokratia hyvinvointialueilla ja aluevaalien tulevaisuus	150
	Lähteet	153
	Liitetaulukot	160
	Liitteet	164

Esipuhe

Kunnallissalan kehittämissäätiö myönsi allekirjoittaneelle rahoituksen maakuntavaalitutkimukseen jo vuonna 2017. Maakuntavaalien kaavailtu ajankohta muuttui Juha Sipilän hallituksen aikana toistuvasti, koska vaalien järjestäminen ja ajoitus olivat yhteydessä hallituksen ajaman sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen toteutumisaikatauluun. Lopulta silloinen sote-uudistusmalli kaatui alkuvuonna 2019. Kariutuminen johti Sipilän hallituksen eroon noin kuukausi ennen eduskuntavaaleja, eikä Suomessa järjestetty maakuntavaaleja. Seuraavalla eduskuntavaalikaudella Sanna Marinin hallitus sai maaliin oman sote-uudistusmallinsa, ja Suomen ensimmäiset aluevaalit sovittiin pidettäväksi tammikuussa 2022.

Tämä tutkimus kuvaa aluksi hyvinvointialueuudistuksen ja aluevaalien perusfaktoja ja siirtyy sen jälkeen analysoimaan aluevaaleja ja niissä äänestämistä perinteisin vaalitutkimuksen menetelmin ja kysymyksenasetteluin. Tutkimus perustuu monipuolisiin aineistoihin. Monet havainnot on muokattu Tilastokeskuksen ja oikeusministeriön rekisteri- ja tilastoaineistoista, ja käytössä on myös aluevaalien jälkeen kerätty valtakunnallisesti edustava kyselyaineisto aluevaalien äänioikeutetuista. Lisäksi aineistoina hyödynnetään muun muassa aluevaalien kannatusmittauksia, ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden vaalirahoitusilmoituksia, puolueiden aluevaaliohjelmia ja television aluevaalikeskusteluja. Tutkimuksessa on paljon tilastotietoja, joita kannattaa pureskella rauhassa. Numerotulosten esittämisessä päädyttiin taulukkopainotteiseen tyyliin muun muassa hyvinvointialueiden suuren lukumäärän vuoksi.

En ole toteuttanut tutkimusta yksin. Väitöskirjatutkija Salla Vadén oli töissä tutkimushankkeessa ja vastasi kirjan alaluvuista 3.4 ja 3.5, joissa käsitelään puolueiden aluevaaliohjelmia sekä television aluevaalikeskusteluja. Hankkeen loppuvaiheessa Salla myös kommentoi ja tarkisti kirjan muita osia. Emeritusprofessori Heikki Paloheimo kommentoi julkaisun ensimmäistä käsikirjoitusversiota antaen arvokkaita korjaus- ja lisäysehdotuksia tekstin viimeistelyyn.

Kiitän KAKSia hankkeen rahoituksesta ja kirjan saattamisesta painokuntoon. Kun tulin valituksi KAKSin tutkimuspäälliköksi kesällä 2022, pyrin toteuttamaan hankkeen siten, etten joutuisi oman työni valvojaksi aloittaessani uudessa työssäni saman vuoden syyskuussa. Onnistuin tässä tavoitteessa kirjan ensimmäisen version osalta, mutta teoksen viimeistely jäi loppuvuoteen 2022.

Tampereella 31.8.2022

vaalitutkija, dosentti Sami Borg
Tampereen yliopisto
Johtamisen ja talouden tiedekunta
Politiikan tutkimuksen oppiaine

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen päätavoite ja tutkimusaineistot

Suomen ensimmäiset aluevaalit toimitettiin vuoden 2022 tammikuussa. Ensimmäisinä valtakunnallisina aluevaaleina ne olivat historialliset (Helimäki 2022), mutta vaalien ajankohta ei ollut helpoin mahdollinen. Hyvinvointi-alueuudistuksen aikataulussa pysymisen vuoksi vaalit päätettiin järjestää heti alkuvuodesta 2022. Tämän vuoksi ehdokashakemukset piti jättää aluevaalilautakunnille viimeistään 14.12.2021, ja ehdokkaat saivat numeronsa joulun aatonaattona. Ennakkoäänestysaika oli Suomessa 12.1.–18.1.2022 ja varsinainen vaalipäivä sunnuntaina 23.1.2022.

Joulun ja uuden vuoden loma-aikojen osuminen viimeiselle kampanjakuukaudelle vaikeuttivat tiedotusvälineiden vaaliviestinnän ajoittamista ja myös puolueiden ja ehdokkaiden kampanjointia. Lisäksi koronaepidemian tartuntatilanne paheni loppuvuodesta 2021 uusien virusmuunnosten leviämisen vuoksi. Samoin kuin vuoden 2021 kuntavaaleissa, vaaliviranomaisten oli jälleen kiinnitettävä paljon huomiota äänestämisen terveysturvallisuuteen (OM 2021). Toisaalta vuoden 2022 aluevaaleissa äänioikeusikäisen väestön rokotuskattavuus oli jo hyvä, mikä helpotti tilannetta.

Tämä tutkimus kuvaa ja selittää aluevaaleja laaja-alaisesti ja tarkastelee niitä tavanomaisin vaalitutkimuksen menetelmin. Keskeisenä pyrkimyksenä on analysoida monipuolisesti aluevaalien tuloksia ja äänestysvalintoja, äänestyspäätösten perusteita sekä arvioida aluevaaleja osana Suomen yleisten vaalien kokonaisuutta. Erityisesti tutkimus käsittelee sitä, miten aluevaaleissa äänestämisen asemoituu suhteessa kuntavaaleihin ja niissä äänestämiseen. Tämä on tärkeää siitäkin syystä, että kunta- ja aluevaalit on määrätty toimittamaan samanaikaisesti vuodesta 2025 alkaen. Aluevaaleja pyritään ymmärtämään niin puolueiden, ehdokkaiden kuin äänestäjienkin kannalta.

Tutkimuksen aineistopohja on runsas. Käytössä on Kantar TNS:n pian aluevaalien jälkeen kokoaman valtakunnallisen valitsijakyselyn data-aineisto, jonka perustiedot on kuvattu tutkimuksen lopusta löytyvässä liitteessä 1. Kunnallisalan kehittämissäätiö on jo raportoinut pääpiirteittäin joitakin kyselyn tuloksia (KAKS 2022a; KAKS 2022b; KAKS 2022c). Tekijän aiemmin toteuttamien kuntavaalitutkimusten (Borg 2018 ja 2022) tapaan tämäkin tutkimus hyödyntää runsaasti vaaleista tarjolla olevia tilasto- ja rekisteritietoja. Käytössä ovat Tilastokeskuksen avoimet PxWeb-tietokannat aluevaalien ehdokasasettelusta ja tuloksista, oikeusministeriön vaalit.fi-sivustolla julkistettut vaalitulokset ja avoimen datan rekisteritiedot sekä Valtiontalouden tarkastusviraston ylläpitämät tiedot aluevaalien ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden vaalirahoituksesta.

Lisäksi tutkimus kokoaa tietoja aluevaaleja edeltäneistä puolueiden kannatusmittauksista, analysoi sisältöjä puolueiden aluevaaliohjelmista ja television aluevaalikeskusteluista sekä jatkojalostaa tietoja Tilastokeskuksen julkistamista ehdokas- ja äänestysaktiivisuusanalyysistä, jotka perustuvat aluevaalien ehdokasrekisteriin, sähköiseen äänioikeusrekisteriin ja väestötietoihin (TK 2022a ja 2022b). Koska kyseessä olivat Suomen ensimmäiset aluevaalit, seuraavaksi esitellään tiiviisti perustietoja aluevaalien järjestämiseen johtaneista uudistuksista sekä keskeisimpiä piirteitä aluevaalien vaalijärjestelmästä.

1.2 Kohti Suomen ensimmäisiä aluevaaleja

Suomessa on ollut kuntien ja valtiotason väliin sijoittuvaa aluetason hallintoa jo pitkään muun muassa lääni-, seutu-, kuntayhtymä- ja maakuntahallinnossa. Ennen aluevaaleja aluetason luottamuselimiin osallistuneet, puoluepoliittisesti nimetyt luottamushenkilöt on valittu joitakin harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta välillisesti, ei suoraan vaalein. Merkittävä poikkeus on Kainuun maakuntakokeilu, jonka osana Kainuussa toimitettiin vuosina 2004 ja 2008 maakuntavaltuuston vaalit samanaikaisesti kuntavaalien kanssa (ks. Jäntti ym. 2017).

Aluevaalit ja hyvinvointialueiden valtuustot liittyvät aluehallintouudistukseen, jonka ydin on pitkään valmistellussa sosiaali- ja terveydenhuollon

suurreformissa eli sote-uudistuksessa. Sen taustalla olivat kasvavat erot kuntien ja alueiden kapasiteetissa tuottaa alan palveluja. Sote-uudistuksen valmistelu alkoi jo Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen aikana 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä (Ahonen ym. 2021), mutta se ei edennyt poliittisten kiistojen vuoksi edes lähelle maalia ennen Juha Sipilän hallitusta (2015–2019). Sipilän hallituksen pääpuolueet Keskusta¹ ja Kokoomus pääsivät poliittiseen sopuun uudistuksen rakenteellisesta päälinjasta, johon kuului Keskustan toive maakuntien melko suuresta lukumäärästä ja vahva maakuntahallinto sekä Kokoomuksen toive valinnanvapausperiaatteesta, jonka oli määrä tarjota kansalaisille hyvät mahdollisuudet valita sote-palveluita joko julkisen tai yksityisen sektorin palvelutuottajilta. Kaikkiaan Sipilän hallituksen maakunta- ja sote-uudistuksen tavoitteena ”oli tarjota ihmisille nykyistä yhdenvertaisempia palveluja, vähentää hyvinvointi- ja terveyseroja sekä hillitä kustannusten kasvua” (VN 2019a).

Sipilän hallituksen ajama maakunta- ja sote-uudistus sisälsi myös ajatuksen vahvan, maakuntavaaleihin perustuvan aluehallinnon luomisesta. Uusien maakuntien tehtäviksi olisi koottu suuri joukko kuntien ja nykyisten alueviranomaisten tehtäviä. Valmistelu kuitenkin kaatui uudistuspaketin liian massiiviseen kokoon suhteessa valmisteluresursseihin ja käytettävissä olleeseen aikaan. Keskeisenä syynä olivat myös uudistussmalleissa esille nousseet perustuslailliset ongelmat, jotka pitkittivät merkittävästi hankkeen valmistelua. Nämä syyt ilmenevät sote- ja maakuntauudistusta arvioineesta loppuraportista, joka julkaistiin pari kuukautta vuoden 2019 eduskuntavaalien jälkeen (Manssila & Mattsson toim. 2019).

Sote-uudistuksen ajaututtua umpikujaan Sipilän hallitus erosi tehtävästään maaliskuussa 2019 noin kuukausi ennen eduskuntavaaleja. Käytännössä tämä lopetti silloisen sote-uudistuksen ja siihen liittyneen maakuntauudistuksen valmistelun. Näin Suomessa ei myöskään päästy järjestämään maakuntavaalit-nimisiä valtakunnallisia vaaleja, joita oikeusministeriö ehti

¹ Kansallisten eduskuntavaalitutkimusten tapaan puolueiden nimet kirjoitetaan tässä tutkimuksessa isolla alkukirjaimella, kun teksti viittaa ns. käyttönimenä puolueorganisaatioon. Puolueen kannattajakunta kirjoitetaan pienellä alkukirjaimella (esim. perussuomalaiset).

valmistella poliittisiin päätöksiin perustuen peräti neljään eri ajankohtaan vuosille 2016–2019 (ks. Jääskeläinen 2022).

Kevään 2019 eduskuntavaalien jälkeen hallituksen muodostivat SDP:n puheenjohtaja Antti Rinteen johdolla SDP, Keskusta, Vihreät, Vasemmistoliitto ja RKP. Rinteen hallituksen ohjelman sote-uudistusta käsittelevään osaan kirjattiin ajatus siitä, että sosiaali- ja terveystalvet siirretään järjestettäväksi kuntaa suuremmille itsehallinnollisille alueille ja että myös pelastustoimen tehtävien järjestämisvastuu siirrettäisiin kunnilta alueille. Rinteen hallituksen hallitusohjelma totesi niin ikään, että alueiden päätöksenteosta vastaisivat suorilla vaaleilla valitut valtuutetut. (VN 2019b.)

Vuoden 2019 lopulla pääministeri Rinne joutui eroamaan tehtävästään hallituskumppani Keskustan osoittua hänelle vahvan epäluottamuksensa. Tämän jälkeen pääministeriksi nousi SDP:n Sanna Marin, jonka hallitus jatkoi sote- ja aluehallintouudistusten valmistelua täysin Rinteen hallituksen ohjelman kirjausten pohjalta. Aiemmin maakuntauudistukseen kuuluneet termit muuttuivat vuosien 2020–2021 jatkovalmistelussa siten, että maakuntien sijaan järjestämisvastuussa olevia aluehallintokokonaisuuksia ryhdyttiin kutsumaan hyvinvointialueiksi ja niiden ylintä päätösvaltaa käyttäviä toimielimiä aluevaltuustoiksi. Samalla maakuntavaalien nimi muuttui aluevaaleiksi.

Uudistuksen toimeenpanon ajoituksesta sovittiin, että kuntien järjestämisvastuulla olevat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä pelastuspalvelut siirtyvät uusille hyvinvointialueille 1.1.2023 alkaen. Tätä ennen tulisi hyvissä ajoin valita aluevaaleissa aluevaltuustot, jotka valitsisivat vuoden 2022 puolella hyvinvointialueiden johtavat viranhaltijat ja päättäisivät toiminnan käynnistymisen kannalta keskeisistä linjauksista. Lisäksi vuoden 2022 puolella toteutettavaksi urakaksi tuli siirtää yli seitsemän prosenttia Suomen työikäisestä väestöstä kuntien työntekijöistä hyvinvointialueiden työntekijöiksi (THL 2021).

Hyvinvointialueiden lukumäärä nousi lopulta 21:een, kun Uudenmaan maakunta päätettiin jakaa neljään hyvinvointialueeseen ja Helsinki sai järjestettäväkseen uudistuksen kohteena olevat palvelut erillistarkaisuna siten, että pääkaupunki ei ole hyvinvointialue. Ratkaisun myötä Helsinki ja sen äänioikeutetut jäivät aluevaalien ulkopuolelle Ahvenanmaan tapaan. Alue-

vaaleja koskevat säädökset kirjattiin kesällä 2021 hyväksytyyn lakiin hyvinvointialueesta (611/2011) sekä joihinkin vaalilain (714/1998) päivityksiin.

1.3 Hyvinvointialueet ja niiden valtuustot

Rinteen ja Marinin hallitusten sote-linjaukset olivat hallitusohjelmien osalta yhtenevät. Vuoden 2019 eduskuntavaalien jälkeen hallituksen tavoitteleva hyvinvointialueuudistus noudatti monia periaatteita, joita oli kirjattu Sipilän hallituksen sote- ja maakuntauudistuksen loppuraporttiin lakivalmistelun arvioinnin johtopäätöksinä (Manssila & Mattsson toim. 2019). Uudistuksen tavoitteet eivät myöskään olennaisesti muuttuneet siitä, mitä Sipilän hallitus tavoitteli. Rinteen ja Marinin hallitusten sote-uudistukselle asetettiin seuraavat hallitusohjelmiin kirjatut tavoitteet:

”Sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksen keskeisinä tavoitteina on kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja, turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille suomalaisille, parantaa palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta, turvata ammattitaitoisen työvoiman saanti, vastata yhteiskunnallisten muutosten mukanaan tuomiin haasteisiin ja hillitä kustannusten kasvua.” (VN 2019b ja 2019c)

Poliittisen yhteisymmärryksen saavuttamista helpotti se, että toteutuneeseen uudistukseen otettiin mukaan vain sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja pelastuspalvelut ja että hyvinvointialueille ei annettu verotusoikeutta. Hallituspuolueet olivat vielä vähän ennen aluevaaleja verotusoikeudesta hyvin erimielisiä (Waris & Nuoska 2021). Varsin yleisen argumentointitavan mukaan hyvinvointialueiden tehtäväkentän laajeneminen tulevaisuudessa olisi edellytys sille, että verotusoikeutta voitaisiin harkita uudelleen.

Tämän julkaisun lopusta löytyvä suuri liitetaulukko 1.1 luettelee hyvinvointialueisiin kuuluvat kunnat. Hyvinvointialuejako noudattaa pääosin maakuntajakoa. Jako poikkeaa Manner-Suomen 18 maakunnasta juuri Uudenmaan osalta. Helsinki jätettiin siis jaon ulkopuolelle ja Uudenmaan neljäksi hyvinvointialueeksi päätettiin Itä-Uusimaa, Keski-Uusimaa, Länsi-Uusimaa sekä Vantaan ja Keravan muodostama hyvinvointialue. Maakunta-

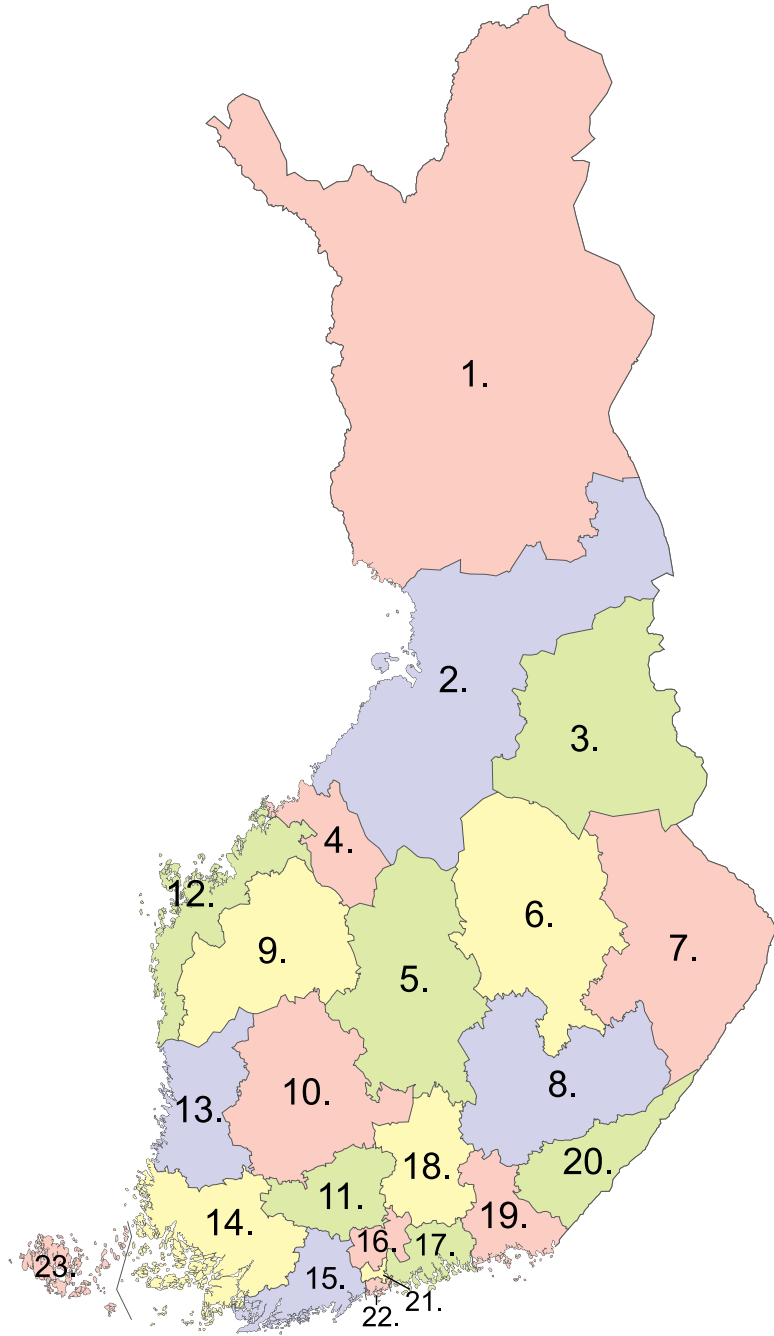
ja hyvinvointialuejako muistuttaa joiltakin osin eduskuntavaalien vaalipiiri-jakoa, mutta eduskuntavaaleissa Manner-Suomen vaalipiirejä on selvästi vähemmän, nykyisin enää vain 12.

Kuvio 1.1 näyttää hyvinvointialueet karttana, ja alueiden numerointi vastaa taulukon 1.1 listausta. Taulukko 1.1 kertoo hyvinvointialueisiin kuuluvien kuntien lukumäärän, alueen valtuustokoon ja äänioikeutettujen lukumäärän sekä nimeää asukasluvultaan suurimman hyvinvointialueen kaupungin eli keskuskaupungin.

Laki hyvinvointialueesta määrää, että hyvinvointialueen valtuuston vähimmäiskoko perustuu alueen asukaslukuun vaaleja edeltävän vuoden marraskuun lopussa. Kuten kuntavaaleissa kunnanvaltuustot, myös aluevaltuustot voivat tulevaisuudessa päättää valtuustokokonsa minimikokoa suuremmaksi. Kun vuoden 2022 aluevaalit järjestettiin tammikuussa, oli valtuustokoon määrittävä alueen asukasluvun määräpäivä poikkeuksellisesti jo vuoden 2021 elokuun lopussa. Kaikkien hyvinvointialueiden (hva) valtuustokoko noudatti vuoden 2022 vaaleissa vähimmäiskokoa, joka määräytyy seuraavan luokittelun mukaan:

HVA:N ASUKASLUKU	VALTUUTETTUA VÄHINTÄÄN
enintään 200 000	59
200 001–400 000	69
400 001–600 000	79
yli 600 000	89

Taulukko 1.1 osoittaa, että vuoden 2022 aluevaaleissa yhteensä 11 hyvinvointialuetta käytti 59 valtuutetun valtuustokokoa. Kuusi aluetta käytti 69 valtuutetun kokoa, ja 79 valtuutetun valtuustokokoa käytti neljä hyvinvointialuetta. Valtuustokoluokittelun suurin vaihtoehto eli 89 valtuutettua jäi toistaiseksi käyttämättä. Taulukossa 1.1 ilmoitetuista hyvinvointialueiden äänioikeutettujen määrästä huomataan, että alueet ovat väestöpohjaltaan hyvin erisuuruisia. Esimerkiksi Pirkanmaan hyvinvointialueella oli vuoden 2022 aluevaaleissa yli kahdeksankertainen määrä äänioikeutettuja Keski-Pohjanmaan hyvinvointialueeseen verrattuna, mutta vain noin 30 prosenttia enemmän valtuutettuja.

Kuvio 1.1 Aluevaalien hyvinvointialueet (1–21) sekä Helsinki ja Ahvenanmaa (ks. taulukon 1.1 hyvinvointialuenumerointi). Kartan lähde: https://fi.wikipedia.org/wiki/Hyvinvointialue#Luettelo_hyvinvointialueista

Aluevaalien äänioikeus määräytyy samoin periaattein kuin kuntavaaleissa. Äänioikeutettuja ovat Suomen kansalaiset ja muun EU-valtion sekä Islannin tai Norjan kansalaiset, joiden kotikunta on johonkin hyvinvointialueeseen kuuluva kunta 51. päivänä ennen vaalipäivää (ks. vaalit.fi). Lisäksi äänioikeutettuja ovat muiden maiden kansalaiset, jotka ovat asuneet Suomessa kotikunnassaan yhtäjaksoisesti kaksi vuotta.

Taulukko 1.1

Hyvinvointialueet: alueen kuntien lukumäärä, valtuustokoko, äänioikeutettujen lukumäärä vuoden 2022 aluevaaleissa sekä keskuskaupunki

	Kuntien lkm.	Valtuusto- koko	Äänioikeu- tettujen lkm.	Keskus- kaupunki
1 Lapin hyvinvointialue	21	59	145 002	Rovaniemi
2 Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue	30	79	320 903	Oulu
3 Kainuun hyvinvointialue	8	59	59 001	Kajaani
4 Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue	8	59	52 785	Kokkola
5 Keski-Suomen hyvinvointialue	22	69	221 570	Jyväskylä
6 Pohjois-Savon hyvinvointialue	19	69	204 769	Kuopio
7 Pohjois-Karjalan hyvinvointialue	13	59	135 899	Joensuu
8 Etelä-Savon hyvinvointialue	12	59	111 656	Mikkeli
9 Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue	18	59	153 910	Seinäjoki
10 Pirkanmaan hyvinvointialue	23	79	429 629	Tampere
11 Kanta-Hämeen hyvinvointialue	11	59	139 534	Hämeenlinna
12 Pohjanmaan hyvinvointialue	14	59	139 389	Vaasa
13 Satakunnan hyvinvointialue	16	69	176 595	Pori
14 Varsinais-Suomen hyvinvointialue	27	79	397 405	Turku
15 Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue	10	79	372 739	Espoo
16 Keski-Uudenmaan hyvinvointialue	6	69	158 545	Hyvinkää
17 Itä-Uudenmaan hyvinvointialue	7	59	79 249	Porvoo
18 Päijät-Hämeen hyvinvointialue	10	69	169 178	Lahti
19 Kymenlaakson hyvinvointialue	6	59	135 730	Kouvola
20 Etelä-Karjalan hyvinvointialue	9	59	105 732	Lappeenranta
21 Vantaan ja Keravan hyvinvointialue	2	69	218 508	Vantaa
YHT	292	1 379	3 927 728	

Lähde: Tässä taulukossa hyvinvointialueet on numeroitu kuvion 1.1 kartan mukaan. Helsinki ja Ahvenanmaa eivät osallistuneet aluevaaleihin. Keskuskaupunki on asukasmäärältään suurin kaupunki hyvinvointialueella. Tiedot on koottu vaalit.fi-sivuston useista lähteistä.

1.4 Kannatusmittaukset ja vaalitulos

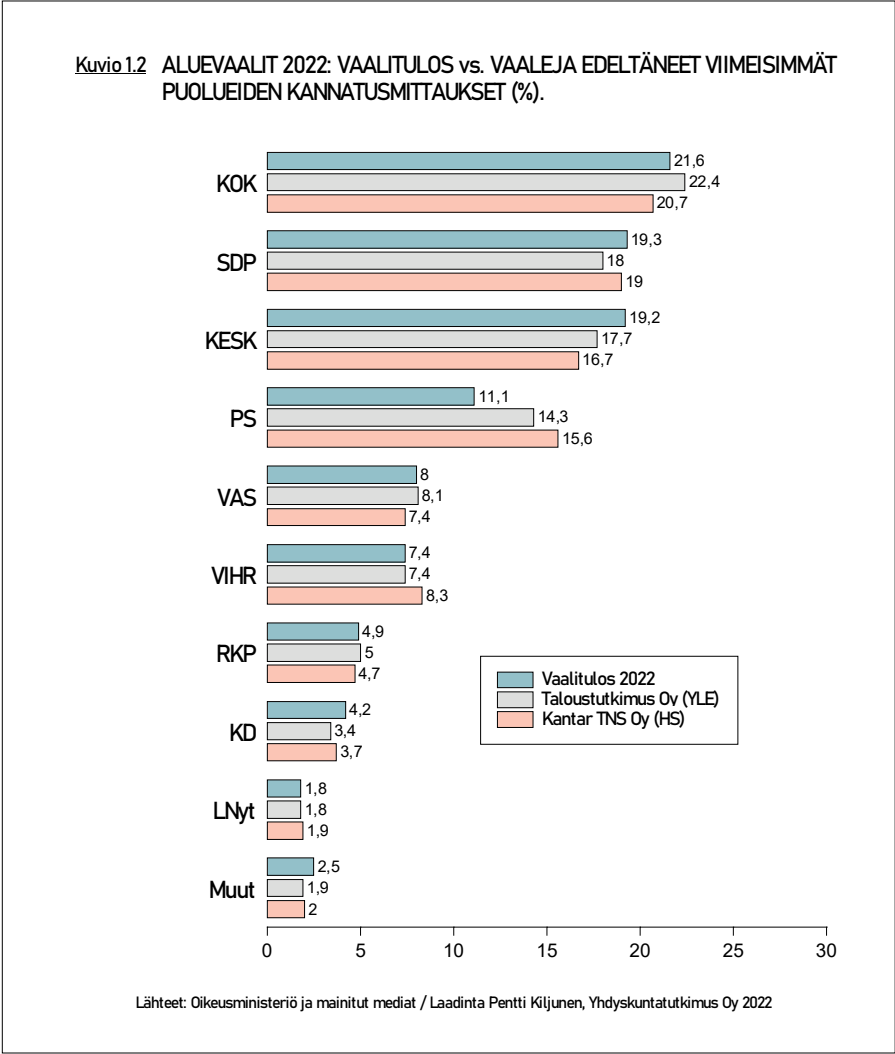
Puolueille aluevaalit eivät ole poliittisesti ja taloudellisesti yhtä merkittävät kuin eduskuntavaalit. Aluevaalit toimivat kuitenkin kunta- ja europarlamenttivaalien tapaan puolueiden eduskuntavaalikannatuksen ilmapuntareina, ja siksi niissä menestyminen ainakin kohtuullisesti on kaikille puolueille tärkeää. Periaatteessa sama menestymistoive pätee myös aluevaaleja koskeviin kannatusmittauksiin.

Mielipidemittauslaitoksille puolueiden aluevaalikannatuksen ennakointi oli sillä tavoin vaikeaa, että kyse oli laatuaan ensimmäisistä vaaleista Suomessa. Esimerkiksi eri puolueiden kannattajien äänestämismvarmuudesta ja tutkimusaineistojen painottamistarpeista ei ollut tarkkaa kokemusta. Ylelle mittauksia tekevä Taloustutkimus Oy ja Helsingin Sanomille puolueiden kannatusmittauksia tekevä Kantar TNS siirtyivät seuraamaan eduskuntavaalikannatuksen sijaan puolueiden aluevaalikannatusta vasta hyvin lähellä vaaleja. Kuviossa 1.2 näkyvän Taloustutkimuksen viimeisen aluevaalimittauksen tulokset perustuivat aineistoon, joka koottiin 27.12.2021–18.1.2022. Kantar TNS:n viimeisen vaaleja edeltäneen mittauksen aineisto oli puolestaan koottu 4.–16.1.2022.

Vaalien äänestysprosentti jäi lopulta 47,5 prosenttiin. Kuvion 1.2 tiedot viimeisimmistä kannatusmittauksista verrattuna vaalitulokseen osoittavat, että suhteellisesti heikoimmin odotuksiin nähden menestyi Perussuomalaiset. Puolueen mittauskannatus oli viimeisimmissä aluevaalimittauksissa noin 15 prosenttia, mutta vaalikannatus jäi vain niukasti yli 11 prosenttiin. Eniten ennakoitua paremman vaalituloksen saavutti eduskuntapuolueista Keskusta. Sille povattiin viimeisimmissä mittauksissa noin 17 prosentin kannatusta, mutta puolue saavutti yli 19 prosentin vaalikannatuksen.

Taulukko 1.2 osoittaa kaikilta hyvinvointialueilta yhteenlasketut puolueiden äänimäärät, ääniosuudet, paikat sekä äänimäärä- ja ääniosuusmuutokset verrattuna vuoden 2021 kuntavaaleihin, kun kuntavaalituloksesta on otettu pois Helsingin tulokset. Kokoomus voitti aluevaalit 2,3 prosenttiyksikön erolla SDP:hen. Kokoomus sai 21,6 prosenttia ja SDP 19,3 prosenttia äänistä. Ääniosuudeltaan kolmanneksi suurimmaksi nousi Keskusta (19,2 %), ja Perussuomalaiset jäi neljänneksi suurimmaksi (11,1 %).

Vasemmistoliitto nousi kannatusosuudeltaan Vihreitä suuremmaksi tasan kahdeksan prosentin ääniosuudella, ja Vihreät jäi 7,4 prosenttiin. Suh- teessa edellisten kuntavaalien ääniosuuksiin Vihreät oli toiseksi suurin hä- viäjä Perussuomalaisten jälkeen. Eniten ääniosuuttaan kasvatti vuoden 2021 kuntavaaleista Keskusta (+2,4 prosenttiyksikköä).

Kuvio 1.2 Vuoden 2022 aluevaalien tulos verrattuna viimeisimpiin ennen vaaleja julkistettuihin kannatusmittauksiin (%)

Taulukko 1.2

Vuoden 2022 aluevaalien tulos, koko maa (äänien lkm., %, paikat, muutokset verrattuna vuoden 2021 kuntavaaleihin)

Ehdokasasettaja	Äänet	%	Paikat	Äänimäärä- muutos/ KV2021	Ääniosuus- muutos (%-yks.)
Kansallinen Kokoomus	401 853	21,6	289	-35 146	0,9
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue	359 462	19,3	277	-26 253	1,1
Suomen Keskusta	356 851	19,2	297	1 416	2,4
Perussuomalaiset	206 637	11,1	155	-113 653	-4,0
Vasemmistoliitto	148 720	8,0	100	-3 299	0,8
Vihreä liitto	137 221	7,4	90	-55 790	-1,8
Suomen ruotsalainen kansanpuolue	91 409	4,9	76	-8 219	0,2
Suomen Kristillisdemokraatit (KD)	78 914	4,2	57	-3 432	0,3
Liike Nyt	33 767	1,8	20	5 882	0,5
Valta kuuluu kansalle	24 189	1,3	10	24 189	1,3
Muut puolueet yht.	7 819	0,4	0	-2 042	0,0
Muut ryhmät	12 684	0,7	8	-33 082	-1,5
Yhteensä	1 859 526	100,0	1 379		
Mitättömät äänet	7 137	0,4		-3 398	.
Äänet yhteensä	1 866 663	100			

Lähde: Oikeusministeriön vaalit.fi-sivuston tieto- ja tulospalvelu. Vertailussa valtakunnalliseen kuntavaalitulokseen Helsinki puuttuu tarkastelusta.

Myös RKP, Kristillisdemokraatit ja Liike Nyt petrasivat ääniosuuttaan hie-
man vuoden 2021 kuntavaaleista. Yllättävän hyvän vaalimenestyksen sai
myös Perussuomalaisten eduskuntaryhmästä irtautuneen Ano Turtiaisen
yhden miehen eduskuntaryhmään linkittyvä puolue Valta kuuluu kansalle
(VKK). Se saavutti aluevaaleissa 1,3 prosentin ääniosuuden ja sai yhden val-
tuutetun aluevaltuustoon kymmenellä hyvinvointialueella. Tämäkin selit-
tää joiltakin osin Perussuomalaisten ennakoitua heikompaan aluevaali-
menestystä. Taulukon 1.2 rivi Muut ryhmät osoittaa sitoutumattomien va-
litsijajhdistysten valtakunnallisen vaalikannatuksen aluevaaleissa. Se jäi sel-
västi vuoden 2021 kuntavaaleja vaatimattommaksi. Sitoutumattomat sai-
vat aluevaaleissa vain noin yhden kolmanneksen edellisen vuoden kunta-
vaalien ääniosuudestaan. Vaalituloksia ja puolueiden kannatusta hyvinvointi-
alueittain tarkastellaan tarkemmin jäljempänä luvussa 5.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Edellä on kuvattu tiiviisti aluevaaleihin johtanutta poliittista päätöksentekoa, koottu aluevaalinäkökulmasta aluehallintouudistuksen keskeisiä faktoja ja esitelty lyhyesti aluevaalien valtakunnalliset päätulokset. Seuraavaksi tutkimus etenee ensin kronologisesti luvussa kaksi ehdokasasetteluun ja sitten luvussa kolme vaalikampanjoihin ja vaaliviestintään. Tämän jälkeen neljäs luku avaa äänestysaktiivisuutta sekä kansalaisten käsityksiä siitä, kuinka merkittävänä he pitivät aluevaaleja suhteessa muihin vaalityyppeihin. Tutkimuksen viides luku palaa vaalituloksiin eritellen niitä hyvinvointialueittain sekä kuvaten eri väestöryhmien edustusta aluevaltuustoissa. Kuudes luku analysoi äänestysvalintoja puolue- ja ehdokasvalintojen ja niiden syiden, aluevaalien asiakysymysten sekä puoluekiinnittyneisyyden ja alueperusteisen äänestämisen kannalta. Lopuksi tutkimuksen seitsemäs luku kokoaa tutkimuksen keskeisiä tuloksia keskustellen niistä demokratian toteutumisen ja aluevaalien tulevaisuuden kannalta.

2 Vuoden 2022 aluevaalien ehdokasasettelu

Tämä luku tarkastelee ehdokasasettelua useista näkökulmista. Koska kyseessä olivat Suomen ensimmäiset aluevaalit, on tarpeen esitellä ehdokasasettelun perusfaktoja ja valottaa jonkin verran myös ehdokkuuksista ja niiden kriteereistä käytyä yhteiskunnallista keskustelua. Analyysi on kuvailevaa, ja se käsittelee aluksi vaalien ehdokasasettelun yleistä sujumista ja ehdokasasettelun sosiodemografista edustavuutta suhteessa vaalien ääni-oikeutettuihin. Missä määrin puolueet ja ryhmittymät onnistuivat rekrytoimaan ehdokkaita listoilleen ja kuinka tasapainoisesti eri väestöryhmät tulivat edustetuiksi aluevaalien ehdokaskunnassa? Tilastollinen analyysi kokaa keskeisiä edustavuustietoja tukeutuen suuressa määrin Tilastokeskuksen julkistamiin edustavuusanalyysieihin (TK 2022a) ja Tilastokeskuksen verkkotietokantoihin vaaleista.

Edustavuustarkastelun keskeisenä näkökulmana on aluevaalien vertailu vuoden 2021 kuntavaaleihin. Olennaisena kysymyksenä tarkastellaan, mitä toimialoja aluevaalien ehdokkaat edustivat. Hyvinvointialueille siirtyvien tehtävien vuoksi oli odotettavissa, että erityisesti sote- ja pelastusalan asiantuntijoita asettuisi ehdolle. Missä määrin tällainen asiantuntijaehdokkuus toteutui aluevaaleissa?

Toinen pääaihe kohdistuu siihen, missä määrin ehdokkaat olivat kunnanvaltuutettuja ja kansanedustajia ja millaisia näkökohtia luottamustehtävien kasautumiseen liittyy. Ennen aluevaaleja ja myös jo ennen Sipilän hallituksen kaavailemia maakuntavaaleja käytiin ajoittain vilkastakin yhteiskunnallista keskustelua siitä, kuinka toivottavaa tai epätoivottavaa on eritasoisten, yleisiin vaaleihin perustuvien poliittisten luottamustehtävien kertyminen

samoille henkilöille. Lähinnä median ja tutkijoiden sekä osin poliitikkojenkin ylläpitämässä keskustelussa monet olivat sitä mieltä, että ainakaan kansanedustajat tuskin ehtivät paneutumaan samanaikaisesti riittävästi sekä kunnanvaltuutetun että aluevaltuutetun tehtäviin.

Aluevaaleihin omaksuttiin kuitenkin varsin väljät esteellisyyskäytännöt eli laaja oikeus asettua ehdolle (ks. Kuntaliitto 2021a ja 2021b; VM 2021). Poliitikkojen luottamustoimintaa samanaikaisesti kunnanvaltuutettuna, aluevaltuutettuna ja kansanedustajana ei haluttu estää. Kuinka merkittäväksi kunnanvaltuutettujen osuus ehdokkaista muodostui, kuinka suuri osa kansanedustajista asettui ehdolle ja millaiset tekijät selittävät poliitikkojen ehdokkuushaluja sekä puolueiden kiinnostusta saada samoja kasvoja ehdokaslistoilleen eri vaalityypeissä?

Kolmas pääteema käsittelee sitä, miten kuntien alueellinen edustavuus toteutui hyvinvointialueiden ehdokasasettelussa. Kuinka kattavaa ja tasapainoista ehdokasasettelu oli yleensä ottaen alueellisesti ja millaiseksi hyvinvointialueiden keskuskaupunkien ehdokkaiden osuus muodostui? Analyysi perustuu aluevaalien ehdokasrekisteristä ja ehdokastietokannoista laskettuihin tietoihin ehdokasasettelun alueellisesta edustavuudesta.

2.1 Aluevaalien ehdokasasettelun sujuminen ja sosiodemografinen edustavuus

Jokainen hyvinvointialue muodostaa aluevaaleissa yhden vaalipiirin. Aluevaaleja koskevassa lainsäädännössä päädyttiin siihen, että kullakin puolueella, muulla ryhmittymällä tai vaaliliitolla on oikeus asettaa vaalipiiriin 1,25-kertainen määrä ehdokkaita valtuustokokoon nähden. Kerroin asettuu eduskunta- ja kuntavaalien puoliväliin: eduskuntavaaleissa kerroin on yksi, eli listan ehdokkaiden enimmäismäärä on sama kuin vaalipiiristä valituksi tulevien kansanedustajien lukumäärä. Kuntavaaleissa maksimimäärä on nykyisin puolistoistakertainen kunnan valtuustokokoon nähden. Kun ensimmäisten aluevaalien valtuustokoko vaihteli 59:stä 79:ään, ehdokkaiden enimmäismäärän vaihteluväliksi yhdellä listalla muodostui 73–98.

Aluevaltuustojen lukumäärä ja kokoerot huomioon ottaen jokainen puolue tai muu ryhmittymä olisi voinut asettaa aluevaaleissa ehdolle korkeintaan

1 711 ehdokasta (ilman vaaliliittoja). Vain neljä eduskunnan suurinta puoluetta ylsi suuruusluokaltaan edes lähelle tätä määrää asettamalla kukin yhteensä vähintään 1 400 ehdokasta 21 vaalipiiriin. Joissakin puoluesihteerien medialle antamissa kommenteissa kävi ilmi, että useilla puolueilla oli ollut vaikeuksia ehdokashankinnassaan heikoimman kannatuksen alueillaan (Rajala 2021). Toisaalta kaikki puolueet saivat kuitenkin listoilleen riittävästi ehdokkaita ajatellen aluevaalien kannatusmittausten puolueille ennakkoimia paikkamääriä.

Taulukko 2.1 avaa ehdokasasettelun sujumista siitä näkökulmasta, kuinka moni puolue sai eri hyvinvointialueilla listansa suurin piirtein täyteen. Arviossa on asetettu täyden listan kriteeriksi 95 prosentin taso ehdokkaiden maksimimäärästä vaalipiirissä, ja nämä lukumäärät ilmenevät taulukosta. Eniten ehdokkaita oli kolmella asukasluvultaan suurimmalla hyvinvointialueella: Länsi-Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Pirkanmaalla. Näissä vaalipiireissä oli myös eniten ehdokkaita suhteessa valtuustopaikkojen määrään, yli yhdeksän per valtuustopaikka. Sama suhdeluku ylsi yli yhdeksään myös Keski-Suomen hyvinvointialueella.

Täysiiä listoja, 95 prosentin kriteerillä, sai kokoon yhteensä vähintään viisi puoluetta kuudella hyvinvointialueella. Odotetusti nämä olivat suurimpia eduskuntapuolueita. Toteutuneiden (lähes) täysien listojen maksimimäärä hyvinvointialueilla oli kuusi ja minimi yksi. Täysien listojen lukumäärän keskiarvo hyvinvointialueilla oli 3,6 ja mediaani neljä. Kun pienimätkin hyvinvointialueiden kokonaisehdokasmäärät ylsivät lähes neljäänsataan, voitaneen todeta, että määrällisestä näkökulmasta hyvinvointialueiden ehdokasasettelu tarjosi valitsijoille riittävästi valinnanvaraa. Tässä mielessä aluevaalien ehdokasasettelu sujui ainakin kohtuullisen hyvin.

Ehdokaslistojen sosiodemografisen edustavuuden kautta valtuustoilla on mahdollisuus muodostua koostumukseltaan pienoiskuvaksi vaalien valitsijakunnasta. Vaalitulokset niin eduskunta- kuin kuntavaaleista ovat osoittaneet, että eri väestöryhmiä tasapainoisesti edustavat ehdokaslistat ovat keskeinen edellytys sille, että väestöryhmät voivat tulla tasapainoisesti edustetuiksi myös poliittisissa edustuselimissä.

Samalla ehdokasasettelun merkittävät ali- tai yliedustukset toistuvat herkästi valittujen joukossa. Historiallisesti katsottuna esimerkiksi naisten osuus

Taulukko 2.1

Vuoden 2022 aluevaalien valtuusto- ja ehdokastietoja hyvinvointialueittain (lkm.)

	Valtuusto- koko	Ehdok- kaita enintään per lista (x 1,25)	95 % maksimi- määrästä	Ehdok- kaita (toteu- tunut lkm. 2022)	Ehdokkaita per valtuusto- paikka	Täysien listojen puolueita ^a (95 % täysi)
01 Itä-Uudenmaan hva	59	73	69	371	6,3	1
02 Keski-Uuden- maan hva	69	86	82	535	7,8	2
03 Länsi-Uuden- maan hva	79	98	93	748	9,5	5
04 Vantaan ja Keravan hva	69	86	82	497	7,2	1
05 Varsinais- Suomen hva	79	98	93	742	9,4	6
06 Satakunnan hva	69	86	82	495	7,2	4
07 Kanta-Hämeen hva	59	73	69	476	8,1	4
08 Pirkanmaan hva	79	98	93	724	9,2	5
09 Päijät-Hämeen hva	69	86	82	516	7,5	4
10 Kymenlaakson hva	59	73	69	415	7,0	2
11 Etelä-Karjalan hva	59	73	69	398	6,7	4
12 Etelä-Savon hva	59	73	69	369	6,3	3
13 Pohjois-Savon hva	69	86	82	561	8,1	3
14 Pohjois-Karjalan hva	59	73	69	487	8,3	4
15 Keski-Suomen hva	69	86	82	630	9,1	6
16 Etelä-Pohjan- maan hva	59	73	69	410	6,9	4
17 Pohjanmaan hva	59	73	69	408	6,9	3
18 Keski-Pohjan- maan hva	59	73	69	362	6,1	1
19 Pohjois-Pohjan- maan hva	79	98	93	636	8,1	5
20 Kainuun hva	59	73	69	379	6,4	4
21 Lapin hva	59	73	69	425	7,2	5

^a Jos puolue on ollut vaaliliitossa, laskelmassa on otettu huomioon vaaliliiton listan ehdokasmäärä. Vaaliliitot on listattu tarkistetusti oikein lähteessä https://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_aluevaalit.

valituista valtuutetuista ja kansanedustajista on yleensä kulkenut käsi kädessä sen kanssa, kuinka suuri osa kunta- ja eduskuntavaalien ehdokkaista on ollut naisia. Mitä enemmän naisia on ollut ehdokkaana, sitä enemmän heitä on myös tullut valituksi (Hellsten 2006; Paloheimo 2007; Pikkala ym. 2013). Asiaan palataan jäljempänä tutkimuksen viidennessä luvussa.

Taulukko 2.2 kokoaa puolueittain ja kaikkien ehdokkaiden osalta tietoja aluevaalien ehdokasasettelun sosiodemografisesta edustavuudesta verrattuna vuoden 2021 kuntavaaleihin. Tiedot on koottu ja muokattu Tilastokeskuksen ehdokas- ja väestötilastoista (TK 2022a), ja edustavuuskriteereinä on neljä ulottuvuutta. Koulutustason mukaista edustavuutta tarkastellaan sen perusteella, kuinka suuri osa ehdokkaista oli ylemmän korkeakoulu-

Taulukko 2.2

Tietoja aluevaalien ehdokkaista puolueittain verrattuna vuoden 2021 kuntavaaleihin: ylemmän korkeakouluasteen suorittaneiden osuus, nuorten osuus^a, naisten osuus sekä työllisten osuus ehdokkaista (% ja erot %-yksikköinä)

	Ylemmän korkea- kouluasteen suorittaneita (%)	Ero AV-KV %-yks.	Nuorten (18–29-v.) osuus ehdok- kaista (%)	Ero AV-KV %-yks.	Naisten osuus ehdok- kaista (%)	Ero AV-KV %-yks.	Työllisten osuus ehdok- kaista (%)	Ero AV-KV %-yks.
SDP	24,2	9,3	5,3	−0,4	52,5	8,9	69,5	3,6
PS	12,0	5,5	4,4	−2,5	27,1	5,6	63,1	5,3
KOK	41,6	13,7	9,9	−0,5	44,2	5,9	76,1	−0,7
KESK	32,5	13,1	7,3	−1,7	46,7	5,1	75,0	−0,6
VIHR	44,8	4,6	13,1	1,0	59,1	−0,9	74,5	0,7
VAS	20,0	5,4	8,0	−0,1	48,2	5,4	61,5	−0,7
RKP	40,2	9,1	11,1	−4,4	49,7	5,6	75,6	−3,7
KD	30,7	5,7	6,0	0,7	50,3	3,3	61,2	2,4
Liike Nyt	15,7	−1,8	7,2	−2,0	30,7	2,8	76,8	−3,8
% alue- vaaliehdok- kaista	28,3	8,5	7,6	−0,9	45,4	5,7	70,0	0,1
% äänioikeu- tetuista	10,3		17,1		50,7		51,8	

^a Nuorten osuus äänioikeutetuista on osuutta karkeasti kuvaava tieto siitä, kuinka suuri osa täysi-ikäisestä väestöstä oli 18–29-vuotiaita vuoden 2021 lopussa.

Lähteet: Tilastokeskuksen ehdokas- ja väestötilastot.

asteen suorittaneita. Ikäryhmien edustavuutta käsitellään pelkistetysti nuorten, 18–29-vuotiaiden ehdokkaiden osuuden kannalta. Sukupuoleen perustuvaa edustavuutta esitellään naisten ehdokasosuuksien kautta ja asemaa työelämässä työllisten osuutena ehdokkaista. Taulukon 2.2 numerorivit kertovat nämä kaikki prosenttiosuudet ensin puolueittain ja sitten toiseksi alimalla numerorivillä samat tiedot kaikista aluevaaliehdokkaista.

Lisäksi taulukon 2.2 alin numerorivi kertoo, kuinka suuri osa kaikista äänioikeutetuista kuuluu tarkasteltavaan ryhmään. Nämä Tilastokeskuksen tiedot ovat vuosilta 2019 ja 2020 (TK 2022a, 23). Esimerkiksi ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita oli äänioikeutetuista 10,3 prosenttia, mutta aluevaaliehdokkaista peräti 28,3 prosenttia. Tämä osoittaa, että korkeasti koulutetut olivat merkittävästi yliedustettuja aluevaalien ehdokaskunnassa aikuisväestöosuuteensa verrattuna.

Koulutetuimpien ehdokkaiden yliedustus oli myös aluevaaleissa paljon voimakkaampaa kuin vuoden 2021 kuntavaaleissa, mitä tarkastellaan vie-reisessä vertailusarakkeessa. Sarake *Ero AV-KV (%-yks.)* kertoo prosenttiyksikköinä ryhmän aluevaaliosuuden eron ryhmän kuntavaaliosuuteen. Vuoden 2021 kuntavaalien kaikista ehdokkaista 19,8 prosenttia eli aluevaaleihin verrattuna 8,5 prosenttiyksikköä vähemmän oli korkeasti koulutettuja. Ero on merkittävä, ja se ilmentää aluevaalien ehdokasasettelun suurempaa asiantuntijapainotteisuutta verrattuna kuntavaaleihin.

Kuntavaaleihin verrattuna eduskuntapuolueiden aluevaaliehdokkaat olivat yleisemmin korkeasti koulutettuja kaikissa puolueissa Liike Nytin ehdokkaita lukuun ottamatta. Suurimpia erot kuntavaaleihin olivat Kokoomuksessa ja Keskustassa. Vihreiden, Kokoomuksen ja RKP:n aluevaaliehdokkaista yli 40 prosenttia oli ylemmän korkeakouluasteen suorittaneita, kun koko aikuisväestöstä tämän asteinen koulutus on siis vain joka kymmenennellä.

Alle 30-vuotiaiden nuorten ehdokkaiden aliedustus suhteessa aikuisväestöön on hyvin pysyvä ja tuttu ilmiö kunta- ja eduskuntavaaleista (Pikkala 2013 ym.; TK 2019). Taulukon 2.2 tulosten perusteella vuoden 2022 aluevaalit eivät poikenneet tästä peruslinjasta. Äänioikeutetuista oli alle 30-vuotiaita noin 17 prosenttia, mutta aluevaalien ehdokkaista heitä oli vain 7,6 prosenttia. Nuorten ehdokkaiden osuudet kaikista ehdokkaista olivat aluevaaleissa hieman pienempiä kuin vuoden 2021 kuntavaaleissa, minkä

vuoksi vertailusarakkeen arvoista useimmat ovat lievästi negatiivisia. Toisaalta poikkeamat kuntavaaleihin jäävät kauttaaltaan pieniksi. Suhteellisesti eniten nuoria ehdokkaita oli vertailun puolueista Vihreillä, RKP:llä ja Kokoomuksella – eli samoilla puolueilla, joilla korkeasti koulutettujen ehdokkaiden yliedustus oli suurinta.

Vuoden 2022 aluevaalit ja vuoden 2021 kuntavaalit eivät myöskään poikenneet toisistaan merkittävästi ehdokaskuntien keski-ikä ja iäkkäimpien ehdokkaiden prosenttiosuuden perusteella. Aluevaaleissa ehdokkaiden keski-ikä oli 50,3 vuotta ja eläkeläisiä ehdokkaista oli noin 17 prosenttia. Kuntavaaleissa ehdokkaiden keski-ikä oli puolestaan 50,8 vuotta ja eläkeläisiä oli ehdokkaista 18 prosenttia. (TK 2021 ja TK 2022a.)

Naisten osuus ehdokkaista nousi aluevaaleissa ilahduttavan suureksi. Osuus jäi kuitenkin vielä selvästi naisten osuudesta äänioikeutettujen joukossa, sillä se on hieman yli 50 prosenttia. Vihreiden ehdokaskunta on ollut muunkin tyyppisissä yleisissä vaaleissa naisvoittoisinta, eivätkä aluevaalit olleet poikkeus: Vihreiden ehdokkaista noin kolme viidestä oli naisia (59,1 %). Yli 50 prosenttiin ylsivät myös SDP ja Kristillisdemokraatit. Kuten vuoden 2021 kuntavaaleissa, myös aluevaaleissa selvästi miesvaltaisin ehdokaskunta oli Perussuomalaisilla (naisia 27,1 %) ja Liike Nytillä (naisia 30,7 %).

Verrattuna vuoden 2021 kuntavaaleihin eniten naisehdokkaiden osuutetaan petraasi eduskuntapuolueista SDP, jolla oli lähes yhdeksän prosenttiyksikköä enemmän naisehdokkaita aluevaaleissa kuin kuntavaaleissa. Luultavasti naisehdokkaiden suurempi osuus verrattuna kuntavaaleihin johtui siitä, että hyvinvointialueiden järjestettäväksi siirtyy hyvin suuria, työntekijäkunnaltaan naisvaltaisia aloja.

Aluevaalien ja vuoden 2021 kuntavaalien välillä ei ollut suuria eroja siinä, kuinka suuri osuus ehdokkaista oli työllisiä eli työelämässä mukana olevia ja työssä käyviä. Molemmissa vaaleissa kaikista ehdokkaista seitsemän kymmenestä oli työllisiä. Suhteellisesti vähiten työllisiä ehdokkaita oli aluevaaleissa Kristillisdemokraateilla, Vasemmistoliitolla ja Perussuomalaisilla. Työllisen termi liittyy tilastokäsitteenä henkilön niin sanottuun pääasialliseen toimintaan. Pääasiallisen toiminnan perusluokitteluun kuuluvat Tilastokeskuksen vaalianalyysiluokitteluissa työlliset, työttömät, opiskelijat, eläkeläiset ja muut henkilöt (ks. TK 2022a). Suurin osa muista kuin työllisistä ehdokkaista oli

vuoden 2022 aluevaaleissa eläkeläisiä (joka kuudes) tai työttömiä (noin 7 %). Tiedot pohjautuvat Tilastokeskuksen tausta-analyyseihin, joissa on verrattu vaalien ehdokkaiden ja valittujen sosiodemografista taustaa (em.). Valituksi tulneiden taustoja käsitellään erikseen tutkimuksen viidennessä luvussa.

Lisäksi taulukossa 2.3 tarkastellaan työllisten osalta sitä, missä määrin eri toimialat olivat edustettuina aluevaalien ehdokaskunnassa. Kaikkien työllisten joukossa suurimmat toimialat ovat Suomessa terveys- ja sosiaalipalvelut, kauppa ja kuljetus, teollisuus sekä muut liike-elämän palvelut. Näistä terveys- ja sosiaalipalvelujen toimialalla työskentelevät olivat odotetusti voimakkaimmin ylliedustettuja ehdokkaiden joukossa.

Edellä mainittu havainto ei ole yllättävä, koska ylivoimaisesti suurin osa sosiaali- ja terveysalan työntekijöistä siirtyy hyvinvointialueuudistuksessa kunnilta hyvinvointialueiden palvelukseen. Terveiden ja hyvinvoinnin

Taulukko 2.3

Vuoden 2022 aluevaalien työlliset äänioikeutetut, työlliset ehdokkaat ja työlliset valitut toimialoittain (%)

	Työlliset äänioikeutetut	Työlliset ehdokkaat	Yli- tai aliedustus ehdokkaissa (%-yks.)
Terveys- ja sosiaalipalvelut	17,7	24,3	6,6
Julkinen hallinto, maanpuolustus	4,8	11,6	6,8
Koulutus	6,8	11,4	4,6
Muut palvelut	4,6	9,7	5,1
Muut liike-elämän palvelut	12,9	9,9	-3,0
Maa- ja metsätalous, kalastus	3,1	3,2	0,1
Teollisuus	15,0	8,2	-6,8
Kauppa ja kuljetus	16,6	9,2	-7,4
Informaatio ja viestintä	3,6	3,3	-0,3
Rakentaminen	7,4	3,3	-4,1
Rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistötoiminta	2,5	2,2	-0,3
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	3,6	2,2	-1,4
Tuntematon	1,4	1,5	0,1
YHT	100,0	100,0	
N	2 035 454	7 717	

Lähde: Muokattu lähteestä Tilastokeskus 2022a.

laitoksen mukaan sote-alalla työskenteli Suomessa vuoden 2018 lopussa noin 400 000 henkilöä, joista 69 prosenttia julkisella sektorilla, hieman alle 24 prosenttia yrityksissä ja hieman yli seitsemän prosenttia järjestöjen palveluksessa. Julkisen sektorin palveluksessa olevan ja hyvinvointialueiden alaisuuteen siirtyvän työvoiman osuus oli tuolloin 7,3 prosenttia koko työssäkäyvästä väestöstä. (THL 2021.) Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastot osoittavat, että vuoden 2019 lopussa terveys- ja sosiaalipalvelujen aloilla työskentelevistä työllisistä peräti 87 prosenttia oli naisia (TK 2022d).

Taulukon 2.3 kolmen muun suurimman toimialan työntekijät ovat sen sijaan selvästi aliedustettuja työllisten ehdokkaiden joukossa. Erityisesti tämä koskee teollisuuden sekä kaupan ja kuljetuksen aloilla työskenteleviä. Sote-alan henkilöstön lisäksi aluevaalien työllisessä ehdokaskunnassa ovat yliedustettuina koulutuksessa ja muiden palvelujen aloilla työskentelevät.

Kaikkiaan aluevaalien ehdokaskunta ei vastannut kovinkaan hyvin vaalien valitsijakuntaa pienoiskoossa nyt tarkasteltujen sosiodemografisten tekijöiden perusteella. Toisaalta muihin vaalityyppeihin verrattuna epäedustavuus ei myöskään ollut merkittävästi suurempaa. Korkeimmin koulutettujen yliedustus oli kuntavaaleja voimakkaampaa. Nuorten sekä työvoiman ulkopuolella olevien aliedustukset olivat suurin piirtein samalla tasolla kuin vuoden 2021 kuntavaaleissa. Myönteisenä voidaan pitää sitä, että hyvinvointialueille siirtyvien tehtävien myötä naisvaltaisten sote-alojen ehdokkaita oli ehdokaskunnassa suhteellisesti laskettuna enemmän kuin kuntavaaleissa, mikä vähensi naisten aliedustusta aluevaalien ehdokasasettelussa.

Seuraavissa kahdessa alaluvussa tarkastellaan lisäksi sitä, missä määrin kunnanvaltuutetut ja kansanedustajat olivat aluevaaliehdokkaina ja kuinka kuntien alueellinen edustavuus toteutui aluevaalien ehdokasasettelussa.

2.2 Kansanedustajat ja kunnanvaltuutetut aluevaaliehdokkaina

Muodolliselta kannalta aluevaalit ovat työkalu edustuksellisen demokration tasapainoiseen toteutumiseen nimenomaan hyvinvointialueilla. Uudet hyvinvointialueet eivät kuitenkaan aloita toimintaansa poliittisessa tyhjiössä, vaan ne muodostuvat olemassa olevan kunta- ja maakuntarakenteen rinnalle

sekä osaksi vallitsevaa suomalaista poliittista järjestelmää ja sen keskeisiä toimijoita. Tästä seuraa, että aluevaaleja ja niiden ehdokasasettelua kannattaa tarkastella yhtenä uutena osana poliittisten voimien kampanjointia – eli käytännössä osana puolueiden ja poliitikkojen yleisiä valtapyrkimyksiä. Hyvä menestys aluevaaleissa voi tukea puolueiden ja politiikkojen muita tavoitteita ja huono aluevaalisuosio taas haitata niitä.

Ennen aluevaaleja ja jo ennen Sipilän hallituksen maakuntavaalikaavajärjestelyjä keskusteltiin aktiivisesti siitä, millaisiksi aluevaalien ehdokaskelpoisuuden rajat tulisi asettaa. Keskustelu koski niin kuntien ja kunta-alan johtavia viranhaltijoita kuin eritasoisin tehtäviin vaalein valittujen poliittisten luottamushenkilöiden osallistumista aluevaaleihin.

Aluevaalien vaalikelpoisuuteen liittyviä argumentteja on kuvattu melko kattavasti asiaa koskevassa valtiovarainministeriön muistiossa (VM 2021) sekä Kuntaliiton yleisohjeistuksessa vaalikelpoisuudesta aluevaltuustoon (Kuntaliitto 2021b). Aluevaalien vaalikelpoisuutta eli ehdokkaaksi asettumisen kelpoisuutta koskevan lainsäädännön pääkohdat löytyvät oikeusministeriön vaalit.fi-verkkopalvelusta. Säännöksissä päädyttiin siihen, että ehdokkaaksi voivat pääsääntöisesti asettua kaikki sellaiset henkilöt, jotka ovat jonkin hyvinvointialueen asukkaita (kotikunta kuuluu kyseiseen hyvinvointialueeseen), joilla on jollakin hyvinvointialueella äänioikeus aluevaaleissa ja joita ei ole julistettu vajaavaltaiseksi.

Lisäksi vaalikelpoisuuden rajoituksista säädettiin hyvinvointialuelain 77 pykälässä. Sen mukaan seuraavat henkilöt eivät ole vaalikelpoisia aluevaltuustoon:

- 1 ”valtion virkamies, joka hoitaa välittömästi hyvinvointialuetta koskevia valvontatehtäviä;
- 2 hyvinvointialueen palveluksessa oleva henkilö, joka toimii aluehallituksen tai lautakunnan tehtäväalueen tai hyvinvointialueen liikelaitoksen johtavassa tehtävässä tai sellaiseen rinnastettavassa vastuullisessa tehtävässä;
- 3 hyvinvointialueen määräysvallassa olevan yhteisön tai säätiön palveluksessa oleva henkilö, joka asemaltaan voidaan rinnastaa 2 kohdassa tarkoitettuun hyvinvointialueen palveluksessa olevaan henkilöön;

- 4 hyvinvointiyhtymän jäsenenä olevan hyvinvointialueen aluevaltuuston osalta hyvinvointiyhtymän palveluksessa oleva henkilö, joka asemaltaan voidaan rinnastaa 2 kohdassa tarkoitettuun hyvinvointialueen palveluksessa olevaan henkilöön.
- 5 Edellä tarkoitettussa palvelussuhteessa oleva on kuitenkin vaalikelpoinen valtuutetuksi, jos palvelussuhde päättyy ennen kuin valtuutettujen toimikausi alkaa.”

(Listaus on suora lainaus sivuston vaalit.fi kohdasta Aluevaalit / Vaalikelpoisuus ja ehdokasasettelu.)

Mainituista kelpoisuusehdoista ja rajoituksista seurasi, että esimerkiksi kuntien viranhaltija- ja luottamushenkilöjohtoon kuuluvat saattoivat asettua vaaleihin ehdolle. Rajoituksia ei myöskään tullut kansanedustajien ehdolle asettumiseen, vaikka yleisesti oli tiedossa, että heistä ylivoimaisesti suurin osa on jo myös kunnanvaltuutettuja kotikunnissaan. Vuoden 2021 kuntavaaleissa oli ehdolla 177 kansanedustajaa, ja heistä 176 tuli valituksi kunnan- tai kaupunginvaltuutetuksi (Borg 2022a, 107).

Taulukko 2.4 kertoo, missä määrin aluevaalien ehdokkaat olivat istuvia kunnanvaltuutettuja ja kansanedustajia. Kansanedustajista 111 asettui aluevaaliehdokkaaksi, ja istuvia kunnanvaltuutettuja ehdokkaista oli lähes joka kolmas (31,6 %). Useimmissa eduskuntapuolueissa vähintään puolet puolueen kansanedustajista asettui ehdolle. Korkein vastaava osuus oli Kristillisdemokraateilla (100 %) ja toiseksi suurin Perussuomalaisilla (66,7 %). RKP:n kansanedustajista ehdolle asettui vain joka kolmas ja Vihreiltäkin alle puolet. Vihreiden kohdalla matalaa osuutta selittää se, että Helsinki ei ollut mukana aluevaaleissa ja Vihreiden yhteensä 20 kansanedustajasta kuusi on Helsingistä.

Kunnanvaltuutettuja koskevat prosentit on laskettu taulukossa 2.4 toisella tavalla kansanedustajiin verrattuna. Taulukon oikeanpuolimmaisina numerosarake kertoo, kuinka suuri osa puolueen aluevaaliehdokkaista oli istuvia kunnanvaltuutettuja. Osuus oli korkein Perussuomalaisilla ja Keskustalla, joilla molemmilla istuvien kunnanvaltuutettujen osuus aluevaalien ehdokkaista oli yli 40 prosenttia. SDP ja Kokoomus eivät jääneet kovin kauaksi tästä tasosta yli 37 prosentin osuuksillaan. Pienimmillään suhdeluku oli

Taulukko 2.4

Tietoja aluevaalien ehdokkaista puolueittain: ehdokkaiden lukumäärä, montako kansanedustajaa ja kunnanvaltuutettua sekä kunnanvaltuutettujen osuus puolueen kaikista ehdokkaista (lkm., %)

	Ehdokkaiden lukumäärä	Kansanedustaja	Puolueen kansanedustajista ehdolla (%)	Kunnanvaltuutettu	Ehdokkaista kunnanvaltuutettuja (%)
SDP	1 632	21	52,5	606	37,1
PS	1 562	26	66,7	680	43,5
KOK	1 629	21	55,3	616	37,8
KESK	1 466	18	58,1	598	40,8
VAS	1 185	8	50,0	278	23,5
VIHR	1 073	9	45,0	190	17,7
RKP	306	3	33,3	111	36,3
KD	936	5	100,0	203	21,7
Liike Nyt	345	0	0	29	8,4
Valta kuuluu kansalle	204	0	0	4	2,0
Muut puolueet	185	0	.	1	0,5
Muut ryhmittymät	61	0	.	30	49,2
Yhteensä	10 584	111		3 346	31,6

Lähteet: Muokattu Tilastokeskuksen ehdokastilastoista (TK 2022a) sekä aluevaalien ehdokasrekisteridatasta.

ymmärrettävästi niillä puolueilla, joilla on selvästi vähiten kunnanvaltuutettuja valtakunnallisesti. Näihin kuuluvat eduskuntapuolueista Liike Nyt ja Valta kuuluu kansalle.

Muista eduskuntapuolueista kunnanvaltuutettujen osuudet kaikista aluevaaliehdokkaista olivat merkittävästi neljää suurinta puoluetta pienempiä Vihreillä, Kristillisdemokraateilla ja Vasemmistoliitolla. Näillä puolueilla on suurimpiin puolueisiin verrattuna paljon vähemmän kunnanvaltuutettuja koko maassa, mikä selittää matalampia osuuksia. Vihreille vahvan Helsingin puuttuminen aluevaaleista tarjoaa lisäselityksen sille, miksi puolueen osuus jäi tässä tarkastelussa alle 18 prosenttiin. RKP poikkesi kannatukseltaan pienten eduskuntapuolueiden joukosta siinä, että puolueen aluevaaliehdokkaissa oli RKP:n kannatukseen nähden melko paljon kunnanvaltuutettuja (36,3 %).

Yleiskuva kansanedustajista ja kunnanvaltuutetuista aluevaaleissa näyttää siltä, että heidän ehdolle asettumiseensa vaikuttivat sekä kysyntä- että tarjontatekijät. Näillä termeillä viitataan ehdokasrekrytointitutkimuksessa puolueiden ja äänestäjien taholta kanavoituviin kysyntätekijöihin ja toisaalta ehdokkaiden omiin pyrkimyksiin perustuviin tarjontatekijöihin (Norris & Lovenduski 1995; Kuitunen 2000; Sipinen 2021). Aluevaaleissa puolueet tarvitsivat sekä kansanedustajia että kunnanvaltuutettuja listoilleen ehdokaslistansa riittävän vaalimenestyksen turvaamiseksi. Jokaisen puolueen tavoitteena on saada kaikkiin erityyppisiin vaaleihin mahdollisimman houkutteleva ehdokaslista, eikä tämä onnistu ilman entuudestaan tunnettuja poliitikkoja. Poliitikassa jo mukana olevia oli todennäköisesti myös helpointa rekrytoida aluevaaliehdokkaiksi.

Kunnanvaltuutetuille aluevaltuutettuna toimiminen ei myöskään liene määrältään kohtuuton lisätyö. Lisäksi hyvinvointialueille siirtyy tehtäviä, joista nimenomaan kunnanvaltuutetut ovat olleet aiemmin päättämässä. Täten kunnanvaltuutettujen kiinnostus aluevaaliehdokkuutta kohtaan on hyvin ymmärrettävää.

Tämä näkökulma selittää tietenkin jossain määrin myös kansanedustajien kiinnostusta aluevaaliehdokkuuteen, koska niin suuri osa kansanedustajista on myös kunnanvaltuutettuja. Luultavasti kansanedustajien ehdokkuuteen vaikuttivat kuitenkin enemmän muut ehdokkaaksi rekrytoitumisen kysyntä- ja tarjontatekijät. Puolueille kansanedustajat olivat automaattisesti hyvinvointialueiden potentiaalisia kärkiehdokkaita, ja todennäköisesti monet ehdolle asettuneet kansanedustajat ajattelivat, että aluevaaliehdokkuus tukisi jatkossa heidän menestymismahdollisuuksiaan muissakin vaaleissa. Poisjäänti aluevaaleista tulisi puolestaan merkitsemään sitä, että kansanedustajaa aiemmissa vaaleissa äänestäneet joutuisivat varmuudella hakemaan aluevaaleissa ”uuden” ehdokkaan itselleen. Tämä puolestaan saattaisi kasvattaa riskiä poisjääneen kansanedustajan äänten hupenemiseen seuraavissa eduskuntavaaleissa, jos aluevaalien uudet kasvot asettuisivat niissä ehdolle.

Edellä kuvatuista syistä voitaneen arvioida, että juurisyy päällekkäis- ehdokkuuksille on henkilökeskeisessä vaalisysteemissämme. Aluevaaliehdokkuus kansanedustajapaikan turvaamiseksi on tavallaan rakenteellinen järjestelmäongelma, eivätkä myöskään puolueet halua kompastella alue-

vaaleissa. (Borg 2022b.) Poliitikkojen samanaikaista toimintaa kansanedustajana, kunnanvaltuutettuna ja ehkä aluevaltuutettunakin voidaan perustellusti kritisoida vallanjaon hämärtymisen sekä ajankäyttöongelmien ja riittämättömien perehtymismahdollisuuksien perusteella (Ryynänen 2021), mutta asiaan tullaan tuskin puuttumaan tulevaisuudessakaan.

Lopuksi todettakoon, että varsin suuri osa kansanedustajista ei asettunut ehdolle aluevaaleihin. Kun laskusta poistetaan Helsingin ja Ahvenanmaan kansanedustajat, kaikkiaan aluevaaleihin asettui ehdolle noin 63 prosenttia hyvinvointialueilla asuvista kansanedustajista. Aluevaaleista poisjääneistä kansanedustajista monet perustelivat päätöstään omilla ajankäyttöongelmiltaan ja siihen liittyvällä pyrkimyksellä välttää liiallista tehtävien kasautumista (Kinnunen 2021).

2.3 Ehdokasasettelun alueellinen kattavuus ja tasapainoisuus

Aluevaalien ehdokasasettelun alueellinen kattavuus ja tasapainoisuus ovat osa edellä käsiteltyä sosiodemografista edustavuutta. Erityisesti aluevaaleissa asialla on tietenkin paljon merkitystä, ja sen vuoksi aihetta on paikallaan tarkastella nyt laajemmin. Käytän seuraavassa alueellisen kattavuuden ja tasapainoisuuden analysointiin yksinkertaisia, itse laatimiani kriteereitä. Ehdokasasettelun alueellisella kattavuudella viitataan siihen, että ehdokaslistat sisältävät ehdokkaita mahdollisimman monesta hyvinvointialueen kunnasta. Alueellisella tasapainoisuudella viitataan puolestaan siihen, että ehdokkaita on listoilla suurin piirtein samassa suhteessa kuin hyvinvointialueella on äänioikeutettuja eri kunnista.

Puolueiden ja muiden ehdolle asettajien itsestään selvänä intressinä oli saada vuoden 2022 aluevaalien ehdokasasettelu sosiodemografisesti edustavaksi ja täten myös alueellisesti kattavaksi ja tasapainoiseksi. Aluevaalien ehdokasasettelua määrittäviin säännöksiin – kuten muidenkaan yleisten vaalien ehdokasasettelusäännöksiin – ei sisälly minkäänlaisia listojen kattavuutta tai tasapainoisuutta koskevia säännöksiä. Ilmeisesti kilpailun äänistä on katsottu joka tapauksessa johtavan riittävän kattavaan ja tasapainoiseen lopputulokseen.

Aluevaaleissa listojen ainakin melko hyvään kattavuuteen olikin täysi syy luottaa. Aluevaltuustojen koko ja sitä kautta määrittyvä ehdokaslistojen maksimikoko oli kaikilla hyvinvointialueilla periaatteessa riittävän suuri mahdollistamaan sellaisen ehdokasasettelun, jossa hyvinvointialueen kunnat saattoivat tulla edustetuiksi kaikilla listoilla. Asiaa helpotti osaltaan se, että myös pienillä puolueilla ja ryhmittymillä oli aluevaaleissa kunta- ja eduskuntavaaleihin verrattuna selvästi paremmat mahdollisuudet saada edustajiaan läpi. Tämän voidaan olettaa rohkaisseensa myös niitä aktiiviseen ehdokasasetteluun. Käytössä olevat aluevaltuustokoot johtivat nimittäin siihen, että hyvinvointialueiden laskennalliset piilevät äänikynnykset jäivät hyvin pieniksi: suurimmilla hyvinvointialueilla 1,25 prosenttiin, valtuustokokoa 69 käyttävillä alueilla 1,43 prosenttiin ja valtuustokokoa 59 käyttävillä pienimmillä alueilla 1,67 prosenttiin. Tämänkokoiset ääniosuudet takasivat siis laskennallisesti pienillekin puolueille ja ryhmittymille yhden varman paikan aluevaltuustosta.

Yksikään aluevaaleissa mukana olleiden hyvinvointialueiden 292 kunnasta ei jäänyt kokonaan ilman omassa kunnassa asuvaa ehdokasta. Tyypillisintä oli, että kunnasta oli ehdolla viisi siellä asuvaa ehdokasta (moodi=20). Yhteensä 21 kaupungissa kunnassa asuvien ehdokkaiden määrä ylitti sadan, ja lukumäärä kohosi moniin satoihin useissa suurimmissa kaupungeissa.

Toisaalta Suomen kuntien suuri määrä ja monien pienten kuntien paikallinen puoluekannatusasetelma loivat puolueille ja muille poliittisille ryhmittymille tilanteen, jossa aluevaaliehdokkaiden rekrytointi kaikista kunnista ei ollut helppoa. Tämä näkyy taulukon 2.5 tuloksissa siitä, kuinka monesta kunnasta eduskuntapuolueilla oli tai ei ollut ehdokkaita vuoden 2022 aluevaaleissa. Keskusta ylsi odotetusti parhaimpaan alueelliseen kattavuuteen, koska se on kannatukseltaan ylivoimaisesti suosituin puolue maaseutumaisissa kunnissa. Tämä näkyy myös Tilastokeskuksen vaalitulostietokannosta saatulla tiedolla siitä, kuinka suurella osalla puolueiden ehdokkaista kotikunta oli kaupunkimainen, taajaan asuttu tai maaseutumainen.

Myös Perussuomalaisten, SDP:n ja Kokoomuksen ehdokasasettelun alueellinen kattavuus oli varsin hyvällä tasolla. Näillä kolmella puolueella ilman omaa aluevaaliehdokasta jäi korkeintaan muutama kymmenen kuntaa. Seuraavaan ryhmään voidaan ehdokasasettelun alueellisen kattavuuden näkö-

Taulukko 2.5

Tietoja aluevaalien ehdokasasettelun alueellisesta kattavuudesta puolueittain (lkm., %)

	Kuntien lkm., joissa puolueella oli ehdokkaita	Kuntien lkm., joissa puolueella ei ollut ehdokkaita	Kaupunki- maisten kuntien ehdokkaita (%)	Taajaan asuttujen kuntien ehdokkaita (%)	Maaseutu- maisten kuntien ehdokkaita (%)
SDP	258	34	69	16	15
PS	268	24	62	19	19
KOK	255	37	68	17	16
KESK	280	12	49	22	29
VAS	212	80	69	15	16
VIHR	172	120	77	14	9
RKP	58	234	56	25	18
KD	195	97	64	17	20
Liike Nyt	94	198	77	15	8
Valta kuuluu kansalle	62	230	81	8	11

Lähteet: Laskettu ja muokattu Tilastokeskuksen ja oikeusministeriön ehdokastilastoista.

kulmasta lukea Vasemmistoliitto, Kristillisdemokraatit ja Vihreät. Näillä kolmella oli ehdokkaita selvästi suurimmassa osassa kuntia, mutta toisaalta myös paljon kuntia, joissa omaa ehdokasta ei ollut. Lukumääräisesti arvioiden RKP sijoittui tässä tarkastelussa samaan kastiin kuin Liike Nyt ja Valta kuuluu kansalle.

Vihreiden, Liike Nytin ja Valta kuuluu kansalle -puolueen ehdokkaiden kotikunta oli yleisimmin kaupunkimainen. Tässä suhteessa muista puolueista erottuivat Keskusta ja RKP, joiden ehdokkaista vain noin puolella kotikunta oli kaupunkimainen.

Taulukossa 2.6 siirrytään tietoihin, jotka kuvaavat yhdellä olennaisella tavalla ehdokasasettelun alueellista tasapainoisuutta. Siinä keskitytään tarkastelemaan, kuinka suurella osalla hyvinvointialueen ehdokkaista kotikunta on hyvinvointialueen keskuskaupunki. Tätä prosenttiosuutta verrataan siihen, kuinka suurella osalla hyvinvointialueen äänioikeutetuista kotikunta on hyvinvointialueen keskuskaupunki.

Taulukko 2.6

Hyvinvointialueen keskuskaupungin ehdokkaiden osuus sekä ali- tai yliedustus suhteessa hyvinvointialueen kaikkiin äänioikeutettuihin (% ja %-yksikkö)

	Keskuskaupungin äänioikeutettuja hva:n äänioikeutetuista (%)	Keskuskaupungin ehdokkaista hva:n ehdokkaista (%)	Ero (%-yks.)
Vaasa (Pohjanmaa)	39,6	47,8	8,2
Oulu (Pohjois-Pohjanmaa)	51,5	56,4	4,9
Mikkeli (Etelä-Savo)	38,8	43,4	4,6
Jyväskylä (Keski-Suomi)	53,3	55,2	1,9
Joensuu (Pohjois-Karjala)	47,5	48,7	1,2
Kokkola (Keskipohjanmaa)	70,5	70,7	0,2
Kuopio (Pohjois-Savo)	48,8	48,8	0,0
Seinäjoki (Etelä-Pohjanmaa)	33,4	32,7	-0,7
Hyvinkää (Keski-Uusimaa)	24,1	22,6	-1,5
Kajaani (Kainuu)	49,8	47,8	-2,0
Pori (Satakunta)	39,2	37,0	-2,2
Rovaniemi (Lappi)	35,6	33,2	-2,4
Lappeenranta (Etelä-Karjala)	57,2	54,5	-2,7
Kouvola (Kymenlaakso)	49,9	47,0	-2,9
Turku (Varsinais-Suomi)	41,7	38,4	-3,3
Tampere (Pirkanmaa)	47,9	43,8	-4,1
Vantaa (Vantaa-Kerava)	86,5	81,9	-4,6
Hämeenlinna (Kanta-Häme)	40,3	35,3	-5,0
Lahti (Päijät-Häme)	58,5	53,1	-5,4
Porvoo (Itä-Uusimaa)	51,4	43,1	-8,3
Espoo (Länsi-Uusimaa)	61,4	51,1	-10,3

Lähteet: Ehdokasosuudet on laskettu Tilastokeskuksen ehdokastilastoista. Keskuskaupungin äänestysikäisten osuudet perustuvat Timo Aron laskelmiin, jotka pohjautuvat Tilastokeskuksen väestötietoihin vuoden 2021 marraskuussa.

Taulukon 2.6 vasemmanpuoleisin numerosarake kertoo keskuskaupungin äänioikeutettujen osuuden hyvinvointialueen (hva) kaikista äänioikeutetuista. Osuus vaihtelee hyvin paljon: Keski-Uusimaan Hyvinkään 24 prosentista Keskipohjanmaan Kokkolan yli 70 prosenttiin ja Vantaa-Keravan Vantaan yli 86 prosenttiin. Suurimmilla hyvinvointialueilla keskuskaupungin äänioikeutettujen osuus kaikista äänioikeutetuista on noin 50–60 prosenttia (Pirkanmaa, Länsi-Uusimaa, Varsinais-Suomi ja Pohjois-Pohjanmaa).

Keskuskaupunkien ehdokkaiden osuudet ovat suuria, mutta he eivät silti pääsääntöisesti ole yliedustettuina hyvinvointialueiden kaikkien ehdokkaiden joukossa. Tämä ilmenee taulukon kahdesta muusta numerosarakkeesta. Keskimäinen ilmaisee keskuskaupungin ehdokkaiden osuuden hyvinvointialueen kaikista ehdokkaista, ja oikeanpuoleisin numerosarake kertoo keskuskaupungin ehdokasosuuden yli- tai aliedustuksen määrän prosenttiyksikköinä. Hyvinvointialueet on listattu taulukkoon yliedustuksen mukaisessa suuruusjärjestyksessä. Tuloksista havaitaan, että keskuskaupungin ehdokkaiden huomattavaa yliedustusta ilmenee vain kolmella hyvinvointialueella: Pohjanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Etelä-Savossa. Näiden keskuskaupungit ovat Vaasa, Oulu ja Mikkeli.

Yli- tai aliedustuksia osoittavan sarakkeen osuuksien etumerkeistä huomataan, että keskuskaupunkien ehdokkaat ovat lievästi aliedustettuja kahdeksalla hyvinvointialueella ($-0,7$ – $-3,3$ prosenttiyksikköä) ja melko paljon aliedustettuina kuudella hyvinvointialueella (aliedustus yli neljä prosenttiyksikköä). Suurinta aliedustus on Porvoon ja Espoon kohdalla. Mitkään taulukon 2.6 yli- että aliedustukset eivät kuitenkaan ole niin suuria, että voitaisiin puhua todella merkittävästä alueellisesta epätasapainosta aluevaalien ehdokasasettelussa.

Keskuskaupunkeihin keskittyvä analyysi ei tietenkään ole tyhjentävä tasapainoisen alueellisen edustavuuden arvioinnin kannalta. Siksi ehdokasasettelun tasapainoisuutta analysoitiin laskemalla taulukkoa 2.6 vastaavat prosenttiosuudet ehdokkaista ja äänioikeutetuista myös kaikille muille aluevaaleissa mukana olleille kunnille. Tämän jälkeen 292 kunnan kokonaistuloksesta laskettiin Pearsonin tulomomenttikorrelaatiokerroin kunnan ehdokasosuuden ja äänioikeutettuja kuvaavan osuuden välillä. Korrelaatio oli erittäin voimakkaasti positiivinen ($r=.992$) osoittaen muuttujien lähes täydellistä yhteisvaihtelua.

Tämän korrelaation sekä taulukkojen 2.5 ja 2.6 yhteinen pääviesti on, että puolueet ja muut ryhmittymät onnistuivat saavuttamaan vuoden 2022 aluevaalien ehdokasasetteluun varsin hyvän alueellisen kattavuuden ja tasapainoisuuden. Tulos on siis erilainen kuin monien muiden sosiodemografisten edustavuustekijöiden osalta, joissa havaittiin osin merkittäviäkin epäedustavuuksia.

Ehdokasasettelun jälkeen vaalien äänioikeutetut puolestaan ratkaisivat äänestyspäätöksillään sen, millaiseksi sosiodemografinen edustavuus muodotui aluevaltuustoon valittujen valtuutettujen joukossa ja kuinka kattavasti eri kunnat tulivat lopulta edustetuiksi aluevaltuustoihin. Näitä aiheita käsitellään tutkimuksen viidennessä luvussa.

2.4 Tiivistelmä aluevaalien ehdokasasettelua koskevista havainnoista

Puolueet suoriutuivat vuoden 2022 aluevaalien ehdokasasettelusta kohtuullisen hyvin, kun asiaa tarkasteltiin määrällisestä näkökulmasta. Suurimmilla eduskuntapuolueilla oli useilla hyvinvointialueilla täydet tai lähes täydet listat, ja myös muut eduskuntapuolueet saivat listoilleen runsaasti ehdokkaita. Sitoutumattomat valitsijayhdistykset eivät olleet aluevaalien ehdokasasettelussa yhtä hyvin esillä kuin kuntavaaleissa.

Ehdokkaiden sosiodemografista edustavuutta suhteessa vaalien äänioikeutettuihin tarkasteltiin useiden kriteerien perusteella Tilastokeskuksen tuottamilla pohjatiedoilla. Kuten muissakin vaalityypeissä, keski-ikäiset ja korkeasti koulutetut olivat merkittävästi yliedustettuja aluevaalien ehdokaskunnassa. Sen sijaan naisten aliedustus oli selvästi vähäisempää kuin kunta- ja eduskuntavaaleissa. Toimialakohtaisessa tarkastelussa ilmeni odotetusti, että terveys- ja sosiaalipalveluissa työskentelevät olivat vahvasti yliedustettuja ehdokkaiden joukossa. Lisäksi yliedustusta havaittiin hallinnon, koulutusalan ja muiden palvelujen parissa työskentelevien osalta.

Aluevaaliehdokkuuksia analysoitiin myös siltä kannalta, missä määrin ehdokkaat olivat kunnanvaltuutettuja ja kansanedustajia ja mikä selittää luottamustehtävien kasautumista. Kaikista aluevaaliehdokkaista lähes kolmannes oli kunnanvaltuutettuja (31,6 %), ja suurin osa kansanedustajista asetui ehdolle. Aluevaalien ehdokasasettelua koskevassa lainsäädännössä ei haluttu rajoittaa paikallistason, aluetason ja valtakunnallisen tason poliittisten luottamustehtävien mahdollista samanaikaista hoitamista.

Sekä kysyntään että tarjontaan liittyvät selitystekijät vaikuttavat samojen henkilöiden halukkuuteen asettua ehdolle useissa eri vaalityypeissä. Puolueet haluavat tunnettuja kärkiehdokkaita listoilleen, ja toisaalta suomalainen

vaalijärjestelmä pakottaa ehdokkaat puolustamaan kilpailuasemiaan puolueen sisällä kaikissa vaaleissa. Yksittäisen puolueen ja ehdokkaan kansanedustajapaikan turvaamista tukeva kansanedustajan aluevaaliehdokkuus todettiin rakenteelliseksi vaalijärjestelmäongelmaksi, josta tuskin päästään eroon lähitulevaisuudessa.

Ehdokasasettelun alueellista kattavuutta ja tasapainoisuutta analysointiin tätä tutkimusta varten muodostetuilla kriteereillä. Alueellisella kattavuudella tarkoitettiin sitä, että ehdokaslistoilla on ehdokkaita mahdollisimman monesta hyvinvointialueen kunnasta. Alueellisella tasapainoisuudella taas tarkoitettiin sitä, että ehdokkaita on listoilla suurin piirtein samassa suhteessa kuin hyvinvointialueella on äänioikeutettuja eri kunnista.

Aluevaaleissa oli ehdokkaita kaikista mukana olleista 292 kunnasta. Tyypillisintä oli, että ehdolla oli viisi samassa kunnassa asuvaa ehdokasta. Yli 20 kaupungissa niissä asuvien ehdokkaiden määrä ylitti sadan, ja suurimmissa kaupungeissa lukumäärä kohosi moniin satoihin.

Ehdokasasettelun alueellista tasapainoisuutta tarkasteltiin sekä keskuskaupungeissa asuvien ehdokkaiden määrän kannalta sekä laajemmin erikoisissa kunnissa asuvien ehdokkaiden osuuksien näkökulmasta. Keskuskaupungeissa asuvien ehdokkaiden osuudet olivat suuria, mutta he eivät silti yleensä olleet ylliedustettuina suhteessa keskuskaupunkien osuuksiin äänioikeutettujen joukossa. Keskuskaupungin ehdokkaiden huomattavaa yliedustusta ilmeni vain kolmella hyvinvointialueella: Pohjanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Etelä-Savossa.

Lisäksi ehdokasasettelun tasapainoisuutta analysoitiin laskemalla kunnittaiset prosenttiosuudet ehdokkaista ja äänioikeutetuista ja tarkastelemalla näiden välistä tilastollista yhteyttä kunta-aineistossa. Osuuksien hyvin korkea positiivinen korrelaatio osoitti, että puolueet ja muut ryhmittymät onnistuivat luomaan vuoden 2022 aluevaalien ehdokasasetteluun varsin hyvän alueellisen kattavuuden ja tasapainoisuuden.

3 Vaaliviestintä ja vaaliteemat

Kun poliittiseen järjestelmään luodaan kokonaan uusia poliittisia instituutioita ja vaalityyppejä, uudistuksiin liittyy hyvin todennäköisesti sekä poliittista erimielisyyttä että merkittäviä viestinnällisiä haasteita. Miten kansalaisille kannattaa kertoa uudistuksen keskeinen sisältö, mitä kautta uusista vaaleista on tarkoituksenmukaisinta viestiä ja kuinka valitsijakunta saadaan kiinnostumaan kokonaan uudentyyppisistä vaaleista?

Tässä luvussa käsitellään aluevaalien vaaliviestintää ja vaaliteemoja kahdesta päänäkökulmasta. Ensimmäinen arvioi monitahoisesti eri toimijoiden kiinnostusta aluevaaleja kohtaan. Huomio kohdistuu nimenomaan kampanja-aikaan, ei itse äänestämiseen. Millaiselta kiinnostus vaikutti ennen vaaleja? Miten kansalaiset arvioivat tietämystään aluevaaleista ja kiinnostusta niitä kohtaan? Miten puolueiden ja ehdokkaiden kiinnostus näkyi kampanjoinnin keinovalikoimissa ja kampanjabudjeteissa, miten median kiinnostus aluevaaleja kohtaan ilmeni sekä missä määrin ja miten kansalaiset seurasivat aluevaalien vaaliviestintää?

Toinen päänäkökulma koskee vaalitavoitteita ja aluevaalien poliittisia asiakysymyksiä. Mitä puolueet tavoittelivat aluevaaleissa ja mistä puheenjohtajat puhuivat? Entä mitä aiheita media nosti vaaliagendalleen? Tätä aihekokonaisuutta tarkastellaan puolueiden aluevaaliohjelmien ja television vaalikeskustelujen sisällönanalyysin avulla. Luvun lopuksi esitetään yleisarvio kampanjoiden onnistumisesta siitä näkökulmasta, miten kansalaiset katsoivat aluevaalien jälkeen olevansa perillä hyvinvointialueiden tehtävistä ja millaisena he pitivät käytyä aluevaalikampanjaa.

3.1 Kampanjoihin valmistautuminen ja vaalibudjetit

Kuten tutkimuksen johdannossa todettiin, aluevaalien voimakkaimman kampanjoinnin aika jäi melko lyhyeksi. Vaalimainonta on aluevaaleissakin ehdokaspainotteista, ja suomalaisissa vaaleissa ehdokasmainonta käynnistyy toden teolla vasta ehdokasnumeroiden saannin jälkeen. Nyt tämä hetki ajoittui vuoden 2021 joulun aatonaattoon, jonka jälkeen joulun ja uuden vuoden kiireet ja loma-ajat rajoittivat joksikin aikaa niin kansalaisten ja median kuin puolueiden ja ehdokkaidenkin kiinnostusta aktiiviseen vaaliviestintään. Vuoden 2022 puolella vaalien ennakoäänestys alkoi jo 12.1., ja varsinainen vaalipäivä oli 23.1. Aktiivisin vaalimainonta-aika jäi vain muuttaman viikon pituiseksi.

Toisaalta niin kansalaisilla, puolueilla, ehdokkailla kuin mediallykin oli runsaasti aikaa valmistautua aluevaaleihin ja perehtyä sekä uudistukseen että sen keskeisiin asiakysymyksiin. Sote-uudistuksen käännteistä oli uutisoitu vuosikausia jo ennen keväällä 2020 alkanutta pandemia-aikaa. Kesällä 2021 päätetty Marinin hallituksen hyvinvointialueuudistus sai vuoden loppupuoliskolla kohtuullisen näkyvästi uutistilaa, ja päätöksen jälkeen eri toimijoille jäi koko syyskausi aikaa valmistautua vaaleihin.

Median tavoitteena oli viestiä yleisöilleen ymmärrettävästi ja kiinnostavasti perusfaktat hyvinvointialueuudistuksesta ja aluevaaleista. Hyvinvointialueille siirtyvät tehtävät olivat hyvin keskeisiä peruspalveluja, ja niiden suppea lukumäärä tuki ainakin periaatteessa vaaliviestinnän ymmärrettävyyttä. Tiedotusvälineiden tulokulma aluevaaleja edeltäneeseen vaaliviestintään ei vaikuttanut poikkeavan laadultaan paljoakaan muun tyyppisistä vaaleista. Ilman kattavia ja tarkkoja seurantatietoja voidaan sanoa, että suuri osa median mielenkiinnosta vaikutti kohdistuvan tulevien uudentyyppisten vaalien yleiseen kiinnostavuuteen, äänestysprosenttiin ja lähempänä vaaleja siihen, mitä vaalien keskeiset teemat ja kiistakysymykset ovat sekä millaiseksi ehdokasasettelu ja puolueiden valtakunnallinen aluevaalikannatus muodostuvat.

Itse sote-uudistus oli jo pitkään mielletty useissa medioissa niin tärkeäksi kansalaisten kannalta, että monilla medioilla oli uudistuksen seurantaan ja raportointiin erityisesti vihkiytyneitä toimittajia. Heitä olivat esimerkiksi Tiina Merikanto Ylen TV-uutisissa (Merikanto 2021; Sandell 2020). Radion

ja paikallistason printtimedian puolelta esimerkkinä voidaan mainita pirkanmaalainen maakuntatoimittaja Matti Pulkkinen, joka teki aluevaaleja tunnetuksi suurimmalle hyvinvointialueelle perusteellisilla haastatteluilla ja laa-
timalla uutisjuttuja yksittäisten puolueiden aluevaalitavoitteista (esim. Pulkkinen 2022a; 2022b; 2022c; 2022d ja 2022e).

Monissa median ja muiden toimijoiden teettämässä ennakkokyselyissä ja arvioissa uumoiltiin aluevaalien äänestysprosentin jäävän hyvin matalaksi, jopa alle 40 prosenttiin (KAKS 2021a; Railo 2021; KAKS 2021b; EVA 2021; HS 2021). Sanomalehtien pääkirjoituksissa synä pidettiin erityisesti sitä, että aluevaalien merkitys oli jäämässä kansalaisille hämäräksi. Hallinto-uudistuksen tavoitteita ja hyötyjä ei ollut pääkirjoittajien mielestä helppoa hahmottaa (Kimpanpää 2012), eivätkä valitsijat välttämättä ymmärtäneet, mistä vaaleissa äänestetään (HS 2021).

Yksi suosituimmista aluevaaleja edeltävistä vaalijuttutyypeistä oli listata aluevaaleihin ehdolle asettuvia tai vaaleista pois jääviä tunnettuja poliitikkoja ja kuntavaikuttajia. Suurin mielenkiinto kohdistui puolueiden puheenjohtajiin, hallituksen ministereihin ja kansanedustajiin. RKP:n puheenjohtaja, oikeusministeri Anna-Maja Henriksson ehdotti heinäkuussa 2021 Suomen tietotoimiston haastattelussa, että puolueiden puheenjohtajat ja hallituksen ministerit eivät lähtisi ehdolle aluevaaleihin (Junkkari 2021).

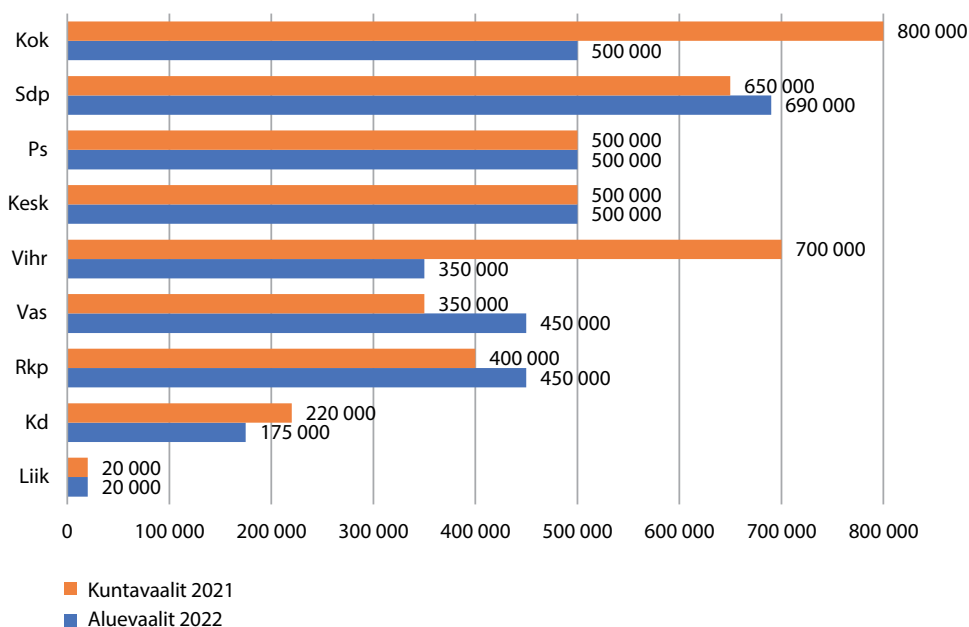
Henriksson ei itse asettunut ehdolle, mutta ei saanut ehdotukselleen juurikaan vastakaikua. Pääministeri Sanna Marin ei työmääränsä vuoksi ymmärrettävästi lähtenyt ehdolle. Muista eduskuntapuolueiden puheenjohtajista ehdolle eivät voineet asettua Vihreiden Maria Ohisalo ja Liike Nytin Harry Harkimo, koska Helsinki ei ollut mukana vaaleissa. Eduskuntapuolueiden puheenjohtajista ehdolle asettuivat Kokoomuksen Peteri Orpo, Perussuomalaisten Riikka Purra, Keskustan Annika Saarikko, Vasemmistoliiton Li Andersson ja Kristillisdemokraattien Sari Essayah. Orpo, Saarikko ja Andersson asettuivat ehdolle Varsinais-Suomen hyvinvointialueelle, Purra Länsi-Uusimaalle ja Essayah Pohjois-Savo. Ohisalon jäätyä loppuvuodesta 2021 äitiyslomalle hänen puheenjohtajasijaisekseen nousi kansanedustaja Iiris Suomela, joka asettui ehdolle Pirkanmaan hyvinvointialueelle.

Kuten Hanna Wass on huomauttanut, ensimmäiset aluevaalit olivat tärkeät siltä kannalta, millainen ensivaikutelma kansalaisille muodostui aluevaalien yleisestä merkityksestä (Wass 2021). Näkyvimpien poliitikkojen asettuminen ehdolle oli omiaan hillitsemään keskustelua aluevaalien vähäisestään merkityksestä verrattuna muihin vaalityyppeihin. Vaalitutkimukseen laajasti omaksuttu toissijaisten vaalien käsite (second-order elections) on saanut pontta erityisesti Euroopan parlamentin vaaleja koskevasta tutkimuksesta (Reif & Schmitt 1980), ja termi soveltuu monissa maissa myös paikallis- ja aluevaaleihin. Toissijaisille vaaleille on ominaista kansalaisten vähäisempi kiinnostus niitä kohtaan esimerkiksi parlamenttivaaleihin verrattuna ja se, että puolueet kampanjoivat toissijaisissa vaaleissa sellaisin kansallisin ja valtakunnallisin asiakysymyksin, jotka eivät välttämättä suoraan liity käynnissä oleviin vähemmän merkittäviin vaaleihin.

Myös tiedot puolueiden valtakunnallisista taloudellisista satsauksista aluevaaleihin kertovat puolueiden kiinnostuksesta aluevaaleja kohtaan. STT oli kerännyt varhaisia tietoja vaalibudjeteista jo syyskuussa 2021, ja marraskuussa Helsingin Sanomat julkisti eduskuntapuolueiden arvioimat alustavat vaalibudjetit vertaillen niitä puolueiden budjetteihin vuoden 2021 kuntavaaleissa (Kervinen 2021). HS:n kokoamat tiedot on esitetty kuviossa 3.1.

Yhteensä eduskuntapuolueet olivat marraskuussa 2021 ilmoitettujen tietojen mukaan käyttämässä aluevaalien valtakunnalliseen puoluekampanjointiin noin 3,6 miljoonaa euroa, kun vertailukelpoinen summa oli 4,1 miljoonaa euroa vuoden 2021 kuntavaaleissa. Suurimmat pudotukset kuntavaaleista olivat Kokoomuksen ja Vihreiden budjeteissa, mikä selittyy joiltakin osin Helsingin poisjäännillä aluevaaleista.

Helsingin Sanomien uutisjutun mukaan vuoden 2021 kuntavaalien budjetit olivat kuitenkin olleet jonkin verran tavanomaista suurempia vaalien siirron ja kampanja-ajan pitkittymisen vuoksi (em.). Tässä valossa puolueet näyttävät pitäneen valtakunnallisia taloudellisia panostuksia aluevaaleihin kuta kuinkin yhtä tärkeinä kuin vuoden 2021 kuntavaaleissa. Huomattakoon, että aluevaalit olivat viimeiset yleiset vaalit ennen vuoden 2023 eduskuntavaaleja. On todennäköistä, että puolueissa ajateltiin aluevaaleissa menestymisen tarjoavan hyvät lähtökohdat seuraaviin, poliittiselta merkitykseltään tärkeämpiin vaaleihin.

Kuvio 3.1 Eduskuntapuolueiden arviot valtakunnallisista aluevaalibudjeteistaan verrattuna puolueiden vaalibudjetteihin vuoden 2021 kuntavaaleissa (euroa). Lähde: Kervinen 2021.

Eduskuntapuolueiden valtakunnalliset vaalibudjetit osoittavat yhteenlaskettuina suurin piirtein kaikkien rekisteröityjen puolueiden ja muiden ryhmittymien puoluekampanjakulut, koska eduskunnan ulkopuolisten puolueiden ja ryhmittymien kampanjabudjettien voidaan olettaa jääneen hyvin vaatimattomiksi.

Aluevaalien kaikkien ehdokkaiden yhteenlaskettuja kampanjakuluja ei ole tiedossa, mutta vaalirahoituksesta ilmoitusvelvollisten aluevaali-ehdokkaiden kampanjarahoituksen yhteismäärä on laskettavissa Valtiontalouden tarkastusvirastolle (VTV) annettujen vaalirahoitusilmoitusten perusteella. Aluevaalien jälkeen yhteensä 2 776 valtuutetuksi tai varavaltuutetuksi valittua ehdokasta oli ilmoitusvelvollisia vaalirahoituksesta. Tätä kirjoittaessa näiden ehdokkaiden kulut olivat tiedossa yhtä lukuun ottamatta. Taulukko 3.1 kertoo eduskuntapuolueittain ja muiden ryhmittymien osalta, kuinka suurilla ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden kampanjakulut olivat yhteenlaskettuina ja kuinka suurilla ne olivat keskimäärin.

Taulukko 3.1

Aluevaalien ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden vaalikampanjakulujen keskiarvo ja yhteenlasketut kokonaiskulut puolueittain (euroa)

	Ilmoitus- velvollisten ehdokkaiden lkm.	Ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden kampanja- kustannukset (ka.; euroa)	Puolueen ilmoitus- velvollisten ehdokkaiden kampanjakulut yhteensä (euroa)
SDP	552	1 390	765 700
PS	307	1 390	426 300
KOK	591	2 150	1 273 000
KESK	594	1 900	1 126 400
VAS	204	1 230	251 300
VIHR	181	1 080	194 700
RKP	146	2 820	411 100
KD	105	1 570	164 500
Liike Nyt	49	590	28 900
VKK	29	350	10 200
Muut puolueet ja ryhmittymät	17	620	10 600
Kaikki ehdokkaat	2 775	1 680	4 662 900

Lähde: Laskettu VTV:lle toimitetuista vaalirahoitusilmoituksista. Keskiarvot pyöristettyinä lähimpään kymmeneen ja kokonaiskulut pyöristettyinä lähimpään sataan.

Ensinnäkin on huomionarvoista, että myös aluevaaleissa kampanjakuluista suurin osa näyttää koituvan ehdokkaiden ja heidän kampanjojensa rahoittajien maksettavaksi. Taulukon 3.1 mukaan ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden yhteenlasketut kulut olivat yli 4,6 miljoonaa euroa eli noin miljoonaa euroa enemmän kuin edellä mainitut, puolueiden ilmoittamat yhteenlasketut kampanjakulut.

Toinen päähavainto on, että aluevaalien ehdokaskampanjoissa samat puolueet ovat ehdokaskampanjakustannusten kärjessä kuin muissakin vaalityypeissä. Kokoomuksen ja RKP:n ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden keskimääräiset kampanjakulut on todettu muiden puolueiden ehdokkaiden kuluja suuremmiksi sekä eduskuntavaaleissa että kuntavaaleissa (Venho 2015, 73; Borg 2018, 50). Havainnot aluevaaleista ovat hyvin yhdenmukaisia tämän kanssa.

Kolmanneksi taulukon 3.1 tiedot osoittavat, että puolueiden välillä oli hyvin merkittäviä eroja ilmoitusvelvollisten aluevaaliehdokkaiden keski-

määräisissä kampanjakustannuksissa. Vielä suuremmiksi puolueiden väliset erot muodostuvat ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden yhteenlasketuissa kuluissa, mutta on syytä huomata, että niitä selittävät myös erot ilmoitusvelvollisten lukumäärissä eri puolueissa.

Tästä huolimatta puoluekohtaiset tiedot valtuutetuiksi tai varavaltuutetuiksi yltäneiden yhteenlasketuista kampanjakuluista houkuttelevat ajattelemaan, että taloudellisilla satsauksilla ehdokaskampanjointiin oli merkitystä ehdokkaiden ja puolueiden vaalimenestykselle Suomen ensimmäisissä aluevaaleissa. Vaaleissa hyvin menestyneet Kokoomus ja Keskusta ovat taulukon 3.1 kokonaiskulutarkastelun kärjessä ja vaaleissa huonosti menestynyt Vihreät aivan listan häntäpäässä. Perussuomalaisten ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden yhteenlasketut kokonaiskulut jäävät puolestaan selvästi eduskunnan muiden suurten puolueiden vastaavista luvuista.

Taulukkotarkastelua täydentävänä havaintona voidaan todeta, että 10,5 prosenttia kaikista ilmoitusvelvollisista ehdokkaista (n=254) ilmoitti kampanjakuluikseen pyöreät nolla euroa. Alle 800 eurolla kampanjoineita² oli aluevaalien ilmoitusvelvollisista ehdokkaista 47,3 prosenttia. Tämä on odotetusti huomattavasti pienempi osuus kuin kuntavaaleissa; aluevaaleissa vaalipiirit ovat suurempia ja edellyttävät ehdokkailta enemmän satsauksia kampanjointiin kuin kuntavaaleissa. Vuoden 2021 kuntavaaleissa ilmoitusvelvollisista ehdokkaista lähes 90 prosenttia kampanjoi alle 800 eurolla (Borg 2022a, 113).

3.2 Kiinnostus aluevaaleja kohtaan

Tietoja aluevaalien äänioikeutettujen kiinnostuksesta aluevaaleja kohtaan esiteltiin jonkin verran syksyn 2021 mittaan julkistetuissa mielipidetiedusteluissa ja lisäksi kiinnostusta mitattiin vaalien jälkeen toteutetussa seuranta-kyselyssä. Edellä raportoitujen äänestysaktiivisuusennakointien lisäksi kansalaisilta tiedusteltiin esimerkiksi sitä, kuinka kiinnostuneita he ovat hyvinyvointialueisiin ja niiden tulevaan toimintaan liittyvistä asioista. Tällainen kysymys sisältyi EVA:n syys-lokakuussa 2021 Taloustutkimuksella teettämään

2 Sekä kunta- että aluevaaleissa vaalikampanjakuluistaan erittelyvelvollisia ovat vähintään 800 eurolla kampanjoineet ehdokkaat. Alle 800 eurolla kampanjoineet ilmoitusvelvolliset eivät ole erittelyvelvollisia kuluistaan.

internetpaneelikyselyyn (EVA 2021; n=2 042). Kysymykseen saadut vastaukset osoittivat kansalaisten kohtuullista kiinnostusta hyvinvointialueita ja niiden toimintaan liittyviä asioita kohtaan:

	%
Erittäin kiinnostunut, seuraa aktiivisesti	10
Melko kiinnostunut, seuraa jonkin verran	43
Vain vähän kiinnostunut, ei juuri seuraa	35
Ei lainkaan kiinnostunut, ei seuraa lainkaan	8
Ei osaa sanoa	4

Vaalien jälkeen tätä aluevaalitutkimusta varten kerätyssä Kantar TNS:n seurantakyselyssä (ks. liite 1) tiedusteltiin puolestaan sitä, kuinka tärkeää hyvinvointialueille siirtyvien palvelujen saatavuus on vastaajille. Aihetta käsitellään nyt ainoastaan yleisesti toimialoittain ja vasta myöhemmissä luvuissa tarkemmin yksittäisten palvelujen ja asiakysymysten osalta. Vaikka tiedot koottiin vaalien jälkeen, toimialojen tärkeyttä koskevaan kysymykseen saatujen vastausten voidaan katsoa heijastavan suuntaa antavasti eri väestöryhmien kiinnostusta hyvinvointialueita ja aluevaaleja kohtaan myös ennen vaaleja.

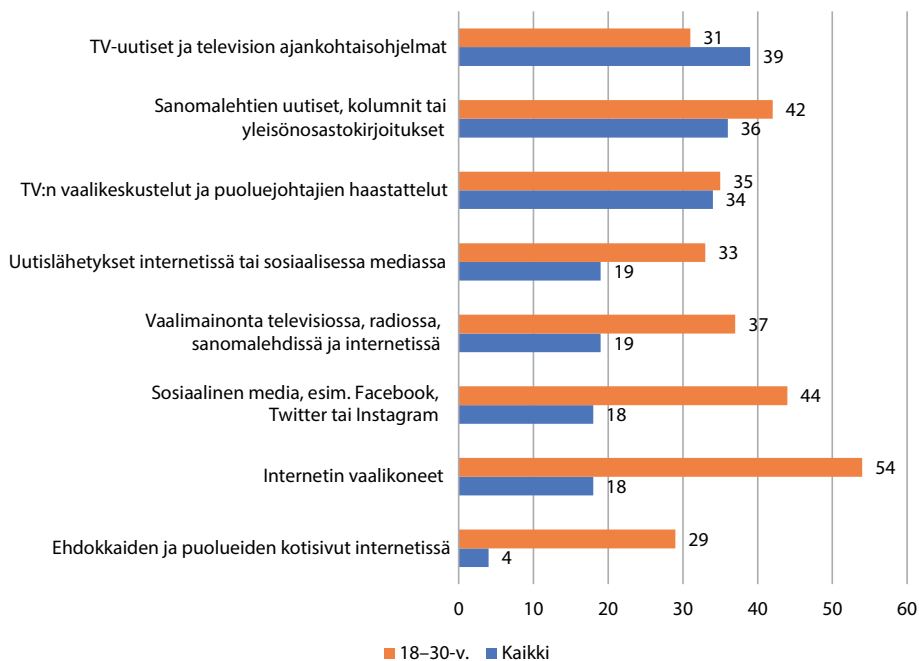
Liitetaulukko 3.1 kertoo, että eri ikäryhmiin kuuluvat kansalaiset pitävät kaikkien hyvinvointialueille siirtyvien julkisten palvelujen saatavuutta itselleen hyvin tärkeänä. Kysymyssarjan pääkysymys oli muotoiltu seuraavasti: ”Kuinka tärkeitä seuraavat hyvinvointialueiden palvelut ovat sinulle asteikolla nollasta viiteen, jossa nolla tarkoittaa ei lainkaan tärkeää ja viisi äärimmäisen tärkeää?” Arvioitavina olivat erikseen terveystoimen, sosiaalitoimen ja pelastustoimen palvelujen saatavuus. Liitetaulukon 3.1 riviprosenttiansalyylistä poistettiin en osaa sanoa -vastaukset, joita annettiin kuhunkin kolmeen kysymykseen alle kaksi prosenttia vastauksista.

Kaikkiaan liitetaulukon 3.1 tulokset osoittavat, että kansalaiset pitävät jokaista kunnilta hyvinvointialueille siirtyvää palvelutoimialaa itselleen hyvin tärkeänä. Kyselyssä käytetty kysymys oli eriytetty palvelualoittain, mutta se oli yleisluonteinen eikä mitannut sitä, kuinka usein kansalainen tarvitsee tai on tarvinnut tiedusteltuja palveluja. Ikäryhmien välillä syntyi mielipide-eroja vain siltä osin, että nuoret vastaajat pitivät vanhempia ikäryhmiä hieman harvemmin terveystoimen ja pelastustoimen palveluja

itselleen äärimmäisen tärkeinä. Tulokset oikeuttavat päättelemään, että siirtyvien palvelujen tärkeys kansalaisille loi ainakin periaatteessa hyvät lähtökohdat aluevaalikiinnostukselle.

3.3 Aluevaaliviestinnän seuraaminen

Kantar TNS:n kokoamaan aluevaalien seurantakyselyyn sisältyi kysymyspatteristo siitä, kuinka paljon valitsijat seurasivat aluevaaleja eri tiedotusvälineistä. Vastaava osio on sisältynyt pitkään myös eduskunta- ja kuntavaalitutkimusten kyselyihin. Aluevaaleja koskevaa kysymyspatteristoa oli supistettu tutkimusekonomisista syistä jonkin verran, mutta se kattoi kuitenkin muissa vaalityypeissä tärkeimmiksi havaitut viestimet ja viestintäkanavat. Kuvio 3.2 tarkastelee kysymysoSION tuloksia vertailemalla kaikkien vastaajien tuloksia nuorten, 18–30-vuotiaiden vastaajien tuloksiin. Vaakapalkit

Kuvio 3.2 Kuinka paljon seurasi aluevaaleja eri tiedotusvälineistä? Kaikkien ja nuorten valitsijoiden kampanjaseuranta (% hyvin tai melko paljon). Selite: Pääkysymys kuului: ”Kuinka paljon seurasit aluevaaleja eri tiedotusvälineistä?” Vastausvaihtoehtoina olivat raportoitujen lisäksi ”vain vähän”, ”en käytännössä lainkaan” ja ”en osaa sanoa”.

kertovat, kuinka suuri osuus ryhmästä oli seurannut vaaleja mitatulla tavalla hyvin tai melko paljon.

Tulokset toistavat eduskunta- ja kuntavaaleista tuttuja piirteitä (ks. Moring & Mykkänen 2012; Strandberg 2016; Borg 2022a, 41). Kaikille valitsijoille suhteellisesti tärkeimpiä aluevaalien viestintäkanavia olivat television uutiset, ajankohtaisohjelmat ja vaalikeskustelut. Internetin viestintäkanavat keräsivät kaikkien valitsijoiden keskuudessa huomattavasti vähemmän aktiivisia seuraajia. Nuorilla äänioikeutetuilla aluevaalien suosituimmat seuraamiskanavat olivat puolestaan vaalikoneet (54 %) ja sosiaalinen media (44 %), ja nuoret seurasivat kauttaaltaan aluevaaleja selvästi enemmän internetin kautta verrattuna muihin äänioikeutettuihin.

Suosiojärjestyksen ohella on olennaista arvioida sitä, poikkesiko aluevaalien vaaliviestinnän seuraamisaktiivisuuden yleistaso muista vaaleista. Vertailukelpoisin kysymysosio löytyy vuoden 2017 kuntavaalitutkimuksesta (Borg 2018, 64), ja sen perusteella aluevaaleja seurattiin systemaattisesti vähemmän kuin kuntavaaleja: hyvin tai melko paljon eri välineitä seuranneita oli aluevaaleissa useissa seuratuimmissa kanavissa viidestä kymmeneen prosenttiyksikköä vähemmän kuin kuntavaaleissa. Osasyynä tähän lienee aluevaalikampanjoinnin hankala ajoittuminen vuodenvaihteen tienoille. Kunta- ja aluevaalien vertailuhavainnot vaaliviestinnän seuraamisesta ovat johdonmukaisia suhteessa edellä käsiteltyihin tietoihin puolueiden vaalibudjeteista.

3.4 Eduskuntapuolueiden tavoitteet aluevaaliohjelmissa³

Tässä alaluvussa tarkastellaan puolueiden aluevaaliohjelmissaan asettamia tavoitteita. Analyysiä varten puolueiden aluevaaliohjelmat haettiin Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston ylläpitämästä POHTIVA-tietovarannosta. Tarkasteluun otettiin mukaan eduskuntapuolueiden aluevaaliohjelmat, jotka on listattu omana kokonaisuutenaan tutkimuksen lähdeluettelossa. Valta kuuluu kansalle -puolueella oli käytössään aluevaaleissa vain puolueen lyhyt yleisohjelma, jota ei otettu mukaan analyysiin. Tavoitteena on kuvailla

³ Alaluvun 3.4 on kirjoittanut Salla Vadén, joka vastasi myös aluevaaliohjelmien analysoinnista.

ohjelmien pääpiirteet sekä rakenteen että sisällön osalta ja keskittyä etenkin puolueiden välisiin eroihin. Taulukko 3.2 kuvaa otsikkotasolla perustiedot aluevaaliohjelmista.

Vuoden 2022 aluevaalit olivat ensimmäiset laatuaan, mikä näkyi vaaliohjelmissa. Pitkään valmisteltu sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus oli saatu SDP:n puheenjohtaja Sanna Marinin johtamassa koalitionhallituksessa (SDP, KESK, VIHR, VAS, RKP) päätökseen. Yhdeksi selväksi vedenjakajakysymykseksi puolueiden aluevaaliohjelmissa nousikin sote-uudistuksen onnistuneisuuden arviointi. Oppositiopuolueet (KOK, KD, Liike Nyt ja PS) pelkäsivät sote-uudistuksen lisäävän turhaa byrokratiaa ja kasvattavan hyvinvointipalveluiden hallinnollisia kuluja. Voimakkainta kritiikkiä sote-uudistusta kohtaan esitti Perussuomalaiset, jonka mukaan sote-uudistus on tahallista veronmaksajien rahojen haaskuuta ja ideologista ”lehmänkauppaa”.

Useat sote-uudistuksen läpivieneistä hallituspuolueista taas korostivat ohjelmissaan sote-uudistuksen takaavan paremmat ja oikeudenmukaisemmat palvelut tulevaisuudessa. Voimakkaimmin uudistusta ohjelmassaan puolustivat sen läpivieneistä puolueista SDP ja Keskusta, joista jälkimmäinen kuvaili sote-uudistusta tärkeänä askeleena myös kohti yhä itsenäisempää maakuntahallintoa. Aluevaalien uutuus näkyi puolueohjelmissa myös siten, että useassa käsiteltiin lyhyesti, mistä aluevaaleissa on kyse ja minkä vuoksi ääntäminen on tärkeää.

Kuten johdantoluvussa todettiin, vuoden 2022 aluevaalit järjestettiin koronapandemian pahentuessa. Tehokkaasti tarttuva koronaviruksen omikronmuunnos aiheutti huolta, ja vaalien järjestämisen terveysturvallisuudesta keskusteltiin julkisuudessa. Puolueiden aluevaaliohjelmissa itse pandemia, siihen liittyvät toimenpiteet tai tuleviin pandemioiden varautuminen eivät olleet juurikaan esillä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta (SDP, Kristillisdemokraatit, Vihreät). Pandemiaa koskevissa huomioissa pidettiin tärkeänä, että pandemia-ajan aiheuttamia hoitojonoja päästään purkamaan sote-uudistuksen yhteydessä.

Puolueiden aluevaaliohjelmien pituus vaihteli merkittävästi keskiarvon asettuessa noin 3 100 sanaan. Sanamäärä antaa viitteitä siitä, kuinka yksityiskohtaisesti ohjelmassa käsitellään puolueen tavoitteita tai keinoja niiden saavuttamiseksi. Selvästi pisin ohjelma oli Vihreillä (7 027 sanaa). Myös

Taulukko 3.2

Eduskuntapuolueiden aluevaaliohjelmien pituus ja viisi otsikoitua päätavoitetta mainitsemisjärjestyksessä

Puolue	Pituus (sanojen lkm.)	Ohjelman nimi	Viisi otsikoitua päätavoitetta mainitsemisjärjestyksessä
SDP	4 552	Hyvinvoinnin seuraava askel	Vahvat hyvinvointialueet turvaavat palvelut Pelastustoimen uudistuksella turvataan hyvä palvelu koko maassa Hoitoa on saatava aina tarvittaessa Palveluiden on vastattava ihmisten tarpeisiin kaikissa elämänvaiheissa Hyvinvoiva henkilöstö turvaa palveluiden laadun
KESK	1 702	Vahvistamme lähipalveluja!	Sosiaali- ja terveydenhuollon asema joka kuntaan Sujuvaa yhteistyötä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen Henkilöstö mukaan työyhteisöjen kehittämiseen Teknologiset ratkaisut helpottamaan palvelujen järjestämistä Kevyempi hallinto parantaa palveluja ja vahvistaa taloutta
Liike Nyt	1 246	Aluevaali-ohjelma 2022 (ei erillistä nimeä)	Rahat hoitoon ja palveluihin ei hallintoon Vanhustenhoito kuntoon! Yritykset oltava osa toimivaa sote-palveluntuotantoa Lasten ja nuorten asiat on saatava kuntoon Sosiaali- ja terveydenhuollon työvoimapula on ratkaistava
RKP	2 160	Lähellä sinua	Kaikilla on oikeus korkealaatuiseen hoitoon ja hoivaan Perusterveydenhuolto – lähellä sinua, kun tarvitset sitä Erikoissairaanhoido – kohtuullisella etäisyydellä ja korkeatasoisena Sosiaalihuolto – oikealla tavalla ja oikea-aikaisesti annettavaa apua Lapset, nuoret ja perheet - hyvinvoinnin perusta rakentuu varhain
VIHR	7 027	Vihreiden aluevaali-ohjelma (ei erillistä nimeä)	Äänelläsi turvataan palvelut kaikenikäisille Äänelläsi kavennetaan hyvinvointi- ja terveyseroja Äänelläsi hyödynnetään digitalisaation mahdollisuuksia Äänelläsi vaalitaan mielenterveyttä Äänelläsi torjutaan köyhyyttä ja eriarvoisuutta
KD	3 933	Enemmän hyvinvointia vähemmän hallintoa	Lähipalvelut – palvelut lähelle ihmistä Ennaltaehkäisy ja nopea hoitoon pääsy – autetaan ajoissa Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen – liikunta on lääke Palvelujen integraatio – tavoitteena ehjä palvelupolku Yhteistyö yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa – yhteistyöllä parempia palveluita
KOK	1 440	Ei hyvinvointia ilman tervettä maalaisjärkeä	Äänestä lyhyempiä jonoja, älä raskaampia hallintomalleja Äänestä ihmistä, älä lomaketta Äänestä toimintaa, älä byrokratiaa Vastuullisen talouden puolesta, törsäilyä vastaan Kuka voi hyvin, jos henkilöstö ei voi hyvin?
PS	3 302	Suomalainen ensin	Vanhus- ja vammaispalveluiden epäkohtiin on puututtava Kansanterveyteen satsattava Kotimaista työvoimaa vaalittava Omaishoitajien asemaa on parannettava Sosiaalipolitiikkaa suomalaisille
VAS	2 153	Toimivat sote-palvelut kaikille, ei harvoille	Ihminen kuuluu palveluiden keskiöön Ihminen kuuluu palveluiden keskiöön Arjen palveluiden pitää löytyä ihmisen läheltä Työntekijöiden palkkaus ja työolot kuntoon Mielenterveys- ja päihdepalvelut korjattava Perheiden tukeminen kannattaa

SDP:n (4 552 sanaa) ja Kristillisdemokraattien (3 933 sanaa) ohjelmat olivat keskiarvoa pidemmät. Lyhimmat ohjelmat olivat Liike Nytillä (1 246 sanaa), Kokoomuksella (1 440 sanaa) ja Keskustalla (1 702 sanaa).

Taulukosta 3.2 näkyvät myös puolueiden aluevaaliohjelmien nimet. Liike Nytin ja Vihreiden aluevaaliohjelmilla ei ollut erillistä nimeä. Suurimpien puolueiden aluevaaliohjelmien nimissä oli nähtävissä viittauksia puolueita profiloiviin asiakysymyksiin. Keskusta painotti vahvistavansa lähipalveluita (alueellinen oikeudenmukaisuus), SDP viittasi rooliinsa hyvinvointipalvelujen turvaajana ja vahvistajana, Kokoomus painotti järkevää taloudenpitoa hyvinvointipalveluiden mahdollistajana ja Perussuomalaiset peräänkuulutti tarvetta asettaa suomalaisten tarpeet ensisijaisiksi. Taulukkoon 3.2 on listattu myös aluevaaliohjelmien viisi otsikkotasoa päätavoitetta mainittamisjärjestyksessä. Aluevaaliohjelmien otsikoissa puolueet pyrkivät luomaan kuvaa hyvinvointia edistävästä ja ihmisläheisestä puolueesta. Useat puolueet painottivat palveluiden helppoa saatavuutta ja kattavuutta.

Puolueiden aluevaaliohjelmat eroavat rakenteeltaan merkittävästi toisistaan, mikä vaikeuttaa ohjelmien yhdenmukaista vertailua. Ohjelmissa oli käytetty esimerkiksi erilaisia otsikointitapoja ja vaihtelevassa määrin esimerkiksi ranskalaisia viivoja ja muita tiivistämisen keinoja. Ohjelmien yksityiskohtaisuus vaihteli myös merkittävästi. Jotkin puolueet tyytyivät kuvailemaan tavoitteitaan hyvin yleisellä tasolla, kun taas toiset esittivät tarkempia kuvauksia myös tavoitteiden saavuttamiseksi käytettävistä toimenpiteistä. Seuraavaksi esitetään lyhyesti joitakin yleisiä huomioita aluevaaliohjelmien rakenteesta ja sisällöstä.

Kokoomuksen aluevaaliohjelma on vertailun toiseksi lyhin ja jää siten tavoitteiden ja etenkin niiden saavuttamiseksi käytettyjen keinojen kuvailussa keskimääräistä ylimalkaisemmaksi. Ohjelma rakentuu viidestä taulukosta 3.2 esitetyistä otsikosta. Otsikoiden alla käsitellään muutamalla lyhyellä kappaleella Kokoomuksen tavoitteita, minkä jälkeen listataan toimenpiteitä tavoitteiden saavuttamiseksi. Kuten taulukosta näkyy, Kokoomuksen aluevaaliohjelmassa painotetaan jo otsikkotasolla voimakkaasti hallinnon ja byrokratian paisumisen vaaraa sote-uudistuksen seurauksena ja peräänkuulutetaan vastuullisen taloudenpidon merkitystä, jotta hyvinvointipalvelujen järjestäminen voidaan turvata.

Perussuomalaisten aluevaaliohjelma alkaa johdannolla, jonka jälkeen luvuissa ”Soteuudistus on susi jo syntyessään” ja ”Perussuomalainen sote” kritisoidaan hallituksen sote-uudistusta ja esitellään Perussuomalaisten tarjoamia ratkaisuja sosiaali-, terveys- ja pelastuspalveluiden järjestämiseksi. Tämän jälkeen ohjelma jakautuu seitsemään otsikkoon, joista taulukon 3.2 ulkopuolelle jäävät ”Ei lisää veroja eikä maksuja” ja ”Pelastustoimen ongelmat ratkaistava”. Perussuomalaisten aluevaaliohjelmassa näkyvät puolueelle tyypilliset teemat, kuten eliitin- ja korruptionvastaisuus ja maahanmuuttokriittisyys. Puolue haluaa priorisoida suomalaisen politiikan asialistaa siten, että tavoitteet ilmastonmuutoksen hillitsemisestä ja maahanmuuttajien auttamisesta unohdetaan ja keskitytään suomalaisille tarkoitettujen palveluiden turvaamiseen. Perussuomalaisten aluevaaliohjelma erottuu muista ohjelmista voimakkaalla retoriikallaan ja erityisen kovalla sote-uudistuksen kritiikillään.

Muista ohjelmista poiketen SDP:n vaaliohjelma alkaa puolueen puheenjohtaja Sanna Marinin tervehdyksellä, jossa hän kuvailee suomalaisen hyvinvointivaltion menestystarinaa ja asettaa hallituksen hyväksymän sote-uudistuksen osaksi tätä jatkumoa. Aluevaaliohjelman nimen mukaisesti sote-uudistus on SDP:n mukaan hyvinvoinnin seuraava askel, jolla turvataan yhdenvertainen oikeus hyvinvointiin koko Suomessa. Ohjelmassa korostuvat SDP:lle tyypilliset teemat, kuten inklusio ja tasa-arvo. Ohjelman mukaan hyvinvointipalveluiden on oltava kattavia, kaikille ja kaikissa elämänvaiheissa saavutettavissa olevia. Muista puolueista poiketen SDP nostaa pelastustoimen järjestämiseen liittyvät tavoitteensa esille jo aluevaaliohjelmansa alussa. SDP:n ohjelma jakaantuu seitsemään pääotsikkoon, joista taulukon ulkopuolelle jäävät otsikot ”Huolehdistaan hyvinvoinnista kokonaisuutena” ja ”Parannetaan palveluja teknologian ja digitalisaation avulla”.

Keskustan keskimääräistä lyhyempi aluevaaliohjelma jakautuu kuuteen otsikkotasoon, joista viisi ensimmäistä näkyy taulukossa 3.2. Kuudes otsikkotason tavoite on ”Tämä on vasta alkua – Vahvistetaan ja laajennetaan maakuntien omaa päätösvaltaa”. Keskustan vaaliohjelma painottaa nimensä mukaisesti lähipalveluiden vahvistamista. Tämä rakentuu ohjelman mukaan kolmesta tekijästä: jokaiseen kuntaan vähintään yksi sosiaali- ja terveysasema, parempi työarki henkilöstölle ja yhdellä yhteydenotolla oikea-aikaiseen

hoitoon. Keskustan aluevaaliohjelmassa painotetaan muiden puolueiden ohjelmista poiketen erityisen voimakkaasti sote-uudistuksen olevan askel matkalla kohti maakuntien päätösvallan vahvistamista. Keskustan mukaan maakuntien tehtäviä on tulevaisuudessa laajennettava, tavoitteena ”mahdollisimman pian toteutuva aito ja itsenäinen maakuntahallinto”.

Vihreiden aluevaaliohjelma on sanamäärältään selvästi pisin, mikä antaa mahdollisuuden tavoitteiden ja toimenpiteiden yksityiskohtaisempaan käsitelyyn. Ohjelmassa painotetaan vahvasti tasa-arvoa, oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että viidestä ensimmäisestä otsikosta kolmessa viitataan Vihreille annetulla äänellä edistettävän yhdenvertaisuutta. Ohjelmassa painotetaan useasti, että apua on oltava saatavilla ihmisen taustasta riippumatta. Ohjelmassa käsitellään myös verrattain tarkasti erilaisiin ihmisryhmiin (esim. seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, maahanmuuttajat, rikoksen tehneet) kuuluvien tarvitsemia palveluja ja sitä, miten ne tulisi järjestää. Myös Vihreiden valtakunnanpolitiikassa keskeinen ympäristönsuojelun tema oli esillä aluevaaliohjelmassa. Ohjelman johdannossa kerrotaan hyvinvointialueiden tehtävien olevan mahdollisia suorittaa ympäristön kannalta kestävästi, ja ohjelman päättävä otsikko toteaa aluevaalienkin olevan ilmastovaalit.

Vasemmistoliitto aloittaa usean muun puolueen tapaan aluevaaliohjelmansa kuvailemalla, mistä aluevaaleissa on kyse. Lisäksi johdannossa nostetaan esille Vasemmistoliiton merkittävimmät tavoitteet ja arvot. Ohjelma jakautuu tämän jälkeen neljääntoista otsikkoon, joiden alla käsitellään puolueen tavoitteita yksityiskohtaisemmin. Vasemmistoliiton aluevaaliohjelma on keskimääräistä lyhyempi, minkä vuoksi tavoitteiden saavuttamiseksi käytettyjä keinoja käsitellään suhteellisen suppeasti. Ideologisesti ohjelma on Vasemmistoliitolle tyypillinen painottaessaan yhdenvertaisuutta sekä haavoittuvassa asemassa olevien palvelujen takaamista.

Liike Nytin aluevaaliohjelma on vertailun lyhin. Ohjelman muodostavat kappaleet ja lauseet ovat lyhyitä ja iskeviä. Aluevaaliohjelma esittää voimakasta kritiikkiä sote-uudistusta kohtaan. Liike Nytin ohjelmassa esimerkiksi todetaan, että hyvinvointialueita on liikaa, ja ehdotetaan, että sote-uudistus tehdään viiden yliopistollisen keskussairaalan erityisvastuualueiden ympärille. Liike Nyt nostaa ohjelmassaan esille myös perhelääkärimallin,

mutta yleisesti ohjelma käsittelee puolueen tavoitteita yleisellä tasolla eikä tavoitteiden saavuttamiseen käytettyjä keinoja käsitellä yksityiskohtaisesti. Ohjelma jakaantuu kahdeksaan otsikkoon, joista taulukon ulkopuolelle jäävät otsikot ”Perhelääkärimalli”, ”Ihmisiä on kuunneltava alueen palvelujen järjestämisessä” ja ”Pelastustoimi”.

RKP:n aluevaaliohjelmassa kuvaillaan aluksi erityisen tarkasti, mistä aluevaaleissa on kyse, kuka saa äänestää ja miksi äänestäminen on tärkeää. Lisäksi vaalipiirit luetellaan. Tämän jälkeen ohjelma jakautuu yhdeksään otsikkoon ja lukuun, joista ensimmäinen käsittelee RKP:n aluevaalitavoitteita ja -periaatteita yleisellä tasolla. Loput kahdeksan otsikkoa käsittelevät sote-uudistuksen myötä hyvinvointialueiden vastuulle siirtyviä sosiaali- ja terveyspalveluita, muun muassa vanhuspalveluita, päihdehuoltoa ja vammaispalveluita. RKP:n vaaliohjelmassa palvelukokonaisuutta käsittelevän otsikon alla on muutama tavoitteita ja arvoja yleistasolla kuvaava lyhyt kappale, jonka jälkeen tavoitteita listataan yksityiskohtaisemmin ranskalaisilla viivoilla. RKP:lle tärkeä kahden virallisen kielen turvaaminen nousee esille heti ohjelman ensimmäisessä tavoitteita kuvailevassa kappaleessa.

Kristillisdemokraattien vaaliohjelma alkaa johdannolla, jossa esitellään KD:n arvoja, kerrotaan lyhyesti aluevaalien tarkoituksesta ja kritisoidaan Marinin hallituksen sote-ratkaisua. Ohjelman mukaan hallituksen sote-uudistuksessa keskiöön ovat nousseet ”hallinto ja rakenteet”. Johdannon jälkeen ohjelmassa luetellaan KD:n ”sote-periaatteet”, joista ensimmäiset viisi on listattu taulukkoon. Taulukon ulkopuolelle jäävät periaatteet ovat ”Tietojärjestelmät ja tiedolla johtaminen – tietoturva, tehokkuutta ja tutkimusta”, ”Työntekijöiden hyvinvointi – hyvinvoiva henkilöstö jaksaa hoitaa” ja ”Huoltovarmuus ja varautuminen – parempaa kriisinkestävyyttä”. Periaatteiden läpikäymisen jälkeen ohjelma jatkuu eri palvelukokonaisuuksien ja niiden järjestämisen kuvailulla. Kristillisdemokraattien ohjelma erottuu etenkin muiden pienempien puolueiden ohjelmista yksityiskohtaisemmalla kuvauksella puolueen tavoitteista ja toimenpiteistä tavoitteiden saavuttamiseksi. Kristillisistä uskonnollisista arvoista ei puhuta ohjelmassa eksplisiittisesti.

Yleisesti voidaan todeta, että puolueiden valtakunnanpolitiikan tasolla näkyvät profilit erottelivat puolueita myös aluevaaliohjelmissa. Kokoomus pyrki luomaan itsestään kuvaa järkevän talouspolitiikan puolueena, SDP

painotti rooliaan hyvinvointivaltion rakentajana ja turvaajana, Keskusta painotti alueellista itsemääräämisoikeutta ja Perussuomalaiset profiloitui suomalaisten etujen ja aseman puolustajana.

Sote-uudistuksen yhteydessä myös pelastustoimen järjestäminen siirtyy hyvinvointialueiden vastuulle. Puolueiden aluevaaliohjelmissa oli usein myös pelastustoimea käsittelevä osio, mutta pelastustoimen järjestämistä esiteltiin yleensä ohjelman loppupuolella. Tämän vuoksi pelastustoimi ei näy juurikaan taulukon 3.2 korkeintaan viiden otsikon listauksissa. Toisaalta pelastustoimen jääminen ohjelmien hännille kertoo siitä, että pelastustoimen järjestäminen jäi terveys- ja sosiaalipalveluihin verrattuna ylipäätään huomattavasti vähemmälle huomiolle aluevaaliohjelmissa.

Kuvioon 3.3 on lisäksi kerätty näytteitä eduskuntapuolueiden aluevaaliohjelmien graafisesta ilmeestä. Aluevaaliohjelmien kuvavalinnoista välittyvä pyrkimys luoda käsitystä ihmisläheisestä ja huolehtivasta puolueesta. Esimerkiksi Vasemmistoliiton, RKP:n, SDP:n ja Vihreiden vaaliohjelmiin on valittu huolenpitoa, läheisyyttä ja inklusiivisuutta heijastelevaa kuvastoa. Osassa ohjelmissa taas puolueen vaaliteema tai iskulause on nostettu keskiöön myös ohjelman graafisessa ilmeessä. Kokoomuksella, Keskustalla, Kristillisdemokraateilla ja Perussuomalaisilla aluevaaliohjelman nimeä korostetaan myös visuaalisin keinoin. Vain RKP:llä ja Vasemmistoliitolla puolueen puheenjohtaja nousee keskeiseen rooliin aluevaaliohjelman visuaalissa ilmeessä.

Kuvio 3.3 Poimintoja eduskuntapuolueiden aluevaaliohjelmien graafisesta ilmeestä

3.5 Median vaaliagenda television vaalikeskusteluissa ⁴

Tämä alaluku täydentää kuvaa aluevaalien vaaliviestinnästä käsittelemällä eri mediayhtiöiden tuottamia, televisiossa tai suoratoistolla esitettyjä aluevaalikeskusteluja. Tarkoituksena on kartoittaa, mitä teemoja ja asiakysymyksiä media nosti esille aluevaalien yhteydessä. Alalukua varten analysoitiin yhteensä 11 televisiokeskustelua, joiden perusteella tehtiin luokitus television aluevaalikeskusteluissa useimmiten esille nousseista teemoista ja aihekysymyksistä. Aiheiluokitus näkyy taulukosta 3.3.

Tarkasteluun valittiin ne Ylen, MTV Uutisten, Iltalehden, Ilta-Sanomien ja Helsingin Sanomien tuottamat puheenjohtajatentit, joissa oli samanaikaisesti ollut tentattavana useampi kuin yksi eduskuntapuolueen puheenjohtaja. Lisäksi mukana on Ylen pienpuoluetentti, jossa haastateltavana olivat pienpuolueiden edustajat, sekä Ylen vaalistartti, jossa tenttiin osallistui yhdeksän eduskuntapuolueen edustajaa (ei puheenjohtajia). Analyysissä mukana olevat keskustelut näkyvät taulukon 3.3 selitteessä, ja tiedot aluevaalikeskusteluihin osallistuneista puolueiden edustajista löytyvät liitetaulukosta 3.2.

Aluevaalikeskustelujen sisältöpainotukset määritettiin ottamalla aikaa eri aiheiden käsittelyyn käytetystä ajasta. Ajanotto aloitettiin sen jälkeen, kun toimittaja oli esittänyt kysymyksen ja puoluejohtajat alkoivat vastata. Mikäli toimittaja esitti samaa aihealuetta käsittelevän jatkokysymyksen, ajanottoa jatkettiin myös toimittajan puheenvuoron ajan. Mikäli toimittaja vaihtoi keskustelun aihetta, ajanotto keskeytettiin ja aloitettiin uudelleen puheenjohtajien aloittaessa vastaamisen uutta teemaa koskevaan kysymykseen. Toimittajat pysyivät puoluejohtajia esittämään mielipiteitään välillä myös käsiäänestyksellä. Näissä tapauksissa ajanotto aloitettiin käsiäänestystä koskevan kysymyksen esittämisen jälkeen.

Arvioinnissa ei voitu ottaa tarkasti huomioon sitä, kuinka tunnollisesti puoluejohtajat vastasivat toimittajan esittämään kysymykseen tai pysyivät toimittajan rajaamassa aihealueessa. Koska tarkoituksena on kartoittaa nimenomaan sitä, mitä kysymyksiä media piti tärkeinä aluevaalikeskuste-

⁴ Alaluvun 3.5 on kirjoittanut Salla Vadén, joka vastasi myös vaalikeskustelujen analysoinnista.

luissa, on olennaisinta tarkastella, mitä kysymyksiä toimittajat ottivat esille ja kuinka kauan he antoivat aikaa puhua kustakin aihealueesta.

Analyysimenetelmän kannalta ongelmallisiksi muodostuivat sellaiset kysymykset, joissa toimittajat esittivät esimerkiksi kaksiosaisen kysymyksen tai kysymyksen, joka samanaikaisesti kosketti aihealueituksen kahta luokkaa⁵. Tällaisen tilanteen syntymistä pyrittiin vähentämään tekemällä aihealueitus mahdollisimman selvärajaiseksi, mutta aiheiden limittäisyyden vuoksi tällaisilta tilanteilta ei täysin välttytty. Mikäli kysymys sivusi kahta luokkaa samanaikaisesti, se sijoitettiin sen aihealueen luokkaan, jonka teemaan poliitikot vastauksissaan keskittyivät enemmän.

Eri medioiden tuottamat aluevaalikeskustelut myös erosivat voimakkaasti toisistaan. Joissakin keskusteluissa toimittajat sallivat puoluejohtajien nostavan esille itselleen keskeisiä asiakysymyksiä ja antoivat puolueiden edustajien esittää toisilleen kysymyksiä. Toisissa keskusteluissa toimittajat taas ohjasivat keskustelua tiukemmin eivätkä sallineet puoluejohtajien välistä vapaampaa keskustelua. Toimittajien puoluejohtajille antama vastausaika myös vaihteli voimakkaasti. Joissain ohjelmissa vastausaikaa oli hyvin niukasti ja aihealueita vaihdeltiin usein, kun taas toisissa ohjelmissa vastausaikaa oli enemmän ja yhdestä aihealueesta keskusteltiin perusteellisemmin.

Taulukosta 3.3 nähdään, että viisi aihealuetta nousivat selvästi keskusteluimmiksi aluevaalitenteissä. Suosituimpia keskustelunaiheita odotetusti olivat hyvinvointialueiden tehtäviin ja sote-uudistuksen järjestämiseen liittyvät kysymykset. Yhteenlaskettuna selvästi eniten (2 h 25 min) keskustelua käytiin hyvinvointialueiden ja sote-uudistuksen rahoituksesta. Toiseksi keskustelluin aihe oli palveluiden saatavuus ja kattavuus (2 h 11 min) ja kolmanneksi keskustelluin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimen henkilöstön työhyvinvointi ja palkat (1 h 52 min). Marinin hallituksen sote-uudistuksen kritisointi tai puolustaminen oli neljänneksi keskustelluin aihe (1 h 18 min).

5 Esimerkiksi kysymys ”Tuleeko hoitajien palkkoja korottaa palkkaharmonisaation kautta ja onko se taloudellisesti mahdollista?” sisältää kysymyksen sekä henkilöstön palkkausta että hyvinvointialueiden taloudellista kantokykyä koskevista aiheista. Toinen esimerkki monitahoisesta kysymyksestä: ”Onko hyvinvointialueiden rahoitusmallissa kannustimia hyvinvointipalveluiden kustannusten hillitsemiseen?” Pääkysymys koskee tässä tapauksessa hyvinvointialueiden rahoitusmallia, mutta implisiittisesti kysymys ohjaa myös Marinin hallituksen sote-uudistuksen rahoitusmallin kritisointiin tai puolustamiseen vastaajan näkökulmasta riippuen.

Heikentynyt koronatilanne ja hallituksen sekavaksi koettu koronaviestintä ja -johtaminen herättivät myös paljon keskustelua, ja koronatilanne nousi viidenneksi eniten aikaa vieväksi keskustelunaiheeksi (1 h 22 min). Muut keskustelunaiheet jäivät kokonaiskestoltaan alle tunnin mittaisiksi. Kuten puolueiden aluevaaliohjelmissa, jäi pelastustoimen käsitteleminen suhteellisen vähäiselle huomiolle keskusteluissa verrattuna sosiaali- ja terveystalouteen.

Taulukosta havaitaan lisäksi, että kahdesta eniten esillä olleesta aihealueesta (hyvinvointialueiden ja sote-uudistuksen rahoitus sekä palveluiden saatavuus

Taulukko 3.3

Aluevaalikeskusteluiden aiheuokitus ja aiheisiin käytetty aika aluevaalikeskusteluissa. (min:s tai h:min:s)

	HS ^a 19.1.	IL 13.1.	MTV3 18.1.	Yle 4.1.	
Hyvinvointialueiden ja sote-uudistuksen rahoitus	09:55	15:55	18:54	09:18	
Palveluiden saatavuus ja kattavuus	29:29	06:10	21:25	15:30	
Sosiaali-, terveys- ja pelastustoimen henkilöstön työhyvinvointi ja palkat	00:00	00:00	09:51	38:40	
Marinin hallituksen sote-uudistuksen puolustaminen/kritiikki	12:30	14:47	00:00	09:40	
Koronatilanne	00:00	27:37	11:54	03:59	
Palveluiden järjestämistapa	14:34	00:00	07:35	00:00	
Vanhustenhoito	00:00	00:00	00:00	00:00	
Demokratian toteutuminen hyvinvointialueilla ja aluevaaleissa	02:32	00:00	00:00	07:23	
Mielenterveyspalvelut	00:00	00:00	01:35	00:00	
Pelastuspalvelut	00:00	00:00	04:52	00:00	
Turvallisuuspolitiikka	00:00	13:30	00:00	00:00	
Päihdepolitiikka	04:12	00:00	00:00	00:00	
Ilmastonmuutos	00:00	00:00	00:00	00:00	
Muu	03:51	00:00	00:16	02:35	
Yht.	01:17:03	01:17:59	01:16:22	01:27:05	

^a Aluevaalikeskustelun järjestänyt media, ajankohta ja aluevaalikeskustelun nimi.

HS 19.1. Helsingin Sanomien aluevaalitentti

IL 13.1. Iltalehden aluevaalitentti

MTV3 18.1. MTV3 puheenjohtajatentti

Yle 4.1. Yleisradion vaalistarsti: puolueet kohtaavat

Yle 20.2. Yleisradion suuri vaalikeskustelu

Yle 18.3. Yleisradion pienpuoluetentti

ja kattavuus) puhuttiin jokaisessa analyysiin valitussa vaalikeskustelussa. Myös kolmanneksi, neljänneksi ja viidenneksi suosituimmista aiheista puhuttiin useimmissa keskusteluissa, ja ne jäivät huomiotta vain kahdessa tai kolmessa aluevaaliohjelmista. Tämän jälkeen erilaisten aihealueiden käsittely kussakin keskustelussa vähenee selvästi. Esimerkiksi vanhustenhoidosta, mielenterveyspalveluista ja pelastuspalveluista keskusteltiin noin joka toisessa analysoidussa aluevaalitentissä. Turvallisuuspolitiikasta ja ilmastonmuutoksesta keskusteltiin vain yhdessä aluevaalikeskustelussa.

	Yle 20.2.	Yle 13.1.	Yle 11.1.	Yle 12.1.	Yle 18.1.	IS 11.1a	IS 11.1b	Yht.
	26:28	06:55	07:01	04:40	12:41	07:07	26:28	02:25:22
	13:13	10:28	12:01	12:25	04:17	06:04	00:38	02:11:40
	01:47	07:17	09:40	15:51	13:44	09:45	05:55	01:52:30
	00:00	03:53	04:20	09:54	22:33	07:32	03:26	01:28:35
	00:00	00:07	00:28	01:05	00:00	15:17	21:42	01:22:09
	01:35	12:41	01:52	02:16	00:17	00:00	00:00	40:50
	19:17	04:55	00:00	01:01	00:00	03:15	07:14	35:42
	00:00	01:43	08:37	02:03	07:27	03:42	00:00	33:27
	07:55	01:35	04:48	00:00	03:21	00:00	00:00	19:14
	09:05	00:41	00:00	00:37	01:40	00:00	00:00	16:55
	00:00	00:00	00:00	00:00	00:00	00:00	00:00	13:30
	00:00	01:24	00:00	00:00	00:00	00:00	00:00	05:36
	00:00	00:00	00:34	00:00	00:00	00:00	00:00	00:34
	02:38	02:24	06:44	06:01	04:31	03:36	12:37	45:13
	01:21:58	54:03	56:05	55:53	01:10:31	56:18	01:18:00	12:51:17

Yle 13.1. Yleisradion aluevaalitentti: Marin, Orpo & Purra

Yle 11.1. Yleisradion aluevaalitentti: Andersson, Saarikko & Suomela

Yle 12.1. Yleisradion aluevaalitentti: Essayah, Harkimo & Henriksson

IS 11.1a Iltasanomat: Kansa kysyy – puoluejohtajat vastaavat, neljä pienenpää eduskuntapuoluetta (RKP, VAS, KD, LIIK)

IS 11.1b Iltasanomat: Kansa kysyy – puoluejohtajat vastaavat, viisi suurta eduskuntapuoluetta (SDP, KESK, PS, KOK, VIHR)

Seuraavaksi esitellään lyhyesti, minkälaisia keskustelunaiheita kuhunkin luokkaan katsottiin kuuluvan. Hyvinvointialueiden ja sote-uudistuksen rahoitusta koskevaan luokkaan kerättiin keskustelua, joka koski esimerkiksi maakuntaveroa, taloudellisten resurssien riittävyyttä, asiakasmaksuja keino- rahoittaa sote-palveluita, sote-uudistuksen muutostkustannuksia ja siihen budjetoitujen resurssien riittävyyttä sekä hyvinvointialueiden käynnistymisvaiheen rahoitusmallia, jossa alueiden rahoitus tulee valtiolta. Tähän luokkaan kerättiin myös valtiontaloutta ja esimerkiksi velkaantumista käsittelevä keskustelu, sillä se kietoutui lähes aina osaksi hyvinvointialueiden rahoitusmalliin ja resurssien riittävyyteen liittyvää väittelyä.

Palveluiden saatavuus ja kattavuus -luokkaan koottiin keskustelu, joka käsittelee palveluiden keskittämistä, kuntakohtaisten palveluiden määrää ja kattavuutta, oikeutta saada palveluita omalla äidinkielellä ja myös pienillä paikkakunnilla, seitsemän päivän hoitotakuuta sekä esimerkiksi digipalveluiden ja liikkuvien palveluiden määrää. Keskustelu liittyi usein ”köyden- vetoon” palveluiden keskittämisestä ja lähipalveluiden säilyttämisestä.

Sosiaali-, terveys- ja pelastustoimen henkilöstön työhyvinvoinnista ja palkoista keskusteltiin paljon. Etenkin sote-alalla työskentelevien työhyvinvoinnista ja jaksamisesta oltiin huolissaan. Tähän luokkaan kerättiin keskustelua, joka liittyi sote- ja pelastustoimen työntekijöiden palkkaukseen, sote-uudistuksen yhteydessä toteutettavaan palkkaharmonisaatioon, työaikojen lyhentämiseen, hoitajamitoitukseen, hoitajapulaan sekä ulkomaisen työvoiman rooliin hoitajapulan purkamisessa. Lisäksi kategoriaan on kerätty sote- ja pelastustoimen työhyvinvoinnin parantamiseen liittyvää keskustelua, esimerkiksi lähiesimiestyön kehittämistä, suurempaa vastuun antamista hoitohenkilökunnalle ja työssä etenemisen mahdollisuuksia käsittelevää keskustelua.

Koronatilanteesta keskusteltiin verrattain paljon. Kysymystä ei lähestytty sote-uudistuksen tai esimerkiksi hyvinvointialueiden mahdollisesti paremman kriisinkestävyyyden kautta, vaan yleensä keskustelu liikkui hallituksen koronatoimenpiteiden ja -viestinnän ympärillä. Lisäksi toimittajat kysyivät, onko vaalien järjestäminen terveysturvallista, ja esittivät kysymyksiä koronatilanteen vaikutuksesta kampanjointiin. Myös pääministeri Sanna Marinin ja hallituksen koronajohtajuutta käsiteltiin, ja oppositiojohtajat kritisoivat usein hallituksen sekavaksi koettua koronalinjaa.

Toimittajat esittivät paljon kysymyksiä sote-uudistuksen onnistuneisuuteen liittyen. Marinin hallituksen sote-uudistuksen puolustaminen/kritiikki -luokkaan on kerätty puheenjohtajien puheenvuorot, joissa he näkökulmastaan riippuen joko puolustavat tai vastustavat tai kritisoivat sote-uudistusta tai jotain sen osa-aluetta. Toimittajat saattoivat esimerkiksi kysyä, miksi sote-uudistus tehdään, mikä sote-uudistuksessa on pielessä tai miten etenkin oppositiopuolueet muuttaisivat sote-uudistusta.

Palveluiden järjestämistapa -kategoriaan kerättiin keskustelu liittyen julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin rooliin hyvinvointipalveluiden järjestäjänä. Selvästi eniten keskustelua käytiin julkisen ja yksityisen sektorin merkityksestä hyvinvointipalveluiden tuottajana. Tämän kategorian aihealueita olivat esimerkiksi Kela-korvauksen suuruus, palvelusetelien käyttö, palveluiden laadunvalvonta ja yleinen keskustelu siitä, minkälainen yksityisen ja julkisen sektorin vastuunjaon kuuluisi olla ja mikä merkitys kolmannella sektorilla tulisi olla hyvinvointipalveluiden järjestämisessä.

Demokratian toteutuminen hyvinvointialueilla ja aluevaaleissa -luokkaan katsottiin kuuluvan keskustelu äänestysprosentista, vallan keskittymisestä suuriin kaupunkeihin, hyvinvointialueiden vastuun laajentamisesta ja hyvinvointialueiden todellisesta itsenäisestä päätösvallasta tai sen puutteesta sekä edustajapaikkojen jakautumisesta kuntien välillä. Myös esimerkiksi nuorten vaikutusmahdollisuuksia hyvinvointialueilla arvioitiin.

Vanhustenhoitoon liittyvää keskustelua käytiin esimerkiksi kotihoidon, laitoshoidon ja omaishoitajiin liittyvien aihealueiden ympärillä. Keskustelussa nousivat useasti esille vanhustenhoidosta paljastuneet väärinkäytökset ja niiden korjaaminen. Mielenterveyteen liittyvässä keskustelussa puhuttiin erityisesti terapiatakuusta, matalan kynnyksen hoidosta ja nuorille suunnatuista mielenterveyspalveluista.

Pelastuspalvelut jäivät sosiaali- ja terveystieteiden jalkoihin aluevaalikeskusteluissa, ja niistä keskustelemiseen käytettiin neljänneksi vähiten aikaa aluevaalikeskusteluissa. Tosin on huomattava, että luokkaan ”sosiaali-, terveys- ja pelastustoimen henkilöstön työhyvinvointi ja palkat” kerättiin myös pelastustoimen työntekijöiden työoloihin liittyvä keskustelu. Pelastuspalveluiden järjestämistä koskevaa keskustelua käytiin esimerkiksi pelastuspalveluiden vasteajoista. Aluevaalikeskusteluissa myös puitiin jonkin verran sitä,

jäävätkö pelastuspalvelut muiden palveluiden varjoon ja onko niiden järjestämiseen varattu riittävästi resursseja sote-uudistuksen budjetissa.

Turvallisuuspolitiikasta keskusteltiin vain Iltalehden aluevaaliohjelmassa. Keskustelussa kysyttiin puolueiden puheenjohtajien näkemyksiä Venäjän mahdollisesta uhasta Suomelle sekä puheenjohtajien mielipidettä Natosta. Ilmastonmuutos ei ollut juuri lainkaan esillä aluevaalikeskusteluissa lukuun ottamatta Ylen aluevaalitenttiä, jossa mukana olivat Vasemmistoliiton, Keskustan ja Vihreiden puheenjohtajat. Kysymys esitettiin Vihreiden puheenjohtajalle Iris Suomelalle, jolta kysyttiin, minkä vuoksi Vihreän liiton aluevaaliohjelmassa todetaan aluevaalien olevan ilmastovaalit. Lisäksi Ylen pienpuoluetentissä keskusteltiin lyhyesti ilmastoahdistuksesta, mutta aihetta käsiteltiin mielenterveyteen liittyvänä ongelmana, joten se on koodattu luokkaan ”mielenterveyspalvelut”.

Lopuksi muu-kategoriaan kerättiin ohjelmista puolueiden edustajien tai toimittajien keskustelua aiheista, jotka eivät sisälly mihinkään kategoriaan. Tällaisia aiheita olivat esimerkiksi puolueen tai puheenjohtajan kannatuksesta tai kannatustavoitteista keskusteleminen sekä erilaisten vaalilupausten tai puolueen prioriteettien tarkentaminen. Lisäksi useassa keskustelussa käsiteltiin lyhyesti, mistä aluevaaleissa on kyse ja millaisista asioista valitut edustajat tulevat päättämään, mikä todennäköisesti liittyi aluevaalien uutuuteen.

Vaalikeskusteluissa esiin tulleet jakolinjat seurailivat jo aluevaaliohjelmissa esiin nousseita eroja. Ensinnäkin hallituspuolueiden ja oppositiopuolueiden välille syntyi erimielisyyttä sote-uudistuksen onnistuneisuudesta. Oppositiopuolueet kritisoivat sote-uudistusta esimerkiksi siitä, että uudistuksen tekemiseen ei ole varattu riittävästi resursseja, jotta uudistus voidaan toteuttaa onnistuneesti ja ehdotetun aikataulun mukaisesti. Vastaavasti hallituspuolueiden edustajat kritisoivat oppositiopuolueita vaihtoehtojen puutteesta. Hallituspuolueiden mukaan opposition edustajat esittivät lähinnä kritiikkiä kykenemättä osoittamaan todellisia vaihtoehtoja hallituksen johtamalle politiikalle. Oppositiopuolueet myös kritisoivat aluevaalikeskusteluissa hallituksen epäselviksi koettuja koronatoimenpiteitä ja koronajohtajuuden puuttumista.

Jakolinjoja oli havaittavissa myös näkemyksissä yksityisen ja julkisen sektorin roolista hyvinvointipalveluiden järjestäjänä. Yksityisen sektorin merkitys

hyvinvointipalveluiden järjestäjänä aiheutti jakolinjoja puolueiden välille siten, että esimerkiksi Kokoomus, Keskusta, KD ja Liike Nyt olivat valmiita ottamaan palvelusetelit käyttöön laajemmin, kun taas Vasemmistoliitto painotti resurssien keskittämistä julkiseen terveydenhuoltoon. Myös palveluiden keskittäminen herätti keskustelua. Etenkin Kokoomus ja hallituspuolueet olivat eri linjoilla sotepalveluiden keskittämisen laajuudesta ja siitä, mitä lähipalveluiden tulee sisältää. Odotetusti Keskusta oli selkein lähipalveluiden puolustaja. Debattia herätti myös, mitkä keskustelunaiheet (esimerkiksi maahanmuuttopolitiikka, ilmastonmuutos) liittyvät aluevaalien teemoihin. Tätä keskustelua käytiin Perussuomalaisten ja muiden puolueiden, etenkin Vihreiden ja Vasemmistoliiton, välillä.

3.6 Valitsijoiden arviot vaalikampanjoista vaalien jälkeen

Aluevaalien jälkeen toteutetussa Kantar TNS:n seurantakyselyssä aluevaalien äänioikeutetuilta tiedusteltiin sitä, kuinka hyvin tai huonosti he katsoivat olevansa perillä hyvinvointialueiden ja aluevaltuustojen tehtävistä. Viisiporlaiseen vaihtoehtoskaalaan saadut vastaukset jakautuivat seuraavasti:

”Kuinka hyvin tai huonosti olet mielestäsi perillä hyvinvointialueiden ja aluevaltuustojen tehtävistä?” (n=1398) %

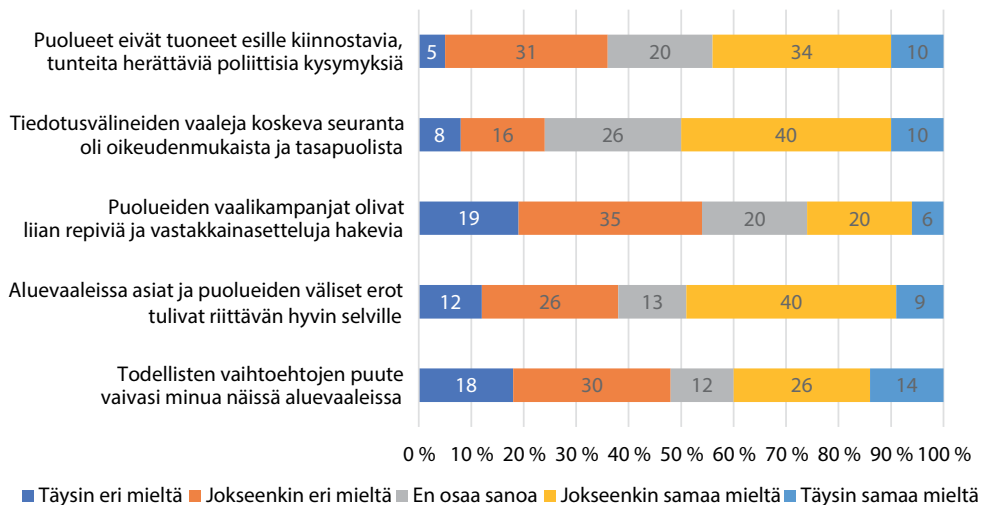
Erittäin huonosti	10
Melko huonosti	16
En hyvin enkä huonosti	30
Melko hyvin	38
Erittäin hyvin	5
En osaa sanoa	1

Jakaumasta voidaan päätellä, ettei aluevaaliviestintä onnistunut valistuspyrkimyksissään ainakaan kiittävästi. Noin joka neljäs valitsijoista katsoi vaalien jälkeen olevansa perillä hyvinvointialueiden tehtävistä melko tai erittäin huonosti. Toisaalta useampi kuin kaksi viidestä katsoi olevansa perillä uuden hallinnon tason tehtävistä melko tai erittäin hyvin. Koettu tietämys

tehtävistä vaihteli odotetusti vastaajien koulutustason mukaan siten, että akateemisesti koulutetuista enemmistö katsoi tietävänsä tehtävistä melko tai erittäin hyvin.

Vastaukset seurantakyselyn sisältämiin, vaalikampanjaa koskeviin väittämiin osoittavat puolestaan, että suuri osa aluevaalien äänioikeutetuista ei pitänyt vaalikampanjointia kovinkaan kiinnostavana ja herättelevänä. Kuvion 3.4 mukaan noin kaksi viidestä äänioikeutetusta katsoi todellisten vaihtoehtojen puutteen vaivanneen heitä aluevaaleissa. Suurin piirtein yhtä suuri osuus valitsijakunnasta ajatteli, etteivät puolueet tuoneet tarpeeksi esille kiinnostavia poliittisia kysymyksiä eivätkä puolueiden erot olleet tulleet aluevaaleissa riittävän hyvin selville. Noin joka neljäs oli lisäksi samaa mieltä siitä, että puolueiden vaalikampanjat olivat olleet liian repiviä ja että kampanjat olivat hakeneet liiaksi vastakkainasetteluja. Toisaalta kaikissa edellä viitatuissa väittämässä suurempi osa vastaajista katsoi kampanjoiden onnistuneen vähintään kohtuullisen hyvin.

Tiedotusvälineiden toimintaa koskevassa väittämässä oltiin kiinnostuneita siitä, kuinka oikeudenmukaista ja tasapuolista median vaaleja koskeva seuranta oli vastaajien mielestä ollut (kuvio 3.4). Joka toinen vastaaja oli

Kuvio 3.4 "Missä määrin samaa tai eri mieltä olet seuraavien aluevaaleja ja vaalikampanjaa koskevien väittämien kanssa?" (%; aluevaalien seurantakysely; n=1398)

vaalien jälkeisessä kyselyssä jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että median toiminta oli ollut oikeudenmukaista ja tasapuolista. Eri mieltä väittämästä oli joka neljäs, joten kritiikkiäkin esitettiin melko runsaasti ottaen myös huomioon, että neljännes vastaajista ei osannut sanoa kantaansa tähän väittämään. Kuvion 3.4 en osaa sanoa -vastausten melko suuret prosenttiosuudet kertovat kauttaaltaan siitä, etteivät monet olleet seuranneet aluevaalikampanjoita edes sen vertaa, että olisivat kyenneet ottamaan kantaa kampanjoiden laatua koskeviin väittämiin.

3.7 Kokoavia päätelmiä vaaliviestinnästä

Kokonaaisuudessaan tämän kolmannen luvun havainnot vuoden 2022 aluevaalien vaaliviestinnästä osoittavat, että puolueet, ehdokkaat ja media onnistuivat vaaliviestinnässään kohtuullisen hyvin. Tähän kokonaisarvioon vaikuttavat lähtökohdat syksyllä 2021, jolloin kansalaisten kiinnostus aluevaaleja kohtaan näytti vielä varsin vaatimattomalta. Vaalien jälkeen suurin osa äänioikeutetuista katsoi olevansa vähintään melko hyvin perillä hyvinvointialueiden tehtävistä.

Kampanjointiolosuhteet eivät olleet optimaaliset. Kampanja-ajan loppupuolen osuminen loma-aikaan vaikeutti viestintää ja tiivisti kampanjan loppuvaihetta. Lisäksi koronatilanne vaikutti kampanjointikeinoihin korostaen internetin ja sosiaalisen median merkitystä kansalaisten tavoittamisessa. Kaikkiaan aluevaaleja seurattiin samoista tietolähteistä kuin muitakin vaaleja. Aluevaalikampanjoita seurattiin kuitenkin jonkin verran vähemmän kuin kuntavaalikampanjoita.

Aluevaaleissa oli kuntavaaleihin verrattuna vähemmän tunnettuja ehdokkaita. Enemmistö kansanedustajista oli tosin ehdolla, ja myös vaalien tärkeimmät televisiokeskustelut käytiin muiden vaalien tapaan puolueiden puheenjohtajien kesken. Näiden piirteiden ansiosta aluevaalit eivät saaneet jo kampanjavaiheessa – ainakaan kovin näkyvästi – vähemmän tärkeiden eli toissijaisten vaalien leimaa.

Sekä puolueet että media keskittyivät vaaliviestinnässään lähes poikkeuksetta aiheisiin, jotka liittyivät suoraan hyvinvointialueiden tehtäviin. Selvimmin tästä päälinjasta poikkesi Perussuomalaiset, jonka aluevaaliohjelma ja

vaalikampanjointi nostivat esiin sellaisiakin valtakunnallisia aiheita, jotka eivät kuuluneet erityisen kiinteästi aluevaaleihin. Esimerkkeinä voidaan mainita maahanmuutto ja polttoaineiden korkeat hinnat. Puolueohjelmien aihevalinnoissa ja tekstien sävyjen taustalla erottui selvästi eduskunta-puolueiden jako hallitus- ja oppositiopuolueisiin.

Television vaalikeskustelujen yleisen sisällönanalyysin perusteella myös media keskittyi aihevalinnoissaan varsin tiukasti hyvinvointialueiden tehtäviin ja niiden rahoittamiseen sekä sote-uudistuksen merkityksen avaamiseen. Terveyspalvelut ja niiden saatavuus korostuivat aiheena.

Puolueiden vaalibudjeteista voitiin päätellä, että puolueet eivät pitäneet aluevaaleja aivan yhtä tärkeinä kuin kuntavaaleja. Puolueiden taloudelliset satsaukset jäivät pienemmiksi kuin vuoden 2017 kuntavaaleissa, joita koskevat tiedot olivat vertailukelpoisimpia. Ehdokkaiden kampanjabudjetit vaihtelivat paljon kuten kuntavaaleissakin, eivätkä budjetit olleet pääsääntöisesti kovinkaan suuria. Puolueiden väliset erot ehdokaskampanjasatsauksissa muistuttivat pääpiirteiltään muita vaalityyppejä. Ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden keskimääräisten kulujen perusteella suurimmat vaalibudjetit olivat Kokoomuksen ja RKP:n ehdokkailla.

Seuraavassa luvussa siirrytään tarkastelemaan aluevaalien äänestysaktiivisuutta ja sitä selittäviä tekijöitä. Luvussa palataan myös vaaliteemoihin sillä kannalta, mitä aiheita eri-ikäiset valitsijat pitivät itselleen tärkeimpinä. Tällöin taustaoletuksena on, että myös aluevaaliviestinnän aihepainotukset saattoivat vaikuttaa siihen, kuinka tärkeänä äänioikeutetut pitivät äänestämässä käyntiä aluevaaleissa.

4 Äänestysaktiivisuus

Aluevaalien 47,5 prosentin äänestysaktiivisuuden vertailu vuoden 2021 kuntavaalien 55,1 prosentin äänestysviikkauteen on aluevaaleille sikäli ”edullinen” asetelma, että kuntavaalien siirto kesäkuulle verotti niiden äänestysprosenttia (Borg 2022a). Kuntavaalien keskimääräinen äänestysprosentti on muutamissa viime vaaleissa ollut korkeampi. Taso asettui 2010-luvun vaaleissa pari prosenttiyksikköä alle 60 prosentin, ja vertailu tähän tasoon nostaa kunta- ja aluevaalien aktiivisuuseron noin kymmeneen prosenttiyksikköön. Aluevaalien osallistumisaktiivisuus jäi kiistatta vaatimattomaksi, mutta se ylsi merkittävästi korkeammaksi kuin syksyn 2021 pessimistisimmissä arvioissa oli esitetty (EVA 2021; HS 2021).

Tällä tutkimuksen neljännellä luvulla on kaksi päätehtävää. Ensin se kuvaa aluevaalien äänestysprosenttien vaihtelua väestöryhmittäin sekä vertailee osallistumista etenkin vuoden 2021 kuntavaaleihin. Toiseksi se tuo esiin ja arvioi syitä siihen, miksi aluevaalien äänestysprosentti jäi niin matalaksi, että valtaosa äänioikeutetuista ei käynyt vaaliuurnilla. Syiden analyysissä hyödynnetään tietoja äänestysaktiivisuudesta eri väestöryhmissä ja alueilla ja näitä havaintoja kytketään eri ryhmien osallistumismotivaatiota koskeviin tietoihin.

Analyysi kuvaa aluksi sitä, millaiselle tasolle aluevaalien äänestysprosentit asettuivat verrattuna muihin vaalityyppeihin. Miten Helsingin puuttuminen aluevaaleista vaikutti äänestysprosenttiin verrattuna muihin yleisiin vaaleihin ja millaista merkitystä esimerkiksi aluevaalien ehdokasasettelulla oli äänestysaktiivisuuteen?

Ennen yksityiskohtaista väestöryhmien äänestysaktiivisuuden kuvausta arvioidaan myös koronatilanteen vaikutusta aluevaaleihin ja äänioikeutettujen

halukkuuteen käydä äänestämässä. Väestöryhmien äänestysaktiivisuutta arvioidaan oikeusministeriön ja Tilastokeskuksen tietojen pohjalta muun muassa äänioikeutettujen sukupuolen, ikäryhmän ja koulutustason mukaan. Alueellisessa näkökulmassa kuvataan hyvinvointialueiden ja kuntien välisiä eroja.

Tarkastelu pureutuu eri näkökulmista myös tutkimuksen edellisen luvun keskusteluun vaalien koetusta toissijaisuudesta. Erityisesti asiaa tutkitaan aluevaalien seurantakyselyyn suunnitellun uuden kysymysosion perusteella ja tässä yhteydessä viitataan myös äänestämässä käynnin motivaatioulottuvuuksiin. Väestöryhmien osallistumiseroja pyritään ymmärtämään myös sitä kautta, millaisia asioita he pitivät itselleen aluevaaleissa tärkeimpinä, missä määrin sellaiset aiheet olivat esillä aluevaaleissa ja millaisia syitä he itse antavat äänestämättömyydelleen.

4.1 Äänestysprosentit ja ennakkoon äänestäminen verrattuna muihin vaalityyppeihin

Vaalien äänestyspaikkojen äänestysluetteloihin perustuvat tiedot osoittavat kaikkien äänestysalueiden, kuntien ja hyvinvointialueiden sekä miesten ja naisten äänestysprosentit aluevaaleissa kaikkien äänioikeutettujen osalta. Tällaisia kokonaistietoja ei kuitenkaan ole käytettävissä muiden sosiodemografisten taustatietojen mukaisiin äänestysprosentteihin, vaan ne on erikseen selvitettävä joko rekisteri- tai kyselyaineistoin. Kyselyissä ongelmaksi muodostuu äänestämässä käyneiden yliedustus aineistossa, koska poliittikasta kiinnostuneimmat osallistuvat hanakimmin yhteiskunnallisiin mielipidetutkimuksiin. Lisäksi kyselyyn osallistuvista äänestämättä jättäneistä suuri osa väittää kysyttäessä käyneensä äänestämässä, koska se on sosiaalisesti suotavampi vastaus. Yhdessä nämä tekijät vinouttavat kyselyjä siten, että äänestysprosenttien tutkiminen kyselyaineistoin ei ole kovinkaan luotettavalla pohjalla – siitäkin huolimatta, että aineistoja painotettaisiin kokonaisjakaumiltaan vaalien oikeaa äänestysprosenttia vastaavaksi. Aihepiirin menetelmäorientoitunutta tutkimusta on selostettu aiemmassa tutkimuksessa (esim. Wass & Borg 2016), eikä sitä esitellä nyt tarkemmin.

Kattavimmat ja luotettavimmat tiedot väestöryhmien äänestysprosentteista Suomen vaaleissa saadaan sähköisestä äänioikeusrekisteristä. Tämä rekisteri

ei kata kaikkia kuntia ja äänestysalueita, mutta sen kattavuus on nykyisin jo niin hyvä, että väestöryhmittäisiä äänestysprosentteja voidaan tarkastella sen avulla varsin luotettavasti. Tilastokeskus on tehnyt 2010-luvulta alkaen mittavan työn yhdistämällä vaalien sähköisen äänioikeusrekisterin tietoihin tietoja muista rekistereistä ja julkaisemalla kulloistenkin yleisten vaalien jälkeen yksityiskohtaisia tietoja eri väestöryhmien äänestysaktiivisuudesta. Aluevaaleja koskevat tiedot julkistettiin kesäkuussa 2022 (TK 2022b), joten tiedot ehtivät pohja-aineistoksi mukaan tähän tutkimukseen.

Taulukko 4.1 käynnistää aluevaalien äänestysaktiivisuustarkastelun vertaamalla oikeusministeriön julkaisemia tietoja vuoden 2021 kuntavaalien äänestysaktiivisuustietoihin. Verrattuna vuoden 2021 kuntavaaleihin aluevaalien äänestysprosentti oli 7,6 prosenttiyksikköä matalampi. Taulukko-tarkastelun ulkopuolelta voidaan lisäksi todeta, että verrattuna vuoden 2019 europarlamenttivaaleihin aluevaalien osallistumistaso oli 4,8 prosenttiyksikköä korkeampi. Täten aluevaalit sijoittuvat äänestysaktiivisuudeltaan kunta- ja europarlamenttivaalien väliin. 2010-luvulta alkaen äänestysaktiivisuus on ollut eduskunta- ja presidentinvaaleissa yleensä noin 20–25 prosenttiyksikköä korkeampaa kuin vuoden 2022 aluevaaleissa.

Naisten ja miesten äänestysaktiivisuusero kasvoi aluevaaleissa suuremmaksi kuin muissa vaalityypeissä. Aluevaaleissa yli puolet naisista kävi äänestämässä (50,1 %), ja ero miesten äänestysaktiivisuuteen venähti 5,3 prosenttiyksikköön. Poikkeama on naisten hyväksi merkittävästi suurempi kuin taulukon 4.1 kuntavaaleissa sekä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (molemmissa 2,9 prosenttiyksikköä). Vuoden 2019 europarlamenttivaaleissa sukupuolten äänestysaktiivisuusero oli vain 1,4 prosenttiyksikköä ja vuoden 2018 presidentinvaalissa 4,1 prosenttiyksikköä. Naisten kiinnostus aluevaaleja kohtaan näkyi myös ehdokasasettelussa, ja ilmeisesti naisten aktivoitumisessa näkyi suurten naisvaltaisten alojen siirtyminen kunnilta hyvinvointialueille.

Kuten kuntavaaleissa, myös aluevaaleissa monet ulkomaiden kansalaiset ovat äänioikeutettuja. EU:n jäsenmaiden, Norjan ja Islannin kansalaisilla on äänioikeus, jos heidän kotikuntansa on 51 päivää ennen aluevaaleja jokin hyvinvointialueen kunta. Muiden maiden kansalaisilla on lisäedellytyksenä kahden vuoden yhtäjaksoinen kotikuntasidos johonkin hyvinvointialueeseen.

Kaikissa ulkomaiden kansalaisten ryhmissä aluevaalien äänestysprosentti jäi hyvin vaatimattomaksi, noin 10–25 prosenttiin.

Taulukko 4.1

Vuoden 2022 aluevaalien äänestysprosenttitietoja ja ennakköäänestystietoja verrattuna vuoden 2021 kuntavaaleihin (% lkm. ja %-yksikkö)

	Aluevaalit 2022	Kuntavaalit 2021	Ero AV-KV (%-yksikköä)
Kaikki äänioikeutetut	47,5	55,1	-7,6
Miehet	44,8	53,6	-8,8
Naiset	50,1	56,5	-6,4
Muiden EU:n jäsenvaltioiden kansalaiset	10,5	16,0	-5,5
Islannin ja Norjan kansalaiset	24,4	34,1	-9,7
Muiden ulkomaiden kansalaiset	12,7	21,1	-8,4
Äänioikeutettuja	3 927 728	4 460 299	-532 571
Äänestäneitä	1 866 663	2 457 819	-591 156
Äänioikeutettuja Helsingissä		542 830	
Äänestysprosentti Helsingissä		61,7	
Ennakkoon äänestäneitä	1 041 794	1 474 538	-432 744
Ennakkoon äänestäneiden osuus äänestäneistä	55,8	60,0	4,2

Lähde: Vertailun pohjatiedot oikeusministeriön vaalit.fi-tietopalvelusta. Kuntavaaleja koskevat tiedot sisältävät Helsingin tiedot.

Yleensä äänestysprosenttien katsotaan osoittavan karkeasti kansalaisten kiinnostusta eri vaalityyppejä kohtaan. Tällaisessa vertailussa pitää ottaa huomioon Helsingin puuttuminen aluevaaleista⁶. Vaalien äänestysaktiivisuusvertailuissa Helsingillä on paljon merkitystä, koska se on Suomen selvästi suurin kunta äänioikeutettujen lukumäärää ajatellen ja koska helsinkiläisten äänestysaktiivisuus on ollut eri vaalityypeissä huomattavasti keskimääräistä korkeampaa. Esimerkiksi vuoden 2021 kuntavaaleissa Helsingin äänestysprosentti (61,7 %) oli 6,6 prosenttiyksikköä koko maan äänestys-

⁶ Eduskunta-, europarlamentti- ja presidentinvaaleissa ovat äänioikeutettuja myös Ahvenanmaalla asuvat, jotka eivät ole äänioikeutettuja kunta- ja aluevaaleissa. Ahvenanmaan äänioikeutettujen lukumäärä on kuitenkin niin pieni, että sen merkitys vaalityyppien koko maan äänestysprosenttien vertailussa on häviävän pieni.

prosenttia korkeampi (taulukko 4.1). Ilman Helsinkiä vuoden 2021 kunta-vaalien äänestysprosentti olisi ollut 54,2 prosenttia eli lähes yhden prosenttiyksikön matalampi. Laskennallisesti Helsingin puuttuminen aluevaaleista selittää noin yhden kahdeksasosan aluevaalien ja vuoden 2021 kuntavaalien äänestysprosenttien 7,6 prosenttiyksikön erosta.

Kaikista aluevaaleissa annetuista äänistä 55,8 annettiin ennaktoon, vaikka ennakkoäänestysaika oli tavanomainen eli viikon mittainen. Vuoden 2021 kuntavaaleissa ennakkoäänestysaikaa oli pidennetty kahteen viikkoon, mikä vaikutti merkittävästi siihen, että ennakkoääniä kertyi silloin kaikista äänistä peräti 60 prosenttia.

Kansalaisten halukkuus äänestää ennaktoon on lisääntynyt viime vaaleissa, ja myös koronatauti-tilanteen paheneminen loppuvuodesta 2021 lieene voimistanut halukkuutta äänestää ennaktoon myös aluevaaleissa. Tämä selittäisi varsin korkeaksi nousseen ennakkoäänten osuuden verrattuna muihin vaalityyppeihin. Eduskuntavaaleissa ennakkoäänten osuus kaikista äänistä nousi ensimmäisen kerran hieman yli puoleen vuoden 2019 vaaleissa (50,7 %), ja viime europarlamenttivaaleissa vuonna 2019 lähes puolet äänistä annettiin ennaktoon (49,7 %). Vuoden 2018 presidentinvaalissa osuus oli 52,5 prosenttia.

4.2 Koronatauti-tilanteen näkyminen aluevaaleissa

Vuoden 2021 kuntavaaleja siis lykättiin kevään 2021 koronatauti-tilanteen ja aikuisväestön matalahkon rokotuskattavuuden vuoksi. Päätökseen siirtää kuntavaalit huhtikuulta kesäkuulle liittyi myös päätös ennakkoäänestysajan pidentämisestä, mikä lisäsi ennakkoäänestyksen suosiota edellä mainitulla tavalla (ks. Borg 2022a).

Myös aluevaalien siirtotarpeesta keskusteltiin jonkin verran julkisuudessa, koska uusien virusmuunnosten leviäminen nosti sairaalahoidon tarvetta merkittävästi loppuvuodesta 2021 (Huusko 2021; Hanska 2021). Tartuntatilanteen pahenemisen seuraukset näkyvät kuviosta 4.1, jossa on kuvattu koronatauti-tilanteen vuoksi sairaalahoidossa olleiden määrä keväältä 2021 huhtikuun alkuun 2022. Virusmuunnoksista johtuva osastohoidon tarve moninkertaistui joulukuussa 2021, mutta toisaalta tehohoitoa vaativien koronapotilaiden määrä ei tällöin kasvanut merkittävästi. Koska aluevaalien

Kuvio 4.1 Koronataartunnan vuoksi Suomessa sairaalahoidossa olevien määrä huhtikuulta 2021 huhtikuulle 2022 (lkm.). Kuvion lähde: Yle Uutisten sivusto Koronavirus lukuina <https://yle.fi/uutiset/3-11300232>. (Luettu 6.4.2022).

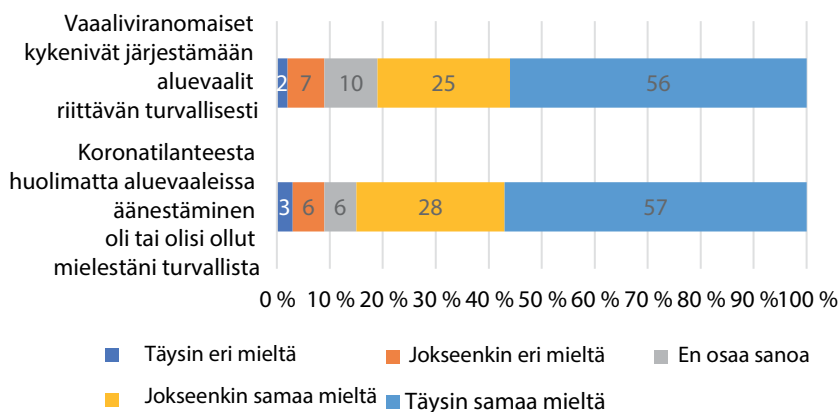
pitäminen tammikuussa oli välttämätöntä hyvinvointialueuudistuksen pysymiselle aikataulussa ja koska vakavien koronatapausten määrä ei ollut noussussa, sen paremmin puolueet kuin oikeusministeriökään eivät lämmenneet ajatukselle vaalien siirrosta (Huusko 2021).

Haluttomuus siirtää vaaleja johtui tietenkin myös siitä, että aikuisväestön rokotuskattavuus oli loppuvuodesta 2021 aivan toisella tasolla kuin saman vuoden keväällä. Aluevaalien varsinaiseen vaalipäivään 23.1.2022 mennessä noin 90 prosenttia kaikista täysi-ikäisistä oli saanut koronarokotussarjan ensimmäisen annoksen ja hieman alle 90 prosenttia myös toisen annoksen. Ensimmäisen ja toisen annoksen osalta rokotuskattavuus ei vaihdellut merkittävästi ikäryhmittäin. Sen sijaan kolmannen annoksen osalta vaihtelu oli suurta. 65 vuotta täyttäneistä täysi-ikäisistä kolmannen annoksen oli saanut vaalipäivään mennessä yli 80 prosenttia, mutta alle 25-vuotiaiden täysi-ikäisten joukossa kolmannen rokotteen oli saanut vain alle viidennes. Rokotuskattavuustietojen lähteenä on käytetty THL:n koronatilastoja, joita muokattiin sivuston <https://www.koronatilastot.fi> käyttöliittymästä (luettu 6.4.2022).

Entä mitä kansalaiset ajattelivat aluevaalien terveysturvallisuudesta? Asiaa tiedusteltiin aluevaalien jälkeen tätä tukimusta varten kerätyssä kyselyssä kahdella väittämällä, joiden jakaumat on esitetty kuviossa 4.2. Kuvion tulokset vastaavat siihen, kuinka suuri osa valitsijakunnasta piti aluevaaleissa äänestämistä turvallisena, ja siihen, mitä mieltä valitsijat olivat siitä, kykenivätkö vaaliviranomaiset järjestämään aluevaalit riittävän turvallisesti.

Molempiin väittämiin saadut vastaukset osoittavat, että selvästi suurin osa äänioikeutetuista piti aluevaaleissa äänestämistä riittävän turvallisena. Neljä viidestä vastaajasta oli samaa mieltä siitä, että vaaliviranomaiset kykenivät järjestämään aluevaalit riittävän turvallisesti. Yhtä suuri osa ajatteli, että koronatilanteesta huolimatta aluevaaleissa äänestäminen oli tai olisi ollut turvallista.

Vain kahdesta kolmeen prosenttia vastaajista oli täysin eri mieltä näistä väittämistä eli vain hyvin pieni osa aikuisväestöstä piti aluevaaleissa äänestämistä suoranaisena terveysriskinä. Kuvion 4.2 tarkastelun lisäksi molemmat väittämät ristiintaulukoitiin äänestämässä käyntiä koskevan tiedon kanssa painottaen äänestämättä jättäneiden osuutta vaalien äänestysprosentin mukaiseksi. Tällöin havaittiin, että väittämistä täysin eri mieltä olevista noin 85 prosenttia jätti äänestämättä. Toisaalta koronariski oli tuskin kuitenkaan ainoa äänestämättä jättämisen syy väittämistä vahvasti eri mieltä olleilla.

Kuvio 4.2 Äänioikeutettujen mielipiteitä aluevaalien terveysturvallisuudesta vaalien jälkeen kerätyssä seurantakyselyssä (Kantar TNS; n=1398)

Täten voitaneen karkeasti päätellä, että koronatilanne saattoi madaltaa aluevaalien äänestysprosenttia korkeintaan noin yhdestä kahteen prosenttiyksikön verran.

Oletus koronatilanteen varsin vähäisestä vaikutuksesta äänestysprosenttiin perustuu tietenkin myös siihen, että vaaleissa oli totutusti mahdollista hyödyntää niin sanottuja joustavia äänestysmenetelmiä. Johanna Peltoniemi (2022) on aiheellisesti kutsunut näitä joustavia äänioikeuden käyttötapoja pandemiavaalien pelastajiksi. Suomen aluevaaleissa joustavilla äänestysmenetelmillä viitataan erityisesti mahdollisuuteen äänestää ennakkoon, jota hyödynsi siis 55,8 prosenttia kaikista äänioikeuttaan käyttäneistä.

4.3 Äänestysprosentit ikäryhmittäin sekä koulutustason ja sukupuolen mukaan

Tässä alaluvussa arvioidaan sitä, miten aluevaalien äänestysprosentit vaihtelivat väestöryhmittäin ja kuinka tasaisesti tai epätasaisesti äänestysprosenttimuutos kuntavaaleista aluevaaleihin ilmeni eri väestöryhmissä. Kaikkien äänioikeutettujen äänestysprosentti oli aluevaaleissa 7,6 prosenttiyksikköä matalampi kuin vuoden 2021 kuntavaaleissa.

Sähköinen äänioikeusrekisteri ei kerro täysin kattavasti ja luotettavasti äänestysprosentteja, mutta sen avulla voidaan tarkastella kunta- ja aluevaalien äänestysprosenttien eroja väestöryhmittäin melko luotettavasti (taulukko 4.2). Rekisteriin kuului vuoden 2021 kuntavaaleissa ja vuoden 2022 aluevaaleissa noin puolet äänioikeutetuista. Rekisterin alueellisessa edustavuudessa on puutteita, eivätkä esimerkiksi Helsingin kuntavaalien äänestysalueilla varsinaisena vaalipäivänä äänestäneet ole tarkastelussa mukana. Tämä on kuitenkin vertailtavuutta kohentava tekijä, koska Helsinki ei ollut mukana aluevaaleissa. Alue- ja kuntavaalien äänestysprosenttien vertailut ikä- ja koulutustasoryhmittäin sekä sukupuolen mukaan perustuvat Tilastokeskuksen julkistamiin tietoihin (TK 2021 ja TK 2022b). Taulukon 4.2 alaviitteissä on lisäinformaatiota käytettyjen luokitusten yksityiskohdista.

Taulukon 4.2 tuloksista ilmenee kaksi päätulosta. Ensiksi, kuten aiemmissakin vaaleissa, myös aluevaaleissa äänestysprosentit vaihtelivat voimakkaasti äänioikeutettujen iän ja koulutustason mukaan. Ikä- ja koulutustaso-

ryhmät yhdistävässä tarkastelussa aluevaalien matalin äänestysprosentti oli 25–34-vuotiailla perusasteen koulutuksen suorittaneilla, ainoastaan hieman yli kymmenen prosenttia (!). Vuoden 2021 kuntavaaleissa saman ryhmän äänestysprosentti oli noin 18. Ikä- ja koulutustasoryhmittelyn mukaisessa tarkastelussa aluevaalien korkein osallistumistaso löytyy akateemisesti koulutettujen 65–74-vuotiaiden joukossa, lähes 84 prosenttia. Ikäryhmien äänestysaktiivisuuserot olivat vuoden 2022 aluevaaleissa erittäin isoja ja selvästi suurempia kuin vuoden 2021 kuntavaaleissa.

Sekä alue- että kuntavaaleissa koulutustason kohoaminen nostaa äänestysaktiivisuutta lähes suoraviivaisesti kaikissa ikäryhmissä. Nuorimmissa ikäryhmissä tähän pääsääntöön on joitakin poikkeuksia. Nuorimman ikäryhmän osalta äänestysaktiivisuustietoa ei ole saatavilla kahdessa koulutustasoryhmässä (ks. TK 2021 ja TK 2022b).

Ikäryhmien äänestysprosentit osoittavat puolestaan, ettei siirtyminen nuoremmissa ikäryhmistä vanhempiin ikäryhmiin ”nosta” äänestysaktiivisuutta aluevaaleissakaan suoraviivaisesti. Äänioikeusiän saavuttaminen tai sen saavuttamisen läheisyys sekä useissa tapauksissa myös vanhempien kanssa asuminen ja oppilaitoksissa opiskelu nostavat nuorimman, alle 25-vuotaiden ikäryhmän äänestysprosentteja jonkin verran.

Äänestysprosentit ovat matalimpia 25–34-vuotiailla. Heistä suurin osa on jo irtaantunut äänestysvelvollisuuden noudattamista ylläpitävistä konteksteista (koti, koulut ja oppilaitokset). Iän epälineaarinen eli ei-suoraviivainen vaikutus äänestysaktiivisuuteen näkyy lisäksi siinä, että 75 vuotta täyttäneiden ikäryhmän äänestysprosentit ovat jonkin verran pienempiä kuin 65–74-vuotiaiden ikäryhmien äänestysprosentit. Tätä ilmiötä selittänevät eniten hyvin iäkkäiden ihmisten esteet äänestämässä käynnille sekä hyvin korkean iän myötä (ainakin jonkin verran) vähentyvä yhteiskunnallisten asioiden seuraaminen.

Taulukon 4.2 toinen pääviesti on, että verrattuna kuntavaaleihin aluevaalien äänestysprosentit laskivat yllättävänkin tasaisesti iän ja koulutustason mukaisissa ryhmissä. Kaikki muutokset olivat etumerkiltään negatiivisia, eli aluevaalien äänestysprosentti oli vuoden 2021 kuntavaaleja matalampi kaikissa tarkastelluissa ryhmissä. Suurimmat negatiiviset muutokset kohdistuivat nuorimpiin sekä kaikkein vanhimpiin ikäryhmiin, mutta keski-

ikäistenkin ryhmissä aluevaalien äänestysprosentit olivat yli viisi prosenttiyksikköä pienempiä kuin vuoden 2021 kuntavaaleissa.

Taulukko 4.2

Arvio ikäryhmien äänestysprosentista ^a vuoden 2022 aluevaaleissa ja äänestysprosentin muutoksesta vuoden 2021 kuntavaaleista koulutustasoryhmittäin (% ja %-yks.)

	18–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74	75–	Kaikki
Aluevaalit 2022 (arvio)								
Perusaste	23,8	10,8	15,3	21,7	33,3	49,4	40,4	32,0
Keskiaste (toinen aste)	28,9	27,0	34,5	41,4	50,7	61,1	53,7	41,5
Alin korkea-aste ^b	–	18,5	44,8	58,9	67,1	75,7	66,4	67,0
Alempi korkea-aste	49,5	48,9	54,7	62,2	70,0	79,5	70,0	58,8
Ylempi korkea-aste ^c	–	61,6	66,3	74,2	79,3	83,7	76,0	72,5
Kaikki	27,1	32,8	42,4	49,9	56,2	63,2	50,3	47,0
Kuntavaalit 2021 (arvio)								
Perusaste	32,9	18,2	23,4	30,3	41,4	56,4	48,7	40,1
Keskiaste (toinen aste)	37,0	34,9	42,5	49,3	56,4	66,3	61,2	48,5
Alin korkea-aste ^b	–	28,7	54,7	64,2	70,7	79,3	73,0	71,4
Alempi korkea-aste	60,8	56,8	60,9	67,0	74,2	84,1	77,4	65,1
Ylempi korkea-aste ^c	–	69,8	72,8	78,9	82,7	87,9	82,5	78,0
Kaikki	35,4	40,2	49,8	56,4	61,4	68,3	57,8	53,6
Muutos 2021–2022 (arvio)								
Perusaste	–9,1	–7,4	–8,1	–8,6	–8,1	–7,0	–8,3	–8,1
Keskiaste (toinen aste)	–8,1	–7,9	–8,0	–7,9	–5,7	–5,2	–7,5	–7,0
Alin korkea-aste ^b	–	–10,2	–9,9	–5,3	–3,6	–3,6	–6,6	–4,4
Alempi korkea-aste	–11,3	–7,9	–6,2	–4,8	–4,2	–4,6	–7,4	–6,3
Ylempi korkea-aste ^c	–	–8,2	–6,5	–4,7	–3,4	–4,2	–6,5	–5,5
Kaikki	–8,3	–7,4	–7,4	–6,5	–5,2	–5,1	–7,5	–6,6

a Lähteet: SVT 2022b ja SVT 2021. Tiedot perustuvat sähköiseen äänioikeusrekisteriin, johon kuului vuoden 2022 aluevaaleissa 51,7 prosenttia äänioikeutetuista (yht. 2 030 418 äänioikeutettua).

Aineiston kattavuudesta ks. SVT 2022b, 5.

b Alimman korkea-asteen ryhmään kuuluu 2–3-vuotisia, ”vanhanmallisia” perusasteen jälkeisiä tutkintoja (sairaanhoidtaja, merkonomi). Ryhmään ei tule Suomesta enää uusia tutkintoja. Siksi koulutusasteryhmän ikärakenne poikkeaa merkittävästi muista ryhmistä.

c Sisältää tutkijakoulutuksen saaneet.

Myös taulukko 4.3 tarkastelee äänestysaktiivisuuden muutosta vuoden 2021 kuntavaaleista vuoden 2022 aluevaaleihin ikäryhmittäin, mutta siinä koulutustason mukainen tarkastelu vaihtuu sukupuolen mukaiseksi tarkasteluksi. Tuloksista ilmenee, että sukupuolten äänestysaktiivisuuserot polarisoi-

tuivat aluevaaleissa naisten ”hyväksi” useimmissa ikäryhmissä. Kuten kunta-vaaleissa, myös aluevaaleissa suurimmat sukupuolten väliset osallistumiserot löytyvät nuorimmista ikäryhmistä. Alle 35-vuotiaista miespuolisista äänioikeutetuista kävi äänestämässä noin joka kolmas, kun taas tämän ikäisten naisten joukossa äänestysaktiivisuus kohosi yli 40 prosenttiin.

Taulukko 4.3

Arvio ikäryhmien äänestysprosentista vuoden 2022 aluevaaleissa ja äänestysprosentin muutoksesta vuoden 2021 kuntavaaleista äänioikeutettujen sukupuolen mukaan (% ja %-yks.)

	Kaikki	Miehet	Naiset	Ero AV2022–KV21
Aluevaalit 2022 (arvio)	47,0	44,5	49,5	5,0
18–19	29,6	24,9	34,4	9,5
20–24	26,2	21,5	31,2	9,7
25–34	32,8	29,0	37,0	8,0
35–44	42,4	38,9	46,2	7,3
45–54	49,9	47,0	52,9	5,9
55–64	56,2	53,8	58,6	4,8
65–74	63,2	62,1	64,2	2,1
75–	50,3	55,4	46,8	–8,6
Kuntavaalit 2021 (arvio)	53,6	52,2	55,0	2,8
18–19	39,1	34,5	44,0	9,5
20–24	34,0	29,9	38,5	8,6
25–34	40,2	37,3	43,3	6,0
35–44	49,8	47,5	52,2	4,7
45–54	56,4	55,0	57,9	2,9
55–64	61,4	60,6	62,1	1,5
65–74	68,3	68,6	68,1	–0,5
75–	57,8	63,9	53,8	–10,1
Muutos AV22–KV21	–6,6	–7,7	–5,5	
18–19	–9,5	–9,6	–9,6	
20–24	–7,8	–8,4	–7,3	
25–34	–7,4	–8,3	–6,3	
35–44	–7,4	–8,6	–6,0	
45–54	–6,5	–8,0	–5,0	
55–64	–5,2	–6,8	–3,5	
65–74	–5,1	–6,5	–3,9	
75–	–7,5	–8,5	–7,0	

Lähteet: SVT 2022b ja SVT 2021.

Aluevaalien matala äänestysprosentti johti siihen, että useimpien ikäryhmien äänestysprosentti jäi alle 50 prosenttiin, eli enemmistö ikäryhmään kuuluvista jätti äänestämättä. Naisten ikäryhmissä äänestysaktiivisuus ylsi yli 50 prosenttiin 45–74-vuotiailla ja miesten ikäryhmissä 55 vuotta täyttäneillä.

Vanhimmassa, yli 74-vuotiaiden ikäryhmässä miesten ja naisten äänestysaktiivisuuserot poikkeavat muista ikäryhmistä, koska tässä ikäryhmässä naisten keski-ikä on merkittävästi miesten keski-ikää korkeampi. Kaikkiaan sukupuolten äänestysaktiivisuuserot eri ikäryhmissä osoittavat, että aluevaalit kiinnostivat naisia enemmän kuin miehiä ja että sukupuolten kiinnostusero oli hieman suurempaa kuin kuntavaaleissa. Voidaan olettaa, että tämä johtui ainakin hyvinvointialueille siirtyvistä palveluista ja niiden työntekijäkunnan sukupuolirakenteesta. Vaaleissa puhuttiin eniten terveydenhuoltoon ja sosiaalipalveluihin liittyvistä aiheista.

4.4 Äänestysprosenttien vaihtelu hyvinvointialueittain ja eri kuntien välillä

Seuraava tarkastelu äänestysprosenttien vaihtelusta hyvinvointialueittain ja eri kuntien välillä on varsin tilastopainotteinen. Taulukko 4.4 osoittaa, että aluevaalien äänestysprosentit vaihtelivat merkittävästi myös hyvinvointialueittain ja niiden keskuskaupunkien välillä. Äänestysaktiivisuus nousi yli 50 prosenttiin Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla ja jäi alle 40 prosenttiin yhdellä hyvinvointialueella (Vantaa ja Kerava). Aktiivisuuserot näiden ääripäiden välillä eivät olleet yllättäviä, koska alueiden kuntien äänestysprosenttierot aluevaaleissa muistuttavat kuntavaaleista tuttuja piirteitä.

Taulukko 4.4 listaa myös hyvinvointialueiden korkeimman ja matalimman äänestysprosentin kunnat. Näitä tietoja kannattaa tarkastella yhdessä taulukkojen 4.5 ja 4.6 tietojen kanssa. Taulukko 4.5 kertoo, miten kunnat sijoittuvat aluevaalien kuusiluokkaiseen äänestysprosenttiluokitukseen. Taulukko 4.6 osoittaa puolestaan viisi kuntaa, joissa aluevaalien äänestysprosentti poikkesi vuoden 2021 kuntavaaleista eniten tai vähiten.

Taulukon 4.4 mukaan aluevaalien äänestysaktiivisuus oli korkeinta Luodon kunnassa (66,3 %) ja Kauniaisten kaupungissa (65,6 %). Kauniaisissa

Taulukko 4.4

Aluevaalien äänestysprosentit hyvinvointialueittain (hva): hva:n äänestysprosentti, keskuskaupungin äänestysprosentti sekä korkeimman ja matalimman äänestysprosentin kunnat

	%	Keskus- kaupunki	%	Korkein äänestyspros.	%	Matalin äänestyspros.	%
Itä-Uudenmaan hva	48,5	Porvoo	48,3	Sipoo	50,8	Pukkila	41,1
Keski-Uudenmaan hva	45,1	Hyvinkää	43,3	Pornainen	48,9	Hyvinkää	43,3
Länsi-Uudenmaan hva	48,0	Espoo	47,1	Kauniainen	65,6	Karkkila	43,1
Vantaan ja Keravan hva	39,3	Vantaa	38,1	Kerava	46,8	Vantaa	38,1
Varsinais-Suomen hva	49,6	Turku	49,4	Kustavi	62,0	Pyhäranta	42,4
Satakunnan hva	48,4	Pori	47,0	Karvia	55,9	Harjavalta	43,9
Kanta-Hämeen hva	46,6	H-linna	45,7	Jokioinen	52,2	Hausjärvi	44,9
Pirkanmaan hva	49,4	Tampere	49,6	Kuhmoinen	56,2	Mänttä-Vilppula	43,5
Päijät-Hämeen hva	45,6	Lahti	44,0	Padasjoki	51,8	Orimattila	43,4
Kymenlaakson hva	46,2	Kouvola	46,7	Miehikkälä	53,0	Kotka	44,8
Etelä-Karjalan hva	46,3	L-ranta	43,9	Savitaipale	56,5	Lappeenranta	43,9
Etelä-Savon hva	48,1	Mikkeli	47,4	Enonkoski	55,8	Pieksämäki	43,3
Pohjois-Savon hva	45,9	Kuopio	45,6	Tervo	55,7	Kaavi	43,1
Pohjois-Karjalan hva	44,4	Joensuu	43,6	Rääkkylä	52,9	Ilomantsi	41,2
Keski-Suomen hva	47,5	Jyväskylä	46,7	Kinnula	59,4	Äänekoski	45,5
Etelä-Pohjanmaan hva	50,4	Seinäjoki	49,1	Karjajoki	59,6	Ähtäri	44,2
Pohjanmaan hva	53,9	Vaasa	48,7	Luoto	66,3	Vaasa	48,7
Keski-Pohjanmaan hva	51,1	Kokkola	49,9	Perho	59,6	Kokkola	49,9
Pohjois-Pohjanmaan hva	48,1	Oulu	47,1	Hailuoto	58,9	Kuusamo	43,1
Kainuun hva	45,5	Kajaani	44,1	Ristijärvi	51,1	Kajaani	44,1
Lapin hva	47,4	R-niemi	44,4	Utsjoki	58,6	Kittilä	42,1
Kaikki hvat	47,5	..	..	Luoto	66,3	Vantaa	38,1

korkea äänestysaktiivisuustaso kytkeytyy asukkaiden keskimääräistä korkeampaan sosioekonomiseen asemaan aluevaalien kaikkiin äänioikeutettuihin verrattuna. Kauniaisten suosituimmat puolueet ovat alue- ja kuntavaaleissa RKP ja Kokoomus. Pienessä Luodon kunnassa korkea äänestysaktiivisuus saattaa liittyä enemmän vahvaan yhteisöllisyyteen ja äänestämistä tukevien sosiaalisten normien omaksumiseen. Alue- ja kuntavaaleissa Luodon selvästi suurimmat puolueet ovat olleet Kristillisdemokraatit ja RKP.

Matalinta aluevaalien äänestysaktiivisuus oli Vantaalla (38,1 %). Kaupungissa on melko paljon vaatimattoman äänestysaktiivisuuden alueita, joiden äänioikeutetut ovat keskimääräistä heikommassa sosioekonomisessa asemassa ja joilla on muiltakin osin tavallista vähemmän yhteiskunnallista osallistumista tukevia resursseja. On myös mahdollista, että Vantaan ja Keravan hyvinvointialueen merkitys ei oikein avautunut aluevaaleissa vantaalaisille. Ainoastaan Keravan liittäminen Vantaan kanssa hyvinvointialueeksi loi tilanteen, jossa monille vantaalaisille oli ehkä vaikeaa ymmärtää aluevaalien merkitystä ja mielekkyyttä⁷.

Taulukon 4.5 mukaan kunnat sijoituivat aluevaaleissa tyypillisimmin äänestysaktiivisuudeltaan 45,0–49,9 prosentin luokkaan. Yli 50 prosentin kuntia oli yhteensä 126 eli selvästi alle puolet kaikkiaan 292 kunnasta. Kahdeksassa kunnassa aluevaalien äänestysaktiivisuus nousi vähintään 60 prosenttiin. Vuoden 2021 kuntavaaleissa alle 50 prosentin kuntia oli vain 24, ja useammassa kuin kolmessa viidestä kunnasta äänestysaktiivisuus nousi yli 55 prosenttiin.

Valtuustojen päätöksenteon legitimitetin kannalta aluevaalit olivat siis kuntavaaleihin verrattuna hyvin erilaiset. Suhteellisen matalasta äänestysaktiivisuudestaan huolimatta vuoden 2021 kuntavaaleissa yli 90 prosentissa kunnista suurin osa äänioikeutetuista käytti äänioikeuttaan. Aluevaaleissa suurimmassa osassa kuntia enemmistö äänioikeutetuista jätti äänestämättä.

Taulukko 4.6 täydentää alue- ja kuntavaalien aktiivisuusvertailua listamalla sellaiset kunnat, joissa alue- ja kuntavaalien äänestysprosentit poikkesivat toisistaan eniten tai vähiten. Viidessä kunnassa aluevaalien äänestysprosentti jäi lähes tai yli 20 prosenttiyksikköä vuoden 2021 kuntavaalien äänestysprosentista. Eroille ei ole helppoa löytää yhteistä nimittäjää, mutta on todennäköistä, että näin suuret erot liittyvät aluevaalien ehdokasasetteluun.

Luultavasti sama päätelmä pätee jossakin määrin myös niihin kuntiin, joissa aluevaalien äänestysaktiivisuus poikkesi vähiten vuoden 2021 kuntavaaleista. Savonlinnan osalta uumoiltiin jo ennen aluevaalien äänestyspäiviä, että kaupungin äänestysprosentti voisi nousta tavanomaista korkeammaksi

7 Mainitut syyt ilmenevät Innolink Oy:n Vantaan kaupungille tekemästä äänestysaktiivisuus selvityksestä (Innolink 2022).

Taulukko 4.5

Kuntien äänestysprosenttien jakautuminen kuusiportaisen luokittelun mukaan vuoden 2022 aluevaaleissa ja vuoden 2021 kuntavaaleissa (lkm. ja %)

Äänestys- prosentti	Aluevaalit 2022		Kuntavaalit 2021	
	Kuntien lkm.	%	Kuntien lkm.	%
Alle 40 %	1	0,3	0	–
40,0–44,9 %	41	14,0	0	–
45,0–49,9 %	124	42,5	24	8,2
50,0–54,9 %	86	29,5	88	30,1
55,0–59,9 %	32	11,0	113	38,7
60,0– %	8	2,7	67	22,9
YHT.	292	100,0	292	100,0

^a Vertailtavuuden vuoksi Helsinki ei ole mukana kuntavaalijakaumassa.

Taulukko 4.6

Viisi kuntaa, joissa aluevaalien äänestysprosentti poikkesi eniten/vähiten vuoden 2021 kuntavaaleista

Kunta	Äänestysprosentti aluevaaleissa 2022	Äänestysprosentti kuntavaaleissa 2021	Ero (%-yks.)
Utsjoki	58,6	81,6	–23,0
Enontekiö	48,1	67,9	–19,8
Kinnula	59,4	78,7	–19,3
Pyhärinta	42,4	61,7	–19,3
Luhanka	52,9	71,5	–18,6
Pihtipudas	53,4	54,7	–1,3
Paltamo	48,3	49,5	–1,2
Vesanto	53,0	54,2	–1,2
Perho	59,6	59,7	–0,1
Savonlinna	50,4	49,9	+0,5

Etelä-Savon kahden suurimman kaupungin sairaalakiistan vuoksi. Yleisesti oli tiedossa, että Mikkelin ja Savonlinnan äänestäjät pyrkivät aluevaaleissa puolustamaan oman alueensa keskussairaalan säilymistä kaupungissa (Päivätie 2022). Savonlinna on asukasluvultaan Mikkeliä pienempi, ja Savonlinna jäikin aluevaaleissa ainoaksi kunnaksi, jossa äänestysprosentti ylitti vuoden 2021 kuntavaalien tason.

4.5 Miksi aluevaalien äänestysprosentti jäi niin matalaksi?

Edellä esitellyt tulokset alueiden ja väestöryhmien äänestysprosentteista eivät olleet kovinkaan yllättäviä, koska ne osoittivat muita todennäköisemmin äänestämättä jättäviksi ryhmiksi samat väestöryhmät kuin muissakin vaalityypeissä: esimerkiksi miehet, nuoret ja matalasti koulutetut äänioikeutetut. Myös aluevaalien äänestysaktiivisuuden alueellinen profili vastaa muita vaalityyppejä.

Verrattuna kuntavaaleihin väestöryhmien osallistumiseroissa havaittiin kuitenkin polarisoitumista: esimerkiksi miesten ja naisten äänestysaktiivisuus-ero oli aluevaaleissa vuoden 2021 kuntavaaleja suurempi.

Edellä on jo myös viitattu erilaisiin syihin, jotka mahdollisesti madalsivat aluevaalien äänestysprosenttia. Kuntavaaleihin verrattuna ehdolla oli vähemmän alueiden nimekkäimpiä poliitikkoja. Noin joka kolmas kansanedustajan ja kunnanvaltuutetun tehtävää samanaikaisesti hoitava (ja jollakin aluevaalien hyvinvointialueella asuva) ei asettunut ehdolle aluevaaleissa. Lisäksi kyselyjen mukaan monilla valitsijoilla oli vaikeuksia hahmottaa, mistä aluevaaleissa on kyse. Tällaisessa tilanteessa tutun ja tunnetun ehdokkaan poisjäänti saattoi kasvattaa äänestysvalintojen vaikeuskerrointa oleellisesti.

Verrattuna kuntavaaleihin Helsingin puuttuminen aluevaaleista merkitsi laskennallisesti noin yhden prosenttiyksikön madaltavaa vaikutusta aluevaaleissa. Vantaan heikko äänestysprosentti saattoi puolestaan selittyä osin sillä, etteivät vantaalaiset mieltäneet uuden hyvinvointialueensa merkitystä, kun siihen kuuluu Vantaan lisäksi vain Kerava. Vuoden 2021 kuntavaalien tavoin koronatilanteella havaittiin mahdollisesti olleen alentavaa vaikutusta äänestysprosenttiin, mutta vaikutus lienee silti ollut vain marginaalista. Huomattava enemmistö äänioikeutetuista piti aluevaaleissa äänestämistä turvallisena.

Muutama aluevaalien äänestysprosentin kannalta iso asiakokonaisuus on vielä käsittelemättä. Niistä ensimmäinen koskee sitä, kuinka tärkeiksi kansalaiset kokivat aluevaalit suhteessa muihin vaalityyppeihin. Tätä seikkaa analysoitiin tämän tutkimuksen seurantakyselyssä uudella kysymyksenasettelulla, johon saatuja vastauksia arvioidaan seuraavaksi alaluvussa 4.5.1. Sen jälkeen alaluvussa 4.5.2 siirrytään tarkastelemaan sitä, millaisia eri ikä-

ryhmien tärkeimpinä pitämät asiakysymykset olivat aluevaaleissa ja miten tällaiset preferenssit suhteutuvat luvussa 3 käsiteltyihin puolueiden vaalitavoitteisiin sekä puolueiden vaalikampanjoissaan esillä pitämiin asiakysymyksiin. Tässä tarkastelussa on tausta-ajatuksena, että ikäryhmien osallistumiserot aluevaaleissa saattavat osin palautua siihen, mitä julkisia palveluja aluevaalit koskivat ja missä määrin äänestysaktiivisuudeltaan eritasoisille väestöryhmille tärkeät asiat pääsivät esille aluevaalien vaaliviestinnässä.

Kolmanneksi alaluvussa 4.5.3 arvioidaan tiiviisti äänestämässä käynnin motivaatiotekijöitä sekä äänestämättä jättäneiden kyselyvastaajien esittämiä perusteluja äänestämättömyydelleen. Vaikka kyselyn äänestämättä jättäneet eivät täysin edusta vaalien kaikkia äänestämättä jättäneitä, antaa esitettyjen tärkeimpien syiden lista osviittaa äänestämättömyyden syistä sekä aluevaalien yleisestä merkityksestä äänestämättä jättäneille.

4.5.1 Aluevaalien kokeminen toissijaisiksi

Toissijaisten vaalien käsitteeseen (second-order elections) viitattiin jo edellä alaluvussa 3.1. Kyse on siis alun perin Euroopan parlamentin vaaleista vahvistusta saaneesta ideasta (Reif & Schmitt 1980; Marsh 1998), jota on sovellettu myös paikallis- ja aluevaaleihin (Heath ym. 1999; Hough & Jeffery 2006; Pallarés & Keating 2006; Henderson & McEwen 2010). Käsitteen pelkistettynä johtoajatuksena on jonkin vaalityypin pitäminen vähemmän merkittävänä verrattuna tärkeimpinä pidettyihin vaalityyppeihin.

Toissijaisuuden eri piirteet voivat ilmetä puolueiden, median ja kansalaisten toiminnassa ja suhtautumisessa. Kun toissijaiset vaalit kiinnostavat kansalaisia vähemmän kuin muut vaalit, niiden äänestysprosentti jää matalammaksi kuin muissa vaaleissa. Puolueet saattavat pitää toissijaisia vaaleja tietynlaisena välimittauksena parlamenttivaaleille ja käyvät siksi toissijaisten vaalien kampanjoita erityisen selvästi parlamentin hallitus-/oppositiopuolueasetelmasta käsin ja parlamenttivaaleja silmällä pitäen. Hallitus-/oppositiopuolueulottuvuus oli olennainen myös Suomen ensimmäisissä aluevaaleissa, kuten luvun 3 analyysi puolueiden aluevaaliohjelmista osoitti.

Myös media osoittaa valinnoillaan omaa suhtautumistaan vaaleihin. Suomen vuoden 2022 aluevaaleja edelsi poikkeuksellisen vähän nimenomaan aluevaaleissa äänestämistä koskevia puolueiden kannatusmittauksia. Lisäksi

vaikutti siltä, että jotkin mediat järjestivät esimerkiksi kuntavaaleihin verrattuna vain vähän vaalikeskusteluja (ks. edellä luku 3.5).

Ilmeisin esimerkki aluevaalien hyödyntämisestä oppositiopuolueen kansallisen tason tavoitteisiin löytyy aluevaalien vaalimainonnasta. Perussuomalaisten yksi puhutuin teema aluevaaliviestinnässä oli bensiinin korkean hinnan vastustaminen. Tämä teemavalinta sai mediassa kritiikkiä jo ennen vaaleja soveltumattomuudestaan aluevaaleihin (Eklund 2022), ja vaalien jälkeen myös useat Perussuomalaisten piirijohtajat ottivat sen esimerkiksi puolueensa epäonnistuneesta vaalikampanjasta (Waris 2022). Aluevaaleissa asiassa oli kyse siitä, että tärkeämpiin vaaleihin kuuluva teema otettiin esille toissijaisten vaalien kampanjassa.

Seuraavaksi kysymystä vaalien toissijaisuudesta käsitellään empiirisesti kansalaisten kokemusten kautta. Kun toissijaisille vaaleille on ominaista kansalaisten vähäisempi kiinnostus niitä kohtaan verrattuna merkittävimpiin vaaleihin, on järkevää kysyä suoraan kansalaisilta heidän mielipiteitään siitä, kuinka tärkeinä he pitävät eri vaalityyppejä. Tämä oli mahdollista toteuttaa aluevaalien seurantakyselyssä (ks. liite 1).

Kun tutkitaan kansalaisten mielipiteitä eri vaalien tärkeydestä, on syytä tiedostaa, että kaikkiin vaaleihin liittyy äänestämässä käyntiä koskevaa kansalaisvelvollisuusajattelua. Se pitää sisällään ajatuksen vaalien ja niissä äänestämisen tärkeydestä annettuna lähtökohtana. Siksi aiheen kysymyksenasettelussa oli pyrittävä sellaiseen muotoiluun, joka ei automaattisesti johtaisi tuloksissa kaikkien vaalien pitämiseen tärkeinä. Tästä syystä vaalien toissijaisuuteen kohdentuva kysymyspatteristo rakennettiin kaksiosaiseksi siten, että ensimmäinen kysymys koski vain sitä, pitääkö vastaaja kaikkia yleisiä vaaleja yhtä tärkeinä vai ei. Tähän kysymykseen kielteisesti vastanneille esitettiin jatkokysymyksenä ”mitkä vaalit ovat mielestäsi muita tärkeämpiä?”. Vaihtoehtoina lueteltiin Suomen kaikki viisi vaalityyppiä, joista vastaajat saivat valita muita tärkeämmiksi niin monta kuin halusivat. Molempiin kysymyksiin saadut vastausjakaumat on esitetty ikäryhmittäin taulukossa 4.7.

Tasan puolet kyselyn vastaajista ajatteli, että kaikki vaalit ovat yhtä tärkeitä (taulukko 4.7). Tällainen ajattelu oli oletuksen mukaan tyypillisintä sellaisille vastaajille, jotka olivat täysin samaa mieltä väitteestä ”pidän äänestämässä käyntiä kansalaisvelvollisuutena”. Heidän joukossaan lähes kaksi kolmesta

(64 %) piti kaikkia vaaleja yhtä tärkeinä (ks. kuvio 4.3). Sen sijaan vain 12 prosenttia kansalaisvelvollisuusajattelun selvästi torjuvista vastaajista piti kaikkia vaaleja yhtä tärkeinä.

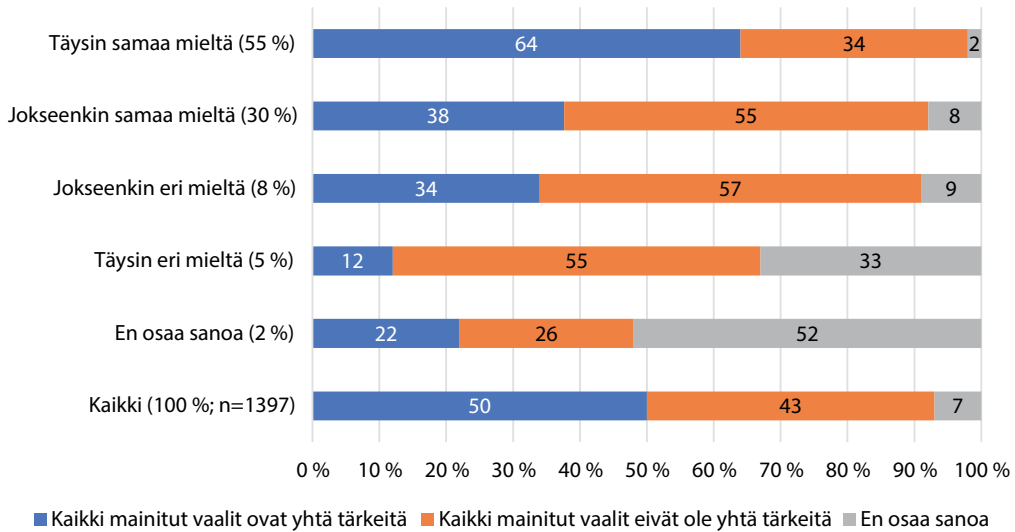
Suhtautuminen vaaleissa äänestämiseen kansalaisvelvollisuutena ja kaikkien vaalien pitäminen yhtä tärkeinä vaihtelevat samansuuntaisesti ikäryhmittäin. Mitä iäkkäämpi valitsija, sitä todennäköisemmin hän pitää kaikkia vaaleja yhtä tärkeinä ja kaikissa vaaleissa äänestämistä omana kansalaisvelvollisuutenaan (ks. Blais 2000). Erot ikäryhmien välillä osoittavat melko suoraviivaista, mutta eivät kuitenkaan hyvin voimakasta yhteisvaihtelua. Myös nuorimmissa ikäryhmissä on melko paljon sellaisia valitsijoita, jotka pitävät kaikkia vaaleja yhtä tärkeitä. Kolmessa alle 50-vuotiaiden ikäryhmässä enemmistön muodostavat kuitenkin sellaiset valitsijat, joiden mielestä kaikki Suomen yleiset vaalit eivät ole yhtä tärkeitä.

Taulukko 4.7

"Ovatko kaikki vaalit yhtä tärkeitä?" ja "mitkä vaalit ovat mielestäsi muita tärkeämpiä?". Vastaukset luokiteltuina ikäryhmittäin (%)

	18–30	31–40	41–50	51–60	61+	Kaikki
A Ovatko kaikki vaalit yhtä tärkeitä?						
1 Kaikki mainitut vaalit ovat yhtä tärkeitä	45	42	44	48	62	50
2 Kaikki mainitut vaalit eivät ole yhtä tärkeitä	48	49	48	45	35	43
3 En osaa sanoa	8	10	8	7	3	7
YHT.	100	100	100	100	100	100
(n)	(266)	(238)	(244)	(194)	(456)	(1398)
B Mitkä vaalit ovat mielestäsi muita tärkeämpiä? (kysyttiin vain vaihtoehdon A2 vastanneilta, % on muita tärkeämpi)						
Aluevaalit	20	10	10	20	20	16
Eduskuntavaalit	87	90	91	92	91	90
Europarlamenttivaalit	23	20	10	9	11	15
Kuntavaalit	39	49	39	54	53	47
Presidentinvaalit	45	47	50	60	58	52
(n pienimmillään)	(127)	(115)	(115)	(86)	(158)	(601)

Lähdeaineisto: Kantar TNS/KAKS, aluevaalien seurantakysely. Kysymys A kuului kokonaisuudessaan sanataarkasti: "Suomessa toimitetaan erityyppisiä yleisiä vaaleja, aluevaalit, eduskuntavaalit, europarlamenttivaalit, kuntavaalit ja presidentinvaalit. Ovatko jotkin niistä mielestäsi muita tärkeämpiä vai ovatko kaikki mainitut vaalit yhtä tärkeitä?" B-kohdan monivalintakysymyksen kaikki vastausvaihtoehdot (eli erityyppiset vaalit) näkyvät taulukossa.

Kuvio 4.3 Kaikkien vaalien pitäminen yhtä tärkeinä sen mukaan, mitä kyselyvastaaja ajattelee väitteestä ”pidän äänestämässä käyntiä kansalaisvelvollisuutena” (%)

Taulukon 4.7 B-osion tarkastelussa näkyy, kuinka suuri osa A-osion vaihtoehdon ”kaikki mainitut vaalit eivät ole yhtä tärkeitä” valinneista piti kutakin vaalityyppiä muita tärkeämpänä. Tässä tarkastelussa vaalityypit asettuvat kaikkien vastanneiden jakaumassa samaan järjestykseen, johon ne voidaan asettaa niiden äänestysprosenttien mukaan. Peräti 90 prosenttia A-osion kakkosvaihtoehtoon vastanneista piti eduskuntavaaleja muita vaaleja tärkeämpänä. Tämän jälkeen järjestys oli seuraava: presidentinvaalit (52 %), kuntavaalit (47 %), aluevaalit (16 %) ja europarlamenttivaalit (15 %).

Aluevaalien kannalta on kiinnostavaa, että ne asemoituvat tällä mittaustavalla lähemmäksi europarlamenttivaaleja kuin kuntavaaleja. Tämä vastaa tilannetta vaalien äänestysprosenttien etäisyyksissä toisistaan, varsinkin jos vertailukohdaksi otetaan 2010-luvun kuntavaalien noin 57–58 prosentin osallistumistaso.

Hyvin kiinnostavaa on lisäksi se, että vaalien tärkeysjärjestys on kaikissa ikäryhmissä sama lukuun ottamatta sitä, että kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä aluevaalit koetaan vähiten tärkeiksi vaaleiksi. Tämä saattaa liittyä siihen, mitkä palvelut hyvinvointialueille siirtyvät ja millaisia asioita eri-ikäiset valitsijat pitivät vaaleissa tärkeimpinä.

4.5.2 Ikäryhmille tärkeimmät aluevaalien asiakysymykset

Tämän tutkimuksen edellisessä, vaaliviestintää käsittelevässä kolmannessa luvussa kävi jo ilmi, että aluevaalien seurantakyselyssä äänioikeutetut pitivät kaikkia kunnilta hyvinvointialueille siirtyviä palvelualoja itselleen tärkeinä. Ikäryhmien kesken arvioissa oli eroa lähinnä siinä, että vanhimmissa ikäryhmissä terveys- ja pelastuspalveluja pidettiin jonkin verran tärkeämpinä kuin nuorimmissa ikäryhmissä.

Vaaliohjelmien ja vaalikeskustelujen analyysi osoitti puolestaan, että terveyspalvelut olivat siirtyvistä palveluista vahvimmin esillä kampanjoissa ja että myös julkisen talouden kestävydestä puhuttiin melko paljon. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa voimakkaasti esille nousseet uudet teemat, kuten maahanmuutto ja keinot ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi (ks. Rautio 2019), eivät sitä vastoin olleet aluevaaliviestinnässä kovinkaan näkyvästi esillä lukuun ottamatta yksittäisiä vaalikeskusteluja ja yksittäisten puolueiden tavoitteenasetteluja.

Tässä alaluvussa tarkastellaan tiiviisti sitä, mitä asioita eri-ikäiset äänioikeutetut pitivät itselleen tärkeinä aluevaaleissa. Tavoitteena on arvioida yleisellä tasolla sitä, voisivatko ikäryhmien äänestysaktiivisuuserot liittyä aluevaaleissa siihen, mitä aiheita eri ikäryhmät pitivät aluevaaleissa keskeisinä ja missä määrin eri aiheet pääsivät vaaliviestinnässä esiin.

Aluevaalien seurantakyselyn vastaajilta tiedusteltiin sitä, kuinka tärkeitä 12 eri aihealuetta ovat heille. Taulukko 4.8 osoittaa aiheet ja ikäryhmittäin sellaisten vastaajien prosenttiosuuden, jotka pitivät asiaa itselleen äärimmäisen tärkeänä. Vastauskaalan muut vaihtoehdot on selostettu taulukkoselitteessä.

Kaksi aihetta erottui vastausten perusteella selvästi muista tärkeämmiksi: lähiympäristön turvallisuus ja terveyspalvelut. Nämä olivat tiedustelluista aiheista tärkeimmiksi koetut kaikissa ikäryhmissä.

Joissakin asioissa niiden tärkeänä kokeminen vaihteli ikäryhmittäin jopa voimakkaasti. Suurinta vaihtelu oli terveyspalvelujen tärkeänä pitämisessä. Niiden koettu merkitys kasvoi tasaisesti siirryttäessä nuorimmista ikäryhmistä vanhimpiin. Yli 60-vuotiailla terveyspalvelut olivat selvästi tärkeimmäksi koettu vaaliaihe (66 %). Lähiympäristön turvallisuus oli puolestaan tärkein aihe 41–50-vuotiaille vastaajille, joista monet ovat lasten ja nuorten vanhempia.

Taulukko 4.8

Kuinka tärkeitä seuraavat asiat olivat aluevaalien äänestäjille? Vastaukset ikäryhmän mukaan luokiteltuina (% äärimmäisen tärkeä)^a

	18–30	31–40	41–50	51–60	Yli 60-v.	Kaikki
Lähiympäristön turvallisuus	43	40	59	57	56	52
Terveyspalvelut	36	39	46	54	66	51
Koulutus- ja sivistyspalvelut	27	26	26	29	29	28
Kotikunnan talous ja tulevaisuudennäkymät	15	20	22	29	28	23
Valtion velkaantuminen ja talous	20	15	21	25	27	22
Sosiaalipalvelut	20	18	17	22	21	20
Verotus	14	17	19	27	24	20
Ilmastonmuutos	24	18	17	18	21	20
Sote-uudistus	15	11	16	25	26	19
Koronavirusepidemia Suomessa	10	9	11	18	26	16
Kulttuuri- ja liikuntapalvelut	20	12	18	15	16	16
Maahanmuutto	13	12	16	12	7	11
(n pienimmillään)	(265)	(237)	(243)	(194)	(455)	(1 397)

^a Lähdeaineisto: Kantar TNS/KAKS, aluevaalien seurantakysely. Muut vastausvaihtoehdot olivat 0 = ei lainkaan tärkeä ja keskimmäiset numeeriset vastausvaihtoehdot yhdestä neljään. Äärimmäisen tärkeä -vastaus oli skaalalla vastausvaihtoehto numero viisi.

Yleisesti on kiinnostavaa huomata, että korkeintaan 18–40-vuotiaiden ikäryhmissä mikään tiedustelluista aiheista ei noussut sellaiseksi, että suurin osa ikäryhmän vastaajista olisi pitänyt niitä itselleen äärimmäisen tärkeänä vaaliteemana. Tuntuu luonnolliselta ajatella, että tämä heijastui vaaleissa myös ikäryhmien välisiin äänestysaktiivisuuseroihin. Nuorinta ikäryhmää kiinnostivat aluevaaleissa muita ikäryhmiä suhteellisesti enemmän ilmastonmuutos sekä kulttuuri- ja liikuntapalvelut, mutta näistä teemoista puhuttiin vaaleissa hyvin vähän.

4.5.3 Äänestämättömyyden perustelut ja yhteydet sosiodemografisiin taustatekijöihin

Lopuksi aluevaalien äänestysprosentin jäämistä 47,5 prosenttiin voidaan pyrkiä ymmärtämään siltä kannalta, millaisia perusteluja äänestämässä käyneet ja äänestämättä jättäneet antoivat toiminnalleen. Kunnallisanalan kehittämissäätiö on aiemmin julkaissut verkkosivuillaan tutkimusuutisen (KAKS

2022a) ja siihen linkitetyn laajan tutkimuselosteen, joissa on esitetty tässä tutkimuksessa käytettävän kyselyaineiston perusjakaumat äänestämässä käynnin perustelujen ja äänestämättä jättämisen perustelujen laajoista kysymyspatteristoista⁸. Niiden tuloksista ilmeni, että äänestäneiden joukossa oman äänestämässä käynnin ratkaisevimiksi tarjotut perustelut olivat seuraavia (KAKS 2022a):

	Koki ratkaisevaksi, %
Koin äänestämisen kansalaisvelvollisuudeksi	45
Äänestämällä voi vaikuttaa hyvinvointialueeni ja maakuntani asioihin	40
Halusin tukea jotakin puoluetta	28
Halusin antaa tukeni ehdokkaalle	28
Löysin hyvän ehdokkaan	26
Äänelläni on merkitystä vaalien lopputuloksen kannalta	26

Oman äänestämättä jättämisen syistä pidettiin yleisimmin ratkaisevina seuraavia (KAKS 2022a):

	Koki ratkaisevaksi, %
Tunnen epäluottamusta politiikkaa ja poliitikkoja kohtaan	33
Ei ollut riittävän hyvää syytä käydä äänestämässä	29
Minun oli vaikeaa löytää itselleni sopivaa ehdokasta	28
Äänestämällä en kykene riittävästi vaikuttamaan oman alueeni asioihin	24
Äänestämällä en kykene riittävästi vaikuttamaan koko maan asioihin	24

Aluevaalien äänestämässä käynnin selvästi suosituimmat kaksi syytä vastaavat aikaisemman tutkimuksen havaintoja siitä, että velvollisuus- ja vaikuttamissuuntautuneisuus ovat äänestämässä käynnin kaksi päämotivaatio-klusteria (Borg 2008). Vaikuttamisen mahdollisuuksien puuttuminen tulee

⁸ Kysymyspatteristojen pääkysymykset kuuluivat seuraavasti: ”Kuinka paljon seuraavat asiat vaikuttivat siihen, että lähdit äänestämään näissä aluevaaleissa?” sekä ”kuinka paljon seuraavat asiat vaikuttivat siihen, että et käynyt äänestämässä aluevaaleissa?”. Molempien patteristojen kysymyksiin vastattiin kuusiportaisella vaihtoehtoskaalalla, jossa 0 tarkoitti ’ei vaikuttanut lainkaan’ ja 5 tarkoitti ’vaikutti ratkaisevasti’. Numerovaihtoehtoja 1–4 ei sanallistettu, ja vastaajalla oli myös mahdollisuus vastata ”en osaa sanoa”. Listauksissa näkyvät vaihtoehdon 5 keräämät prosentiosuudet yleisimmistä perusteluista. Sekä äänestämässä käynnin että äänestämättä jättämisen syyppatteristossa oli 18 arvioitavaa kohtaa.

eksplisiittisesti ilmi myös äänestämättömyyden syynä, mutta velvollisuusajattelun puute ei näy avoimena äänestämättä jättämisen syynä. Sillä on kuitenkin paljon merkitystä eri väestöryhmien äänestysaktiivisuuseroihin myös aluevaaleissa.

Asiaa voidaan havainnollistaa analyysillä, jossa ryhmitellään kaikkien kyselyvastaajien suhtautuminen vaaleihin sen mukaan, voivatko he mielestään aluevaaleissa äänestämällä vaikuttaa hyvinvointialueensa asioihin ja onko heidän mielestään äänestämässä käynti kansalaisvelvollisuus⁹. Näistä kahdesta orientaatiosta on rakennettu taulukkoon 4.9 typologia, jonka luokat perustuvat velvollisuus- ja vaikuttamissuuntautuneisuuden loogisiin kombinaatioihin. Analyysiä varten kyselyn äänestämättä jättäneitä painotettiin oikeassa suhteessa verrattuna aluevaalien äänestysprosenttiin. Taulukon 4.9 A-sarake osoittaa kyselyvastaajien jakautumisen neliluokkaisen luokituksen ryhmiin ja B-sarake sen, mikä ryhmään kuuluvien äänestysprosentti oli aluevaaleissa. Joka toinen vastaaja kuuluu ryhmään, jossa äänestämässä käyntiä aluevaaleissa pidettiin sekä velvollisuutena että mahdollisuutena vaikuttaa. Pelkästään velvollisuussuuntautuneita äänioikeutetuista oli joka neljäs (26 %) ja pelkästään vaikuttamissuuntautuneita ainoastaan viisi prosenttia vastaajista. Joka viides (20 %) sanoi, ettei pitänyt äänestämässä käyntiä velvollisuutena, eikä katsonut voivansa vaikuttaa aluevaaleissa.

B-sarakkeen arviot velvollisuus/vaikuttamis-typologian eri luokkiin kuuluvien äänestysprosentteista ovat kyselyaineistotuloksiksi jopa poikkeuksellisen johdonmukaisia. Kolme neljästä korkeimman osallistumismotivaation ryhmään kuuluvasta käytti aluevaaleissa äänioikeuttaan, ja vain todella harva heikoimman osallistumismotivaation omaavista kävi äänestämässä (6 %).

Taulukossa 4.10 esitetään lopuksi velvollisuus- ja vaikuttamissuuntautuneisuutta mittaavien muuttujien parittaiset tilastolliset yhteydet muutamaani keskeisiin sosiodemografisiin taustatekijöihin sekä äänioikeutettujen poliiti-

⁹ Väitteet kuuluivat seuraavasti: ”Pidän äänestämässä käyntiä kansalaisvelvollisuutena” ja ”voin vaikuttaa oman hyvinvointialueeni asioihin äänestämällä aluevaaleissa”. Täysin tai jokseenkin samaa mieltä oleminen väitteiden kanssa koodattiin velvollisuus- tai vaikuttamissuuntautuneeksi orientaatioksi. Molemmissa väitteissä täysin tai jokseenkin eri mieltä oleminen sekä en osaa sanoa -vastaukset koodattiin toiseen ryhmään.

Taulukko 4.9

Aluevaaleissa äänestämässä käyneiden nelikenttälukittelu äänestämässä käyntiä koskevan velvollisuus- ja vaikuttamissuuntautuneisuuden mukaan: ryhmiiin kuuluvien prosenttiosuus ja arvio eri ryhmiiin kuuluvien äänestysprosentista (%)

	A) Ryhmään kuu luvien %-osuus	B) Äänestys-% aluevaaleissa (arvio)
Pitää äänestämistä velvollisuutena ja katsoo voivansa vaikuttaa aluevaaleissa	49	75
Pitää äänestämistä velvollisuutena mutta ei katso voivansa vaikuttaa aluevaaleissa	26	29
Ei pidä äänestämistä velvollisuutena mutta katsoo voivansa vaikuttaa aluevaaleissa	5	38
Ei pidä äänestämistä velvollisuutena eikä katso voivansa vaikuttaa aluevaaleissa	20	6
Kaikki (n=1398)	100	47,5

Taulukko 4.10

Vaikuttamis- ja velvollisuussuuntautuneisuuden parittaiset järjestyskorrelaatiot kyselyvastaajien sukupuoleen, ikäryhmään, koulutustasoon, puoluekannan vakiintuneisuuteen sekä poliittisen kiinnostuksen tasoon (Spearmanin rho)

	Sukupuoli (1=mies; 2=nainen)	Ikäryhmä (1/nuorin– 5/vanhin)	Koulutus- taso (1–3)	Puolue- kannan vakiintuneisuus (1–4)	Poliittinen kiinnostus (1–4)
Velvollisuussuuntautuneisuus (1–4)	-.10	.22	.12	.31	.26
Vaikuttamissuuntautuneisuus (1–4)	-.10	.11	.11	.26	.25

^a Aineiston melko suuren koon (n=1398) vuoksi kaikki kertoimet poikkeavat nolasta tilastollisesti merkitsevästi yhden prosentin riskitasolla.

tiseen kiinnostuneisuuteen ja puoluekannan vakiintuneisuuteen. Niistä havaitaan, että aluevaalien tyyppisissä toissijaisissa vaaleissa poliittista kiinnostuneisyyttä osoittavien tekijöiden tilastolliset yhteydet äänestämässä käynnin motivaatioulottuvuuksiin ovat selvästi vahvempia kuin sosiodemografisten taustatekijöiden yhteydet niihin. Kyselyvastaajien sukupuoli, ikä-

ryhmä ja koulutustaso ovat odotetun suuntaisesti yhteydessä velvollisuus- ja vaikuttamissuuntautuneisuuteen siten, että naiset ovat miehiä enemmän, iäkkäimmät nuoria enemmän ja koulutetuimmat vähiten koulutettuja enemmän taipuvaisia ajattelemaan aluevaaleissa äänestämistä velvollisuutena ja vaikuttamismahdollisuutena. Velvollisuus- ja vaikuttamismittareiden verraten korkeat järjestyskorrelaatiot poliittiseen kiinnostukseen ja puoluekannan vakiintuneisuuteen osoittavat, että politiikkaa aktiivisesti seuraavat ja/ tai puoluekannaltaan vakiintuneimmat löytävät motivaatiota äänestää sellaisissakin vaaleissa, joiden merkitys voi jäädä muille äänioikeutetuille vähäiseksi. Aluevaaleissa oli kyse juuri tällaisista vaaleista.

4.6 Tiivistelmä väestöryhmien äänestysprosenttien eroista

Kansalaisten vaimea kiinnostus aluevaaleja ja niissä äänestämistä kohtaan puhututti mediaa jo syksyllä 2021. Varhaisiin kyselyihin perustuneissa pessimistisimmissä arvioissa vaalien äänestysprosentin veikattiin jäävän jopa alle 40 prosentin eli lähelle Suomen europarlamenttivaaleista tuttua äänestysaktiivisuutta. Aluevaalien äänestysprosentti ylsi lopulta 47,5 prosenttiin eli suurin piirtein europarlamenttivaalien ja kuntavaalien tyypillisen äänestysaktiivisuustason keskiväliin.

Väestöryhmien väliset äänestysaktiivisuuserot olivat suuria kuten muissakin vaalityypeissä. Naispuolisista äänioikeutetuista yli puolet kävi äänestämässä (50,1 %), ja ero miesten matalampaan äänestysaktiivisuuteen kasvoi suuremmaksi kuin muissa vaalityypeissä, yli viiteen prosenttiyksikköön (5,3 prosenttiyksikköä). Havainto liittyy siihen, että naisten muita vaaleja vahvempi edustus näkyi jo ehdokasasettelussa ja että naispuolisissa äänioikeutetuissa oli paljon kunnilta hyvinvointialueille siirtyviä työntekijöitä. Lisäksi aluevaaleissa eniten esillä olleet teemat, kuten terveydenhuolto ja vanhustenhoito, olivat suhteellisesti tärkeimpiä iäkkäimmille valitsijaikäluokille, jotka ovat naisvoittoisimpia.

Aluevaalien äänestysaktiivisuus jäi 7,6 prosenttiyksikköä matalammaksi kuin vuoden 2021 kuntavaaleissa. Noin prosenttiyksikön suuruinen osasy eroon oli se, ettei Helsinki ollut mukana aluevaaleissa. Kuntavaaleissa

Helsingin äänestysaktiivisuus on ollut selvästi maan keskitasoa korkeampaa. Vuosien 2021 ja 2022 vaalien äänestysaktiivisuuden vertailu on sikäli hankalaa, että kesän 2021 kuntavaaleissa ennakoäänestysaika oli kahden viikon mittainen. Kummassakaan vaalissa äänestysajankohta ei ollut optimaalinen: vuoden 2021 kuntavaalit siirtyivät koronan vuoksi kesäkuulle ja aluevaalikampanjatkin osuivat vuodenvaihteeseen eli tyypilliseen lomaaikaan. Koronatilanne oli aluevaaleissa äänestämässä käynnin kannalta helpompi. Kyselytulosten mukaan kansalaiset pitivät aluevaaleissa äänestämistä turvallisena ja koronatilanteen arvioitiin vaikuttaneen aluevaalien äänestysprosenttiin vain marginaalisesti (ks. alaluku 4.2).

Analyysissä vertailtiin iän ja koulutustason mukaisten väestöryhmien äänestysaktiivisuutta kunta- ja aluevaaleissa Tilastokeskuksen tuottamien pohjatietojen perusteella. Molemmissa vaaleissa äänestysaktiivisuus oli pääsääntöisesti sitä suurempaa, mitä koulutetummasta ja iäkkäämmästä väestöryhmästä oli kyse. Iän vaikutus äänestysaktiivisuuteen ei kuitenkaan ole suoraviivainen, koska 65–74-vuotiaiden äänestysaktiivisuus on suurempaa kuin 75 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä.

Verrattuna vuoden 2021 kuntavaaleihin äänestysaktiivisyys laski kaikissa iän ja koulutustason mukaisissa väestöryhmissä merkittävästi (taulukko 4.2). Suurimpia erot olivat nuorimmissa ikäryhmissä. Aluevaalien äänestysprosentti oli korkein ylemmän korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden 65–74-vuotiaiden ryhmässä (83,7 %). Matalin äänestysprosentti löytyi pelkästään perusasteen koulutuksen suorittaneilta 25–34-vuotiailta äänioikeutuilta, vain 10,8 prosenttia.

Aluevaalien kuntien väliset äänestysprosenttierot muistuttivat kuntien eroja kuntavaaleissa. Yleensä ottaen aluevaalien äänestysprosentit olivat korkeita pienissä ja harvaan asutuissa kunnissa ja matalia keskikokoisissa kunnissa ja kaupungeissa. Pienen äänestysprosentin kuntien joukkoon lukeutui myös Vantaa, jossa äänestysprosentti oli kuntien äänestysprosentteista matalin (38,1 %). Korkein kuntakohtainen äänestysprosentti löytyi Luodon kunnasta (66,3 %).

Tässä tutkimuksen neljännessä luvussa käsiteltyjä aluevaalien matalan äänestysprosentin syitä arvioidaan vielä erikseen johtopäätösluvussa 7, joten niitä ei koota tähän tiivistelmään.

5 Aluevaalien tulos ja äänestäjäryhmien valinnat

Tämä tilastopainotteinen luku tarkastelee aluevaalien tuloksia analysoimalla valitsijaryhmien äänestysvalintoja ja sitä, millaisiksi aluevaltuustot muodostuivat sosiodemografiselta koostumukseltaan. Aluevaalien valtakunnalliset päätulokset esiteltiin jo tutkimuksen johdannossa. Nyt tulosta arvioidaan tarkemmin puolueittain ja hyvinvointialueittain sekä sen mukaan, miten erilaiset väestöryhmät tulivat edustetuiksi hyvinvointialueiden valtuustoihin.

Tarkastelu pohjautuu suuressa määrin Tilastokeskuksen vaalitietokannoissa kuvattuihin vaalituloksiin sekä osin Tilastokeskuksen julkaisuun aluevaalien ehdokkaiden ja valituksi tulleiden taustoista (TK 2022a). Analyysi perustuu paikoin myös Kantar TNS:n keräämään aluevaalien seuranta-kyselyyn. Kyselyaineistoa painotetaan siten, että eri puolueita äänestäneet painottuvat aineistossa aluevaalien puoluekannatusjakauman mukaisesti.

Tutkimuskysymyksiä on useita, ja niitä käsitellään kuvailevin menetelmin:

- Millaiseksi puoluekannatus muodostui hyvinvointialueittain?
- Millaisiin väestöryhmiin valituksi tulleet kuuluvat?
- Millaisia eroja eri puolueiden aluevaltuutettujen sosiodemografisessa taustassa on ja mistä erot johtuvat?
- Mitä puolueita ja ehdokasryhmiä eri äänestäjäryhmät suosivat?
- Kuinka edustaviksi hyvinvointialueiden valtuustot muodostuivat kunnallisen alueellisen kattavuuden ja tasapainoisuuden kannalta?

Tulosten esittelyn ja arvioinnin jälkeen tutkimuksen seuraava, kuudes luku avaa äänestäjien aluevaalivalintojen perusteita puolue- ja ehdokasvalinnan

perustelujen sekä äänestämisessä painottuneiden asiakysymysten näkökulmasta.

5.1 Puoluekannatus hyvinvointialueittain ja puoluekannatus eri väestöryhmissä

Vuoden 2022 aluevaalien tulos muistutti alueellisen puoluekannatuksen näkökulmasta monin osin vuoden 2021 kuntavaalien tulosta. Taulukko 5.1 esittää aluevaalien puoluekannatusosuudet hyvinvointialueittain. Kuntapohjaisesti tarkastellen ääniosuudet jakaantuivat hyvin samantyyppisesti kuin puoli vuotta aiemmin käydyissä kuntavaaleissa. Esimerkiksi hyvinvointialueiden suurimmat puolueet olivat täsmälleen samat kuin tuloksessa, joka saadaan laskemalla yhteen vuoden 2021 kuntavaalien tulos hyvinvointialueiden kunnissa. Kokoomus ja SDP olivat aluevaaleissa ääniosuudeltaan suurimpia puolueita viidellä hyvinvointialueella ja RKP kahdella. Keskusta oli odotetusti suurin yhdeksällä hyvinvointialueella, mutta ei yltänyt yli 40 prosentin kannatukseen yhdelläkään niistä.

Puolueiden paikat hyvinvointialueittain ilmenevät taulukosta 5.2. Kaikki eduskuntapuolueet saivat paikkoja aluevaltuustoihin. Yksi suurimmista eroista kuntavaaleihin oli se, että sitoutumattomat ryhmät saivat aluevaaleissa hyvin niukasti paikkoja. Tämä johtui ehdokasasettelusta, jossa sitoutumattomien ehdokkaita oli tarjolla vähän verrattuna kuntavaaleihin. Ilmeisesti hyvinvointialueet, aluevaalit ja alueellinen vaikuttaminen eivät ole yhtä kiinnostavia kunnittaisille sitoutumattomille ryhmille kuin kuntavaalit ja paikallinen vaikuttaminen.

Vain yksi puolue ylsi aluevaaleissa ehdottomaan enemmistöasemaan yhdellä alueella, RKP Pohjanmaan hyvinvointialueella. Puolue sai vahvasti ruotsinkielisellä alueella 32 paikkaa 59 valtuutetun aluevaltuustoon. Useimmilla hyvinvointialueilla suurin puolue sai alle kolmanneksen paikoista, mikä tarkoittaa sitä, että aluevaltuustojen päätöksenteko tulee yleensä ottaen perustumaan melko laajaan poliittisten ryhmien väliseen yhteistyöhön.

Kyselytulosten nojalla Kokoomus oli miesäänestäjien eniten suosima puolue, kun puolestaan naisäänestäjät äänestivät yleisimmin joko Keskustaa, SDP:tä tai Kokoomusta. Kuten muissakin vaalityypeissä, Perussuomalaiset

Taulukko 5.1

Puolueiden kannatusosuus aluevaaleissa 2022 hyvinvointialueittain^a (%)

	KOK	SDP	KESK	PS	VAS	VIHR	RKP	KD	LIKE	VKK	MUUT	YHT.
Kaikki	21,6	19,3	19,2	11,1	8,0	7,4	4,9	4,2	1,8	1,3	1,2	100,0
Itä-Uuden- maan hva	22,8	15,9	5,4	7,5	3,1	7,3	32,8	1,4	3,3	..	0,5	100,0
Keski-Uuden- maan hva	25,4	22,6	12,9	14,1	5,6	6,6	0,5	3,3	1,6	1,8	5,6	100,0
Länsi-Uuden- maan hva	32,6	15,9	4,5	7,9	4,8	11,7	14,5	3,5	1,8	1,3	1,5	100,0
Vantaan ja Keravan hva	26,9	23,3	4,5	11,8	8,5	12,9	2,1	3,7	4,1	1,4	0,8	100,0
Varsinais- Suomen hva	23,6	19,0	15,0	10,1	12,4	9,2	4,7	2,6	2,0	1,1	0,3	100,0
Satakunnan hva	19,6	28,1	19,5	13,5	9,7	4,3	0,2	2,7	0,5	1,6	0,3	100,0
Kanta- Hämeen hva	22,9	25,0	15,2	11,6	10,2	5,7	0,1	5,2	2,2	1,2	0,7	100,0
Pirkanmaan hva	25,8	22,1	9,6	11,7	10,7	10,0	0,2	5,9	1,5	1,4	1,1	100,0
Päijät- Hämeen hva	24,5	24,7	15,4	13,9	4,8	4,7	0,6	8,8	1,5	1,1	0,0	100,0
Kymen- laakson hva	23,3	27,1	12,4	17,1	5,6	5,0	0,4	3,5	4,3	0,8	0,5	100,0
Etelä- Karjalan hva	23,5	25,1	21,9	10,6	2,5	8,6	..	2,9	0,5	1,2	3,2	100,0
Etelä-Savon hva	17,9	19,5	32,5	8,9	2,7	4,9	..	3,6	8,3	1,1	0,6	100,0
Pohjois- Savon hva	16,8	19,0	28,5	10,0	8,2	6,3	0,1	7,9	2,3	0,7	0,2	100,0
Pohjois- Karjalan hva	13,7	21,8	32,6	10,9	8,3	5,9	..	3,4	2,0	1,1	0,3	100,0
Keski- Suomen hva	15,9	22,0	25,4	10,3	8,7	9,6	0,1	5,3	0,9	1,3	0,5	100,0
Etelä-Pohja- nmaan hva	25,3	10,0	37,4	13,7	2,8	2,6	..	5,2	0,5	2,4	0,1	100,0
Pohjanmaan hva	10,2	13,6	4,2	7,6	2,7	2,4	50,1	7,0	0,5	1,3	0,4	100,0
Keski-Pohjan- maan hva	11,4	14,4	38,2	12,6	3,5	3,5	7,1	6,9	0,5	1,9	0,0	100,0
Pohjois- Pohjanmaan hva	15,5	11,6	39,6	10,8	10,3	6,4	0,3	2,0	1,2	1,6	0,7	100,0
Kainuun hva	13,8	9,7	37,9	13,1	16,0	5,1	..	3,3	0,4	0,6	0,1	100,0
Lapin hva	12,6	14,5	34,7	12,1	13,5	3,3	0,4	1,8	0,1	1,3	5,7	100,0

^a Lähde: Muokattu Tilastokeskuksen PXWeb-tietokannasta. RKP ei asettanut ehdokkaita viidellä ja Valta kuuluu kansalle ei asettanut ehdokkaita yhdellä hyvinvointialueella.

Taulukko 5.2

Valittujen lukumäärä puolueittain ja hyvinvointialueittain aluevaaleissa 2022 (lkm.)

	YHT	KOK	SDP	KESK	PS	VAS	VIHR	RKP	KD	LIIKE	VKK	SIT
Kaikki	1379	289	277	297	155	100	90	76	57	20	10	8
Itä-Uudenmaan hva	59	13	10	3	4	1	4	20	2	2	.	.
Keski-Uudenmaan hva	69	18	16	10	10	4	4	.	2	1	1	3
Länsi-Uudenmaan hva	79	27	13	3	6	4	10	12	2	1	1	.
Vantaan ja Keravan hva	69	19	17	3	8	6	9	2	2	2	1	.
Varsinais-Suomen hva	79	18	16	12	8	10	7	5	2	1	.	.
Satakunnan hva	69	13	20	14	9	6	3	.	3	.	1	.
Kanta-Hämeen hva	59	14	15	9	7	6	3	.	3	1	1	.
Pirkanmaan hva	79	21	18	8	9	9	8	.	4	1	1	.
Päijät-Hämeen hva	69	18	17	11	10	3	3	.	6	1	.	.
Kymenlaakson hva	59	15	17	7	10	3	3	.	2	2	.	.
Etelä-Karjalan hva	59	15	16	13	6	1	5	.	1	.	.	2
Etelä-Savon hva	59	11	12	20	5	1	3	.	2	5	.	.
Pohjois-Savon hva	69	12	13	21	7	6	4	.	5	1	.	.
Pohjois-Karjalan hva	59	8	14	20	6	5	3	.	2	1	.	.
Keski-Suomen hva	69	11	16	18	7	6	7	.	3	.	1	.
Etelä-Pohjanmaan hva	59	16	6	23	8	1	1	.	3	.	1	.
Pohjanmaan hva	59	6	8	2	5	1	1	32	4	.	.	.
Keski-Pohjanmaan hva	59	6	9	23	7	2	2	5	4	.	1	.
Pohjois-Pohjanmaan hva	79	12	9	33	8	8	5	.	2	1	1	.
Kainuun hva	59	8	6	23	8	9	3	.	2	.	.	.
Lapin hva	59	8	9	21	7	8	2	.	1	.	.	3
Suurin puolue hva:lla	.	6	4	9	.	.	.	2	.	.	.	.

Taulukko 5.3 kertoo vaalien seurantakyselyn perusteella, miten aluevaalien puoluekannatus jakaantui äänestäjien sukupuolen, ikäryhmän ja asuinalueen tyypin mukaan. Prosenttiosuuksien laskennassa käytetyt painotetut vastaajamäärät näkyvät sulkeissa taulukon oikeanpuolimmaisessa sarakkeessa. Tulosten virhemarginaali on suurimpien puolueiden kohdalla vähintään kahdesta kolmeen prosenttiyksikköä suuntaansa, joten prosenttiosuudet ovat ainoastaan karkeasti suuntaa antavia.

oli leimallisimmin miesten suosima puolue ja Vihreiden äänestäjäkunta oli naisvoittoisin.

Kokoomuksen kannatus näyttää olleen aluevaaleissa varsin tasaista eri ikäryhmissä, vähintään viidenneksen luokkaa. Keskustan ja Kristillisdemokratian kannatus painottui selvimmin vanhimpiin äänestäjäikäluokkiin. Myös SDP:n kannatus oli sen äänestäjäikäryhmistä suurinta yli 60-vuotiaiden keskuudessa.

Perussuomalaisten kannatus oli sen sijaan aluevaaleissa suhteellisesti vahvinta puolueen 41–50-vuotiaiden äänestäjien joukossa. Tässä ikäryhmässä puolue ylsi muihin puolueisiin verrattuna jaetulle kärkisijalle 21 prosentin kannatuksella.

Vasemmistoliiton kannatus oli suhteellisesti vahvinta puolueen äänestäjien nuorimmissa ikäluokissa. Tämä tulos ei ollut yllättävä, koska puolueen kannattajakunnan on havaittu nuorentuneen merkittävästi 2000- ja 2010-luvun eduskuntavaaleissa (Suuronen ym. 2020, 264).

Taulukko 5.3

Aluevaalien puoluekannatus äänestäjien sukupuolen, ikäryhmän ja asuinalueen mukaan (rivi-%)

	KOK	SDP	KESK	PS	VAS	VIHR	RKP	KD	LIKE	MUUT	YHT.	(n)
Kaikki	22	19	19	11	8	7	5	4	2	2	100	(974)
Naiset	20	20	21	7	8	10	4	6	1	3	100	(473)
Miehet	23	19	18	15	8	5	5	2	2	2	100	(501)
18–30	22	14	14	14	11	13	3	3	2	5	100	(176)
31–40	21	18	17	9	11	6	8	1	2	6	100	(140)
41–50	21	19	12	21	8	9	5	2	2	2	100	(169)
51–60	20	18	24	12	6	6	6	4	3	1	100	(143)
Yli 60	23	23	25	5	6	5	4	7	1	1	100	(343)
Pääkaup. seutu	31	17	7	8	11	9	9	3	2	3	100	(227)
Kaupunkim. kunnat	19	22	18	11	8	9	4	5	2	2	100	(523)
Taajaan as. kunnat	19	18	30	15	4	4	2	5	2	1	100	(128)
Maaseutum. kunnat	15	13	39	13	4	3	3	3	1	4	100	(97)

Lähde: Kantar TNS:n aluevaalien seurantakysely.

Puolueiden kannatuserot äänestäjien asuinalueittain mukaan ovat suuria, kuten on yleisesti tiedossa. Kuten jo hyvinvointialueiden väliset puoluekannatuserot osoittivat, Kokoomus oli ylivoimaisesti suosituin puolue aluevaaleissa pääkaupunkiseudulla, vaikka Helsinki ei ollutkaan vaaleissa mukana. Tulokseen myötävaikutti Vihreiden heikoksi jäänyt aluevaalimenestys. Kaupunkimaisten kuntien kategoriassa suurimmaksi puolueeksi ylsi SDP. Taajaan asutuissa ja maaseutumaisissa kunnissa asuu suhteellisesti vähiten äänestäjiä. Näiden kuntien selvästi suurin puolue oli aluevaaleissa Keskusta.

5.2 Valtuutetuksi valittujen tausta

Tilastokeskus on julkaissut säännöllisesti jo pitkään yleisten vaalien jälkeen tilastoanalyysin, jossa verrataan vaalien ehdokkaiden ja valituksi tulleiden sosiodemografista taustaa. Julkaisun tietolähteenä ovat vaalien ehdokasrekisteri ja vaalitulos sekä väestötiedoista liitetyt tunnuspiirteet ehdokkaista. Seuraavaan on koostettu joitakin keskeisiä tuloksia tästä julkaisusta (TK 2022a) sekä Tilastokeskuksen verkkosivuillaan tarjoamista taulukkotietokannoista.

Taulukko 5.4 kokoaa useita taustatietoja valituksi tulleista aluevaltuutetuista. Kuten jo tämän tutkimuksen johdannossa ja toisessa luvussa kävi ilmi, aluevaalituloksen ilahduttavimpia piirteitä oli valitsijakunnan sukupuolen mukaisen edustavuuden parempi toteutuminen verrattuna kunta-vaaleihin. Aluevaalien ehdokkaista naisia oli 45,4 prosenttia ja valituista 53,3 prosenttia oli naisia. Valittujen naisten osuus kaikista valtuutetuista ylittää naisten osuuden äänioikeutetuista (50,7 %). Puolueiden väliset erot naisvaltuutettujen osuuksissa ovat suuria. Vihreiden ohella vakiintuneista eduskuntapuolueista myös SDP:n ja Vasemmistoliiton naisvaltuutettujen osuudet olivat korkeita. Lisäksi yli 50 prosentin osuuksiin ylsivät RKP, Liike Nyt ja Valta kuuluu kansalle.

Valtuutettujen ikäryhmätarkastelu ulottuu taulukossa 5.4 vain nuorimpiin ja vanhimpiin valtuutettuihin. Nuoret jäivät aluevaltuustoissa merkittävästi aliedustetuiksi. Alle 30-vuotiaiden osuus valtuutetuista jäi 4,8 prosenttiin, kun tämän ikäryhmän osuus vaalien äänioikeutetuista oli 17,1

Taulukko 5.4

Aluevaaleissa valtuutetuksi valittujen taustatietoja (%) ja keskiarvo

	Naisia (%)	Alle 30-v. (%)	65– (%)	Kansan-edust. (%)	Kunnan-valt. (%)	Keski-ikä (ka.)	Tulot keskimäärin
Kaikki	54	5	19	8	77	51,1	42 223
SDP	64	4	24	8	78	52,9	39 182
PS	34	4	9	16	94	48,4	36 375
KOK	47	5	16	7	74	50,6	50 173
KESK	49	3	24	6	75	54,1	45 347
VIHR	83	18	4	10	69	40,0	40 167
VAS	59	6	25	8	79	50,3	35 944
RKP	54	7	24	4	66	51,5	42 787
KD	49	0	26	7	77	56,5	42 173
LIIKE	55	5	10	0	75	47,3	38 619
VKK	60	10	0	0	0	44,6	32 276
Muut	50	0	63	0	88	62,1	35 441

Lähteet: Suuri osa tiedosta on julkaistu Tilastokeskuksen julkaisussa aluevaalien ehdokkaista ja valituista (erityisesti liitetaulukko 4, TK 2020a). Lisäksi tulosten pohjana on käytetty Tilastokeskuksen tietokantoja aluevaaleista.

prosenttia (ks. myös taulukko 2.2). Aliedustus juontaa juurensa ainakin nuorten mataliin äänestysprosentteihin sekä siihen, että alle 30-vuotiaat nuoret olivat aliedustettuja jo aluevaalien ehdokasasettelussa (7,6 %).

Myös vanhuuseläkeikäiset jäivät aluevaltuustoissa aliedustetuiksi verrattuna heidän osuuteensa aikuisväestössä. 65 vuotta täyttäneiden osuus koko aikuisväestössä on vajaa kolmannes, mutta ikäryhmän osuus aluevaltuuteista on noin viidennes (19,3 %). Tämä aliedustus ei kuitenkaan johdu samoista syistä kuin nuorten aliedustus, koska vanhimpien ikäryhmien äänestysprosentit ovat suhteellisesti ottaen korkeita (aiivan vanhimpia ääni-oikeutettuja lukuun ottamatta), ja 65 vuotta täyttäneitä oli myös vaalien ehdokaskunnassa suhteellisesti paljon enemmän kuin alle 30-vuotiaita. 65 vuotta täyttäneiden osuus kaikista ehdokkaista oli aluevaaleissa 17,8 prosenttia.

Nuorten ja iäkkäimpien aliedustukset valtuustoissa liittyvät keskeisesti myös siihen, minkä ikäisiä ehdokkaita tämän ikäiset äänestäjät haluavat äänestää. Aihetta tutkittiin aluevaalien seurantakyselyssä, jossa vastaajilta tiedusteltiin sitä, minkä ikäistä ehdokasta he äänestivät aluevaaleissa.

Taulukko 5.5 esittää tämän ikäryhmätarkastelun lisäksi tiedot siitä, kumpaa sukupuolta olevaa ehdokasta mies- ja naisäänestäjät äänestivät. Yhdessä näistä tuloksista voidaan tehdä useita kiinnostavia johtopäätöksiä.

Taulukko 5.5 osoittaa, että naisäänestäjät äänestivät aluevaaleissa omaa sukupuoltaan olevaa ehdokasta hieman yleisemmin kuin miesäänestäjät. Lähes kaksi kolmesta naisäänestäjästä (64 %) valitsi naisehdokkaan ja kolme viidestä miesäänestäjästä (60 %) miesehdokkaan. Viitisen prosenttia äänestäneistä ei halunnut tai osannut sanoa vastausta tätä koskevaan kysymykseen. Omaa sukupuolta olevaa ehdokasta äänestäneiden naisäänestäjien osuus oli aluevaaleissa hieman suurempi kuin kuntavaaleissa, ja vastavasti miehet äänestivät aluevaaleissa hieman yleisemmin naisehdokasta kuin kuntavaaleissa. Vuoden 2017 kuntavaaleissa naisäänestäjistä äänesti naista 62 prosenttia ja miesäänestäjistä miestä 68 prosenttia (Borg 2018, 124).

Aluevaaleissa mies- ja naisäänestäjien välillä ei näytä olleen merkittävää eroa sen suhteen, minkä ikäistä ehdokasta he äänestivät (taulukko 5.5). Sen sijaan äänestäjien ikä on yllättävänkin voimakkaassa yhteydessä siihen,

Taulukko 5.5

Äänestikö aluevaaleissa nais- vai miesehdokasta ja minkä ikäistä ehdokasta valitsija äänesti? Tulokset taulukoituna äänestäjän sukupuolen ja ikäryhmän mukaan (%)

Äänesti...	Naiset	Miehet	18–30	31–40	41–50	51–60	Yli 60 v.	Kaikki
...miestä	32	60	49	41	45	44	48	46
...naista	64	35	48	48	51	53	48	49
Ei osaa/halua sanoa	4	5	3	11	3	3	4	5
YHT.	100	100	100	100	100	100	100	100
Äänesti...								
...itseä vanhempaa ehdokasta	22	22	53	33	30	16	2	22
...suurin piirtein samanikäistä	37	38	37	58	45	44	25	38
...itseä nuorempaa ehdokasta	39	36	3	6	23	38	72	37
ei osaa/halua sanoa	2	4	7	3	3	2	1	3
YHT.	100	100	100	100	100	100	100	100
(n pienimmillään)	(536)	(557)	(190)	(153)	(185)	(163)	(402)	(1093)

Lähde: Kantar TNS:n aluevaalien seurantakysely.

minkä ikäistä ehdokasta aluevaaleissa äänestettiin. Yli puolet (53 %) alle 30-vuotiaista aluevaalien äänestäjistä sanoi äänestäneensä itseään vanhempaa ehdokasta. Luultavasti monessa tapauksessa nuoret äänestäjät kokivat joutuvansa tekemään niin, mikäli sopivasta puolueesta ei ollut tarjolla itselle soveltuvaa nuorta ehdokasta. Itseään vanhempaa ehdokasta äänestäneiden osuus laskee varsin suoraviivaisesti siirryttäessä nuorimmista vanhimpiin ikäryhmiin. Yli 60-vuotiaiden äänestäjien suuri enemmistö (72 %) sanoi äänestäneensä aluevaaleissa itseään nuorempaa ehdokasta.

Selvästi yleisintä suurin piirtein oman ikäisen ehdokkaan äänestäminen oli 31–40-vuotiaiden äänestäjien keskuudessa (58 %). Tuntuu luontevalta ajatella, että tätä nuoremmatkin äänestäjät olisivat hyvin mieluusti äänestäneet suurin piirtein ikäistään ehdokasta, mutta heitä ei ollut aluevaaleissa tarjolla kovinkaan paljon.

Palataan vielä taulukkoon 5.4. Valituksi tulleiden keskimääräiset vuositulot olivat korkeimmat Kokoomuksen ja Keskustan aluevaltuutetuilla, ja kolmanneksi tässä vertailussa sijoittuivat RKP:n valituksi tulleet. Kokoomus ja Keskusta löytyivät kärkisijoilta myös vertailtaessa puolueiden panostuksia aluevaalikampanjoihin (ks. taulukko 3.1). Eduskuntapuolueiden valituksi tulleiden keski-ikä vertailusta havaitaan puolestaan, että keskimäärin vanhimmat aluevaltuutetut löytyvät Kristillisdemokraattien, Keskustan ja SDP:n riveistä.

Taulukon 5.4 keskimmaisissä sarakkeissa käsitellään lisäksi sitä, kuinka suuri osuus puolueiden aluevaltuutetuista oli myös kunnanvaltuutettuja tai kansanedustajia. Tätä kysymystä ja siihen liittyviä periaatteellisia näkökohtia käsiteltiin jo edellä tutkimuksen toisessa luvussa. Kunnanvaltuutettujen osuus kaikista aluevaltuutetuista nousi lopulta yli kolmeen neljäsosaan (noin 77 %).

Tuloksessa heijastuvat aluevaalien ehdokasrekrytoinnin realiteetit sekä se, millaisia ehdokkaita äänestäjät haluavat vaaleissa äänestää. Puolueille niiden omat kunnanvaltuutetut edustavat aluevaalien potentiaalisen ehdokas-kunnan keskeisintä ydintä, johon kuuluvien laajamittainen poisjäänti aluevaaleista muodostaisi merkittävän riskin puolueen vaalikannatukselle. Äänestäjät haluavat puolestaan yleensä äänestää kaikissa vaalityypeissä luotettaviksi ja asiantunteviksi kokemiaan ehdokkaita, ja usein tällaiset ehdokkaat

löytyvät juuri politiikassa jo kouliintuneiden joukosta. Valitsijoiden perusteluja omille äänestysvalinnoilleen tarkastellaan yksityiskohtaisemmin tutkimuksen seuraavassa luvussa.

Kerrattakoon, että aluevaaleissa oli tarjolla kaikkiaan 3 346 ehdokasta, jotka toimivat myös kunnanvaltuutettuina. Helsinki pois lukien kaikista 8 774 Manner-Suomen kunnanvaltuutetusta 38,1 prosenttia oli ehdolla, ja heistä 1 057 tuli valituksi aluevaltuustoon. Useimmat ehdolla olleet kunnanvaltuutetut jäivät kuitenkin aluevaaleissa valitsematta; vain 31,6 prosentista ehdolla olleista kunnanvaltuutetuista tuli aluevaltuutettuja.

Aluevaaleissa ehdolla olleista 111 kansanedustajasta jäi valitsematta vain neljä. Täten paikan aluevaltuustossa sai 107 kansanedustajaa. Heistä 101 toimii myös kunnanvaltuutettuna, joten aluevaalien jälkeen joka toinen kansanedustaja toimii samanaikaisesti kolmella hallinnon tasolla keskeisessä poliittisessa luottamustehtävässä: kunnassaan valtuutettuna, hyvinvointialueella aluevaltuutettuna ja myös eduskunnassa päättämässä valtiollisen tason asioista.

Taulukko 5.6 tarkastelee lisäksi aluevaltuustoihin valittujen ammatillista toimialaa työllisen väestön osalta. Taulukon tiedot on muokattu Tilastokeskuksen julkaisusta (TK 2022a) siten, että ne ilmaisevat valittujen prosenttijakauman erot prosenttiyksikköinä aluevaalien ehdokkaiden ja ääni-oikeutettujen vastaaviin jakauksiin.

Kaksi toimialaa on selvästi ylliedustettuna aluevaltuustoissa: julkisessa hallinnossa sekä terveys- ja sosiaalipalveluissa työskentelevät. Suhteessa ääni-oikeutettuihin näillä toimialoilla työskentelevät ovat todella merkittävästi ylliedustettuja, ja ylliedustus on näkyvissä myös vaalien ehdokasasettelussa (ks. taulukko 2.3). Verrattuna äänioikeutettuihin myös koulutuksessa ja muissa palveluissa työskentelevät ovat ylliedustettuja valittujen joukossa.

Merkittävimmät toimialojen aliedustukset olivat niin ikään esillä jo ehdokasasettelussa. Yksityisellä sektorilla toimivat kaupan ja kuljetuksen, teollisuuden sekä liike-elämän muiden palvelujen työntekijät jäivät merkittävästi aliedustetuiksi aluevaltuustoissa, kun vertailukohtana on toimialoilla työskentelevien osuus valitsijoiden keskuudessa.

Kaikkiaan aluevaaleissa valittujen joukossa nousivat voimakkaimmin esiin keski-ikäiset sote-alojen ammattilaiset ja julkishallinnon asiantuntijat. Alue-

Taulukko 5.6

Vuoden 2022 aluevaalien työlliset valitut toimialoittain ja A-sarakkeen erot äänioikeutettujen ja ehdokkaiden vastaavaan jakaumaan (% ja %-yks.)

	A) Työlliset valitut (%)	B) Ero työllisiin ehdokkaisiin (%-yks.)	C) Ero työllisiin äänioikeutettuihin (%-yks.)
Julkinen hallinto, maanpuolustus	24,4	+12,8	+19,6
Terveys- ja sosiaalipalvelut	30,1	+5,8	+12,4
Koulutus	11,7	+0,3	+4,9
Muut palvelut	9,4	-0,3	+4,8
Maa- ja metsätalous, kalastus	3,8	+0,6	+0,7
Rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistötoiminta	1,4	-0,8	-1,1
Informaatio ja viestintä	2,0	-1,3	-1,6
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	0,4	-1,8	-3,2
Rakentaminen	1,8	-1,5	-5,6
Muut liike-elämän palvelut	5,9	-4,0	-7,0
Teollisuus	3,3	-4,9	-11,7
Kauppa ja kuljetus	4,4	-4,8	-12,2
Tuntematon	1,4	-0,1	0
YHT.	100	100	100
N	2 035 454	7 717	1 158

Lähde: Muokattu lähteestä TK 2022a.

valtuustoista ei muodostunut tasapainoista sosiodemografista pienoiskuvaa aluevaalien valitsijakunnasta, vaan monet valitsijat halusivat äänestää aluevaltuustoihin kokeneita poliitikkoja sekä hallinnon ja sote-alan asiantuntijoita.

5.3 Edustuksen alueellisen kattavuuden toteutuminen

Kuntien edustusta aluevaltuustoissa voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, missä määrin eri kunnissa asuvia ehdokkaita tuli valituksi hyvinvointi-alueiden valtuustoihin. Tällainen näkökulma oli esillä jo tutkimuksen toisessa luvussa tarkasteltaessa ehdokasasettelun alueellista kattavuutta ja tasapainoisuutta. Kattavuudella viitattiin tuolloin siihen, kuinka monessa eri kunnassa asuvia ehdokkaita oli ehdolla ja kuinka monet kunnat eivät olleet lainkaan edustettuina ehdokasasettelussa ”oman” ehdokkaan eli kunnassa

asuvan ehdokkaan kautta. Alueellisella tasapainoisuudella viitattiin puolestaan siihen, oliko hyvinvointialueen ehdokaslistoilla suurin piirtein samassa suhteessa ehdokkaita kuin on äänioikeutettuja hyvinvointialueen kunnissa.

Koska aluevaltuustoihin valittujen määrä on huomattavasti pienempi kuin aluevaalien ehdokkaiden lukumäärä, alueellisen tasapainoisuuden toteutumisesta ei ole kovinkaan tarkoituksenmukaista tutkia valittujen osalta yhtä tarkasti kuin ehdokkaiden kohdalla. Siksi valituksi aluevaaleissa tulneiden alueellisen edustavuuden analyysi keskittyy nyt alueelliseen kattavuuteen.

Taulukkoon 5.7 on koottu tietoja aluevaltuustojen koostumuksen alueellisesta kattavuudesta hyvinvointialueittain. Tarkastelu perustuu valittujen valtuutettujen lukumääriin. Yhteensä 51 kuntaa eli runsas viidennes (21 %) aluevaaleissa mukana olleista kunnista jäi ilman omassa kunnassa asuvaa aluevaltuutettua. Tällaista tulosta ei pidetty yllättävänä vaaleja koskeneissa asiantuntija-arvioissa (Riipinen 2022; Kangas 2022) siitäkään huolimatta, että hyvinvointialueiden piilevät äänikynnykset jäivät aluevaaleissa matkiksi, selvästi alle kahteen prosenttiin. Suomalaisessa kuntarakenteessa monet kunnat ovat kuitenkin väestöpohjaltaan niin pieniä, että niiden äänioikeutettujen suhteellinen osuus hyvinvointialueen kaikista äänioikeutetuista jää vain yhdestä kahteen prosenttiin, monissa tapauksissa jopa pienemmäksi.

Tähän asiayhteyteen sopii kuntien alue-edustukseen liittyvä ajatusleikki. Jos aluevaalien ehdolleasettajat eivät olisikaan olleet puolueita ja muita ryhmittymiä, vaan ainoastaan hyvinvointialueen yksittäisiä kuntia – ja kunnat olisivat saaneet asettaa vaaleihin ehdolle vain omia täysi-ikäisiä asukkaitaan ja aluevaaleissa olisi saanut äänestää vain oman kunnan ehdokkaita –, silloin ilman omaa aluevaltuutettua jäävien kuntien lukumäärä olisi todennäköisesti ollut nyt nähtyä suurempi.

Tämä ajatusmalli on mielekästä esittää siksi, että se muistuttaa tosiasiallisen alueellisen edustuksen perustuvan aluevaaleissa muihin kuin kunnallisiin lähtökohtiin. Kuten muissakin vaaleissa, myös aluevaaleissa tärkeimmät ehdolleasettajat ovat puolueita. Puolueiden ehdokaslistojen alueellinen kattavuus sekä äänestäjien vaalivalinnat ratkaisevat sen, kuinka monet kunnat saavat tai eivät saa omassa kunnassa asuvia ehdokkaita läpi valtuustoon.

Taulukko 5.7

Tietoja valituksi tulleiden kotikunnista ja kuntien edustuksen toteutumisesta vuoden 2022 aluevaaleissa (lkm., %)

	Valtuusto- koko	Kuntien lkm.	Kuntien lkm., joista min. 1 valtuutettu	Kuntien lkm., joista 0 valtuu- tettua	Ilman valtuu- tettua jääneitä kuntia (%)	Keskus- kaupungin valtuu- tettujen osuus (%)
Itä-Uudenmaan hva	59	7	7	0	0,0	45,8
Keski-Uuden- maan hva	69	6	6	0	0,0	24,6
Länsi-Uuden- maan hva	79	10	9	1	10,0	59,5
Vantaan ja Keravan hva	69	2	2	0	0,0	87,0
Varsinais- Suomen hva	79	27	20	7	25,9	38,0
Satakunnan hva	69	16	13	3	18,8	37,7
Kanta-Hämeen hva	59	11	7	4	36,4	44,1
Pirkanmaan hva	79	23	13	10	43,5	50,6
Päijät-Hämeen hva	69	10	9	1	10,0	60,9
Kymenlaakson hva	59	6	5	1	16,7	49,2
Etelä-Karjalan hva	59	9	9	0	0,0	55,9
Etelä-Savon hva	59	12	12	0	0,0	39,0
Pohjois-Savon hva	69	19	16	3	15,8	47,8
Pohjois-Karjalan hva	59	13	13	0	0,0	39,0
Keski-Suomen hva	69	22	15	7	31,8	52,0
Etelä-Pohjan- maan hva	59	18	17	1	5,6	28,8
Pohjanmaan hva	59	14	13	1	7,1	33,9
Keski- Pohjanmaan hva	59	8	8	0	0,0	69,5
Pohjois- Pohjanmaan hva	79	30	22	8	26,7	46,8
Kainuun hva	59	8	8	0	0,0	45,8
Lapin hva	59	21	17	4	19,0	28,8
HVA:t YHT.	1 379	292	241	51	..	..

Itse asiassa kuntien ”omista” valtuutetuista puhuminenkin on sikäli harhaanjohtavaa, että aluevaalien vaalijärjestelmässä ei ole kuntaedustukseen suoraan liittyviä piirteitä. Aluevaltuutetut tulevat valituiksi vertausluvuilla, joihin vaikuttavat vain ehdokkaan oma äänisaalis sekä hänen puolueensa tai ryhmittymänsä kokonaisäänimäärä. Tästä näkökulmasta aluevaaleissa valituksi tulleet ovat ensisijaisesti puolueensa tai ryhmittymänsä edustajia aluevaltuustoissa.

On huomionarvoista, että esimerkiksi eduskuntavaaleissa alueellisen edustuksen lähtökohdat ovat erilaiset. Eduskuntavaaleissa alueellisen edustuksen peruspilarit kiinnittyvät vaalipiirijakoon, ja alueellisen edustuksen vaalipiirikohtainen tasapainoisuus on ensisijaista suhteessa puoluepoliittisen suhteellisuuden toteutumiseen. Toki kansaedustajien kotikunnallakin on merkitystä edustukselle. Heikki Paloheimon laskelmien mukaan vuoden 2015 eduskuntavaaleissa valitut kansanedustajat tulivat 95:stä eri kunnasta ja vuoden 2019 vaaleissa valitut 87:stä eri kunnasta (Paloheimo 2022). Eduskunnassa vaalipiirijakoon perustuva alue-edustus ei ole muodollisesti kytköksissä eduskunnan poliittiseen päätöksentekoon, mutta alue-edustuksella on aika ajoin paljonkin tosiasiallista poliittista merkitystä esimerkiksi kansanedustajien äänestyspäätöksille alueellisesti herkissä asiakysymyksissä. Alue-edustuksen mukainen toiminta ikään kuin legitimoituu vaalipiiri-edustuksen pohjalta. Lisäksi aluepohjaisella äänestämällä on eduskuntavaaleissa paljon merkitystä myös vaalipiirien sisällä. Eduskuntavaaleissakin suurelle osalle äänestäjistä on tärkeää, että ehdokas on siltä alueelta, missä äänestäjä asuu (esim. Paloheimo 2005).

Alueellisia kiintiöitä ei haluttu ottaa käyttöön hyvinvointialueiden aluevaltuustojen vaaleissa. Niistä oli kokemusta jo Kainuun vuoden 2004 maakuntavaaleista, jolloin käytössä oli niin sanottu Hare-Niemyerin menetelmä, joka takasi kaikille kunnille vähintään yhden paikan maakuntavaltuustoon (Jäntti 2017). Oikeusministeriön silloisen tiedotteen mukaan vuoden 2004 Kainuun maakuntavaaleissa ”maakuntavaltuutettujen paikat jaetaan kuntien kesken asukasluvun perusteella samalla tavalla kuin kansanedustajien paikat jaetaan vaalipiirien kesken”. Lisäksi ”jokaiseen kuntaan tulee kuitenkin vähintään yksi maakuntavaltuustopaikka” (OM 2004). Vaalien jälkeen alueellisen kiintiöpaikkamenetelmän koettiin kuitenkin rikkovan

liiaksi tasapainoisen puoluepoliittisen edustuksen periaatetta (Jäntti 2017) ja siitä luovuttiin Kainuun vuoden 2008 maakuntavaaleissa.

Alueellisen kattavuuden tarkastelun lopuksi on paikallaan etsiä alustavia syitä sille, miksi niin moni kunta jäi aluevaaleissa ilman omassa kunnassa asuvaa valtuutettua. Tässä vaiheessa tarkastelu rajautuu vain vaalituloksiin, ja lisätietoa asiaan saadaan tutkimuksen seuraavassa luvussa, jossa valitsijoiden äänestysvalintojen perusteluja analysoidaan vaalien jälkeen kerätyllä kyselyaineistolla.

Tilastokeskuksen vaalitietokantojen avulla voidaan tarkastella sitä, kuinka suuri osa kuntien äänestäjistä äänesti omassa kunnassa asuvaa ehdokasta. Lisäksi on mahdollista tarkastella esimerkinomaisesti yksittäisten ehdokaiden alueellisen kannatuspohjan rakentumista. Kaikkiaan samassa kunnassa asuvaa ehdokasta äänesti vuoden 2022 aluevaaleissa 77,5 prosenttia äänestäneistä. Osuus on huomattava, ja myös sen vaihtelu on hyvin suurta kuntien välillä. Suurimmillaan osuus oli Kouvolassa (95,9 %) ja Vantaalla (95,2 %). Pienimmillään osuus oli alle 50 prosenttia yhteensä 17 kunnassa. Näissä 17 kunnassa siis suurin osa äänestäjistä äänesti aluevaaleissa muissa kunnissa asuvia ehdokkaita. Ymmärrettävästi tällaisista kunnista suuri osa oli asukasluvultaan hyvin pieniä kuntia, joista ei valittu aluevaltuustoihin yhtäkään ehdokasta.

Omassa kunnassa asuvaa ehdokasta äänestäneiden osuus korreloitui kunta-aineistossa positiivisesti ja voimakkaasti kunnassa asuvien valittujen ehdokaiden lukumäärään ($r = .355$), kunnassa asuvien aluevaaliehdokaiden lukumäärään ($r = .291$) ja myös kunnan kokoon, jota mitattiin äänioikeutettujen lukumäärällä ($r = .226$). Sekä ehdokaiden että äänioikeutettujen lukumäärän kohdalla positiiviset korrelaatiot liittyvät siihen, että keski suurissa ja suurissa kunnissa äänestäjien on helpompaa löytää itselleen mieluinen, omassa kunnassa asuva ehdokas, joka on itselle soveltuvan puolueen tai ryhmittymän listoilla. Lisäksi tunnetuimmat ehdokkaat tulevat enimmäkseen asukasluvultaan suurehkoista tai suurista kunnista.

Todennäköisyys äänestää aluevaaleissa omassa kunnassa asuvaa ei kuitenkaan korreloitunut kunta-aineistossa positiivisesti kunnan äänestysprosentin kanssa ($r = -.09$). Tämä liittyy siihen, että pienimmissä kunnissa aluevaalien äänestysprosentti oli yleensä ottaen suurempia kuntia korkeampi.

Omassa kunnassa asuvaa ehdokasta äänestäminen ei myöskään automaattisesti nosta voimakkaasti todennäköisyyttä siihen, että aluevaltuustoon valitaan omassa kunnassa asuvia ehdokkaita. Pienessä kunnassa korkeaan, puheena olevaan prosenttiosuuteen saattaa riittää 500–1 000 ääntä oman kunnan ehdokkaille, mutta suurimmissa kaupungeissa puhutaan vähintään useista kymmenistä tuhansista äänistä omassa kunnassa asuville ehdokkaille. Valituksi tulevien lukumäärä riippuu paljon myös siitä, mikä on kunnan äänestysprosentti, miten äänet jakautuvat kunnassa asuvien ehdokkaiden kesken ja miten korkealle he yltävät oman puolueensa tai ryhmittymänsä ehdokaslistalla laskettaessa vertauslukuja.

Koska tällainen ehdokastason tarkastelu on oman kunnan ehdokkaan äänestämisen yhteydessä hyvin työlästä, seuraavaksi asiasta annetaan vain yksi kuntakohtainen esimerkki. Vuoden 2022 aluevaaleissa Karvia oli sellainen kunta, jossa omassa kunnassa asuvan ehdokkaan äänestäminen oli erittäin yleistä, ja kunnan äänestysprosenttikin (55,9 %) oli melko korkea ottaen huomioon aluevaalien kokonaisäänestysaktiivisuuden (47,5 %).

Aluevaalien kahdeksasta karvialaisesta ehdokkaasta yksikään ei päässyt läpi. Ensinnäkin tämä johtui siitä, että kunta on asukasluvultaan pieni. Karvian äänioikeutettujen osuus oli aluevaaleissa vain 1,1 prosenttia Satakunnan hyvinvointialueen kaikista äänioikeutetuista. Kunnan ehdokkaat keräsivät aluevaaleissa yhteensä 1 230 ääntä. Sekä Keskustan että SDP:n listoilla menestyneimpien karvialaisten ehdokkaiden läpimeno oli täpärällä. Keskustalainen Jari Lepistö olisi tarvinnut vain viisi lisä-ääntä ohittaakseen Keskustan viimeisen valtuustopaikan saaneen, ja SDP:n Voitto Raita-aho olisi tarvinnut 14 lisä-ääntä ohittaakseen puolueen vertauslukulistalla viimeisen läpimenijän. Lepistö ylsi Keskustan ensimmäiselle ja Raita-aho SDP:n toiselle varasijalle.

Esimerkki kertoo suomalaisen vaalijärjestelmän pienistä marginaaleista ja ehkä siitäkin, että – puhtaasti kuntaedustuksen kannalta – äänten voimakkaammalla keskittämisellä oman kunnan kärkiehdokkaille niukat rannalle jäämiset ovat muutettavissa aluevaaleissa läpimenoksi. Alueellisen edustuksen toteutumisen kannalta valtuuston varasijoillakin on toki merkitystä, koska varaedustajat ovat eri tavoin mukana hyvinvointialueiden valtuustoryhmien työskentelyssä.

Entä millainen oli yksittäisten karvialaisten ehdokkaiden alueellinen kannatusrakenne verrattuna Satakunnan hyvinvointialueen ääniharaviin? Tähän kysymykseen voidaan vastata Tilastokeskuksen vaalitietokantataulukon perusteella (TK 2022c), joka kertoo ehdokkaiden aluevaalikannatuksen äänestysalueittain. Karvialaiset ehdokkaat saivat Karvian äänestäjien yhteensä 1 067 äänestä 964 eli 90,3 prosenttia. Karvialaisten ehdokkaiden koko äänipotista 78,4 prosenttia tuli omasta kunnasta ja loput 21,6 prosenttia hyvinvointialueen muista kunnista.

Omasta kunnasta saatujen äänten osuus vaihteli melko paljon kahdeksan ehdokkaan välillä. Selvästi suurimmat omasta kunnasta saatujen äänten osuudet olivat edellä mainituilla Keskustan ja SDP:n ehdokkailla, suurin piirtein 90 prosenttia. Tämä kieli siitä, että kunnan äänestäjät todennäköisesti pyrkivät keskittämään ääniä sellaisille paikallisille ehdokkaille, joilla uskottiin olevan realistisimmat läpimenomahdollisuudet. Muilla kuudella ehdokkaalla omasta kunnasta saatujen äänten osuus ehdokkaan kokonaissäänimäärästä oli 39–78 prosenttia.

Satakunnan hyvinvointialueen viisi eniten aluevaaleissa ääniä saanutta ehdokasta olivat SDP:n Kristiina Salonen Raumalta (2 585 ääntä), Keskustan Eeva Kalli Eurasta (1 961 ääntä), Kokoomuksen Matias Marttinen Raumalta (1 359 ääntä), Kokoomuksen Sampsa Kataja Porista (1 335 ääntä) ja SDP:n Heidi Viljanen Kankaanpäästä (1 137 ääntä). Heidänkin kannatuksensa alueellinen rakenne vaihteli melko paljon. Salosen äänistä 87,0 prosenttia tuli Raumalta ja Katajan äänistä 91,6 prosenttia Porista. Seuraavaksi voimakkaimmin kotikunnan ääniin nojasivat Viljanen (76,9 %) ja Marttinen (70,3 %). Sen sijaan Kallin äänistä vain 41,1 prosenttia tuli Eurasta, mikä saattaa viitata siihen, että hän sai aluevaaleissa runsaasti Keskustaa puolueena painottaneiden ääniä.

Pienen satakuntalaisen kunnan ehdokkaiden ja hyvinvointialueen ääniharavien alueellisen kannatusrakenteen vertailu osoittaa, että vuoden 2022 aluevaaleissa ehdokkaat nojasivat yleensä hyvin suuressa määrin oman asuinkuntansa äänestäjien ääniin. Tällöin ehdokkaan valituksi tuleminen riippuu merkittävästi hänen kotikuntansa koosta sekä tietenkin myös siitä, kuinka tunnettuja, kokeneita ja suosittuja ehdokkaat ovat ja edustavatko he sellaisia puolueita, jotka ovat kunnassa ja hyvinvointialueella riittävän vahvoja.

5.4 Tiivistelmä vaalituloksesta ja -valinnoista

Vuoden 2022 aluevaalien valtakunnallinen tulos vastasi kärkipuolueen osalta sitä, mitä vaalien alla julkistettut puoluekannatusmittaukset olivat uumoilleet. Kokoomus nousi kaikkien hyvinvointialueiden yhteistuloksessa kannatukseltaan suurimmaksi puolueeksi. Se kokosi aluevaaleissa ainoana puolueena yli 20 prosentin kannatuksen (21,6 %).

Valtakunnallisen tuloksen toisesta sijasta käytiin ennakoitua tiukempi kamppailu, kun Keskusta kykeni nostamaan kannatuksensa yli 19 prosenttiin (19,2 %). Keskusta jäi valtakunnallisen kannatuksen kolmannelle sijalle vain yhden prosenttiyksikön kymmenyksen erolla SDP:hen, jonka ääni-osuus oli 19,3 prosenttia. Vuoden 2019 eduskuntavaaleihin verrattuna sekä Perussuomalaiset että Vihreät jäivät aluevaaleissa varsin vaatimattomaan tulokseen. Vuoden 2021 kuntavaaleihin verrattuna myös sitoutumattomat ryhmittymät menestyivät aluevaaleissa heikosti.

Ainoastaan yksi puolue kohosi aluevaaleissa jollakin hyvinvointialueella ehdottomaan enemmistöasemaan (RKP Pohjanmaan hyvinvointialueella). Useimmilla hyvinvointialueilla suurin puolue jäi alle kolmannekseen paikoista. Hyvinvointialueiden ja kuntien puoluekannatus muistutti aluevaaleissa puolueiden kannatusta vuoden 2021 kuntavaaleissa. Myös puolueiden aluevaalisuosio eri sosiodemografisissa väestöryhmissä oli samankaltaista muihin vaalityyppeihin verrattuna.

Selvästi yli puolet aluevaltuustoihin valituista on naisia (54 %). Naisten aktivoituminen aluevaaleissa heijastui jo vaalien ehdokasasettelussa ja äänestysaktiivisuudessa. Lisäksi havaittiin, että naisäänestäjät valitsivat vuoden 2022 aluevaaleissa omaa sukupuoltaan olevan ehdokkaan hieman yleisemmin kuin miesäänestäjät. Nuoret ja vähiten koulutetut jäivät aliedustetuiksi aluevaltuustoissa.

Aluevaltuustoihin valittiin verraten paljon korkeasti koulutettuja, tyypillisimmin sote-alojen sekä hallinnon ja politiikan asiantuntijoita. Manner-Suomen kunnanvaltuutetuista peräti 38 prosenttia oli ehdolla, ja heistä 1 057 tuli valituksi aluevaltuustoon. Noin joka kolmannelta ehdolla olleesta kunnanvaltuutetusta tuli aluevaltuutettu. Ehdolla olleista 111 kansanedustajasta jäi valitsematta vain neljä. Aluevaalien jälkeen niukka enemmistö (101) kansanedustajista toimii myös kunnan- ja aluevaltuutettuna. Luottamustehtävien

päällekkäisyydestä käytiin kipakkaa yhteiskunnallista keskustelua jo ennen vaaleja. Epäilemättä kriittinen keskustelu asiasta tulee jatkumaan myös vastaisuudessa.

Yhteensä 51 kuntaa eli noin joka viides (21 %) aluevaaleissa mukana olleista kunnista jäi ilman omassa kunnassa asuvaa aluevaltuutettua. Tilastokeskuksen vaalitietokannoilla oli mahdollista kuvata sitä, kuinka suuri osa kuntien äänestäjistä äänesti omassa kunnassa asuvaa ehdokasta. Lisäksi tarkasteltiin yksittäisten ehdokkaiden alueellisen kannatuspohjan rakentumista esimerkiksi Karvian kunnasta.

Samassa kunnassa asuvaa ehdokasta äänesti vuoden 2022 aluevaaleissa useampi kuin kolme neljästä äänestäneestä (77,5 %). Lisäksi havaittiin, että omassa kunnassa asuvaa ehdokasta äänestäneiden osuus korreloitui kunta-aineistossa voimakkaan positiivisesti kunnassa asuvien valittujen ehdokkaiden lukumäärään, kunnassa asuvien aluevaaliehdokkaiden lukumäärään sekä kunnan kokoon. Keskisuurissa ja suurissa kunnissa äänestäjien on valinnanvaraa ajatellen helppoa valita itselleen mieluisa ehdokas itselle sopivasta puolueesta ja ehdokkaan läpimenokin on yleensä todennäköisempää kuin pienissä kunnissa. Karvian kuntaa käsitelleessä esimerkissä kunnassa asuvista ehdokkaista kaksi oli niin lähellä läpimenoa, että äänten hieman voimakkaampi keskittäminen heille olisi tuonut Karvialle omassa kunnassa asuvan aluevaltuutetun.

6 Äänestysvalintojen painottuminen ja perustelut

Tämän tutkimuksen edeltävät luvut ovat käsitelleet aluevaalien ehdokasasettelua, vaaliviestintää ja kampanjointia, äänestysaktiivisuutta ja vaalituloksia lähinnä kuvailevin tutkimusmenetelmin. Nyt näkökulma siirtyy aiheiltaan ja otteeltaan enemmän selittävään suuntaan ja jossakin määrin myös äänestystutkimusten teoreettisiin kysymyksiin.

Aluevaalit tarjoavat kiinnostavia, uusia kysymyksiä suomalaisten äänestysvalintojen perusteisiin. Vaalijärjestelmässämme äänestysvalintojen tyypilliset kysymykset koskevat laajasti niin asiakysymysten kuin puolue- ja ehdokasvalinnan merkitystä äänestyspäätöksissä. Aluevaaleissa osa äänestäjistä saatataa painottaa tällaisten perusteiden rinnalla alueintressejä, kuten oman kunnan edustuksen saamista aluevaltuustoon omassa kunnassa asuvan aluevaltuutetun kautta.

Oman kunnan alueellisten intressien turvaamisperusteiden limittymistä ja yhteyksiä muihin puolue- ja ehdokasvalinnan valintaperusteisiin on hedelmällistä tutkia niin sanotun taktisen eli strategisen äänestämisen viitekehyksessä. Käsitteellä viitataan nyt pelkistetyksi siihen, että valitsijat eivät äänestä vaaleissa ensisijaista puoluevaihtoehtoaan, vaan valitsevat taktisista syistä jonkin muun vaihtoehdon. Aluevaaleissa olennaiset tutkimuskysymykset koskevat esimerkiksi sitä, kuinka yleistä tällainen alueperusteinen taktinen äänestäminen on, miten se yhdistyy äänestämisen puolue- ja ehdokasvalintaan ja millaisille väestöryhmille se on leimallista.

Aluepohjaisen äänestämisen voidaan ainakin periaatteessa olettaa kohentavan aluevaalituloksen alueellista suhteellisuutta – sekä sen alueellista kattavuutta että alueellista tasapainoisuutta. Tosin tämän tutkimuksen edellisen,

viidennen luvun havainnot ja esimerkit osoittivat, että esimerkiksi pienissä kunnissa asuvien ehdokkaiden läpimeno hyvinvointialueen puolueiden ehdokaslistoilla riippuu monista seikoista, joita äänestäjien on vaikeaa ennakoida ennen vaaleja. On kuitenkin järkevää olettaa, että alueintressien mukaista taktista äänestämistä esiintyy aluevaaleissa yleisimmin pienissä kunnissa, joissa kunnassa asuvan ehdokkaan saaminen aluevaltuustoon on suhteellisesti vaikeinta.

Toisaalta voidaan esittää syitä, joiden vuoksi puoluevaihdoksiin johtavaa ja aluepohjaista taktista äänestämistä ei välttämättä esiinny aluevaaleissa kovinkaan paljon. Ensinnäkään alueintressejä painottava äänestämisen ei välttämättä ole taktista äänestämistä. Useimmissa tapauksissa äänestäjät löytänevät aluevaaleissakin itselleen mieluisammasta puolueesta ehdokkaan siten, että he katsovat samalla ajavansa äänellään (tarvittaessa ja riittävästi) oman kuntansa asiaa. Toisin sanoen aluevaaleissakin puoluelähtöisiä äänestyspäätöksiä helpottavat puoluekannatuksen suuret alueelliset vaihtelut. Lisäksi melko vähäisen taktisen äänestämisen näkökulmaa puoltavat muutkin faktat: suurin osa aluevaalien äänestäjistä asuu suurissa tai keskisuurissa kaupungeissa ja havainnot siitä, kuinka suuressa määrin aluevaaleissa äänestettiin omassa kunnassa asuvaa ehdokasta.

Monille äänestäjille lienee aluevaaleissakin alueintressien ajamista ensisijaisempaa oman puolueen tai itselle tutun ehdokkaan menestyminen. On huomionarvoista, että hyvinvointialueiden piilevät äänikynnykset ovat eduskuntavaalien vaalipiirien piileviin äänikynnyksiin verrattuna matalia. Tällöin pienimpien ryhmittymien kannattajilla on enemmän luottamusta ensisijaisen puolueensa ehdokkaan tai ehdokkaiden läpimenoon, eikä äänestäjillä ole silloin erityistä syytä vaihtaa ensisijaista puoluettaan paremmat menestymismahdollisuudet omaavaan vaihtoehtoon. Tällaista toissijaiseen puoluevaihtoehtoon turvautuvaa taktista äänestämistä on havaittu esimerkiksi eduskuntavaalien pienimmissä vaalipiireissä (ks. Borg & Paloheimo 2009).

Tämä tutkimuksen kuudes luku jakaantuu kolmeen alalukuun. Ensimmäisessä arvioidaan yleisesti valitsijoiden puolue- ja ehdokasvalintojen suhteellista merkitystä äänestyspäätöksissä sekä analysoidaan alueintresseihin perustuvan taktisen äänestämisen esiintyvyyttä sekä merkitystä suhteessa puolue- ja ehdokasvalinnan yleiseen painoarvoon äänestyspäätöksissä.

Tämän jälkeen alaluku 6.2 käsittelee yksityiskohtaisemmin ehdokas- ja puoluevalinnan perusteita. Lopuksi alaluvussa 6.3 palataan aluevaalien asiakysymyksiin, joita käsiteltiin ikäryhmittäin jo aiemmin alaluvussa 4.5.2. Alaluku 6.3 analysoi yksittäisten asiakysymysten merkitystä erityisesti eri puolueiden äänestäjäkunnille.

6.1 Puolue- ja ehdokasvalinnan sekä alue-edustuksen turvaamisen yleinen painottuminen

Myös aluevaaleissa äänestyspäästösten selittämisessä kannattaa lähteä liikkeelle valitsijakunnan puoluekiinnittymisestä. Monilla valitsijoilla on vähintään melko vakiintunut tai lähes täysin vakiintunut puoluekanta. Tällä tavalla puolueisiin kiinnittyneet valitsijat ovat vaalien varmimpia äänestäjiä: he käyvät äänestämässä muita todennäköisemmin ja antavat yleensä eri vaaleissa äänensä saman, kannattamansa puolueen ehdokkaalle. Tästä syystä puoluekannaltaan vakiintuneiden äänioikeutettujen osuus koko valitsijakunnassa selittää vaalien äänestysaktiivisuutta sekä pitkälti myös sitä, mistä eri puolueiden niin sanottu peruskannatus tulee eri vaalityypeissä.

Kansalaisten poliittisen osallistumisen analyyseissä sekä vaalitutkimuksissa ilmiöstä puhutaan eniten puoluesamastumisen (*party identification*) tai puolueläheisyyden käsitteillä (*party closeness*). Molemmilla viitataan paitsi pitkäkestoiseen, myös usein tunnepohjaiseen kiinnittymiseen johonkin poliittiseen puolueeseen (Dalton 2016).

Tämän tutkimuksen neljännessä luvussa osoitettiin, että Suomen ensimmäiset aluevaalit olivat monessa suhteessa toisen asteen vaalit, joissa äänestysprosentti jäi vaatimattomaksi. Tällaisissa olosuhteissa äänioikeuttaan käyttäneiden joukossa on suhteellisesti paljon enemmän puoluekannaltaan vakiintuneita äänestäjiä kuin esimerkiksi eduskuntavaaleissa. Puoluekannaltaan vakiintuneiden aluevaaliäänestäjien osuus käy ilmi taulukosta 6.1, jossa esitellään aluevaaleissa äänestetyn puolueen mukaan joitakin yleisiä puoluekiinnittymisen ja aluevaalien valintaperusteiden piirteitä.

Neljä viidestä aluevaalien äänestäjästä (79 %) ilmoitti vaalien seuranta-kyselyssä omaavansa täysin tai melko vakiintuneen puoluekannan. Vastausvaihtoehto ”ei lainkaan vakiintunut” keräsi aluevaaleissa vain neljä prosenttia

Taulukko 6.1

Aluevaaleissa äänestäneiden puoluekannan vakiintuneisuus, puolueen ja ehdokkaan painottaminen, puolueliikkuvuus sekä alueintressiäänestäminen vaalien puoluevalinnan mukaan (%)

	KOK	SDP	KESK	PS	VAS	VIHR	RKP	KD	Kaikki
A) Kuinka vakiintunut oma puoluekantasi on?									
Täysin vakiintunut	35	29	21	42	22	22	32	22	28
Melko vakiintunut	50	57	53	44	53	62	30	51	51
Ei kovinkaan vakiintunut	12	10	18	12	23	12	26	12	15
Ei lainkaan vakiintunut	3	3	7	–	3	3	4	5	4
En osaa sanoa	0	1	1	2	–	1	9	10	1
YHT.	100	100	100	100	100	100	100	100	100
B) Kumpi asia oli sinulle loppujen lopuksi tärkeämpi äänestäessäsi, puolue vai ehdokas?									
Puolue	65	55	35	70	54	60	50	46	54
Ehdokas	34	40	63	26	42	35	46	51	43
En osaa sanoa	1	5	2	4	4	6	4	2	3
YHT.	100	100	100	100	100	100	100	100	100
C) Valitsitko äänestäväsi ehdokkaan sellaisesta puolueesta tai ryhmittymästä, jota tavallisesti äänestät muissakin vaaleissa?									
Kyllä	84	82	70	91	82	86	53	63	77
En	13	15	24	7	15	12	36	37	19
En osaa/halua sanoa	3	3	6	2	3	1	11	–	4
YHT.	100	100	100	100	100	100	100	100	100
D) Äänestitkö ehdokastasi ensisijaisesti siksi, että pyrit saamaan aluevaltuustoon oman kuntasi edustajan?									
Kyllä	50	51	63	46	33	34	23	46	48
En	47	45	34	49	54	62	72	51	48
En osaa/halua sanoa	3	4	3	6	13	4	4	2	4
YHT.	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n pienimmillään)	(210)	(188)	(187)	(107)	(79)	(72)	(47)	(41)	(975)

Lähde: Kantar TNS:n aluevaalien seurantakysely. Muiden kuin taulukossa esitettyjen puolueiden ja ryhmittymien vastaajamäärät eivät olleet tarpeeksi suuria niiden äänestäjäkuntien tilastolliseen tarkasteluun. Nämä ryhmät ovat kuitenkin mukana kaikki-sarakkeen tuloksissa.

vastauksista. Tämä täysin vakiintumattomien osuus oli samoin kysyttyä suurin piirtein kaksinkertainen vuoden 2019 eduskuntavaaleissa, joten aluevaalit siis houkuttelivat vaaliuurnille eduskuntavaaleja vähemmän puolueisiin kiinnittymättömiä valitsijoita¹⁰.

10 Vertailu eduskuntavaaleihin perustuu vuoden 2019 kansallisen eduskuntavaalitutkimuksen data-aineistosta laskettuihin vertailutietoihin (FSD3467).

Puolueiden väliset erot niiden aluevaalien äänestäjäkunnan puoluekannan vakiintuneisuudessa poikkeavat eduskuntavaaleista. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (FSD3467) neljästä suurimmasta puolueesta (KOK, SDP, KESK, PS) eniten täysin vakiintuneita kannattajia oli Keskustalla (37 %), mutta aluevaaleissa puolueen täysin vakiintuneiden äänestäjien osuus oli vain 21 prosenttia. Perussuomalaisilla oli puolestaan vuoden 2019 eduskuntavaaleissa neljästä suurimmasta puolueesta selvästi vähiten täysin vakiintuneita kannattajia (24 %), mutta aluevaaleissa vastaava osuus oli näistä puolueista suurin (42 %). Keskustan ja Perussuomalaisten kohdalla mainitut erot liittyvät mitä ilmeisimmin siihen, missä määrin puolueet saivat omia vakiintuneita sekä uusia äänestäjiä puolelleen vuoden 2022 aluevaaleissa. Keskustalle aluevaalitulokset olivat hyviä, mutta Perussuomalaisille heikko.

Taulukon 6.1 seuraavat, B-kohdan kyselytulokset raportoivat puolueittain vastaukset siihen, painottiko äänestäjä valinnoissaan enemmän puoluetta vai ehdokasta. Kysymys kytkeytyy puoluekannan vakiintuneisuuteen siten, että puoluekannaltaan vakiintuneimmat painottavat yleensä äänestämiseensä enemmän puoluetta ja puoluekannaltaan vakiintumattomat pitävät yleensä ehdokasta tärkeämpänä kuin puoluetta.

Aluevaaleissa puolue oli ehdokasta tärkeämpi 54 prosentille ja ehdokas puoluetta tärkeämpi 43 prosentille äänestäneistä. Kolme prosenttia äänestäneistä ei osannut sanoa kantaansa tähän kysymykseen. Koko aineiston puoluetta painottaneiden osuus on hyvin lähellä tulosta, joka saatiin samalla kysymyksellä vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimusaineistossa (FSD3467). Eduskuntavaaleissa puoluetta painottaneita oli 57 prosenttia. Kuntavaalien tutkimusaineistoissa kysymystä ei ole tiedusteltu täysin samoin vastausvaihtoehtoin. Tästä huolimatta näyttää ilmeiseltä, että kuntavaaleissa hie- man yli puolet äänestäneistä pitää ehdokasta tärkeämpänä kuin puoluetta (Borg 2018, 128).

Aluevaaleissa puolueen tai ehdokkaan tärkeämpänä pitämisessä ilmenee jopa suuria eroja puolueiden äänestäjäkuntien välillä. Perussuomalaisten, Kokoomuksen, Vihreiden, SDP:n ja Vasemmistoliiton äänestäjistä selvä enemmistö piti puoluetta ehdokasta tärkeämpänä äänestysvalinnassaan. Sitä vastoin Kristillisdemokraattien ja varsinkin Keskustan äänestäjistä reilu enemmistö piti ehdokasta tärkeämpänä kuin puoluetta.

Taulukon 6.1 C-kysymykseen saadut tulokset valitsijoiden puolueliikkuvuudesta vaikuttavat varsin johdonmukaisilta suhteessa puolueen tai ehdokkaan painottamisesta saatuihin tuloksiin. Kun vastaajilta tiedusteltiin sitä, valitsivatko he äänestämänsä ehdokkaan sellaisesta puolueesta tai ryhmitymästä, jota tavallisesti äänestävät muissakin vaaleissa, suurimmassa osassa eduskuntapuolueita niiden äänestäjistä 80–90 prosenttia vastasi kysymykseen myöntävästi. Tällä perusteella Kokoomus, SDP, Perussuomalaiset, Vasemmistoliitto ja Vihreät saivat aluevaalien äänipottiinsa etupäässä omien vakiintuneiden äänestäjien ääniä. On korostettava, että taulukon 6.2 tulokset koskevat nimenomaan aluevaaleissa puolueita äänestäneitä. Esimerkiksi Perussuomalaisten ja Vihreiden äänestäjiä on aineistossa puolueiden heikon vaalituloksen vuoksi tavallista vähemmän. Eniten niin sanottuja muilta voitettuja ääniä oli tällä karkeasti puolueliikkuvuutta mittaavalla kysymyksellä RKP:llä, Kristillisdemokraateilla sekä Keskustalla. RKP:n ja KD:n kohdalla tuntuu luonnolliselta ajatella, että hyvinvointialueiden matalista piilevistä äänikynnyksistä on ollut erityistä hyötyä aluevaaleissa näille pienille puolueille.

Taulukon 6.1 D-kohdassa raportoitu kysymys kuului aluevaalien seuranta-kyselyssä: ”Äänestitkö ehdokastasi ensisijaisesti siksi, että pyrit saamaan aluevaltuustoon oman kuntasi edustajan?” Myös tähän kysymykseen saadut vastaukset vaihtelivat melko paljon eduskuntapuolueiden välillä. Aluevaalien kolmella suurimmalla puolueella kyllä-vastausten osuus oli vähintään 50 prosenttia, ja Keskustan äänestäjistä kysymykseen vastasi myöntävästi peräti 63 prosenttia.

Ei ole yllättävää, että alueintressien turvaamiseen liittyviä äänestysmotiiveja löytyy eniten suurten puolueiden äänestäjäkunnista. Omassa kunnassa asuvan ehdokkaan läpimenoa pidettäneen aluevaaleissa todennäköisimpänä jonkin suuren puolueen listoilta. Lisäksi on lähes itsestään selvää, että huoli omassa kunnassa asuvan ehdokkaan saamisesta aluevaltuutetuksi on aluevaaleissa tyypillisintä asukasluvultaan pienissä, yleensä maaseutumaisissa kunnissa. Siksi juuri Keskusta hyötyi aluevaaleissa merkittävästi vahvasta kannatuksessaan pienissä kunnissa. Niissä moni pyrki varmistamaan omassa kunnassa asuvan ehdokkaan läpimenoa äänestämällä paikallista Keskustan ehdokasta. Maaseutumaisten kuntien äänestäjistä D-kysymykseen

vastasikin myöntävästi 67 prosenttia, kun kaupunkimaisissa kunnissa osuus oli 43 prosenttia.

Yhdistämällä tietoja kahdesta taulukon 6.1 kysymyksestä voidaan seuraavaksi analysoida tarkemmin sitä, missä määrin oman kunnan edun varmistamishaluun liittyi taktisen äänestämisen tunnuspiirteitä. Tätä varten kohdista C ja D luotiin yhdistetty muuttuja, joka perustuu kysymyksiin saatujen kielteisten ja myönteisten vastausten ristiintaulukointiin. Analyysistä pudotettiin pois sellaiset vastaajat, jotka olivat vastanneet C- tai D-kysymykseen ”en osaa sanoa”. Aluevaaleissa äänestäneiden puolueliikkuvuuden ja alueintressiäänestämisen mukaisesta nelikenttätarkastelusta (n=984) muodostui seuraavat ryhmät prosenttiosuuksineen:

		Valitsiko äänestämänsä ehdokkaan sellaisesta puolueesta tai ryhmittymästä, jota tavallisesti äänestää muissakin vaaleissa? (Niin sanottu vakiaäänestäminen)	
		Kyllä	Ei
Äänestikö ehdokasta ensisijaisesti siksi, että pyrki saamaan aluevaltuustoon oman kunnan edustajan?	Kyllä	1 (39 %)	3 (12 %)
(Alueintressi)	Ei	2 (39 %)	4 (10 %)

Nelikentän ryhmät:

- 1 Äänesti tavall. puoluettaan ja painotti oman kunnan edustuksen turv. (vakipuolue ja alueintressi)
- 2 Äänesti tavall. puoluettaan eikä painottanut ensisij. oman kunnan edustusta (vakipuolueäänestäminen)
- 3 Ei-vakiaäänestäjät, jotka painottivat ensisijaisesti oman kunnan edustusta (alueintressiäänestäminen)
- 4 Muut syyt (ei vakipuoluetta eikä alueintressin mukaista ensisijaista äänestysmotiivia)

Nelikentän ensimmäiseen ja toiseen ryhmään kuuluu kumpaankin noin kaksi viidestä aluevaalien äänestäjästä eli yhteensä lähes 80 prosenttia ääni-oikeuttaan käyttäneistä. Havainto kielii ennen kaikkea siitä, että aluevaalien äänestysprosentin jäätyä varsin matalaksi omaa tuttua puoluettaan äänes-

tävien eli niin sanottujen vakikannattajien ääni korostui vaalituloksessa. Vakipuoluettaan äänestäneistä noin puolet katsoi myös ensisijaisesti pyrkineensä saamaan aluevaltuustoon oman kunnan edustajan (ryhmä 1), kun taas ryhmän 2 vakipuolueäänestäjillä ei ollut tällaista ensisijaista pyrkimystä.

Nelikenttätarkastelun kolmanteen ryhmään kuuluvien osuus (12 %) kuvaa ainakin suuntaa antavasti alueintressipohjaisen taktisen äänestämisen esiintyvyyttä aluevaaleissa. Kaikkien äänestäneiden joukossa osuus ei ole suuri (12 %), mutta se vaihtelee väestöryhmittäin, kuten hieman jäljempänä osoitetaan. Nelikentän neljänteen ryhmään kuuluu joka kymmenes äänestäjä. He eivät ole puoluekannaltaan vakiintuneita, eikä alueintressipohjainen äänestäminen ollut heille ensisijaista aluevaaleissa.

Taulukko 6.2 kuvailee tarkemmin neliluokituksen ryhmiin kuuluvien ominaisuuksia ja ryhmien välisiä eroja. Tiedot varmentavat yleiskuvaa ryhmiin kuuluvien tyypillisistä piirteistä. Kahdessa vasemmanpuoleisessa numerosarakkeessa on kuvattu vakiintuneesti samaa puoluetta vaaleissa äänestävien ryhmät. Tällaisille äänestäjille oli tyypillistä painottaa aluevaalien äänestämisessään enemmän puoluetta kuin ehdokasta, kun taas taktisen äänestämisen ryhmässä sekä ryhmässä ”Muut” puolueen pitäminen tärkeämpänä oli harvinaista. Myös vahvinta puoluekannan vakiintuneisuutta osoittavien prosenttiosuuksien erot osoittavat, että taktinen, alueintressipohjainen äänestäminen ei koskenut juuri lainkaan puoluekannaltaan täysin vakiintuneita äänestäjiä. He pysyivät aluevaaleissakin puolueleireissään. Puolueisiin vahvimmin kiinnittyneet äänestäjät ovat odotetusti myös muihin ryhmiin kuuluvia enemmän kiinnostuneita politiikasta.

Entä missä sosiodemografisissa ryhmissä taktinen ja/tai alueintressipohjainen äänestäminen oli yleisintä? Taulukkotarkastelun ulkopuolelta voidaan aluksi todeta, että asiassa ei ilmennyt suuria eroja äänestäjien ikäryhmien välillä, joskin kaikkein nuorimmat ja vanhimmat ikäryhmät sisälsivät muita ikäryhmiä jonkin verran enemmän nelikentän kolmanteen ryhmään kuuluvia.

Erittäin kiinnostavaa on se, että omassa kunnassa asuvan ehdokkaan läpimenon edistäminen näyttää johtaneen taktiseen äänestämiseen etenkin naisvalitsijoiden keskuudessa (taulukko 6.2). Myös naisehdokasta äänestäneiden osuus oli suurin tässä nelikentän kolmannessa ryhmässä. Asuinkuntatyypin

Taulukko 6.2

Väkiäänestäjien alueintressien painottumisen nelikentän ryhmien tunnuspiirteitä (%)

	1 Äänesti tavallista puoluettaan ja painotti myös oman kunnan edustuksen turvaamista	2 Äänesti tavallista puoluetta eikä painottanut kunnan ed.	3 Ei vaki-puolueäänestämistä, painotti oman kunnan edustusta	4 Muut syyt kuin tavall. puoluevalinta ja kunnan edustuksen turv.	Kaikki
Painotti puoluetta enemm. kuin ehd.	59	64	16	26	53
Puoluekanta täysin vakiintunut	38	32	1	2	28
Politiikasta hyvin kiinnostuneita	28	30	17	16	26
Naisäänestäjien osuus ryhmässä	51	40	63	55	49
Naisehdokasta äänestäneitä	48	52	58	44	51
Maaseutumaisissa kunnissa asuvia	12	6	18	7	10
Akateemisesti koulutettujen osuus	19	27	11	22	21
(n pienimmillään)	(382)	(388)	(117)	(91)	(978)

sekä koulutustason mukaiset tarkastelut puolestaan vahvistavat kuvaa siitä, että taktinen äänestäminen oli suhteellisesti yleisintä maaseutumaisissa kunnissa, joissa myös akateemisesti koulutettujen osuus aikuisväestöstä on suhteellisesti pienintä.

Taulukko 6.3 esittelee lisäksi äänestäjien jakautumisen nelikentän ryhmiin eduskuntapuolueittain. Oman kunnan etua ajaneet vakipuolueäänestäjät (ryhmä 1) ovat suurin yksittäinen ryhmä aluevaalien kolmessa suuressa puolueessa eli Kokoomuksessa, SDP:ssä ja Keskustassa. Muiden puolueiden kohdalla suurimmaksi ryhmäksi nousee sellaisten puoluetta tavallisestikin äänestävien joukko (ryhmä 2), jossa alueintressi ei painottunut merkittävästi aluevaalien äänestämisessä. Kokoomus, Keskusta ja SDP edustavat kukin perinteisintä suurinta puoluetta poliittisessa oikeistossa, keskustassa ja vasemmistossa. Lisäksi ne kaikki ovat poliittiselta profiililtaan vahvasti yleispuolueita. Muut eduskuntapuolueet poikkeavat niistä poliittiselta ja ideologiselta profiloitumiseltaan eri tavoin (ks. Tihihonen 2022; Westinen

2015; Paloheimo 2008), ja usein muita puolueita äänestetään enemmän yksittäisten aatteellis-ideologisten teemojen tai poliittisten asiakysymysten pohjalta. Tämä näkyy ryhmän 2 korkeina prosenttiosuuksina Perussuomalaisten, Vasemmistoliiton ja Vihreiden aluevaalien äänestäjäkunnissa.

Taulukon 6.3 ehkä kiinnostavin yksittäinen prosenttiosuus on taktisten, alueintressipohjaisten äänestäjien suuri osuus Keskustan äänestäjäkunnassa (21 %). Tulos vahvistaa jo edellä tehtyä päätelmää siitä, että Keskusta hyötyi aluevaaleissa eniten pienten kuntien monien äänestäjien halusta varmistaa oman kunnan edustus aluevaltuustossa äänestämällä Keskustan ehdokasta. Kerrattakoon, että puolueen valtakunnallinen ääniosuus oli 19,2 prosenttia, joka oli pari prosenttiyksikköä enemmän kuin ennen aluevaaleja julkistetuissa viimeisimmissä kannatusmittauksissa puolueelle luvattiin (ks. kuvio 1.2).

Taulukko 6.3

Vakiäänestäminen ja alueintressien painottuminen aluevaaleissa äänestetyn puolueen mukaan (%)

	KOK	SDP	KESK	PS	VAS	VIHR	RKP	KD	Kaikki
1 Äänesti tavallista puoluettaan ja painotti oman kunnan edustuksen turvaamista	44	45	45	42	29	32	20	28	39
2 Äänesti tavallista puoluettaan eikä painott. ensisijaisesti oman kunnan edustusta	42	39	28	50	53	55	37	35	40
3 Ei vakipuolueäänestämistä, painotti oman kunnan edustusta	7	8	21	7	7	4	7	20	11
4 Muut syyt	6	7	6	1	10	9	37	18	10
YHT.	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(201)	(178)	(170)	(100)	(68)	(69)	(41)	(40)	(906)

Lähde: Kantar TNS:n aluevaalien seurantakysely. Muiden kuin taulukossa esitettyjen puolueiden ja ryhmittymien vastaajamäärät eivät olleet tarpeeksi suuria niiden äänestäjäkuntien tilastolliseen tarkasteluun. Nämä ryhmät ovat kuitenkin mukana Kaikki-sarakkeen tuloksissa.

Kaikkiaan on varsin ilmeistä, että kolme perinteisintä suurinta puoluetta hyötyivät aluevaaleissa suhteellisesti eniten kahdesta asiasta: ensinnäkin vakiintuneiden äänestäjien korostuneesta merkityksestä vaalitulokselle aluevaalien matalan äänestysaktiivisuuden vuoksi ja toiseksi siitä, että niin monet halusivat

turvata äänellään oman kunnassa asuvan ehdokkaan läpimenon aluevaltuustoon. Aluevaaleissa kolme perinteisintä suurinta puoluetta (KOK, SDP ja KESK) kokosivat yhteensä noin 60 prosenttia äänistä, kun vuoden eduskuntavaaleissa näiden puolueiden yhteenlaskettu ääniosuus jäi 49 prosenttiin.

6.2 Ehdokas- ja puoluevalinnan perusteet

Edellä esitetyt tiedot eri puolueiden äänestäjien valintapainotuksista osoittivat, että Keskustan ehdokkaita äänestäneet korostivat äänestämisessään ehdokasta enemmän kuin puoluetta paljon yleisemmin kuin muiden puolueiden äänestäjät (ks. taulukko 6.1). Muissa tarkastelluissa puolueissa 50–70 prosenttia äänestäjistä piti äänestämisessään puoluetta tärkeämpänä kuin ehdokasta. Lisäksi Keskustan äänestäjille oli tyypillisintä äänestää ehdokastaan siksi, he pyrkivät saamaan aluevaltuustoon oman kuntansa edustajan.

Muiden suurten tai suurehkojen puolueiden äänestäjien yleiset valintaperusteet ja -painotukset olivat melko samankaltaisia. Kokoomuksen, SDP:n ja Perussuomalaisten äänestäjistä 80–90 prosenttia sanoi äänestäneensä puoluetta tavallisesti muissakin vaaleissa, ja yli 80 prosentilla näiden puolueiden äänestäjistä olikin vähintään melko vakiintunut puoluekanta. Vasemmistoliiton, Vihreiden ja RKP:n äänestäjät erosivat suurten puolueiden äänestäjien profilista erityisesti siinä, että niiden äänestäjät eivät olleet kovinkaan usein äänestäneet ehdokastaan siksi, että he olisivat halunneet turvata oman kuntansa edustajan pääsyn aluevaltuustoon (ks. taulukko 6.1). Tähän havaintoon palataan vielä hieman jäljempänä.

Aluevaalien seurantakyselyssä tiedusteltiin puoluevalinnan yksityiskohtaisia syitä kysymyspatteristolla, jossa lueteltiin yhdeksän erilaista puoluevalinnan syytä (taulukko 6.4). Vastaajia pyydettiin arvioimaan niitä kutakin numeroasteikolla nollasta viiteen, jossa vaihtoehto nolla tarkoitti ”ei lainkaan tärkeä” ja vaihtoehto viisi ”erittäin tärkeä”. Vaihtoehtoja yhdestä neljään ei ollut sanallistettu. Taulukossa 6.4 on raportoitu puolueittain yhteenlasketut prosenttiosuudet vaihtoehtoista 4 ja 5 eli niiden vastaajien osuus, jotka pitivät syytä tärkeänä puoluevalinnalleen.

On yllättävää, että tarkasteltavista eduskuntapuolueista vain RKP:n äänestäjät poikkeavat johdonmukaisesti muiden puolueiden äänestäjistä puolue-

valinnan perusteiden yleislinjassa. RKP:n äänestäjille lähes kaikki tiedustellut syyt olivat vähemmän tärkeitä kuin muiden puolueiden äänestäjille. Luultavasti tämä johtuu siitä, että RKP:n äänestäjät eivät harkitse puoluevalintojaan samalla tavalla ja samanlaisin perustein kuin muiden puolueiden äänestäjät. RKP:n äänestäjäkunnasta on yleensä vähintään noin kaksi kolmasosaa ruotsinkielisiä äänestäjiä (Borg 2022c), joille oman kielivähemmistön etuja vaalivan puolueen äänestäminen lienee usein itsestään selvää. Oman kieliryhmän etujen ajaminen lienee RKP:n äänestäjille keskeistä myös alue-

Taulukko 6.4

Yhdeksän puoluevalinnan syyn tärkeys aluevaaleissa äänestäjien puoluevalinnan mukaan (% tärkeä syy; yhteenlaskettuna vaihtoehdot 4 ja 5 asteikolta 0–5)

	KOK	SDP	KESK	PS	VAS	VIHR	RKP	KD	Kaikki
Puolueen arvomaailma vastaa omaasi	82	73	67	84	77	79	53	76	75
Puolueen tavoitteet aluevaaleissa vastaavat mielipiteitäsi	77	72	62	69	72	63	47	75	69
Puolueella on hyviä ehdokkaita aluevaaleissa	70	61	66	64	71	69	33	68	65
Puolueen tavoitteet valtakunnallisessa politiikassa vastaavat mielipiteitäsi	72	65	57	70	65	62	46	56	64
Valitsemasi puolue saavuttaa mahdollisimman hyvän tuloksen aluevaaleissa	67	63	52	62	41	49	42	32	55
Puolueella on vaikutusvaltaa maakunnassasi/ hyvinvointialueellasi	70	62	56	46	43	47	46	43	55
Pääsit ilmaisemaan aluevaaleissa mielipiteesi sote-uudistuksesta ja muista aluevaalien asiakysymyksistä	57	57	44	46	62	49	34	44	51
Puolueella on hyvä puheenjohtaja	54	54	48	53	55	41	26	56	50
Pääsit ilmaisemaan aluevaaleissa mielipiteesi sinulle tärkeistä valtakunnall. pol. kysymyksistä, jotka eivät ensisijaisesti kuulu aluevaltuustoille	24	15	19	42	23	13	6	24	22
(n pienimmillään)	(210)	(188)	(187)	(107)	(78)	(72)	(47)	(41)	(972)

Lähde: Kantar TNS:n aluevaalien seurantakysely. Suurin piirtein vastaavat tulokset on aiemmin julkistettu KAKS:n tiedotteen (KAKS 2022b) liitteenä, mutta puuttuvan tiedon hieman erilaisen laskentatavan vuoksi tässä esitettävissä prosenttiluvuissa on korkeintaan parin prosenttiyksikön eroja aiemmin julkistettuihin. Taulukon Kaikki-sarakkeen luvut on laskettu aineiston kaikista äänestäneistä.

vaaleissa, mutta asiaa ei kuitenkaan tiedusteltu puoluevalinnan kysymyspatteristossa.

Muiden puolueiden osalta yksi selitys niiden äänestäjien puoluevalinnan perustelujen samankaltaisuuteen löytynee aluevaalien äänestysprosentista. Äänestysaktiivisuuden jäätyä alle 50 prosenttiin voidaan olettaa, että vaaliurnilla kävivät enimmäkseen puolueiden uskollisimmat äänestäjät. Todennäköisesti tämä vähentää valintaperusteiden vaihtelua puolueiden välillä, ja niinpä yksittäiset puolueet näyttävät poikkeavan puoluevalinnan syiden peruslinjasta vain harvoin. Esimerkiksi Kokoomuksen ja SDP:n äänestäjien puoluevalinnan perustelut muistuttavat tilastollisen tarkastelun perusteella hämmästyttävän paljon toisiaan noudattaen samalla paljolti kaikkien vastaajien tuloksia.

Kaikille aluevaaleissa äänestäneille tärkeintä aluevaalien puoluevalinnassa oli, että puolueen arvomaailma vastaa omaa arvomaailmaa (75 %). Syy oli tärkein kaikissa puolueissa. Tämän jälkeen kolmen seuraavaksi tärkeimmän syyn lista jatkuu samana kaikissa puolueissa: että puolueen tavoitteet aluevaaleissa vastaavat äänestäjän omaa mielipidettä (69 %), että puolueella on aluevaaleissa hyviä ehdokkaita (65 %) ja että puolueen tavoitteet valtakunnan politiikassa vastaavat äänestäjän omia mielipiteitä (64 %). Viimeksi mainittu perustelu oli suhteellisesti tärkein pääoppositi puolueiden äänestäjille (KOK ja PS).

Tärkeysjärjestyslistan seuraavat neljä puoluevalinnan syytä olivat tärkeitä 50–55 prosentille kaikista äänestäjistä. Tähän joukkoon lukeutuu se, että äänestäjän valitsema puolue saavuttaa mahdollisimman hyvän tuloksen aluevaaleissa, että puolueella on alueellista vaikutusvaltaa, että äänestäjä pääsi ilmaisemaan puoluevalinnallaan mielipiteensä sote-uudistuksesta ja että puolueella on hyvä puheenjohtaja.

Puoluevalinnan syiden tärkeysjärjestyslistan hänelle jäi valintasyy, jonka mukaan äänestäjä pääsi aluevaaleissa ilmaisemaan mielipiteensä hänelle tärkeistä valtakunnallisista poliittisista kysymyksistä, jotka eivät ensisijaisesti kuulu aluevaltuustoille. Tätä syytä pitivät odotetusti suhteellisesti tärkeimpänä puoluevalinnalleen Perussuomalaisten äänestäjät. Puoluehan kampanjoi aluevaaleissa myös vahvasti valtakunnallisin teemoin vastustaen muun muassa polttoaineiden korkeita hintoja (ks. luku 3).

Aluevaalien seurantakysely sisälsi ehdokasvalinnan syistä rakenteellisesti ja vastausvaihtoehtoiltaan samankaltaisen kysymyspatteriston kuin puoluevalinnan syistä. Ehdokasvalinnan yksittäisiä syitä kartoitettiin kuitenkin tarkemmin yhteensä 14 yksittäisellä osiolla. Taulukko 6.5 osoittaa tärkeä syy-vastausten osuuden kaikista vastauksista äänestetyn puolueen mukaan.

Tärkeimmiksi ehdokasvalinnan perusteiksi osoittautuivat ehdokkaan pitäminen luotettavana (78 %) ja se, että ehdokkaan tavoitteet ja mielipiteet vastaavat äänestäjän omia tavoitteita ja mielipiteitä (76 %). Noin kahdelle kolmesta äänestäjästä oli hyvin tärkeää myös se, että ehdokkaan puoluekanta vastaa äänestäjän omaa puoluekantaa (64 %) ja että oma kunta saa edustajia aluevaltuustoon (61 %).

Kolmen tärkeimmäksi koetun ehdokasvalinnan syyn osalta tulos vastaa suurin piirtein eduskunta- ja kuntavaalien valintaperusteita. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa ratkaisevimpia ehdokasvalinnan syitä olivat ehdokkaan puoluekanta, näkemykset ja kannanotot sekä ehdokkaan luotettavuus (von Schoultz ym. 2020, 185). Vuoden 2017 kuntavaaleissa ehdokasvalinnan syiden neljän kärki oli ehdokkaan kyvykkyys hoitaa asioita, luotettavuus, näkemykset ja kannanotot sekä puoluekanta (Borg 2018, 127). Aluevaalien ehdokasvalinnan perusteet poikkeavat eduskunta- ja kuntavaaleista eniten siinä, että aluevaaleissa hyvin monet kokevat myös oman kunnan edustuksen turvaamisen tärkeäksi mietittäessä sopivaa ehdokasta.

Aluevaalien neljän tärkeimmän ehdokasvalinnan syyn prosenttiosuudet eivät myöskään vaihtelevat kovinkaan voimakkaasti puolueiden välillä. Keskuksen äänestäjissä oli suhteellisen paljon liikkuvia äänestäjiä, mikä selittää muita matalampaa osuutta kohdassa ”puoluekanta vastaa omaasi”. Vastaa-vasti Vihreiden ja RKP:n kohdalla oman kunnan edustajan saaminen aluevaltuustoon näyttää olleen vähemmän tärkeä peruste kuin muiden tarkasteltavien puolueiden äänestäjillä. Vihreiden äänestäjät asuvat voittopuolisesti suurissa kaupungeissa, joiden äänestäjillä asiasta ei ollut erityistä huolta.

RKP:n äänestäjillä matalaa osuutta saattaa selittää se, että puolueen äänestäjät vaalivat sekä kieliryhmäetujen että alueellisen edustuksen turvaamista äänillään. Myös itse hyvinvointialueratkaisu – jossa kaksi hyvinvointialuetta sisälsi runsaasti vahvasti ruotsinkielisiä kuntia – oli varmaankin omiaan

vähentämään ruotsinkielisten huolta omien etujen ajetuksi tulemisesta aluevaaleissa. RKP:hän sai aluevaaleissa Pohjanmaan hyvinvointialueella ehdottoman enemmistön aluevaltuustoon ja Itä-Uudenmaan hyvinvointialueella selvästi suurimman puolueen aseman aluevaltuustoon.

Taulukon 6.5 osoittamat kaksi seuraavaksi tärkeintä ehdokasvalinnan syytä sisältävät nekin kiinnostavia eroja puolueiden äänestäjäkuntien välillä.

Taulukko 6.5

Ehdokasvalinnan syiden tärkeys aluevaaleissa äänestäjien sukupuolen ja ikäryhmän mukaan (% tärkeä syy; yhteenlaskettuna vaihtoehdot 4 ja 5 asteikolta 0–5)

	KOK	SDP	KESK	PS	VAS	VIHR	RKP	KD	Kaikki
Ehdokas on luotettava	79	82	77	72	70	78	75	78	78
Että valitsemasi ehdokkaan tavoitteet ja mielipiteet vastaavat omiasi	75	78	72	71	82	83	73	81	76
Että ehdokkaan puoluekanta vastaa omaa kantaasi	72	62	53	69	66	71	56	58	64
Että oma kuntasi saa edustajia aluevaltuustoon	62	66	72	53	57	48	36	63	61
Ehdokkaan koulutus ja ammatillinen kokemus	61	56	54	29	39	56	60	55	52
Että äänestät hyvinvointialueiden ja aluevaltuuston tehtäviin perehtynyttä asiantuntijaa	56	61	56	29	49	44	38	53	51
Että valitsemasi ehdokas saavuttaa mahdollisimman hyvän tuloksen aluevaaleissa	41	43	50	42	39	30	44	46	43
Ehdokkaalla on kokemusta politiikasta	47	43	50	33	36	40	36	39	42
Että ehd. vaalikonevastaukset vast. omia mielipiteitäsi	47	36	39	48	42	49	36	39	43
Että tunnet valitsemasi ehdokkaan	40	33	54	27	40	29	44	49	39
Ehdokkaan ikä	21	23	14	13	24	32	32	37	21
Ehdokkaan sukupuoli	20	26	16	8	24	26	19	42	20
Että valitsemasi ehdokas edustaa samaa ammatti- tai yhteiskuntaryhmää kuin sinä	19	15	15	18	17	15	23	17	17
Että ehdokas on istuva kansanedustaja	7	5	3	6	8	1	4	12	5
(n pienimmillään)	(210)	(188)	(187)	(107)	(79)	(72)	(47)	(41)	(975)

Lähde: Kantar TNS:n aluevaalien seurantakysely. Samoja kysymyksiä koskevat tulokset on aiemmin julkistettu KAKS:n tiedotteen (KAKS 2022b) liitteenä.

Ehdokkaan koulutus ja ammatillinen kokemus oli aluevaaleissa useimmille äänestäjille tärkeä ehdokasvalinnan syy (52 %). Ehdokkaan korkea koulutus ei kuitenkaan vaikuta olleen erityinen meriitti monille Perussuomalaisten ja Vasemmiston äänestäjille. Molemmilla puolueilla on merkittävä määrä duunariäänestäjiä, ja korkeintaan lyhyen ammatillisen koulutuksen omaavien osuus on korkea myös näiden puolueiden ehdokaskunnassa. Perussuomalaisten ehdokkaita äänestäneet eivät myöskään tyypillisesti pitäneet tärkeänä äänestää aluevaaleissa hyvinvointialueiden ja aluevaltuuston tehtäviin perehtynyttä asiantuntijaa.

Seuraavaksi tärkeimmät ehdokasvalinnan syyt olivat ehdokkaan mahdollisimman hyvä tulos aluevaaleissa, ehdokkaan kokemus politiikasta, vaalikonevastaukset sekä se, että äänestäjä tuntee valitsemansa ehdokkaan. Kaikkien äänestäneiden joukossa näitä kutakin piti tärkeänä noin kaksi viidestä äänestäjästä. Perussuomalaiset on vertailun nuorin ja vasta 2010-luvulta alkaen kannatustaan merkittävästi kasvattanut puolue, joten sen ehdokkaita hyvin suurella osalla ei ole aiempaa poliittista kokemusta. Tätä silmällä pitäen ei ole yllättävää, että puolueen äänestäjistä vain harva painotti ehdokkaan aiempaa poliittista kokemusta ehdokasvalinnan syynä (33 %).

Puolueiden äänestäjäkunnat poikkeavat toisistaan myös keski-ikältään. Esimerkiksi eduskuntavaaleissa keskimäärin vanhimmat äänestäjäkunnat löytyvät Keskustalta ja SDP:ltä (ks. Suuronen ym. 2020, 264) ja myös RKP:llä ja Kristillisdemokraateilla on paljon ikääntyneitä kannattajia. Asia vaikuttaa esimerkiksi siihen, että näissä puolueissa ehdokkaan vaalikonevastauksilla on keskimääräistä vähemmän merkitystä ehdokasvalinnalle. Tämä johtuu siitä, että nuoret äänestäjät käyttävät vaalikoneita eniten ja iäkkäimmät vähiten.

Puolueiden väliset erot ehdokkaan painoarvon korostumisessa suhteessa hänen puolueeseensa (ks. taulukko 6.1) näkyy puolestaan siinä, että Keskustan äänestäjille äänestetyn ehdokkaan tunteminen on selvästi tärkeämpää valintaperusteena kuin useimpien muiden puolueiden äänestäjille. On siinänsä itsestään selvää, että pienissä kunnissa äänestäjät tuntevat ehdokkaita paremmin verrattuna suurten kuntien äänestäjiin. Se, että asialla on havaitun kaltaista merkitystä ehdokasvalintaan, ei ole kuitenkaan itsestään selvää. Tässä Keskustan luvussa (54 %) heijastuu lisäksi se, että puolue voitti

pienissä kunnissa taakseen sellaisia äänestäjiä, jotka halusivat äänestää tuttua paikallista ehdokasta turvatakseen oman kunnan edustuksen aluevaltuustoon.

Ehdokkaan iällä ja sukupuolella näyttää olleen vähiten merkitystä Keskustan ja Perussuomalaisten äänestäjille ehdokasvalinnan perusteena. Ehdokkaan toimiminen kansanedustajana oli selvästi vähämerkityksisin ehdokasvalinnan syy kaikissa vertailun puolueissa.

Äänestäjien sukupuolen ja ikäryhmän mukaiset erot ehdokasvalinnan syiden painotuksessa esitetään liitetaulukossa 6.1. Ehdokasvalinnan tärkeimmät neljä syytä olivat miehillä ja naisilla samat kuin koko äänestäjäkunnassa. Ikäryhmien vertailussa tähän pääpiirteeseen tuli vain yksi poikkeus: 18–30-vuotiaiden äänestäjien joukossa ehdokkaiden vaalikonevastaaukset nousivat neljänneksi tärkeimmäksi syyksi ehdokkaan luotettavuuden, tavoitteiden ja mielipiteiden sekä puoluekannan jälkeen (liitetaulukko 6.1).

Vaalikoneiden merkitys ehdokasvalinnalle oli suurinta nuorimmissa ikäryhmissä ja vähäisintä iäkkäimpien äänestäjien keskuudessa. Myös ehdokkaan iällä oli eniten merkitystä nuorimmille äänestäjille. Joidenkin muidenkin ehdokasvalinnan syiden merkitys vaihteli ikäryhmittäin melko suoraviivaisesti, mutta toiseen suuntaan. Oman kunnan edustajan saaminen aluevaltuustoon oli ehdokasvalinnan syynä sitä tärkeämpi, mitä vanhemmasta äänestäjästä oli kyse. Myös ehdokkaan koulutukseen ja ammatilliseen kokemukseen sekä hyvinvointialueiden ja aluevaltuuston tehtäviin perehtyneisyyden painoarvo lisääntyi ehdokasvalinnoissa sitä mukaa, mitä iäkkäämmästä äänestäjästä oli kyse.

Seuraavaksi on paikallaan kysyä, millaiselta puolueen, ehdokkaan ja alueintressien keskinäinen painotus aluevaaleissa näyttää ehdokasvalinnan perusteiden nojalla. Samalla on tarpeen palata kysymykseen taktisesta äänestämisestä aluevaaleissa. Taulukossa 6.6 raportoidaan ehdokasvalinnan tärkeä syy -vastausten yhteenlaskettu prosenttiosuus kunkin ehdokasvalinnan syyn osalta aiemmista analyyseistä tutun nelikenttäluokittelun ryhmissä. Tulokset tarjoavat lisämahdollisuuden validoida neliluokituksen tilastoryhmien profileja.

Neljä ryhmää poikkeavat tärkeimmissä ehdokasvalinnan syissä toisistaan lähinnä siinä, että luokittelun kahteen pienimpään ryhmään kuuluville

ehdokkaan puoluekanta ei ollut kovinkaan tärkeää aluevaalien ehdokasvalinnassa. Myös pyrkimys oman kunnan edustajan saamisesta aluevaltuustoon erottelee eri ryhmiin kuuluvia voimakkaasti. Ensimmäisen ryhmän aktiivääänestäjillä oli paljon tärkeitä syitä ehdokasvalinnalleen. Jopa tärkeim-

Taulukko 6.6

Ehdokasvalinnan syiden tärkeys aluevaaleissa äänestäjien nelikenttälukittelun mukaan (% tärkeä syy; yhteenlaskettuna vaihtoehdot 4 ja 5 asteikolta 0–5)

	Nelikenttälukittelu: Äänestikö vakipuoluetta / turvatakseen oman kunnan ehdokkaan läpimenon			
	1 Vakipuolue ja alueintressi	2 Vakipuolue	3 Alueintressi (taktinen ään.)	4 Ei kumpaakaan
Ehdokas on luotettava	81	77	81	68
Että valitsemasi ehdokkaan tavoitteet ja mielipiteet vastaavat omiasi	74	80	75	76
Että ehdokkaan puoluekanta vastaa omaa kantaasi	72	74	29	29
Että äänestät hyvinvointialuei- den ja aluevaltuuston tehtäviin perehtynyttä asiantuntijaa	56	46	55	47
Että oma kuntasi saa edustajia aluevaltuustoon	85	39	84	30
Ehdokkaan koulutus ja ammattillinen kokemus	53	49	59	50
Ehdokkaalla on kokemusta politiikasta	51	40	36	23
Että valitsemasi ehdokas saavuttaa mahdollisimman hyvän tuloksen aluevaaleissa	56	34	49	27
Että ehd. vaalikonevastaukset vast. omia mielipiteitäsi	37	45	45	48
Että tunnet valitsemasi ehdokkaan	48	29	50	36
Ehdokkaan ikä	24	20	17	27
Että valitsemasi ehdokas edustaa samaa ammatti- tai yhteiskuntaryhmää kuin sinä	20	15	24	19
Ehdokkaan sukupuoli	24	16	20	24
Että ehdokas on istuva kansanedustaja	7	3	4	6
(n pienimmillään)	(383)	(388)	(117)	(94)

Lähde: Kantar TNS:n aluevaalien seurantakysely.

mäksi niistä nousi juuri alue-edustuksen turvaaminen, yleensä oman puolueen ehdokasta äänestämällä.

Nelikenttäluokittelun kolmas ryhmä kuvaa sitä vastoin taktisia äänestäjiä, joista moni päätyi äänestämään oman kunnan ehdokasta vastoin vakiintunutta puoluekantaansa. Kyse saattoi myös olla tilanteista, joissa äänestäjillä ei ollut lainkaan vakiintunutta puoluekanta.

Luokittelun suurimmassa ryhmässä (ryhmä 2) aluevaaliäänestäminen ei nähtävästi poikennut merkittävästi äänestämisestä muissa vaaleissa. Tähän ryhmään kuuluvat äänestivät aluevaaleissa sellaista itselleen läheisimmän puolueen ehdokasta, jonka mielipiteet vastasivat eniten äänestäjän omia mielipiteitä.

6.3 Asiakysymysten painottuminen ja merkitys äänestämislle

Aluevaalien asiakysymysten merkitystä äänestäjien puolue- ja ehdokasvalintoihin voidaan tutkia kyselyaineistoin vain melko yleisellä tasolla. Tavallisinta on tiedustella eri asiakysymysten merkitystä äänestysvalintoihin yhtenäisin mittarein ja asettaa tällä tavalla asiakysymykset tärkeysjärjestykseen. Yleisellä tasolla on mahdollista arvioida myös sitä, miten eri puolueiden äänestäjien asiakysymyspainotukset istuvat aluevaltuustojen ja hyvinvointialueiden tehtäväkenttään. Osa vastaajilta tiedustelluista asiakysymyksistä kuuluvat näiden aluetoimijoiden tehtäviin, kun taas toiset eivät kuulu niihin.

Tällainen aihealueiltaan laaja arviointiperspektiivi on tarpeellinen siksi, että se osoittaa riittävän laajasti eri puolueiden äänestäjäkunnille tärkeitä aihealueita. Samalla voidaan arvioida sitä, missä määrin eri puolueiden äänestäjille keskeiset asiakysymykset kuuluvat aluevaltuustojen tehtäviin ja mitä merkitystä sillä oli vuoden 2022 aluevaalien puoluevalintoihin. Kyse on periaatteessa samasta lähestymistavasta, jota sovellettiin jo alaluvussa 4.5.2 arvioitaessa asiakysymysten merkitystä eri ikäryhmille ja selitettäessä tämän pohjalta eri-ikäisten valitsijoiden kiinnostusta äänestää aluevaaleissa.

Aluevaalien seurantakyselyn asiakysymyspatteristo sisälsi 12 aihetta, ja itse pääkysymys koski sitä, kuinka tärkeitä luetellut asiat olivat vastaajalle

riippumatta siitä, kävikö hän äänestämässä vai ei. Taulukossa 6.7 on raportoitu puolueittain äärimmäisen tärkeä -vastausten prosenttiosuus, ja tiedot koskevat siis ainoastaan äänioikeuttaan käyttäneitä.

Ylivoimaisesti tärkeimmiksi aluevaalien asiakysymyksiksi nousivat tiedustellusta 12 aiheesta terveystalvelut sekä lähiympäristön turvallisuus. Molempia piti äärimmäisen tärkeänä useampi kuin joka toinen äänestäjä koko äänestäjäkunnassa. Kaikkien muiden asiakysymysten äärimmäinen tärkeys jäi koko äänestäjäkunnassa 11–29 prosentin haarukkaan eli kauaksi kahdesta tärkeimmäksi koetusta asiakysymyksestä, mutta osuuksissa voidaan havaita paikoin merkittäväkin vaihtelua puolueiden välillä.

Kokoomuksen äänestäjille tärkeimmät aiheet olivat lähiympäristön turvallisuus ja terveystalvelut. Verrattuna muihin puolueisiin Kokoomuksen äänestäjät painottivat asiakysymyksinä suhteellisen usein valtion velkaantumista ja taloutta sekä verotusta. Verrattuna muiden puolueiden äänestäjiin sote-uudistus ja sosiaalipalvelut eivät kuitenkaan olleet monillekaan Kokoomuksen äänestäjille äärimmäisen tärkeitä aiheita.

Terveystalvelut sekä sote-uudistus ja sosiaalipalvelut olivat keskimääräisistä tärkeämpiä asiakysymyksiä SDP:n, Keskustan ja Vasemmistoliiton äänestäjille. On mahdollista, että juuri tämä siivitti kaikkia kolmea puoluetta varsin kelpvolliseen aluevaalitulokseen. Sitä vastoin useiden muiden eduskunta-puolueiden äänestäjille keskeiset hyvinvointialueiden sote-palvelujen teemat eivät olleet läheskään yhtä tärkeitä, kun asiaa arvioidaan puolueen äänestäjäkunnan poikkeamana kaikkien äänestäjien prosenttiosuudesta. Perussuomalaisten, RKP:n ja KD:n äänestäjille terveystalvelut, sosiaalipalvelut ja sote-uudistus olivat äärimmäisen tärkeitä korkeintaan keskitasoisesti ja useimmissa tapauksissa ne olivat selvästi vähämerkityksisempiä kaikkien äänestäjien tasoon nähden.

Perussuomalaisten äänestäjät painottivat hyvin usein lähiympäristön turvallisuutta (64 %) aluevaalien olennaisena asiakysymyksenä. Tulos viittaa tuskin erityisesti pelastuspalvelujen tärkeänä pitämiseen, vaan sen taustalla lienee ajatuksia erilaisista turvallisuusuhkista, kuten rikollisuudesta ja sen uhkasta. Kokoomuksen äänestäjien tavoin Perussuomalaisten äänestäjät pitivät tärkeinä asiakysymyksinä valtion velkaantumista ja taloutta sekä verotusta ja muihin puolueisiin verrattuna etenkin myös maahanmuuttoa (36 %).

Taulukko 6.7

Kuinka tärkeitä seuraavat asiat olivat aluevaalien äänestäjille? Vastaukset äänestetyn puolueen tai ryhmittymän mukaan luokiteltuina (% äärimmäisen tärkeä)^a

	KOK	SDP	KESK	PS	VAS	VIHR	RKP	KD	LIIKE	Muut	Kaikki
Terveyspalvelut	48	61	58	47	62	37	40	53	39	67	53
Lähiympäristön turvallisuus	56	49	51	64	42	50	29	59	53	50	52
Koulutus- ja sivistyspalvelut	23	35	35	20	32	42	28	20	17	9	29
Kotikunnan talous ja tulevaisuuden näkymät	28	24	32	22	12	14	11	13	44	21	24
Ilmastonmuutos	11	32	13	5	35	60	23	20	11	17	22
Valtion velkaantuminen ja talous	32	11	26	35	3	14	21	15	50	33	22
Verotus	28	17	19	26	13	12	10	18	50	16	20
Sote-uudistus	13	27	27	15	27	15	4	10	18	25	20
Sosiaalipalvelut	9	22	26	19	29	20	10	15	11	32	19
Kulttuuri- ja liikuntapalvelut	16	19	17	16	22	30	10	13	11	21	18
Koronavirus-epidemia Suomessa	19	21	17	12	13	12	6	20	18	17	17
Maahanmuutto	8	9	8	36	5	4	9	5	12	8	11
(n pienimmillään)	(210)	(187)	(186)	(107)	(77)	(72)	(47)	(40)	(17)	(24)	(972)

^a Lähdeaineisto: Kantar TNS/KAKS, aluevaalien seurantakysely. Muut vastausvaihtoehdot olivat 0 = ei lainkaan tärkeä ja keskimmäiset numeeriset vastausvaihtoehdot yhdestä neljään. Äärimmäisen tärkeä -vastaus oli skaalalla vastausvaihtohto numero viisi.

Vihreiden äänestäjille keskitasoa selvästi tärkeämpiä aiheita olivat ilmastonmuutos (60 %), koulutus- ja sivistyspalvelut (42 %) sekä kulttuuri- ja liikuntapalvelut (30 %). Aluevaaleissa paljon esillä olleet terveyspalvelut olivat Vihreiden äänestäjille vähiten tärkeitä verrattuna muiden puolueiden äänestäjiin. Vaikka puolueen äänestäjät pitivät sosiaalipalveluita tärkeinä keskitasoisesti, voidaan silti sanoa, että Vihreiden äänestäjät olivat aluevaaleissa suuressa määrin kiinnostuneita sellaisista aiheista, jotka eivät kuulu hyvinvointialueiden tehtäviin tai joita ei juurikaan käsitelty aluevaalien vaalikampanjoissa.

RKP:llä vastaava äänestäjien laimea kiinnostus hyvinvointialueiden päätehtäviä kohtaan ei juurikaan leikannut puolueen vaalikannatusta, mutta vaikuttaa ilmeiseltä, että sekä Vihreillä että Perussuomalaisilla puolueiden

äänestäjien asiakysymysprofiiloituminen ei oikein istunut aluevaaleissa eniten esillä olleisiin asiakysymyksiin. Tämä näkyi myös aluevaalien vaalituloksissa.

6.4 Tiivistelmä äänestysvalintojen perusteluista

Kun aluevaalien äänestysprosentti jäi alle 50 prosenttiin, äänestäneiden joukossa oli suhteellisesti enemmän politiikasta kiinnostuneita kuin esimerkiksi eduskuntavaaleissa. Aluevaalien seurantakyselyn mukaan neljällä viidestä aluevaalien äänestäjästä oli vähintään melko vakiintunut puoluekanta.

Puolue oli ehdokasta tärkeämpi 54 prosentille äänestäneistä, mutta kyselytulokset osoittivat asiassa merkittäviä eroja puolueiden äänestäjäkuntien välillä. Perussuomalaisten, Kokoomuksen, Vihreiden, SDP:n ja Vasemmistoliiton äänestäjistä selvä enemmistö piti puoluetta ehdokasta tärkeämpänä. Sen sijaan Kristillisdemokraattien ja Keskustan äänestäjistä reilu enemmistö piti ehdokasta tärkeämpänä kuin puoluetta.

Useimpien eduskuntapuolueiden äänestäjistä 80–90 prosenttia äänesti aluevaaleissa samaa puoluetta kuin muissakin vaaleissa. Erityisesti Kokoomus, SDP, Perussuomalaiset, Vasemmistoliitto ja Vihreät näyttivät tällä perusteella keränneen aluevaaleissa omien vakiintuneiden äänestäjien ääniä. Puoluevalintaansa vaihtaneita eli niin sanottuja liikkuvia äänestäjiä vaikutti olleen suhteellisesti eniten RKP:llä, Kristillisdemokraateilla sekä Keskustalla.

RKP ja KD hyötyivät aluevaaleissa hyvinvointialueiden matalista piilevistä äänikynnyksistä, jotka tarjosivat pienillekin puolueille hyviä mahdollisuuksia paikkojen saantiin. Keskustan äänestäjät olivat muihin puolueisiin verrattuna eniten sitä mieltä, että he äänestivät ehdokastaan saadakseen aluevaltuustoon omassa kunnassa asuvan edustajan.

Keskustan havaittiinkin saaneen erityistä hyötyä aluevaaleissa siitä, että pienissä kunnissa suhteellisen monet asettivat äänestysvalintojensa ensisijaiseksi kriteeriksi omassa kunnassa asuvan edustajan läpimenon. Näin Keskusta hyötyi aluevaaleissa niin sanotusta taktisesta äänestämisestä, jossa äänestäjä vaihtaa ensisijaisen puolueensa toiseen tavoitellakseen äänestämiskäytännöllään jotakin muuta tärkeämmäksi koettua asiaa.

Aluevaalien puoluevalintojen syitä tiedusteltiin äänioikeuttaan käyttäneiltä myös moniosaisella valintaperusteiden kysymyspatteristolla. Kaikkien äänestäjien joukossa tärkein puoluevalinnan syy oli se, että puolueen arvomaailma vastaa omaa arvomaailmaa. Seuraavaksi tärkeimpinä syinä pidettiin sitä, että puolueen tavoitteet aluevaaleissa vastaavat äänestäjän omaa mielipidettä, että puolueella on aluevaaleissa hyviä ehdokkaita ja että puolueen tavoitteet valtakunnan politiikassa vastaavat äänestäjän omia mielipiteitä.

Tärkeimmiksi ehdokasvalinnan perusteiksi kohosivat ehdokkaan pitäminen luotettavana ja se, että ehdokkaan tavoitteet ja mielipiteet vastaavat äänestäjän omia tavoitteita ja mielipiteitä. Lisäksi monet äänestäneet pitivät tärkeänä sitä, että ehdokkaan puoluekanta vastaa omaa puoluekantaa ja että oma kunta saa edustajia aluevaltuustoon. Ehdokasvalinnan kärkiperusteet vastaavat melko tarkasti havaintoja eduskunta- ja kuntavaalien ehdokasvalinnan valintaperusteista. Aluevaalien ehdokasvalinnan perusteet poikkeavat eduskunta- ja kuntavaaleista nimenomaan siinä, että aluevaaleissa monet haluavat myös turvata äänellään oman kunnan edustuksen aluevaltuustossa.

Kyselytulosten mukaan äänestäjille tärkeimpiä asiakysymyksiä olivat aluevaaleissa terveyspalvelut ja lähiympäristön turvallisuus. Vihreiden että Perussuomalaisten äänestäjäkuntia profiloivat asiakysymykset (Vihreillä ympäristökysymykset ja ilmastonmuutos ja Perussuomalaisilla maahanmuutto) eivät olleet aluevaaleissa esillä samassa määrin kuin esimerkiksi vuoden 2019 eduskuntavaaleissa, mikä näkyi aluevaalien vaalituloksissa.

7 Aluevaalit Suomen poliittisessa järjestelmässä

Tämä tutkimus on kuvannut ja analysoinut Suomen ensimmäisiä aluevaaleja monipuolisin tutkimusaineistoin tilastopainotteisesti. Puolueista aluevaaleissa menestyivät parhaiten Kokoomus, SDP ja Keskusta. Etenkin Perussuomalaisten ja Vihreiden vaalitulos jäi vaatimattomaksi. Aluevaalitulos ei viitannut suomalaisen puoluejärjestelmän muutostrendeihin läheskään siinä määrin kuin esimerkiksi vuoden 2019 eduskuntavaalitulos, jossa kolme suurinta puoluetta jäi kukin alle 18 prosentin kannatukseen, ja yksi puolueista oli Perussuomalaiset. Aluevaaleissa Keskusta palasi kolmen suurimman joukkoon, jotka saivat yhteensä 60 prosenttia annetuista äänistä.

Koska aluevaalit ovat Suomessa uusi vaalityyppi, analyysi avasi aluksi aluevaaleihin johtanutta päätöksentekoa ja päätettyä hyvinvointialueratkaisua. Tämän jälkeen viisi seuraavaa lukua arvioivat vaalien ehdokasasettelua, kampanjointia, äänestysaktiivisuutta, vaalituloksia ja äänestysvalintojen perusteita.

Seuraavassa tutkimuksen havaintoja koostetaan ja pohditaan aluevaalien yleisen toimivuuden ja vaalitutkimukselle tyypillisten teemojen näkökulmasta. Tämä päätösluku keskustelee tuloksista ensin yleisesti demokratian, osallistumisen ja poliittisen edustuksen toteutumista silmällä pitäen. Sen jälkeen siirrytään pohtimaan äänestystutkimuksille ominaisia kysymyksiä, kuten sitä, millaisia äänestäjien valintaperusteet olivat. Aluevaalien ominaispiirteitä hahmotetaan vertailemalla niitä äänestämiseen muissa vaalityypeissä, erityisesti kuntavaaleissa.

Lopuksi päätelmät keskustelevat demokratian toteutumisesta hyvinvointialueilla ja siitä, millaiselta aluevaalien tulevaisuus näyttää tilanteessa, jossa ne on määrä toimittaa jatkossa samanaikaisesti kuntavaalien kanssa.

7.1 Hyvinvointialuemallin tarjoamat lähtökohdat demokratian toteutumiselle aluevaaleissa

Toteutuneessa hyvinvointialueuudistuksessa on kansanvaltaisuutta ajatellen myönteistä se, että kunkin 21 hyvinvointialueen korkeimpana päätöksentekuelimenä toimii aluevaltuusto, joka koostuu yleisillä vaaleilla valittavista aluevaltuutetuista. Tämä lisää alueellisen päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja demokraattista kontrollia verrattuna aiempaan, tehtävälialtaan suppeampaan järjestelmään, jossa aluetason poliittinen luottamushenkilötyö perustui välillisesti valittujen aluepolitiikkojen työhön. Todennäköisesti vallittu hyvinvointialueuudistusmalli lisää jatkossa muullakin tavoin kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa aluetason politiikkaan Suomessa.

Hyvinvointialueiden lukumäärä, kuntien sijoittuminen hyvinvointialueille ja aluevaltuustojen koko rakentavat kaikki olennaisia reunaehtoja demokratian tasapainoiselle toteutumiselle aluevaaleissa. Helsingin jäämistä kokonaan aluevaalien ulkopuolelle ei arvioitu tässä tutkimuksessa alue demokratian näkökulmasta. Monetkaan Helsingin äänestäjät tuskin ajattelivat voimakkaasti äänestävänsä myös tulevista aluevaaliteemoista vuoden 2021 kuntavaaleissa.

Hyvinvointialuejaon perustuminen pääosin maakuntajakoon tarjoaa kansalaisille luonnollisesti samastuttavat alueelliset kokonaisuudet useimmilla hyvinvointialueilla. Joissakin tapauksissa hyvinvointialueet ovat kansalaisille tuttuja myös eduskuntavaalien vaalipiireinä. Uudenmaan maakunnan jakautuminen neljään eri hyvinvointialueeseen ei kuitenkaan tuottanut kailta osin samastuttavia aluekokonaisuuksia. Luultavasti tämä näkyi myös vähäisenä kiinnostuksena äänioikeuden käyttöön joillakin Uudenmaan maakunnan alueilla, erityisesti Vantaan ja Tikkurilan hyvinvointialueella.

Toisaalta Uudenmaankin hyvinvointialuejako ja olemassa olevan maakuntajaon käyttäminen aluevaalien vaalipiirijaon pääperiaatteena edistivät joidenkin väestöryhmien intressiedustusta. Esimerkiksi Ruotsalainen kansanpuolue ja sitä paljolti äänestävät ruotsinkieliset saivat käytössä olleella hyvinvointialuejaolla aluevaaleissa kahdella hyvinvointialueella hyvin vahvan aseman aluevaltuustoon. Selvästi pienempään hyvinvointialueiden lukumäärään perustuvassa mallissa ruotsinkielisten edustusta turvaavia näkökohtia olisi ollut huomattavasti vaikeampaa ottaa huomioon.

Useimmilla Suomen hyvinvointialueilla on selkeä keskustaupunki, jossa asuu joko yli tai noin puolet hyvinvointialueen äänioikeutetuista. Vain kuudella hyvinvointialueella keskustaupungin äänioikeutettujen osuus kaikista hyvinvointialueen äänioikeutetuista oli vuoden 2022 vaaleissa alle 40 prosenttia. Näin voimakas väestön alueellinen keskittyminen hyvinvointialueiden sisällä olisi saattanut johtaa vahvaan vallan alueelliseen keskittymiseen keskustaupungeille, jos aluevaltuustojen koko olisi jäänyt uudistuksessa liian pieneksi.

Valittu valtuustokokomalli salli kuitenkin jo ensimmäisissä aluevaaleissa kaikille hyvinvointialueille varsin suuren, vähintään 59 valtuutetun valtuustokoon. Kuten kunnanvaltuustot, aluevaltuustot voivat jatkossa itse päättää valtuustokokonsa myös suuremmaksi. Vuoden 2022 aluevaaleissa käytössä olleet 59, 69 ja 79 valtuutetun valtuustokoot tukivat osaltaan sekä puoluepoliittisen että alueellisen suhteellisuuden toteutumista hyvinvointialueiden aluevaltuustojen vaalissa. Isot valtuustokoot tukivat mahdollisuutta, että aluevaltuustoihin tulisi valtuutettuja mahdollisimman monista kunnista. Samoin aluevaalien vaalipiirien niin sanottujen piilevien äänikynnysten painuminen selvästi alle kahden prosenttiyksikön valoi uskoa pienten puolueiden äänestäjiin siinä mielessä, että myös pienillä ryhmittymillä uskoitiin yleisesti olevan realistisia mahdollisuuksia valtuustopaikkoihin.

Myös toteutetun hyvinvointialueuudistuksen kompaktin pääsisällön voidaan katsoa ainakin periaatteessa tukeneen aluevaalien ymmärrettävyyttä ja kiinnostavuutta. Hyvinvointialueet vastaavat 1.1.2023 alkaen sosiaali- ja terveystalvelujen sekä pelastustalvelujen järjestämisestä. Kuntien laajaa tehtäväkenttää silmällä pitäen hyvinvointialueille siirtyvien talvelujen lukumäärä ei ole suuri, ja havaittujen kyselytulosten nojalla kansalaiset pitävät kaikkia alueille siirtyviä talveluja itselleen tärkeinä.

7.2 Vaalijärjestelyt, ehdokasasettelu ja vaalikampanjat

Vuoden 2022 aluevaalit toimitettiin vuoden 2021 kuntavaalien tapaan koronapandemia-aikana. Verrattuna vuoden 2021 kesällä järjestettyihin kuntavaaleihin aikuisväestön rokotuskattavuus oli aluevaalien aikaan jo varsin korkealla tasolla (ks. luku 4). Kyselytulosten perusteella suurin osa ääni-

oikeutetuista piti aluevaaleissa äänestämistä turvallisena. Aluevaalien ennakkoäänestysaika oli normaali eli viikon mittainen, ja tästä huolimatta lähes 56 prosenttia äänestäjistä käytti äänioikeuttaan ennakkoon. Kaikkiaan aluevaalien vaalijärjestelyt sujuivat korona-ajasta huolimatta varsin moitteettomasti.

Aluevaalien ehdokasasettelu ja vaalikampanjat osoittivat jälleen kerran puolueiden suuren merkityksen suomalaisen vaalidemokratian toimivuudelle. Määrällisesti arvioituna puolueet onnistuivat ehdokasasettelussaan kohtuullisen hyvin. Suhdelukuja ajatellen ehdokkaita oli eri hyvinvointialueilla noin kuudesta yhdeksään per valtuustopaikka. Lisäksi suurimmilla puolueilla oli monilla hyvinvointialueilla lähes täydet listat. Sitoutumattomien valitsijayhdistysten ehdokkaita oli mukana kuntavaaleihin verrattuna niukasti, mikä heikensi näiden ryhmittymien aluevaalimenestystä.

Ehdokkaiden sosiodemografisissa taustoissa ilmeni pääosin samansuuntaisia yli- ja aliedustuksia kuin muissakin vaalityypeissä. Esimerkiksi nuoret ja matalasti koulutetut olivat aliedustettuja aluevaalien ehdokaskunnassa verrattuna heidän osuuteensa aikuisväestössä. Yli- ja aliedustukset olivat paikoin suurempia tai pienempiä kuin esimerkiksi kuntavaaleissa. Naisten aliedustus ehdokaskunnassa oli merkittävästi vähäisempää aluevaaleissa kuin kuntavaaleissa, joissa ehdokkaista on yleensä ollut naisia noin 40 prosenttia. Aluevaalien ehdokkaista 45,4 prosenttia oli naisia.

Aluevaalien ehdokasasettelussa korostui kuntavaaleja voimakkaammin ehdokkaiden asiantuntijatausta. Tämä näkyi sekä korkeasti koulutettujen ehdokkaiden suurempana osuutena verrattuna kuntavaaleihin sekä siinä, mitkä toimialat olivat ehdokasasettelussa vahvimmin yliedustettuina. Suhteessa aikuisväestöön yliedustettuja asiantuntijaryhmiä olivat odotetusti sosiaali- ja terveystalouden asiantuntijat sekä julkishallinnon palveluksessa työskentelevät. Myös poliittinen asiantuntemus ja kokemus olivat näkyvästi esillä aluevaalien ehdokaskunnassa. Puolet kansanedustajista oli ehdolla, ja kaikista aluevaalien ehdokkaista vajaa kolmannes oli istuvia kunnanvaltuutettuja.

Ehdokasasettelun tavoin myös vaaliviestintä ja vaalikampanjat heijastelivat monin tavoin puolueiden keskeistä roolia aluevaaleissa. Tämä ei ole itsestään selvää, sillä poliittisten järjestelmien puoluepolitisoituneisuuden

asteet vaihtelevat eri maissa. Useissa maissa paikallis- ja aluetasolla ovat saaneet jalansijaa sellaiset poliittiset ryhmittymät, jotka eivät välttämättä ole kovin merkittäviä valtakunnallisella tasolla (Rahat & Kenig 2018). Suomelle tällainen järjestelmäpiirre ei ole ominainen. Aluevaaleissakin vaalien ehdokasasettelu ja vaalikampanjointi olivat lähes kokonaan puolueiden ja niiden ehdokkaiden varassa. Puolueet laativat vaaleihin viralliset vaaliohjelmat, ja puoluekampanjoiden vetureina toimivat puolueiden puheenjohtajat. Vaikka puolueiden vaalibudjetit eivät olleet vuoden 2022 aluevaaleissa aivan yhtä suuria kuin vuoden 2021 kuntavaaleissa, Suomen ensimmäisiä aluevaaleja voidaan silti pitää erittäin puoluepolitisoituneina.

Aluevaalien kampanjat ja vaaliviestintä olivat yleisesti ottaen hyvin asiakkeskeisiä painottuen sote- ja talouskysymyksiin ja etenkin terveydenhoidon järjestämiseen tulevilla hyvinvointialueilla. Puolueiden mielipide-eroissa näkyi jako hallitus- ja oppositiopuoleisiin eduskunnassa. Nämä seikat ilmenivät Salla Vadénin toteuttamista analyyseistä, jotka kohdistuivat puolueiden aluevaaliohjelmiin sekä aluevaalien puheenjohtajakeskusteluihin televisiossa.

7.3 Korona ei madaltanut äänestysaktiivisuutta, aluevaalit koetaan toisen asteen vaaleiksi

Äänestysaktiivisuutta käsitelleen tutkimuksen neljännen luvun tulokset osoittivat, ettei alkuvuoden 2022 koronatilanne vaikuttanut juurikaan aluevaalien äänestysaktiivisuuteen. Luvussa arvioitiin laaja-alaisesti sitä, mitkä tekijät selittävät aluevaalien äänestysprosentin jäämistä 47,5 prosenttiin. Väestöryhmien väliset äänestysaktiivisuuserot eivät poikenneet aluevaaleissa mitenkään huomattavasti muista vaalityypeistä. Syitä matalalle osallistumistasolle saattoivat olla alueuudistuksen kokeminen vieraaksi, useiden nimekkäiden poliitikkojen puuttuminen ehdokaskunnasta verrattuna kunta- ja eduskuntavaaleihin sekä se, etteivät hyvinvointialueille siirtyvät tehtävät kiinnostaneet nuoria aivan samassa määrin kuin keski-ikäisiä ja ikääntyneimpiä äänestäjiä.

Peilattuna vuoden 2019 eduskuntavaaleihin syitä voidaan hakea myös siitä, että aluevaaleissa puhuttiin hyvin vähän esimerkiksi maahanmuuttoon,

ympäristöpolitiikkaan ja vähemmistöjen oikeuksiin liittyvistä teemoista, jotka ovat luoneet jännitteitä eduskuntavaaleissa ja tuoneet lisäkannatusta Perussuomalaisille ja Vihreille. Molempien puolueiden äänestäjäkunnassa on suhteellisen paljon nuoria äänioikeutettuja, ja yleensä ottaen molempien puolueiden äänestäjistä löytyy useimpia muita eduskuntapuolueita enemmän puoluekannaltaan vakiintumattomia äänestäjiä. Perussuomalaisen ja Vihreiden heikoksi jäänyt aluevaalimenestys johtui mitä ilmeisimmin siitä, etteivät puolueet saaneet aluevaaleissa kunnolla liikkeelle niitä eduskuntavaaleissa äänestäviä äänioikeutettuja, mikä puolestaan heijastui äänestysprosenttiin.

Kansainvälisesti vertailevassa vaalitutkimuksessa paikallis- ja aluevaalit liitetään usein europarlamenttivaalien rinnalla käsitteeseen toissijaiset vaalit (second-order elections). Nyt saadut tutkimustulokset viittaavat siihen, että niin puolueet, media kuin kansalaisetkin pitivät aluevaaleja toissijaisina, etenkin verrattaessa niitä kunta-, eduskunta- ja presidentinvaaleihin. Puolueiden taloudelliset kampanjapanostukset eivät olleet aluevaaleissa aivan kuntavaalien tasolla. Media ei teettänyt ja julkistanut aluevaaleista läheskään niin paljon kannatusmittauksia kuin on tyyppillistä kunta-, eduskunta- ja presidentinvaaleissa, eikä vaaliviestinnän kokonaisvolyymi muutenkaan vaikuttanut yltävän kunta-, eduskunta- ja presidentinvaaleja vastaavalle tasolle. On mahdollista, etteivät aluevaalien vaalikampanjat ja vaaliviestintä tavoittaneet äänioikeutettuja samassa määrin kuin muissa vaalityypeissä, ehkä europarlamenttivaaleja lukuun ottamatta.

Kansalaisten osalta kysymystä aluevaalien toissijaisuudesta arvioitiin kyselykysymyksellä, joka koski sitä, kuinka merkittävänä vastaajat pitivät erityyppisiä yleisiä vaaleja. Tässä analyysissä vaalityypit asettuivat hyvin selvästi niiden äänestysprosenttien mukaisesti loogiseen järjestykseen. Selvästi eniten muita tärkeämpinä vaaleina pidettiin eduskuntavaaleja, joissa yleisen vaaliemme äänestysprosentti on nykyisin ollut korkein. Seuraavaksi eniten muita vaaleja tärkeämmiksi arvioitiin presidentinvaalit ja kuntavaalit. Analyysitapa osoitti vahvimmin toissijaisiksi mielletyiksi vaaleiksi aluevaalit ja europarlamenttivaalit, joita molempia hyvin harva piti muita vaaleja tärkeämpinä.

7.4 Puolue- ja ehdokasvalinnat ja niiden perustelut

Aluevaalien puoluekannatusta tarkasteltiin tutkimuksen viidennessä luvussa hyvinvointialueittain vaalitulosten perusteella sekä väestöryhmittäin kyselyaineiston nojalla. Tarkastelussa ei noussut esiin kovinkaan yllättäviä piirteitä ajatellen puolueiden alueellista ja väestöryhmittäistä kannatusta muissa vaalityypeissä. Aluevaalien matalaksi jäänyt äänestysprosentti näytti vaikuttavan aluevaalien puoluekannatukseen siten, että eniten vakiintuneita kannattajia omaavat puolueet (KOK, SDP ja KESK) saivat kohtuullisen hyvän kannatuksen varsinkin vahvoilla alueillaan ja kannattajilleen tyypillisissä väestöryhmissä. Sitä vastoin Perussuomalaisten ja Vihreiden voidaan sanoa sijoittuneen aluevaaleissa eri kannatuskategoriaan verrattuna esimerkiksi vuoden 2019 eduskuntavaaleihin. Aluevaaleissa Perussuomalaisten 11,1 valtakunnallinen ääniosuus jätti puolueen kauas kolmen suurimman puolueen lähes tai yli 20 prosentin kannatuksesta. Perussuomalaisten kannatusta nakersi joiltakin osin myös Valta kuuluu kansalle -puolueen kohtuullinen vaalimenestys (1,3 prosentin ääniosuus ja 10 paikkaa). Vihreät jäi puolestaan aluevaaleissa 7,4 prosentin kannatuksellaan Vasemmistoliiton (8,0 %) taakse, eikä Vihreiden noususuunnasta suureksi puolueeksi ollut aluevaaleissa tietoaakaan. Pienen osan heikosta vaalimenestyksestä selitti Helsingin puuttuminen hyvinvointialueiden joukosta. Aluevaaleissa ei juurikaan keskusteltu niin sanotun sosiokulttuurisen ulottuvuuden teemoista, joissa Perussuomalaiset ja Vihreät ovat edustaneet dimension eri ääripäitä ja joiden tyypillisistä aiheista keskustelu on muissa vaaleissa nostanut näiden puolueiden kannatusta.

Viides luku tarkasteli pääosin Tilastokeskuksen tuottamien tietojen pohjalta myös sitä, millaisiksi aluevaltuustot muodostuivat valituksi tulleiden sosiodemografista taustaa silmällä pitäen. Alle 30-vuotiaiden aluevaltuutettujen osuus jäi alle viiteen prosenttiin (4,8 %). Nuorten aliedustus oli suurempaa valittujen kuin ehdokkaiden joukossa.

Positiivista oli naisvaltuutettujen osuuden nouseminen 53,3 prosenttiin. Tämän johtui kohtuullisen suuresta naisten osuudesta jo ehdokasasettelussa ja myös siitä, että naiset äänestivät omaa sukupuolta olevaa ehdokasta useammin kuin kuntavaaleissa. Myös miehet äänestivät aluevaaleissa hieman yleisemmin naisehdokasta kuin kuntavaaleissa. Aluevaltuustoihin valituista

yli puolet on taustaltaan julkishallinnon tai sote-alan asiantuntijoita. Näiden alojen yliedustus suhteessa työikäiseen väestöön kasvoi aluevaltuutettujen joukossa merkittävästi suuremmaksi kuin alojen osuus oli aluevaalien ehdokaskunnassa.

Tutkimuksen kuudennen luvun havainnot puolue- ja ehdokasvalinnan syistä selittivät monin tavoin vaalitulosta ja aluevaltuustojen koostumusta. Aluevaalien äänestysprosentin jääminen matalaksi johti siihen, että puoluekannaltaan vakiintuneiden äänestäjien osuus kaikista äänestäjistä nousi suureksi. Tämä näkyi myös puoluevalintojen ja ehdokasvalintojen perusteluissa. Kyselytulosten nojalla neljä merkitykseltään tärkeintä puoluevalinnan syytä olivat puolueen arvomaailman vastaavuus äänestäjän oman arvomaailman kanssa, se että puolueen tavoitteet aluevaaleissa vastaavat äänestäjän omaa mielipidettä, että puolueella on aluevaaleissa hyviä ehdokkaita ja että puolueen tavoitteet valtakunnan politiikassa vastaavat äänestäjän omia mielipiteitä.

Myös ehdokasvalinnan perusteluissa neljä syytä erottui muita tärkeämmiksi: ehdokas on luotettava, ehdokkaan tavoitteet ja mielipiteet vastaavat äänestäjän omia mielipiteitä, ehdokkaan puoluekanta vastaa äänestäjän omaa kantaa ja äänestäjän kotikunta saa edustajia aluevaltuustoon. Seuraavaksi tärkeimpänä ehdokasvalinnan syynä pidettiin ehdokkaan koulutusta ja ammatillista kokemusta ja sitä, että äänestäjä voi äänestää hyvinvointialueiden ja aluevaltuuston tehtäviin perehtynyttä asiantuntijaa.

Puolue- ja ehdokasvalinnan syiden analyysissä kiinnitettiin paljon huomiota siihen, että puolueen ja ehdokkaan painottamisen rinnalla kyettäisiin arvioimaan alueintressejä korostavien valintaperusteiden merkitystä. Erityisesti pyrittiin vastaamaan siihen, missä määrin aluevaaleissa ilmeni oman kunnan edustuksen turvaamiseen liittyvää taktista äänestämistä. Tällä viitattiin etenkin sellaiseen tilanteeseen, jossa puoluekannaltaan vakiintuneet äänestäjät valitsivat aluevaaleissa muun kuin ensisijaisen puolueensa ehdokkaan tukeakseen omassa kunnassa asuvan ehdokkaan läpimenoa aluevaltuustoon. Analyysiä varten muodostettiin yhdistetty nelikenttälukottelu kahdesta muuttujasta, joista toinen mittasi tavanomaisen puoluekannan mukaista äänestämistä ja toinen ehdokasvalintaa ensisijaisesti siksi, että äänestäjä halusi tukea omassa kunnassa olevan ehdokkaan läpipääsyä aluevaltuustoon.

Tässä analyysissä taktisiksi äänestäjiksi luokiteltiin sellaiset äänestäjät, jotka painottivat äänestämisessään ensisijaisesti oman kunnan edustusta, eivätkä he äänestäneet aluevaaleissa tavanomaista puoluettaan. Tällaisten äänestäjien osuus ei noussut kaikkien äänestäjien joukossa kovin suureksi (12 %), mutta osuus vaihteli kiinnostavasti eri äänestäjäryhmissä. Keskustan ehdokasta äänestäneiden joukossa osuus nousi peräti 21 prosenttiin, ja taktinen äänestäminen oli odotetusti tyypillisintä pienissä, maaseutumaisissa kunnissa. Havainto selittää Keskustan ennakoitua parempaa aluevaalitulosta (ks. kuvio 1.2).

Kokoomuksen äänestäjät kokivat kaikki tiedustellut puoluevalinnan syyt tärkeämmiksi kuin aluevaalien äänestäjäkunta kokonaisuudessaan. Oppositio puolueena aluevaaleihin lähtenyt Kokoomus ei saanut sote-uudistukseen mukaan Sipilän hallituksen aikaisia keskeisiä tavoitteitaan, kuten sote-palvelujen tuottajiin liittyvää valinnanvapautta, joten puolueen kritiikki Marinin hallituksen sote-ratkaisua kohtaan lienee saanut vastakaikua puolueen vakiintuneessa kannattajakunnassa. Äänestysaktiivisuutta koskevissa huomioissa kokoomuslaiset äänestäjät todettiin velvollisuudentuntoisiksi, ja he ovat myös sosioekonomiselta taustaltaan tyypillisiä varmoja äänestäjiä. Kokoomuksen vaalivoitto matalan äänestysaktiivisuuden aluevaaleissa oli ennakoitavissa ja se toteutui. SDP:n kannatusta avitti puolestaan aluevaaleissa puolueen vahva profiloituminen hyvinvointiteemoissa sekä monissa mielipidemittauksissa suosituksi havaittu pääministeri-puheenjohtaja Sanna Marin.

7.5 Alueellinen edustus ja alueperusteinen äänestäminen

Aluevaalien yksi keskustelluimmista aiheista oli kuntien edustus aluevaltuustoissa. Tällä pelkistetyllä termillä tarkoitettiin vaaliuutisoinnissa sitä, missä määrin aluevaltuustoihin pääsee eri kunnissa asuvia edustajia ja jäävätkö jotkin kunnat aluevaaleissa kokonaan ilman omassa kunnassa asuvaa aluevaltuutettua. Asia on demokratian ja väestöryhmien poliittisen edustuksen kannalta hyvin olennainen, koska sote- ja hyvinvointialueuudistuksen nimenomaisena tavoitteena on alueellisen tasa-arvon edistäminen. Hyvinvointialueiden sisällä kyse on kuntien välisestä tasa-arvosta.

Aluevaalien vaalijärjestelmä painottaa tasapainoisen puoluepoliittisen edustuksen toteutumista yksittäisillä hyvinvointialueilla, eikä järjestelmässä ole kuntien edustusta turvaavia rakenteellisia piirteitä. Yhden paikan kuntakohtaista minimimääräkiintiötä käytettiin Kainuun maakuntakokeilun ensimmäisissä maakuntavaaleissa vuonna 2004, mutta siitä luovuttiin liiaksi puoluepoliittista edustusta häiritsevänsä seuraavissa, vuoden 2008 maakuntavaaleissa.

Tässä tutkimuksessa korostettiin sitä, että kuntien aluevaltuustosedustuksesta puhuminen on epätarkkaa ja oikeastaan harhaanjohtavaa. Vaalijärjestelmän näkökulmasta aluevaltuutetut ovat ensisijaisesti puolueensa tai ryhmittymänsä edustajia, ja muodollisesti heidän kaikkien tehtävänä on hyvinvointialueensa kaikkien kuntien ja niiden asukkaiden huomioon ottaminen. Tätä puoltaa se, että yksittäisten puolueiden tai ryhmittymien listat keräävät yleensä ääniä kaikista (tai lähes kaikista) hyvinvointialueen kunnista, ja listan kaikki äänet vaikuttavat läpimenneiden ehdokkaiden vertauslukuihin.

Muodollisista näkökohdista huolimatta kuntien alueellisen edustuksen ja äänestäjien alueellisten äänestysmotiivien kysymykset havaittiin tässä tutkimuksessa hyvin kiinnostaviksi ja niitä käsiteltiin laajasti vaalien ehdokasasettelua, vaalituloksia ja äänestysvalintojen perusteluja koskevissa osioissa.

Kuntanäkökulmaa painottavan alueellisen edustuksen analyysiin muodostettiin kaksi pääindikaattoria. Edustuksen alueellisella *kattavuudella* tarkoitettiin sitä, kuinka monesta eri kunnasta ehdokkaita tai valittuja oli. Käänteisesti voitiin kiinnittää huomiota siihen, kuinka monet kunnat jäivät ilman omaa ehdokasta tai valtuutettua. Alueellinen *tasapainoisuus* tarkoitti puolestaan tarkemmin sitä, oliko hyvinvointialueen ehdokaslistoilla ja valtuustossa suurin piirtein samassa suhteessa alueen eri kunnissa asuvia kuin hyvinvointialueen eri kunnissa asuvia äänioikeutettuja. Alueellisen tasapainoisuuden tarkastelussa erityisen huomion kohteena oli keskuskaupunkien asema.

Aluevaalien ehdokasasettelu oli alueellisesti varsin kattavaa, kun otetaan huomioon puolueiden alueellisen kannatuksen vaihtelu sekä Suomen kuntien lukumäärä ja kuntarakenne. Aluevaaleissa oli mukana 292 kuntaa, ja niistä jokaisessa oli aluevaaliehdokkaita. Kuudella eduskuntapuolueella oli ehdokkaita lähes tai yli 200 kunnassa ja neljällä suurimmalla puolueella lähes

kaikissa sellaisissa kunnissa, joissa niillä on ollut vähänkään kohtuullista kannatusta kuntavaaleissa (ks. taulukko 2.5). Keskustalla ei ollut ehdokkaita 12 kunnassa, ja muilla suurimmilla puolueilla vastaava luku oli 24–37.

Aluevaltuustojen alueellinen kattavuus jäi kuntanäkökulmasta heikommaksi, mikä oli odotettavissa. Yhteensä 51 kuntaa jäi aluevaaleissa ilman omassa kunnassa asuvaa valtuutettua (taulukko 5.7). Ilman omassa kunnassa asuvaa valtuutettua jääneitä kuntia oli useimmilla hyvinvointialueilla, ja joillakin niiden lukumäärä nousi jopa suureksi. Pirkanmaalla tähän ryhmään kuului peräti kymmenen kuntaa 23:sta. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueella määrä nousi kahdeksaan ja Varsinais-Suomen sekä Keski-Suomen hyvinvointialueilla seitsemään. Toisaalta kahdeksalla hyvinvointialueella kaikki niiden kunnat saivat vähintään yhden omassa kunnassa asuvan aluevaltuutetun.

Alueellisen edustuksen tasapainoisuutta analysoitiin eniten keskuskaupunkien aseman kannalta, koska useimmilla hyvinvointialueilla lähes tai yli puolet niiden äänioikeutetuista asuu keskuskaupungissa (ks. taulukko 2.6). Useimmilla hyvinvointialueilla keskuskaupungissa asuvien ehdokaiden osuus kaikista hyvinvointialueen ehdokkaista oli vähän pienempi kuin kaupungin äänioikeutettujen osuus hyvinvointialueen kaikista äänioikeutetuista. Kaikkiaan nämä kaksi osuutta vastasivat toisiaan melko hyvin, mikä viittaa ehdokasasettelun alueelliseen tasapainoisuuteen. Vastaava vertailu toteutettiin myös kaikkien kuntien osalta, ja osuuksien hyvin korkea positiivinen korrelaatio viittasi sekin ehdokasasettelussa toteutuneeseen alueelliseen tasapainoon. Myöskään aluevaltuutetuksi yltäneiden joukossa ei pääsääntöisesti ollut keskuskaupungeissa asuvien yliedustusta (ks. taulukko 5.7).

Entä miten kuntanäkökulma näkyi äänestämässä? Vaalituloksista havaittiin, että äänestäjän omassa kotikunnassa asuvaa ehdokasta äänesti 77,5 prosenttia äänestäneistä. Osuus vaihteli kunnittain alle 50 prosentista yli 95 prosenttiin. Korkein osuus oli Kouvolassa ja Vantaalla. Ehdokaskannatuksen alueellista rakennetta ei ollut tutkimusekonomisista syistä mahdollista tarkastella kattavasti, vaan tältä osin tyydyttiin esimerkiksi yksittäisestä kunnasta. Esimerkkikunnaksi otettiin Satakunnan hyvinvointialueelta Karvia, jossa asuvista aluevaaliehdokkaista kukaan ei tullut valituksi alue-

valtuustoon. Karvialla asuu noin yksi prosentti hyvinvointialueen ääni-oikeutetuista, eikä yhden edustajan saanti aluevaltuustoon ollut tältäkin kannalta todennäköistä. Noin 90 prosenttia Karvian äänestäjistä äänesti jotakuta omassa kunnassa asuvasta kahdeksasta ehdokkaasta. Karvialaisten ehdokkaiden kokonaisäänipotista puolestaan noin 78 prosenttia tuli Karvialta ja vain noin 22 prosenttia muiden kuntien äänestäjiltä. Kaksi Karvialla asuvaa ehdokasta oli niin lähellä läpimenoa, että hieman korkeampi kunnan äänestysprosentti tai voimakkaampi äänen alueellinen keskittäminen olisi saattanut johtaa kunnassa asuvan ehdokkaan läpimenoon.

Alueperusteista äänestämistä kartoitettiin aluevaalien seurantakyselyssä useilla erilaisilla kysymyksenasetteluilla. Lähes joka toinen äänestäjä (48 %) sanoi, että oli äänestänyt ehdokastaan ensisijaisesti sen vuoksi, että pyrki saamaan aluevaltuustoon oman kunnan edustajan. Keskustaa äänestäneillä tämä osuus oli lähes kaksi kolmesta (63 %). Kuten edellä todettiin, erityisesti Keskusta näytti voittaneen vaaleissa ehdokkaittensa taakse liikkuvia äänestäjiä, jotka äänestivät aluevaaleissa vakiintuneen puoluekantansa vastaisesti tukeakseen mahdollisuutta saada omassa kunnassa asuva ehdokas läpi aluevaltuustoon. Luonnollisesti tällaiset äänestysvalinnat olivat tyypillisimpiä maaseutumaisissa kunnissa, joissa Keskustalla on yleensä jo entuudestaan vahva kannatus. Kiinnostavaa oli lisäksi se, että kuvatus kaltainen alueperusteinen taktinen äänestäminen oli aluevaaleissa tyypillistä naispuolisille äänestäjille (ks. taulukko 6.2).

Terveyspalvelut painottuivat aluevaalien keskeisenä asiakysymyksenä. Todennäköisesti niihin liittyi kansalaisten huolia muutoksista palvelujen alueellisessa saatavuudessa. Pienissä kunnissa monet äänestäjät saattoivat olla huolissaan terveyskeskusverkoston harvenemisesta tulevaisuudessa. Joissakin keskikokoisissa kaupungeissa saatettiin puolestaan kokea sairaalapalvelujen jatkuvuuden olevan uhattuna omassa kunnassa. Oman sairaalan puolustamispyrkimykset olivat aluevaaleissa avoimesti esillä Savonlinnassa, joka oli ainoa kunta, jossa äänestysaktiivisuus oli aluevaaleissa korkeampi kuin vuoden 2021 kuntavaaleissa.

Kaikkiaan tutkimushavainnot puhuivat hyvin selvästi sen puolesta, että alueperusteinen, oman kunnan intressejä turvaava äänestäminen oli yleistä Suomen ensimmäisissä aluevaaleissa. Noin kolme neljästä äänesti aluevaaleissa

omassa kunnassa asuvaa ehdokasta. Suurin osa äänestäjistä piti ehdokasvalintansa tärkeänä syynä sitä, että oma kunta saa edustajia aluevaltuustoon (61 %), ja heistä suurimmalle osalle kyse oli ensisijaisesta äänestysmotiivista. Aluetekijöiden huomioon ottaminen koskee toki äänestyspäätöksiä muissakin vaalityypeissä, kuten eduskunta- ja kuntavaaleissa (ks. Bengtsson 2012, 149; Borg 2018, 127), mutta aluevaaleissa asia korostui.

7.6 Demokratia hyvinvointialueilla ja aluevaalien tulevaisuus

Tätä kirjoitettaessa syksyllä 2022 aluevaltuustot ovat jo aloittaneet toimintansa ja hyvinvointialueille on valittu johtavat viranhaltijat. Hyvinvointialueiden ja tulevaisuuden aluevaalien kannalta on jatkossa ratkaisevaa, miten hyvinvointialueiden toiminta valmistellaan ja miten se käynnistyy, kuinka uudistuksen kohteena olevat palvelut käytännössä toimivat niiden siirryttyä kunnilta hyvinvointialueille ja millainen kuva hyvinvointialueista ja niiden päätöksenteosta välittyy kansalaisille.

Hyvinvointialueilla toteutuvan aluedemokratian sekä kuntien ja kunta-laisten alueellisten vaikutusmahdollisuuksien kannalta tässä tutkimuksessa käsitellyt aluevaalit ja edustuksellinen hyvinvointialuedemokratia ovat vain yksi osatekijä. Hyvinvointialueiden tulee kuulla alueensa kuntien ja kunta-laisten mielipiteitä ja toimia yhteistyössä näiden kanssa. Tähän velvoittaa laki hyvinvointialueesta (erityisesti 14 § ja 29 §).

Todennäköisesti jo vuodet 2023 ja 2024 tulevat näyttämään, missä määrin ja miten erilaiset kunnat ja niiden asukkaat katsovat tulewansa huomioon otetuiksi hyvinvointialueiden päätöksenteossa ja toiminnassa. Jatkossa tutkimus- ja selvitystoiminnan olisi tarpeen arvioida sitä, kuinka yhdenvertaisesti kunnat kokevat voivansa vaikuttaa hyvinvointialueiden toimintaan ja mitkä ovat vaikuttamisen keskeisiksi koetut pullonkaulat. Olennaista olisi myös tietää, miten eri kunnissa asuvat aluevaltuutetut mieltävät oman edustajantehtävänsä ja miten he katsovat voivansa vaikuttaa hyvinvointialueiden päätöksentekoon.

Seuraavat aluevaalit on määrä toimittaa huhtikuussa 2025 samanaikaisesti kuntavaalien kanssa. Tässä tutkimuksessa saadut tulokset oikeuttavat päätte-

lemään, että äänestysaktiivisuudessa kuntavaalit saattavat tuolloin toimia ainakin jossakin määrin osallistumisinnon veturina. Eri vaalityyppien koe- tusta merkittävydestä saadut havainnot osoittivat, että kuntavaaleja pide- tään vuonna 2022 aluevaaleja tärkeämpinä vaaleina.

Jos näin on seuraavissakin kunta- ja aluevaaleissa, silloin tilanne muistut- taa vuoden 1996 syksyä, jolloin europarlamenttivaalit toimitettiin saman- aikaisesti kuntavaalien kanssa. Tuolloin kuntavaalien äänestysprosentti ro- mahti vuodesta 1992 lähes kymmenen prosenttiyksikköä, mutta europarla- menttivaalien äänestysprosentti nousi selvästi ylemmäksi sitä tasoa, jolle niiden äänestysprosentti on myöhemmin asettunut. Vuonna 1996 Suomen europarlamenttivaalien kotimaan äänestysaktiivisuus nousi noin 60 pro- senttiin, ja vuosituhannen vaihteen jälkeen niiden keskimääräinen äänestys- aktiivisuustaso on liikkunut 40 prosentin tuntumassa.

Kuntavaaleista nykyisin tuttu alle 60 prosentin aktiivisuustaso ei tule an- tamaan aluevaalien äänestysprosentille yhtä voimakasta vetoapua kuin kunta- vaalit antoivat aikoinaan Suomen ensimmäisille europarlamenttivaaleille. Sinänsä kunta- ja aluevaalien samanaikainen toimittaminen on perusteltua, koska Suomessa on paljon erityyppisiä vaaleja ja aluevaaleissa on kyse kun- nilta hyvinvointialueille siirtyneistä tehtävistä. Vuoden 1996 kokemukset vaalien samanaikaisesta toimittamisesta eivät kuitenkaan olleet kaikilta osin rohkaisevia. Silloin kuntavaalien äänestysprosentti laski erittäin paljon ja europarlamenttivaaleissa annettiin poikkeuksellisen paljon hylättyjä ääniä, lähes viisi prosenttia kaikista annetuista äänistä (TK 1997).

Olen aiemmin kiinnittänyt huomiota siihen, että suomalaisessa pakolli- sen henkilöänsä järjestelmässä äänestyspäätösten tekeminen ei ole edes yksissä vaaleissa helppoa sellaisille äänestäjille, joilla ei ole vakiintunutta puoluekantaa ja jotka eivät tunne ehdokkaita lainkaan tai tuntevat heitä hy- vin vähän (ks. Borg 2022a, 125). Vuoden 2025 kunta- ja aluevaaleissa tämä vaikeuskerroin kasvaa paljon, kun valitsijoiden pitäisi kyetä päättämään kak- sissa eri vaaleissa sekä puolue että ehdokas. Lisäksi aluevaalien puolue- ja ehdokasvalintaa tullaan jälleen punnitsemaan suuressa määrin oman kun- nan intressien kannalta, kuten tämän tutkimuksen tulokset osoittavat.

Tilanne ei liene kovinkaan ongelmallinen puoluekannaltaan vakiintuneil- le äänioikeutetuille, jotka yleensä käyttävät äänioikeuttaan vaaleissa kuin

vaaleissa. Ongelma on akuutein heikoimman osallistumisvarmuuden valitsijaryhmissä. Heidän osallistumistaan ja äänestyspäätöksiään helpottaisi se, ettei äänestäjien olisi pakko valita vaaleissa sekä puoluetta että ehdokasta. Ehdokasvalinnan voisi tehdä vain niin halutessaan. Tällaista teknisesti helposti toteutettavaa uudistusta ovat ehdottaneet viime vuosina monet Suomen vaalitutkimuskonsortion jäsenet. Itse olen viimeksi tehnyt asiaa koskevan ehdotuksen oikeusministeriön järjestämässä seminaarissa 22.4.2022. Kirjallisena lähetetty ehdotus on tämän tutkimuksen liitteenä (liite 2).

Lähteet

- Bengtsson, Åsa (2012) Väljarnas kandidatval: rörlighet och motiv. Teoksessa: Muutosvaalit 2011 (toim. Borg, Sami). Helsinki: Oikeusministeriö. Oikeusministeriön julkaisu OMSO 16/2012, 139–155.
- Blais, André (2000) To Vote or Not to Vote? The Merits and Limits of Rational Choice. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (2009) Vaalipiirin koon vaikutus vaaliosallistumiseen. Teoksessa Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007 (toim. Borg, Sami & Paloheimo, Heikki). Tampere: Tampere University Press, 243–278.
- Borg, Sami (2008) Hiljaa hyvä tulee: Puheenvuoro äänestysprosentista ja vaaliaktiivoinnista. Polemia-sarjan julkaisu nro 71. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö.
- Borg, Sami (2018) Kuntavaalitutkimus 2017. Kunnallisan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 108. Helsinki: KAKS.
- Borg, Sami (2022a) Kansanvaltaa koronan varjossa: Tutkimusraportti vuoden 2021 kuntavaaleista. Kunnallisan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 113. Helsinki: KAKS.
- Borg, Sami (2022b) Kansanedustaja kunnan- ja aluevaltuutettuna – miksi ihmeessä? Blogikirjoitus Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan Alusta-verkko-lehdessä 10.1.2022.
- Borg, Sami (2022c) Ulkomaalaistaustaisten äänestysaktiivisuus ja puolueläheisyys. Teoksessa Kettunen, Pekka (toim.) Näkökulmia maahanmuuttaneiden poliittiseen osallistumiseen Suomessa. Siirtolaisinstituutti, tutkimus 8. Turku: Siirtolaisinstituutti, 123–141.
- Dalton, Russell J. (2016) Party Identification and Its Implications. Artikkeliverkkokäsikirjassa Politics. Oxford Research Encyclopedias. (luettu 27.7.2022)
- Eklund, Ville (2022) Bengan hinnalla vaaleissa kampanjoinutta PS-kansanedustajaa grillattiin haastattelussa: “Se ei ole ratsastamista, se on fakta”. Iltalehden verkkouutisjuttu 23.1.2022. (luettu 11.5.2022)
- EVA (2021) Aluevaalit eivät kiinnosta suomalaisia – äänestysinto vastaavaa kuin eurovaaleissa. EVA:n arvo- ja asennetutkimuksiin liittyvä verkkoartikkeli 21.12.2021. (luettu 2.5.2022)
- FSD3467 Grönlund, Kimmo (Åbo Akademi) & Borg, Sami (Tampereen yliopisto): Eduskuntavaalitutkimus 2019 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2021-09-15). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3467>
- Hanska, Jari (2021) Siirtyvätkö seuraavaksi aluevaalit? Oppositio ottaa jo kantaa. Iltalehden uutisjuttu 27.11.2021. (luettu 9.5.2022)
- Heath, Anthony & McLean, Iain & Taylor, Bridget & Curtice, John (1999) Between first and second order: A comparison of voting behaviour in European and local elections in Britain. *European Journal of Political Research* 35, 389–414 (1999).
- Helimäki, Theodora (2022) Uuden alku vai vanhan toisto? Mitä Suomen ensimmäisten aluevaalien äänestäminen osoitti. *Politiikka* 64(2). <https://doi.org/10.37452/politiikka.115488>

- Hellsten, Villiina (2006) Demokratia ja sukupuolten välinen tasa-arvo. Teoksessa Borg, Sami (toim.) Suomen demokratiaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: oikeusministeriö, 262–313.
- Henderson, Ailsa & McEwen, Nicola (2010) A comparative analysis of voter turnout in regional elections. *Electoral Studies* 29: 3, 405–416.
- Hough, D. & Jeffery, C. (2006) Germany: an erosion of federal-Länder linkages? Teoksessa Hough, D. & Jeffery, C. (toim.) *Devolution and Electoral Politics*. Manchester: Manchester University Press, 2–13.
- HS (2021) Aluevaaleista uhkaa tulla pannukakku. Helsingin Sanomien pääkirjoitus 30.12.2021. (luettu 29.4.2022)
- Huusko, Markku (2021) Onko vaalipäivä Suomessa taas uhattuna? Uuden Suomen kysely puolueille: ”Ei syytä siirtää” – Oikeusministeriö kertoo syyn, mutta myös omikron nousee vielä esille. Uuden Suomen uutisjuttu 29.11.2021. (luettu 9.5.2022)
- Innolink (2022) Äänestäminen, äänestämättä jättäminen ja äänestysaktiivisuuden keinot Vantaalla. Vantaan kaupungin tilaama äänestysaktiivisuusselvitys vuoden 2022 aluevaaleista. Julkaistu 15.11.2022. <https://www.innolink.fi/wp-content/uploads/2022/11/Vantaan-kaupunki-A%CC%88a%CC%88nestystutkimus-2022.pdf> (luettu 28.11.2022)
- Junkkari, Marko (2021) Junkkari: Puolueiden puheenjohtajien lähtö ehdokkaaksi aluevaaleissa on hyvä juttu tai sitten ei ole. Helsingin Sanomien kolumni 6.11.2021. (luettu 29.4.2022)
- Jäntti, Anni & Airaksinen, Jenni & Haveri, Arto (2017) Osallistuminen julkishallinnon legitimeetti-kysymyksenä. Teoksessa Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) *Kansalaiset kaupunkia etsimässä*. Tampere: Tampere University Press, 34–56.
- Jäntti, Anni (2017) Mitä opittiin Kainuun maakuntavaaleista? Kainuun hallintokokeilun arvioinnin näkökulma. Esitys oikeusministeriön demokratiapäivässä 17.10.2012. Verkossa julkaistu ppt-esitys. (luettu 21.7.2022)
- Jääskeläinen, Arto (2022) Aluevaalit toimitettu – matka jatkuu! Kirjoitus Oikeusblogissa 28.1.2022. (luettu 11.4.2022) <https://oikeusministerio.fi/blogi-hakutulos/-/blogs/arto-jaaskelainen-aluevaalit-toimitettu-matka-jatkuu->
- KAKS (2021a) Aluevaaleissa äänestysprosentti uhkaa jäädä alle 40:n. Kunnallisanalan kehittämissäätöön verkkouutinen 24.9.2021 pohjautuen Kantar TNS:n kyselyyn. (luettu 29.4.2022)
- KAKS (2021b) Aluevaalien äänestysprosentti uhkaa jäädä alle 40:n. Kunnallisanalan kehittämissäätöön verkkouutinen 18.12.2021 pohjautuen Kantar TNS:n kyselyyn. (luettu 29.4.2022)
- KAKS (2022a) Halu vaikuttaa hyvinvointialueen asioihin ajoi käyttämään ääntä aluevaaleissa – epäluottamus politiikkaan sai jäämään kotiin. Kunnallisanalan kehittämissäätöön tutkimusuutinen 26.3.2022. (luettu 11.4.2022)
- KAKS (2022b) Aluevaaleissa puolue valittiin sen arvojen ja ehdokas luotettavuuden perusteella. Kunnallisanalan kehittämissäätöön tutkimusuutinen 26.3.2022. (luettu 11.4.2022)

- KAKS (2022c) Aluevaaleissa kolme neljästä äänesti puolueuskollisesti – joka toinen äänestäjä halusi asuinkuntansa ehdokkaan aluevaltuustoon. Kunnallissalan kehittämissäätiön tutkimusuutinen 2.4.2022. (luettu 11.4.2022)
- Kangas, Laura (2022) 51 kuntaa jäämässä ilman yhtäkään valtuutettua – pienten kuntien tilanne ei ole kuitenkaan niin synkkä kuin pelättiin. Ylen verkkouutinen 24.1.2022. (luettu 7.4.2022)
- Kervinen, Elina (2021) Kokoomus ja vihreät käyttämässä aluevaaleihin selvästi vähemmän rahaa kuin kuntavaaleihin, Sdp:n budjetti suurin. HS:n uutisjuttu 8.11.2021. (luettu 2.5.2022)
- Kimpanpää, Pekka (2021) Aluevaalien merkitys on jäänyt hämäräksi. Kymen Sanomien pääkirjoitus 30.12.2021. (luettu 29.4.2022)
- Kinnunen, Pekka (2021) Yle kysyi kansanedustajilta aluevaaleista: kaksi kolmannelta vastanneista haluaa päättämään sote-asioista – katso oman edustajasi vastaus. Ylen verkkouutinen 4.12.2021. (luettu 27.4.2022)
- Kuitunen, Soile (2000) Kuntalaisesta ehdokkaaksi, ehdokkaasta valtuutetuksi. Poliittinen rekrytointi vuoden 1996 kunnallisvaaleissa ja niiden ehdokasasetteluissa. Turku: University of Turku.
- Kuntaliitto (2021a) Ensimmäisissä aluevaaleissa laaja oikeus asettua ehdolle. Kuntaliiton verkkouutinen 18.10.2021. (luettu 26.4.2022)
- Kuntaliitto (2021b) Vaalikelpoisuus aluevaltuustoon. Kuntaliiton yleiskirje 12/2021. 24.9.2021/Katriina Martikainen. (luettu 26.4.2022)
- Manssila, Sonja & Mattsson, Lotta toim. (2019) Maakunta- ja sote-uudistuksen loppuraportti. Kokemuksia valmistelutyöstä, oppeja sekä johtopäätöksiä. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2019:40. Helsinki: VM.
- Marsh, Michael (1998) ”Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections.” *British Journal of Political Science*, vol. 28, no. 4, pp. 591–607.
- Merikanto, Tiina (2021) Analyysi: Kun Marinin hallitus ymmärsi riisua sote-uudistuksen luurangoksi, alkoi tapahtua – mutta todellisuus paljastuu vasta käytännössä. Ylen verkkouutinen 15.6.2021. (luettu 29.4.2022)
- Moring, Tom & Mykkänen, Juri (2012) Vaalikampanjat ja viestinnällistyminen. Teoksessa Sami Borg (toim.) Muutosvaalit 2011. Helsinki: Oikeusministeriö, 62–78.
- Norris, Pippa & Loveduski, Joni (1995) *Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OM (2004) Kainuussa ensimmäiset maakuntavaalit lokakuussa. Oikeusministeriön verkkotiedote Kainuun ensimmäisistä maakuntavaaleista, 18.8.2004. (luettu 21.7.2022).
- OM (2021) Aluevaalit 23.2.2022. Oikeusministeriön verkkotiedote 14.12.2021. (luettu 11.4.2022)
- Pallarés, Francesc. & Keating, Michael (2006) Multi-level electoral competition: sub-state elections and party systems in Spain. Teoksessa D. Hough, C. Jeffery (Eds.), *Devolution and Electoral Politics*, Manchester University Press, Manchester, 96–118.

- Paloheimo, Heikki (2008) Ideologiat ja ristiriitaulottuvuudet. Teoksessa Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio (toim.) Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 27–59.
- Paloheimo, Heikki (2022) Alueuudistus: Keskustan vallankaappaus vai vallan keskitys alueiden keskuskaupunkeihin? Kirjoittajan Facebook-päivitys 15.1.2022. (luettu 7.10.2022)
- Paloheimo, Heikki toim. (2005) Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY.
- Peltoniemi, Johanna (2022) Joustavat äänestysmuodot pandemiavaalien pelastajana. *Politiikka* 64(2). <https://doi.org/10.37452/politiikka.111136>
- Pikkala, Sari & Pekola-Sjöblom, Marianne & Piipponen, Sirkka-Liisa (2013) Kuntademokratian tila ja trendit. Teoksessa Borg, Sami (toim.) *Demokratiaindikaattorit 2013*. OMSO 52/2013. Helsinki: oikeusministeriö, 123–313.
- Pulkkinen, Matti (2021a) Aluevaalit Pirkanmaalla: Vihreät haluaa 10 paikkaa ja aluevaaliohjelma kannattaa maakuntaveroa. Radio SUNin verkkouutinen 13.12.2021. (luettu 29.4.2022)
- Pulkkinen, Matti (2021b) Aluevaalit Pirkanmaalla: Perussuomalaiset haluavat estää palveluverkkokatastrofin. Radio SUNin verkkouutinen 29.11.2021. (luettu 29.4.2022)
- Pulkkinen, Matti (2021c) Aluevaalit Pirkanmaalla: Kokoomus taistelee kevyen hallinnon ja palveluiden monituottajamallin puolesta. Radio SUNin verkkouutinen 22.11.2021. (luettu 29.4.2022)
- Pulkkinen, Matti (2021d) Aluevaalit Pirkanmaalla: Sosiaalidemokraatit tavoittelevat vaalivoittoa ja lupaavat aidon uudistuksen hallinnon ja palveluiden vinkkeleistä. Radio SUNin verkkouutinen 22.11.2021. (luettu 29.4.2022)
- Pulkkinen, Matti (2021e) Aluevaalit Pirkanmaalla: Pirkanmaan Vasemmisto lähtee aluevaaleihin henkilöstö-, palvelu- ja demokratiakärjillä. Radio SUNin verkkouutinen 9.11.2021. (luettu 29.4.2022)
- Päivätie, Launo (2022) Yhdellä alueella ennakoäänestys on ollut muita vauhdikkaampaa – taustalla kahden kaupungin kiivas kiista. Verkkouutisjuttu *Ilta-Sanomissa* 21.1.2022. (luettu 10.5.2022)
- Rahat, Gideon & Kenig, Ofer (2018) *From Party Politics to Personalised Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Railo, Erkki (2012) Aluevaalien äänestysaktiivisuus saattaa jäädä kuntavaalejakin heikommaksi – ja se sataa kokoomuksen laariin. *Mustreadin* uutisartikkeli 14.9.2021. (luettu 29.4.2022)
- Rajala, Ossi (2021) Sdp ja kokoomus saivat kasaan muhkeimmat ehdokaslistat aluevaaleihin – Perussuomalaiset päihitti keskustan. MTV Uutisten verkkouutinen 14.12.2021. (luettu 19.4.2022)
- Raunio, Tapio (2019) The Campaign. *Scandinavian Political Studies* 42(3–4), 175–181.
- Reif, Karlheinz & Schmitt, Hermann (1980) Nine Second-Order National Elections – a Conceptual Framework for the Analysis of the European Election Results. *European Journal of Political Research*, 8 (1): 3–44.

- Riipinen, Kirsi (2022) ”Onneksi sentään tuli varavaltuutettu” – Ilman omaa aluevaltuutettua jääneissä kunnissa petyttiin. Verkkoartikkeli Kuntalehdessä 24.1.2022. (luettu 21.7.2022)
- Ryynänen, Aimo (2021) Mielipide: Kansanedustajia hyvinvointialueiden valtuustoihin? Mielipidekirjoitus Kuntalehden verkkoversiossa 13.12.2021. (luettu 26.4.2022)
- Sandell, Markku (2020) Kuka tuntee sote-uudistuksen paremmin? Yle Uutisten Tiina Merikanto promovoidaan Turun yliopiston lääketieteen kunniatohtoriksi. Ylen verkkouutinen 23.1.2020. (luettu 29.4.2020)
- Sipinen, Josefina (2021) Recruitment of Immigrant-origin Candidates in Finnish Municipal Elections. Tampere University Dissertations 396. Tampere: Tampere University.
- Strandberg, Kim (2016) Ehdokkaiden ja kansalaisten internetin ja sosiaalisen median poliittinen käyttö vuosien 2003–2015 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (toim.) Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015. Helsinki: oikeusministeriö, 95–116.
- STT (2021) Oikeusministeri Anna-Maja Henrikssonin haastatteluun perustuva Suomen tietotoimiston verkkojuttu. (luettu 2.5.2022)
- Suuronen, Aleksi & Grönlund, Kimmo & Siren, Rasmus (2020) Puolueiden äänestäjät. Teoksessa Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim.) Poliittikan ilmastomuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019. Helsinki: Oikeusministeriö, 260–286.
- THL (2021) Tuleva sote-uudistus koskee 7,3 prosenttia työssäkäyvistä. THL:n verkkouutinen 14.12.2021. (luettu 13.4.2022)
- THL (2021) Tuleva sote-uudistus koskee 7,3 prosenttia työssäkäyvistä. THL:n verkkouutinen 14.12.2021. (luettu 26.4.2022)
- Tiihonen, Aino (2022) *The Mechanisms of Class-Party Ties Among the Finnish Working-Class Voters in the 21st Century*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tilastokeskus (2019) Suomen virallinen tilasto (SVT): Eduskuntavaalit [verkkojulkaisu]. ISSN=1799-6252. Ehdokkaat ja valitut 2019. Helsinki: Tilastokeskus. (luettu 25.4.2022)
- TK (1997) Europarlamenttivaalit 1996. SVT Vaalit 1997:1. Helsinki: Tilastokeskus.
- TK (2022a) Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi aluevaaleissa 2022. Tilasto: Aluevaalit [verkkojulkaisu]. 04 2022. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 1.6.2022].
- TK (2022b) Äänestäneiden tausta-analyysi aluevaaleissa 2022. Suomen virallinen tilasto (SVT): Aluevaalit [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 10.8.2022].
- TK (2022c) Tilasto: Aluevaalit [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. (luettu: 22.7.2022)
- TK (2022d) Tilastokeskuksen PxWeb-tietokanta, työssäkäyntitilasto. (luettu 26.4.2022)
- Venho, Tomi (2015) Rahastaa, ei rahasta, rahastaa – suomalaisen vaalirahoituksen seurantalutkimus. Kunnallissalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 94. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätiö.
- VM (2021) Valtiovarainministeriön muistio vaalikelpoisuudesta ensimmäisissä aluevaaleissa 20.9.2021. (luettu 26.4.2022)

- VN (2019a) Sipilän hallituksen maakunta- ja sote-uudistuksen loppuraportti valmistui. Sosiaali- ja terveysministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön ja valtiovarainministeriön yhteinen tiedote 4.6.2019. (luettu 7.4.2022)
- VN (2019b) Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019: 23. Helsinki: Valtioneuvosto.
- VN (2019c) Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 2019. Helsinki: Valtioneuvosto.
- von Schoultz, Åsa & Järvi, Theodora & Mattila, Mikko (2020) Edustuksellisuuden henkilökohtainen ulottuvuus – puoluejohtajat ja ehdokkaat. Teoksessa Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim.) Poliitiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019. Helsinki: Oikeusministeriö, 169–195.
- Waris, Olli & Nuoska, Lauri (2021) Maakuntavero repii hallitusta – puolueiden puheenjohtajat täysin eri linjoilla IS:n vaalikoneessa. Ilta-Sanomien verkkojuttu 16.12.2021. (luettu 13.4.2022)
- Waris, Olli (2022) Perussuomalaiset jäi aluevaaleissa neljänneksi – piiripomot moittivat bensakampanjointia: ”Keskityimme väärin asioihin”. Ilta-Sanomien verkkouutisjuttu 26.1.2022. (luettu 11.5.2022)
- Wass, Hanna (2021) Lisääkö soteuudistus demokratian hyvinvointia? Artikkelit Poliitikasta-fi -verkkolehdessä 17.5.2021. (luettu 29.4.2022)
- Wass, Hanna & Borg, Sami (2016) Yhdenvertaisuus äänestyskopissa: äänestysaktiivisuus vuoden 2015 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.) Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015. Helsinki: Oikeusministeriö, 177–199.
- Westinen, Jussi (2015) Cleavages in Contemporary Finland: A Study on Party-Voter ties. Turku: Åbo Akademi University Press.
- Westinen, Jussi (2016) Puoluevalinta Suomessa 2000-luvulla. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.) Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015. Helsinki: Oikeusministeriö, 249–272.

Puolueiden aluevaaliohjelmat

- Pohtiva (2022) Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva>>. (Viitattu 6.5.2022.)
- KD (2021) Puolueen aluevaaliohjelma 2022. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KD/1430>>. (Viitattu 6.5.2022.)
- KESK (2021) Puolueen aluevaaliohjelma 2022. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KESK/1431>>. (Viitattu 6.5.2022.)
- KOK (2021) Puolueen aluevaaliohjelma 2022. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KOK/1427>>. (Viitattu 6.5.2022.)
- Liike Nyt (2021) Puolueen aluevaaliohjelma 2022. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/LIIK/1438>>. (Viitattu 6.5.2022.)
- PS (2021) Puolueen aluevaaliohjelma 2022. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/PS/1437>>. (Viitattu 6.5.2022.)
- RKP (2021) Puolueen aluevaaliohjelma 2022. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SFP/1448>>. (Viitattu 6.5.2022.)
- SDP (2021) Puolueen aluevaaliohjelma 2022. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/1429>>. (Viitattu 6.5.2022.)
- VAS (2021) Puolueen aluevaaliohjelma 2022. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/VAS/1436>>. (Viitattu 6.5.2022.)
- VIHR (2021) Puolueen aluevaaliohjelma 2022. Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/VIHR/1432>>. (Viitattu 6.5.2022.)

LIITETAULUKOT

Liitetaulukko 1.1

Hyvinvointialueiden nimet ja niihin kuuluvat kunnat

Itä-Uudenmaan hyvinvointialue muodostuu Uudenmaan maakuntaan kuuluvista Askolan, Lapinjärven, Loviisan, Myrskylän, Porvoon, Pukkilan ja Sipoon kunnista.
Keski-Uudenmaan hyvinvointialue muodostuu Uudenmaan maakuntaan kuuluvista Hyvinkään, Järvenpään, Nurmijärven, Mäntsälän, Tuusulan ja Pornaisten kunnista.
Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue muodostuu Uudenmaan maakuntaan kuuluvista Espoon, Hangon, Inkoon, Karkkilan, Kauniaisten, Kirkkonummen, Lohjan, Raaseporin, Siuntion ja Vihdin kunnista.
Vantaan ja Keravan hyvinvointialue muodostuu Uudenmaan maakuntaan kuuluvista Vantaan ja Keravan kaupungeista.
Varsinais-Suomen hyvinvointialue muodostuu Auran, Kaarinan, Kemiönsaaren, Koski Tl:n, Kustavin, Laitilan, Liedon, Loimaan, Marttilan, Maskun, Mynämäen, Naantalın, Nousiaisten, Oripään, Paimion, Paraisten, Pyhärannan, Pöytyän, Raision, Ruskon, Salon, Sauvon, Someron, Taivassalon, Turun, Uusikaupungin ja Vehmaan kunnista.
Satakunnan hyvinvointialue muodostuu Euran, Eurajoen, Harjavallan, Huittisten, Jämijärven, Kankaanpään, Karvian, Kokemäen, Merikarvian, Nakkilan, Pomarkun, Porin, Rauman, Siikaisten, Säkylän ja Ulvilan kunnista.
Kanta-Hämeen hyvinvointialue muodostuu Forssan, Hattulan, Hausjärven, Humppilan, Hämeenlinnan, Janakkalan, Jokioisten, Lopen, Riihimäen, Tammelan ja Ypäjän kunnista.
Pirkanmaan hyvinvointialue muodostuu Akaan, Hämeenkyrön, Ikaalisten, Juupajoen, Kangasalan, Kihniön, Kuhmoisten, Lempäälän, Mänttä-Vilppulan, Nokian, Oriveden, Parkanon, Pirkkalan, Punkalaitumen, Pälkäneen, Ruoveden, Sastamalan, Tampereen, Urjalan, Valkeakosken, Vesilahden, Virtain ja Ylöjärven kunnista.
Päijät-Hämeen hyvinvointialue muodostuu Asikkalan, Hartolan, Heinolan, Hollolan, Iitin, Kärkölän, Lahden, Orimattilan, Padasjoen ja Sysmän kunnista.
Kymenlaakson hyvinvointialue muodostuu Haminan, Kotkan, Kouvolan, Miehikkälän, Pyhtään ja Virolahden kunnista.
Etelä-Karjalan hyvinvointialue muodostuu Imatran, Lappeenrannan, Lemin, Luumäen, Parikkalan, Rautjärven, Ruokolahden, Savitaipaleen ja Taipalsaaren kunnista.
Etelä-Savon hyvinvointialue muodostuu Enonkosken, Hirvensalmen, Juvan, Kangasniemen, Mikkelin, Mäntyharjun, Pertunmaan, Pieksämäen, Puumalan, Rantasalmen, Savonlinnan ja Sulkavan kunnista.
Pohjois-Savon hyvinvointialue muodostuu Iisalmen, Joroisten, Kaavin, Keiteleen, Kiuruveden, Kuopion, Lapinlahden, Leppävirran, Pielaveden, Rautalammin, Rautavaaran, Siilinjärven, Sonkajärven, Suonenjoen, Tervon, Tuusniemen, Varkauden, Vesannon ja Vieremän kunnista.

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue muodostuu Heinäveden, Ilomantsin, Joensuun, Juuan, Kiteen, Kontiolahden, Lieksan, Liperin, Nurmeksen, Outokummun, Polvijärven, Rääkkylän ja Tohmajärven kunnista.
Keski-Suomen hyvinvointialue muodostuu Hankasalmen, Joutsan, Jyväskylän, Jämsän, Kannonkosken, Karstulan, Keuruun, Kinnulan, Kivijärven, Konneveden, Kyyjärven, Laukaan, Luhangan, Multian, Muuramen, Petäjäveden, Pihtiputaan, Saarijärven, Toivakan, Uuraisten, Viitasaaren ja Äänekosken kunnista.
Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue muodostuu Alajärven, Alavuden, Evijärven, Ilmajoen, Isojoen, Isonkyrön, Karijoen, Kauhajoen, Kauhavan, Kuortaneen, Kurikan, Lappajärven, Lapuan, Seinäjoen, Soinin, Teuvan, Vimpelin ja Ähtärin kunnista.
Pohjanmaan hyvinvointialue muodostuu Kaskisten, Korsnäsän, Kristiinankaupungin, Kruunupyyn, Laihian, Luodon, Maalahden, Mustasaaren, Närpiön, Pedersören, Pietarsaaren, Uusikaarlepyyn, Vaasan ja Vöyrin kunnista.
Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue muodostuu Halsuan, Kannuksen, Kaustisen, Kokkolan, Lestijärven, Perhon, Toholammin ja Vetelin kunnista.
Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue muodostuu Alavieskan, Haapajärven, Haapaveden, Hailuodon, Iin, Kalajoen, Kempeleen, Kuusamon, Kärsämäen, Limingan, Lumijoen, Merijärven, Muhoksen, Nivalan, Oulaisten, Oulun, Pudasjärven, Pyhäjoen, Pyhäjärven, Pyhännän, Raahen, Reisjärven, Sievin, Siikajoen, Siikalatvan, Taivalkosken, Tyrnävän, Utajärven, Vaalan ja Ylivieskan kunnista.
Kainuun hyvinvointialue muodostuu Hyrynsalmen, Kajaanin, Kuhmon, Paltamon, Puolangan, Ristijärven, Sotkamon ja Suomussalmen kunnista.
Lapin hyvinvointialue muodostuu Enontekiön, Inarin, Kemin, Kemijärven, Keminmaan, Kittilän, Kolarin, Muonion, Pelkosenniemen, Pellon, Posion, Ranuan, Rovaniemen, Sallan, Savukosken, Simon, Sodankylän, Tervolan, Tornion, Utsjoen ja Ylitornion kunnista.

Lähde: Lista hyvinvointialueista on peräisin oikeusministeriön vaalit.fi-sivustolta. Hyvinvointialueiden nimet ja alueet on säädetty sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustointia koskevan lain (616/2021) seitsemännessä pykälässä (7 §).

Liitetaulukko 3.1

Hyvinvointialueille siirtyvien palvelujen koettu tärkeys itselle kyselyvastaajien ikäryhmän mukaan (rivi-% ja keskiarvo; 0 = ei lainkaan tärkeä,..., 5 = äärimmäisen tärkeä)

	0	1	2	3	4	5	YHT.	Keskarvo
Terveystoimen palvelujen saatavuus								
18–30-vuotiaat	1	3	9	12	29	46	100	4,03
31–40-vuotiaat	1	2	3	12	36	45	100	4,16
41–50-vuotiaat	0	–	2	13	31	53	100	4,35
51–60-vuotiaat	2	3	1	10	33	51	100	4,25
Yli 60-vuotiaat	0	0	1	6	29	63	100	4,53
Kaikki	1	1	3	10	31	53	100	4,30
Sosiaalitoimen palvelujen saatavuus								
18–30-vuotiaat	1	1	9	25	33	30	100	3,78
31–40-vuotiaat	3	2	7	24	36	28	100	3,74
41–50-vuotiaat	2	3	11	26	33	26	100	3,64
51–60-vuotiaat	4	6	11	22	28	28	100	3,52
Yli 60-vuotiaat	2	5	9	27	33	25	100	3,62
Kaikki	2	3	9	25	33	27	100	3,66
Pelastustoimen palvelujen saatavuus								
18–30-vuotiaat	–	1	7	13	36	42	100	4,11
31–40-vuotiaat	–	1	5	11	31	52	100	4,29
41–50-vuotiaat	0	–	1	9	30	61	100	4,50
51–60-vuotiaat	1	1	2	7	24	65	100	4,49
Yli 60-vuotiaat	0	0	2	10	27	60	100	4,45
Kaikki	0	1	3	10	29	56	100	4,37

Liitetaulukko 3.2

Puolueiden puheenjohtajien osallistuminen aluevaalikeskusteluihin.

	HS 19.1.	IL 13.1.	MTV3 18.1.	Yle 20.2.	Yle 13.1.	Yle 11.1.	Yle 12.1.	IS 11.1a	IS 11.1b
SDP/Sanna Marin	x	x	x	x	x				x
KOK/Petteri Orpo	x	x	x	x	x				x
KESK/Annika Saarikko	x	x	x	x		x			x
PS/Riikka Purra	x	x	x	x	x				x
VIHR/Iiris Suomela	x	x	x	x		x			x
VAS/Li Anderson	x	x	x	x		x		x	
RKP/Anna-Maja Henriksson	x		x	x			x	x	
KD/Sari Essayah	x		x	x			x	x	
LN/Harry Harkimo	x		x	x			x	x	

Selite: Aluevaalikeskustelun järjestänyt media, ajankohta ja aluevaalikeskustelun nimi.

HS 19.1. Helsingin Sanomien aluevaalitentti

IL 13.1. Iltalehden aluevaalitentti

MTV3 18.1. MTV3 puheenjohtajatentti

YLE 20.2. Yleisradion suuri vaalikeskustelu

YLE 13.1. Yleisradion aluevaalitentti: Marin, Orpo & Purra

YLE 11.1. Yleisradion aluevaalitentti: Andersson, Saarikko & Suomela

YLE 12.1. Yleisradion aluevaalitentti: Essayah, Harkimo & Henriksson

IS 11.1a Iltasanomat: Kansa kysyy – puoluejohtajat vastaavat, neljä pienenpää eduskuntapuoluetta (RKP, VAS, KD, LIIK)

IS 11.1b Iltasanomat: Kansa kysyy – puoluejohtajat vastaavat, viisi suurta eduskuntapuoluetta (SDP, KESK, PS, KOK, VIHR)

Liitetaulukossa 3.2 näkyvien aluevaalikeskusteluohjelmien lisäksi keskustelujen analyysissä on mukana Ylen vaalistartti ja pienpuoluetentti. Vaalistarttiin osallistuivat edustajat kaikista eduskuntapuolueista. Edustajina toimivat Antti Lindtman (SDP), Kai Mykkänen (KOK), Markus Lohi (KESK), Jani Mäkelä (PS), Atte Kaleva (VIHR), Jussi Saramo (VAS), Anders Adlercreutz (RKP), Päivi Räsänen (KD) ja Harry Harkimo (LIIK). Pienpuoluetenttiin osallistuivat Aki Kivirinta (Liberaalipuolue), Juho Karvinen (Piraattipuolue), Tatu Chanth (Eläinoikeuspuolue), Sami Kilpeläinen (Kansalaispuolue), Petri Roininen (Siniset), Riikka Salmi (Suomen kansa ensin), Petrus Pennanen (Avoin puolue), Tiina Sandberg (Suomen kommunistinen puolue) ja Juho Lyytikäinen (Kristallipuolue).

LIITTEET

Liite 1.

Perustiedot tutkimuksessa hyödynnettävästä aluevaalien seurantakyselystä

Tutkimusaineiston nimi: Aluevaalien seurantakysely 2022

Tutkimusaineiston suunnittelu: Juhani Pehkonen (Kantar TNS), Antti Mykkänen (KAKS),
Sami Borg (Tampereen yliopisto), Veli Pelkonen (KAKS)

Tutkimusaineiston keruun rahoitus: Kunnallissalan kehittämissäätiö KAKS

Tiedonkeruu aika: 28.1.–2.2.2022

Tiedonkeruun instrumentti: Tietokoneavusteinen internetpaneeli, Kantar TNS:n Gallup Kanava

Perusjoukko: aluevaalien 18–79-vuotiaat äänioikeutetut; aluevaaleja ei toimitettu Helsingissä ja Ahvenanmaalla

Näytteen koko: 1 398 vastaajaa

Virhemarginaali: Otantasattumasta johtuva tulosten virhemarginaali on koko aineiston tasolla suurimmillaan vajaat kolme prosenttiyksikköä suuntaansa. Aineiston osaryhmissä virhemarginaalit ovat suurempia. Aineistossa on todennäköisesti muitakin virhelähteitä, kuten yhteiskunnallisista asioista kiinnostuneiden yliedustukseen liittyviä vinoumia.

Painotus: Tutkimustuloksia on painotettu siten, että tulokset vastaavat muutamien keskeisimpien sosiodemografisten taustatekijöiden mukaan aluevaalien äänioikeutettua väestöä (ikä, sukupuoli, ja asuinalue). Äänestetyt puolueen mukaisissa tarkasteluissa aineistoa on painotettu myös aluevaalien vaalituloksen mukaan.

Liite 2.

Oikeusministeriölle 8.4.2022 tehty ehdotus puolueen äänestämisen mahdollistamiseksi siten, että äänestäjän ei tarvitse halutessaan valita ehdokasta

Suomen yleisissä vaaleissa tulisi tehdä mahdolliseksi puolueen tai muun ryhmittymän äänestäminen siten, että äänestäjän ei tarvitse halutessaan valita ehdokasta. Vaikeus valita ehdokasta on havaittu tutkimuksissa keskeiseksi äänestämättä jättämisen syyksi erityisesti nuorilla, jotka tuntevat vaalien ehdokkaita ikäryhmistä heikoimmin.

Ehdotus koskee kaikkia Suomen yleisiä vaaleja presidentinvaaleja lukuun ottamatta. Idea on ollut esillä jo aiemmin useiden Suomen vaalitutkimuskonsortion jäsenten toimesta. Vuonna 2014 myös eduskunnan perustuslakivaliokunta katsoi mietinnössään, että asiaa tulisi selvittää äänestysaktiivisuuden kohottamiseksi (ks. ote PeVM3/2014 mietinnöstä, liite 1).

Ehdotus olisi erityisen tarpeellista toteuttaa kunta- ja aluevaaleissa, joissa ehdokkaita on vaaleistamme eniten ja koska seuraavat kunta- ja aluevaalit tullaan järjestämään samanaikaisesti vuonna 2025. Tällöin ehdokasvalinnan vaikeudet tulevat kasvamaan merkittävästi sellaisilla valitsijoilla, jotka tuntevat vähiten puolueita ja ehdokkaita.

Kansallisen demokraatiohjelma 2025:n väliraporttiin on toistaiseksi kirjattu, että ”vaalien yhdistämisellä arvioidaan olevan positiivisia vaikutuksia äänestysaktiivisuuteen”. Tällainen näkemys on todennäköisesti turhan optimistinen. Se ei perustu tutkimukseen, eikä myöskään vastaa käytännön kokemusta yksiselitteisesti. Vuoden 1996 syksyllä Suomessa toimitettiin samanaikaisesti europarlamenttivaalit ja kuntavaalit. Silloin järjestely mitä ilmeisimmin nosti merkittävästi europarlamenttivaalien äänestysaktiivisuutta mutta toisaalta laski myös hyvin merkittävästi kuntavaalien äänestysprosenttia.

Kaksien vaalien samanaikainen toimittaminen lisää äänestämisen informaatiokustannuksia ja tarjoaa herkästi syyn jättää äänestämättä sellaisille äänioikeutetuille, joille äänestyspäätösten tekeminen on suhteellisesti vaikeinta. Pelkistään: politiikasta kiinnostuneimmat kokevat pääsevänsä äänestämään kerralla kaksissa vaaleissa, kun taas vähiten kiinnostuneet joutuvat miettimään päänsä puhki, ketä äänestäisivät. Puolueen äänestämisen mahdollistaminen vähentäisi äänestyspäätösten informaatiokustannuksia ja estäisi väestöryhmien äänestysaktiivisuuden polarisoitumista sosioekonomisten taustatekijöiden mukaan. Valitettavasti tästä kielteisestä kehityksestä on jo yllin kyllin tietoa suomalaisissa vaalien ja äänestysaktiivisuuden tutkimuksissa.

Ehdotusta on tarpeen luonnehtia nyt vain pääpiirteittäin. Se vaatii täsmentämistä ja keskustelua yksityiskohtien osalta:

- Ehdokasvalinnan rinnalle vaihtoehtoinen mahdollisuus äänestää pelkästään puoluetta
- Perusidea: puolue olisi yhtenä vaihtoehtona ehdokkaiden rinnalla ehdokaslistalla
- Muutos ei vaikuttaisi ehdokkaiden läpimenojärjestykseen listalla; puolueääni vaikuttaisi vain siihen, kuinka monta paikkaa puolue tai ryhmittymä saa
- Ehdotus kannattaisi luultavasti toteuttaa siten, että puolue, muu ryhmittymä, vaaliliitto tai yhteislista saisi itse päättää, käyttäkö se mahdollisuutta listalle yleisesti annattavaan ääneen (joka on siis tavallisesti puolueääni); vaaliliittotapauksissahan puolueiden ei välttämättä kannata tällaista mahdollisuutta käyttää
- Listaäänellä (ts. puolueäänellä) olisi oma numero, joka kirjoitetaan äänestyslippuun
- Muutos olisi tavallaan peilikuva Ruotsin järjestelmästä, jossa puolueen äänestäminen on pääsääntö ja ehdokkaan äänestäminen on vapaaehtoista

Ote perustuslakivaliokunnan mietinnöstä PeVM3/2014

”Valiokunta katsoo, että Suomessa voitaisiin selvittää mahdollisuuksia henkilövaalijärjestelmän täydentämiseen. Yksi vaihtoehto voisi olla tietynlainen sekamalli, jossa äänestäjä voisi äänestää joko henkilöä tai puoluetta mutta jossa puolue-elimet eivät asettaisi ehdokkaita järjestykseen, vaan valituiksi tulisivat eniten henkilökohtaisia ääniä saaneet ehdokkaat kuten nytkin. Puolueelle annettu ääni vaikuttaisi siten vain listan kokonaisäänimäärään, muttei ehdokkaiden keskinäiseen asemaan listan sisällä. Tällainen järjestelmä voisi nostaa puolueet ja niiden väliset erot nykyistä selkeämmin vaalien keskiöön ja korostaa, että olennainen vaikutus yhteiskuntakehitykseen tulee vaaleilla määräytyvistä puolueiden paikkamäärien muutoksista, vaikka äänestäjä äänestäisikin henkilöä.”

Kunnallisan kehittämissätiön tutkimusjulkaisujen sarjassa ovat ilmestyneet

- 1 Pirjo Mäkinen
KUNTARAKENNESELVITYS (1992)
- 2 HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN TULEVAISUUS
Kolme näkökulmaa (1992)
- 3 Maria Lindbom
KUNNAT JA EUROOPPALAINEN ALUEKEHITYS (1994)
- 4 Jukka Jääskeläinen
KUNTA, KÄYTTÄJÄ, MARKKINAVOIMA
Kunnallisen monopolin ohjaus ja johtaminen (1994)
- 5 Torsti Kivistö
KEHITYKSEN MEGATRENDIT JA KUNTIEN TULEVAISUUS
Kohti ihmisläheistä kansalaisyhteiskuntaa (1995)
- 6 Kari Ilmonen–Jouni Kaipainen–Timo Tohmo
KUNTA JA MUSIIKKIJUHLAT (1995)
- 7 Juhani Laurinkari–Pauli Niemelä–Olli Pusa–Sakari Kainulainen
KUNTA VALINTATILANTEESSA
Kuka tuottaa ja rahoittaa palvelut? (1995)
- 8 Pirjo Mäkinen
KUNNALLISEN ITSEHALLINNON JÄLJILLÄ (1995)
- 9 Arvo Myllymäki–Asko Uoti
LEIKKAUKSET KUNTIEN UHKANA
Vaikeutuuko peruspalvelujen järjestäminen? (1995)
- 10 Heikki Helin–Markku Hyypiä–Markku Lankinen
ERILAISET KUNNAT
Kustannuserojen taustat (1996)
- 11 Juhani Laurinkari–Tuula Laukkanen–Antti Miettinen–Olli Pusa
VAIHTOEHDOKSI OSUUSKUNTA
– yhteisö kunnan palvelutuotannossa (1997)
- 12 Jari Hyvärinen–Paavo Okko
EMU – ALUEELLISET VAIKUTUKSET JA KUNTATALOUS (1997)
- 13 Arvo Myllymäki–Juha Salomaa–Virpi Poikkeus
MUUTTUMATON – MUUTTUVA KANSANELÄKELAITOS (1997)

- 14 Petri Böckerman
ALUEET TYÖTTÖMYYDEN KURIMUKSESSA (1998)
- 15 Heikki Helin–Seppo Laakso–Markku Lankinen–Ilkka Susiluoto
MUUTTOLIIKE JA KUNNAT (1998)
- 16 Kari Neilimo
STRATEGIAPROSESSIN KEHITTÄMINEN MAAKUNTATASOLLA
– case Pirkanmaa (1998)
- 17 Hannu Pirkola
RAKENNERAHASTOT
– ohjelmien valmistelu, täytäntöönpano ja valvonta (1998)
- 18 Marja-Liisa Nyholm–Heikki Suominen
PALVELUVERKOSSA YÖTÄPÄIVÄÄ (1999)
- 19 Jarmo J. Hukka–Tapio S. Katko
YKSITYISTÄMINEN VESIHUOLLOSSA? (1999)
- 20 Salme Näsi–Juha Keurulainen
KUNNAN KIRJANPITOUDISTUS (1999)
- 21 Heikki Heikkilä–Risto Kunelius
JULKISUUSKOE
Kansalaiskeskustelun opetuksia koneistoille (2000)
- 22 Marjaana Kopperi
VASTUU HYVINVOINNISTA (2000)
- 23 Lauri Hautamäki
MAASEUDUN MENESTYJÄT
Yritykset kehityksen vetureina (2000)
- 24 Paavo Okko–Asko Miettälä–Elias Oikarinen
MUUTTOLIIKE PAKOTTAA RAKENNEMUUTOKSEEN (2000)
- 25 Olavi Borg
TIEDON VAJE KUNNISSA (2000)
- 26 Max Arhippainen–Perttu Pyykkönen
KIINTEISTÖVERO KUNNALLISTALOUESSA (2000)
- 27 Petri Böckerman
TYÖPAIKKOJEN SYNTYMINEN
JA HÄVIÄMINEN MAAKUNNISSA (2001)
- 28 Aimo Ryynänen
KUNTAYHTEISÖN JOHTAMINEN (2001)

- 29 Ilkka Ruostetsaari–Jari Holttinen
LUOTTAMUSHENKILÖ JA VALTA
Edustuksellisen kunnallisdemokratian mahdollisuudet (2001)
- 30 Terho Pursiainen
KUNTAETIIKKA
Kunnallisen arvokeskustelun kritiikkiä (2001)
- 31 Timo Tohmio–Jari Ritsilä–Tuomo Nenonen–Mika Haapanen
JARRUA MUUTTOLIIKKEELLE (2001)
- 32 Arvo Myllymäki–Eija Tetri
RAHA-AUTOMAATTIYHDISTYS KANSALAISPALVELUJEN
RAHOITTAJANA (2001)
- 33 Anu Pekki–Tuula Tamminen
LAPSEN EHDOILLA (2002)
- 34 Lauri Hautamäki
TEOLLISTUVA MAASEUTU
– menestyvät yritykset maaseudun voimavarana (2002)
- 35 Pertti Kettunen
KUNTIEN ELOONJÄÄMISEN TAITO (2002)
- 36 MAAKUNTIEN MERKITYS JA TEHTÄVÄT (2003)
- 37 Marko Taipale–Max Arhippainen
ANSIOTULOVÄHENNYS, JAETTAVAT YRITYSTULOT
JA KUNTIEN VEROPOHJA (2003)
- 38 Jukka Lassila–Tarmo Valkonen
HOIVARAHASTO (2003)
- 39 Pekka Kettunen
OSALLISTUA VAI VAIKUTTAA? (2004)
- 40 Arto Ikola–Timo Rothovius–Petri Sahlström
YRITYSTOIMINNAN TUKEMINEN KUNNISSA (2004)
- 41 Päivi Kuosmanen–Pentti Meklin–Tuija Rajala–Maarit Sihvonen
KUNNAT ERIKOISSAIRAANHOIDOSTA SOPIMASSA (2004)
- 42 Pauli Niemelä
SOSIAALINEN PÄÄOMA SUOMEN KUNNISSA (2004)
- 43 Ilkka Ruostetsaari–Jari Holttinen
TARKASTUSLAUTAKUNTA KUNNAN PÄÄTÖKSENTEOSSA (2004)
- 44 Aimo Ryytänen
KUNNAT VALTION VALVONNASSA (2004)

- 45 Antti Peltokorpi–Jaakko Kujala–Paul Lillrank
KESKENERÄISEN POTILAAN KUSTANNUKSET
Menetelmä kunnille terveyspalveluiden tuotannon suunnitteluun ja ohjaukseen (2004)
- 46 Pentti Puoskari
KUNTA JA AMMATTIKORKEAKOULU (2004)
- 47 Timo Nurmi
KUNTIEN ARVOPERHEET (2005)
- 48 Jarna Heinonen–Kaisu Paasio
SISÄINEN YRITTÄJYYS KUNTATYÖSSÄ (2005)
- 49 Soili Keskinen
TUTKIMUS ALAISTAIDOISTA KUNNISSA
(verkkojulkaisu 2005)
- 50 Heikki A. Loikkanen–Ilkka Susiluoto
PALJONKO VERORAHOILLA SAA? (2005)
- 51 Arvo Myllymäki–Päivi Kalliokoski
VALTIO, KUNTA JA EUROOPAN UNIONI
Unionijäsenyyden vaikutus valtion ja kuntien taloudelliseen päätösvaltaan (2006)
- 52 Aini Pehkonen
MAAHANMUUTTAJAN KOTIKUNTA (2006)
- 53 Toivo Pihlajaniemi
KUNTARAKENNE MURROKSESSA
(verkkojulkaisu 2006)
- 54 Satu Nivalainen
PENDELÖINKÖ VAI MUUTANKO?
Työvoiman liikkuvuus kuntien välillä (2006)
- 55 Jouni Kaipainen
KUNTIEN ROSKASOTA (2006)
- 56 Vesa Vesterinen
KUNTA JA YHTIÖITTÄMINEN (2006)
- 57 Maria Solakivi–Matti Virén
KUNTIEN HENKILÖSTÖ, TEHOKKUUS JA KUNTAKOKO (2006)
- 58 Jarmo J. Hukka–Tapio S. Katko
VESIHUOLLON HAAVOITTUVUUS
(verkkojulkaisu 2007)

- 59 Elina Viitanen–Lauri Kokkinen–Anne Konu–Outi Simonen–
Juha V. Virtanen–Juhani Lehto
JOHTAJANA SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLOSSA (2007)
- 60 Jouni Ponnikas–Timo Tiainen–Johanna Hätälä–Jarmo Rusanen
SUOMI JA ALUEET 2030
– toteutunut kehitys, ennakointia ja skenaariot (2010)
- 61 Ritva Pihlaja
KOLMAS SEKTORI JA JULKINEN VALTA (2010)
- 62 Pekka Pietilä–Tapio Katko–Vuokko Kurki
VESI KUNTAYHTEISTYÖN VOITELUAINEENA (2010)
- 63 Pasi Holm–Janne Huovari
KUNNAT VEROUUDISTUKSEN MAKSAJINA? (2011)
- 64 Irene Roivainen–Jari Heinonen–Satu Ylinen
KÖYHÄ BYROKRATIAN RATTAISSA (2011)
- 65 Anu Hakonen–Kiisa Hulkko–Nyman
KUNNASTA HOUKUTTELEVA TYÖPAIKKA? (2011)
- 66 Markku Sotarauta–Toni Saarivirta–Jari Kolehmainen
MIKÄ ESTÄÄ KUNTIEN UUDISTUMISTA? (2012)
- 67 Eero Lehto
VOIKO ÄÄNESTÄMÄLLÄ VAIKUTTA KUNTAVEROIHIIN? (2012)
- 68 Kirsi Kuusinen–James
TUOKO PALVELUSETELI VALINNANVAPAUTTA? (2012)
- 69 Leena Forma–Marja Jylhä–Mari Aaltonen–Jani Raitanen–
Pekka Rissanen
VANHUUDEN VIIMEISET VUODET
– pitkäaikaishoito ja siirtymät hoitopaikkojen välillä (2012)
- 70 Niina Mäntylä–Jonna Kivelä–Seija Ollila–Laura Perttola
PELASTAKAA KOULUKIUSATTU!
– koulun vastuu, puuttumisen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkas-
telussa (2013)
- 71 Juhani Laurinkari–Kirsi Rönkä–Anja Saarinen–Veli-Matti Poutanen
PALVELUT TOIMIMAAN
– tapaturmissa vammautuneiden nuorten puheenvuoro (2013)
- 72 Signe Jauhiainen–Janne Huovari
KUNTARAKENNE JA ALUEIDEN ELINVOIMA
– laskelmia väestöstä, työpaikoista ja kuntataloudesta (2013)

- 73 Riitta Laakso
MISTÄ KOTI HUOSTAANOTETULLE LAPSELLE?
(verkkojulkaisu 2013)
- 74 Vuokko Niiranen–Minna Joensuu–Mika Martikainen
MILLÄ TIEDOLLA KUNTIA JOHDETAAN? (2013)
- 75 Niko Hatakka–Erkka Railo–Sini Ruohonen
KUNTAVAALIT 2012 MEDIASSA (2013)
- 76 Hannu Kytö ja Monika Kral-Leszczyńska
MUUTTOLIIKKEEN VOITTAJAT JA HÄVIÄJÄT
– tutkimus alueiden välisistä muuttovirroista (2013)
- 77 Sakarias Sokka, Anita Kangas, Hannu Itkonen, Pertti Matilainen &
Petteri Räisänen
HYVINVOINTIA MYÖS KULTTUURI- JA LIIKUNTAPALVELUISTA
(2014)
- 78 Petra Kinnula, Teemu Malmi & Erkki Vauramo
SISÄLTÖÄ SOTE-UUDISTUKSEEN
Tunnuslukuja terveydenhuollon suunnitteluun (2014)
- 79 Hagen Henry, Jarmo Hänninen, Seija Paksu ja Päivi Pylkkänen
OSUUSTOIMINNASTA VALOA VANHUSPALVELUIHIN (2014)
- 80 Toni Mättö, Jukka Pellinen, Antti Rautiainen ja Kari Sippola
TALOUSOHJAUS TERVEYSASEMILLA
– näennäisohjaus luo näennäistehokkuutta (2014)
- 81 Tuija Rajala ja Jari Tammi
BUDJETOINTIA KUNTIEN MUUTOSKIERTEESSÄ (2014)
- 82 Petra Kinnula, Teemu Malmi & Erkki Vauramo
SAADAANKO SOTE-UUDISTUKSELLA TASALAATUA? (2014)
- 83 Maria Ohisalo & Juho Saari
KUKA SEISOO LEIPÄJONOSSA?
Ruoka-apu 2010-luvun Suomessa (2014)
- 84 Anna-Maria Isola, Elina Turunen, Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen
ja Heikki Hiilamo
SYRJÄYTNYT IHMINEN JA KUNTA (2015)
- 85 Heli Sjöblom-Immala
PUOLISONA MAAHANMUUTTAJA –
Monikulttuuristen perheiden viihtyminen Suomessa ja muutto-
suunnitelmat (2015)

- 86 Arttu Saarinen, Mervi Ruokolainen, Heikki Taimio, Jukka Pirttilä ja Saija Mauno
PALVELUMOTIVAATIO JA TYÖHYVINVOINTI TERVEYDEN-
HUOLLOSSA (2015)
- 87 Olli-Pekka Viinamäki ja Maria Katajamäki
LUOTTAMUKSESTA ELINVOIMAA KUNNILLE (2015)
- 88 Seppo Penttilä, Janne Ruohonen, Asko Uoti ja Veikko Vahtera
KUNTAYHTIÖT LAINSÄÄDÄNNÖN RISTIAALLOKOSSA (2015)
- 89 Paula Saikkonen, Sanna Blomgren, Pekka Karjalainen ja Minna Kivipelto
POISTAAKO SOSIAALITYÖ HUONO-OSAISUUTTA? (2015)
- 90 Eija Kauppi, Niku Määttänen, Tomi Salminen ja Tarmo Valkonen
VANHUSTEN PITKÄAIKAISHOIDON TARVE VUOTEEN 2040
(2015)
- 91 Petra Kinnula, Teemu Malmi ja Erkki Vauramo
MITEN SOTE-UUDISTUS TOTEUTETAAN? (2015)
- 92 Jaana-Piia Mäkinen, Kirsi Heikkilä-Tammi ja Marja-Liisa Manka
MITEN KUNTAESIMIES VOI PARANTAA TYÖHYVINVOINTIA?
(2015)
- 93 Matti Rimpelä ja Markku Rimpelä (toimittajat)
SÄÄSTÖJÄ LAPSIPERHEIDEN PALVELUREMONTILLA (2015)
- 94 Tomi Venho
RAHASTAA, EI RAHASTA, RAHASTAA
– suomalaisen vaalirahoituksen seurantatutkimus (2015)
- 95 Riku Thilman, Timo Rothovius ja Jussi Nikkinen
KUNNAN SIJOITUSVARALLISUUDESTA JA SEN HALLINNASTA
(2016)
- 96 Tiina Rättilä ja Jarmo Rinne
KUNTADEMOKRATIA KAKSILLA RAITEILLA (2016)
- 97 Juha Lavapuro, Tuomas Ojanen, Pauli Rautiainen ja Virve Valtonen
SIVISTYKSELLISET JA SOSIAALISET PERUSOIKEUDET
SYRJÄKUNNISSA (2016)
- 98 Aleksi Koski ja Heikki Kuutti
LÄPINÄKYVYYS KUNNAN TOIMINNASSA
– tietopyyntöihin vastaaminen (2016)
- 99 Sari Tuuva-Hongisto, Ville Pöysä ja Päivi Armila
SYRJÄKYLIEKSI NUORET – unohdetut kuntalaiset? (2016)

- 100 Torsti Hyyryläinen ja Sofia Tuisku
SOSIAALISESTA MEDIASTA RATKAISUJA PAIKALLISEEN
VAIKUTTAMISEEN (2016)
- 101 Antti Syväjärvi, Jaana Leinonen, Anu Pruikkonen ja Rauno Korhonen
SOSIAALINEN MEDIA KUNTAJOHTAMISESSA (2017)
- 102 Petra Kinnula, Teemu Malmi ja Erkki Vauramo
MITÄ TUNNUSLUKUJA SOTE-ALUEEN JOHTAMISESSA
TARVITAAN? (2017)
- 103 Ilkka Koiranen, Aki Koivula, Arttu Saarinen ja Pekka Räsänen
PUOLUEIDEN RAKENTEET JA JÄSENISTÖN VERKOSTOT (2017)
- 104 Ari Lehtinen ja Ilkka Pyy (toim.)
MITÄ ON LAADULLINEN KAUPUNKISUUNNITTELU? (2017)
- 105 Sami Tantarimäki ja Anni Törhönen
KOULUVERKKO MUUTTUU,
ENTÄ KOULUVERKKOSUUNNITTELU? (2017)
- 106 Suvi Hakoinen, Pirjo Laitinen-Parkkonen ja Marja Airaksinen
LÄÄKEKAAOKSEN HALLINTA SOTE-MUUTOKSESSA
– nykytila, haasteet ja ratkaisuehdotukset (2017)
- 107 Tommi Oikarinen, Tomi Voutilainen, Anu Mutanen ja
Matti Muukkonen
KUNNALLINEN ITSEHALLINTO VALTION PURISTUKSESSA
(2018)
- 108 Sami Borg
KUNTAVAALITUTKIMUS 2017 (2018)
- 109 Lasse Oulasvirta, Lotta-Maria Sinervo ja Petra Haapala
VALTUUTETUT TALOUSINFORMAATION KÄYTTÄJINÄ (2019)
- 110 Anu Gretschel ja Sami Myllyniemi
KUULUMMEKO YHTEISKUNTAAN?
Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten käsityksiä
tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista (2020)
- 111 Niina Mäntylä, Ville Karjalainen, Maria Refors Legge ja
Hanna-Kaisa Pernaa
PUKKI KAALIMAAN VARTIJANA
– kuka valvoo peruskouluja? (2021)
- 112 Tomi Venho
KUNNALLINEN PUOLUETUKI (2022)

- 113 Sami Borg
KANSANVALTAA KORONAN VARJOSSA
Tutkimusraportti vuoden 2021 kuntavaaleista (2022)
- 114 Arja Kurvinen, Arja Jolkkonen, Virpi Lemponen ja Petri Kahila
PIENTEN KUNTIEN STRATEGIAT JA LUOVAT RATKAISUT
(2022)
- 115 Josefina Sipinen, Juuso Laine, Elina Kestilä-Kekkonen,
Sami Borg ja Åsa von Schoultz
KAMPANJA POIKKEUSOLOSUHTEISSA:
KUNTAVAALIEHDOKKAAT 2021(2022)
- 116 Sami Borg
ALUEVAALITUTKIMUS 2022
Tutkimus Suomen ensimmäisistä aluevaaleista (2023)

KAKS – Kunnallisan kehittämissäätiö rahoittaa kuntia palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tavoitteena on tukea ja parantaa kuntien ja niiden organisaatioiden toimintamahdollisuuksia.

Rahoitamme hankkeita ja tutkimuksia, joiden arvioimme olevan kuntien tulevaisuuden kannalta keskeisimpiä. Tuloksien tulee olla sovellettavissa käytäntöön. Rahoitettavilta hankkeilta edellytetään ennakkoluulotonta ja uutta uraa luovaa otetta.

Säätiöllä on *Polemiikki*-niminen asiakaslehti ja kolme julkaisusarjaa:

Polemia-sarja, jossa käsitellään kunnille tärkeitä strategisia kysymyksiä ajattelua herättävällä tavalla.

Tutkimusjulkaisut-sarja, jossa julkaistaan osa säätiön rahoittamista tutkimuksista. Pääosa säätiön rahoittamista tutkimuksista julkaistaan tekijätahon omissa julkaisusarjoissa.

Julkaisut-sarja, jossa esitellään tutkimustietoa tai yhteiskunnallisia keskustelun avauksia.

Toimintamme ja julkaisumme esitellään tarkasti kotisivuillamme www.kaks.fi.

Vuonna 1990 perustettu itsenäinen säätiö rahoittaa toimintansa sijoitustuotoilla.

Osoite	Fredrikinkatu 61 A 00100 Helsinki
Asiamies	Antti Mykkänen, antti.mykkanen@kaks.fi , p. 0400 570 087
Tutkimuspäällikkö	Sami Borg, sami.borg@kaks.fi , p. 050 345 0811
Taloudenhoitaja	Maarit Vaittinen, maarit.vaittinen@kaks.fi , p. 040 716 4807

Tutustu kotisivuihimme (www.kaks.fi)!

Sami Borg

Aluevaalitutkimus 2022

Tutkimus Suomen ensimmäisistä aluevaaleista

Tutkimuksen kohteina ovat vaalituloksen lisäksi aluevaalien ehdokasasettelu, vaaliteemat ja vaaliviestintä, äänestysaktiivisuus, väestöryhmien edustus aluevaltuustoissa sekä äänestysvalintojen painottuminen ja perustelut.

Tilastokeskuksen rekisteri- ja tilastoaineistojen ohella käytössä on aluevaalien jälkeen kerätty valtakunnallisesti edustava kysely aluevaalien äänioikeutetuista. Lisäksi hyödynnetään aluevaalien kannatusmittauksia sekä analysoidaan ehdokkaiden vaalirahoitusta, puolueiden aluevaaliohjelmia ja television aluevaalikeskusteluja.

Tutkimus osoittaa, että monet äänestivät aluevaaleissa alueperusteisesti. Useat valitsijat pitivät aluevaaleja toissijaisina vaaleina. Näistäkin syistä aluevaalien äänestysprosentti ja puoluekannatus poikkesivat merkittävästi esimerkiksi vuoden 2019 eduskuntavaalien äänestysprosentista ja puoluekannatuksesta.

kaks.fi
KUNNALLISALAN
KEHITTÄMISSÄÄTIÖ

9 789523 491007

Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2023
ISBN 978-952-349-100-7 (nid)
ISBN 978-952-349-101-4 (pdf)
ISSN 1235-6956